

Bet ha-Midrasch.

Sammlung

kleiner Midraschim und vermischter Abhandlungen aus der ältern jüdischen Literatur.

Erster Theil

enthält:

Midrasch Abba Gorion; Midrasch Ester; Erzählung von Abraham und Nimrod; Midrasch Wajoscha; Quell der Weisheit; Midrasch der zehn Gebote; Midrasch vom Ableben Aharon's; Midrasch Jona; Midrasch Temura; Midrasch vom Ableben Mosis; Geschichte Judith's; Midraschim für Chanuka; Megillat Antiochus; Tractat vom Gehinnom; Tractat von den Grabesleiden; Tractat von der Bildung des Kindes.

Nach Handschriften und Druckwerken gesammelt und nebst Einleitungen herausgegeben

von

Adolph Jellinek.

Leipzig,

Druck und Verlag von Friedrich Nies.

1853.

בית המדרש

בו נקהלו לעמוד על נפשם מדרשים קטנים ישנים ומאמרים שונים יקרים מפנינים אנשי לב אליהם פונים וכל ישראל אומרים ועונים הננו להם לקונים:

חדר ראשון

בו הושבתי אספתי וערכתי ע"פ כתבי יד ודפוסים יקרים המערכה הזאת:

מדרש אבא גוריון; מדרש מגלת אסתר; מעשה אברהם; מדרש ויסעו; מעין חכמה; מדרש עשרת הדברות; מדרש פטירת אהרן; מדרש יונה; מדרש תמורה; מדרש פטירת משה רבינו; מעשה יהודית; מדרשים לחנוכה; מגלת אנטיוכס; מס' גיהנם; מס' חבוט הקבר; סדר יצירת הולד:

ולמען ירוץ הקורא בם מבוא שמתי בראשם אני הדורש לכבוד התורה

אהרן יעללינעק

חתן וכלה להרב הגאון כבוד הירש ברודא זצ"ל מחבר ס' ארץ צבי ותאומי צביה ודרשן בקהל לפסיא:

לפסיא

בדפוס ובהוצאות האדון המדפיס המפואר פריעדריך ניעס

שנת בית המדרש א לפ"ק:

לכבוד האיש הגדול מאחיו בדעת ובתבונה, ויהי ידיו אמונה, לפדות יושבי חשך ברנה, ללמד דעת את העם בכל פנה, כוכבי שמי רוחו מי מנה, תולדות פרשנדתא הנקרא רש"י, וקורות תלמוד רבינא ורב אשי, יחזקאל ודברי הימים, ורזי מרכבה הנעלמים, כל התרגומים וכל המדרשים, ישנים וחדשים, ספרים החיצונים, וספרי מוסר שונים, התוספות ופירושי התורה, המדקדקים ביתרה וחסרה, ספרי קבלה, ושמות ישראל ומושבותיהם בגולה, דפוסי פראג ומנטוב"ה, וזכר צדיקים לטובה, משוררי פרובי"נצה, ומשקל מקדם נמצא, מסעות של ר' בנימין, ותולדות ר' עזריה מן האדומים, משפחת בני גרשון, יואב האחרון והראשון, אברהם בן דוד בעל המשיג, קלונימוס ור' יהודה רומאנו המעתיק, את כל אלה נדבה רוחו לפרש ולבאר והותר, אזן וחקר, מערב עד בוקר, וכתב זכרון בספר, בעט סופר, מהיר וזהיר, ה"ה החכם המפורסם אקראהו יודע הפניני, אחד ואין לו שני, יחיד בדורו, יום טוב באורו, צנצנת המן למשמרת בהדרו

כש"ת מהור"ר יום טוב ליפמן צונץ

לפניו אקוד ואשתחוה אפים, יחיהו וישמרהו אלקי השמים!

Vorwort.

Die vorliegende Sammlung *siebenzehn* kleiner Midraschim oder midraschartiger Stücke bildet den *ersten* Theil eines grössern literarischen Unternehmens, das im heiligen Interesse der Wissenschaft und mit der Absicht, die Literaturerzeugnisse entlegener Jahrhunderte einem grössern Kreise von Kennern und Jüngern zugänglich zu machen, begonnen wurde. Nicht blos kleine Midraschim — ungedruckte wie gedruckte, aber selten gewordene — sondern auch kleine wissenschaftliche Abhandlungen von hervorragenden Persönlichkeiten der jüdischen Literatur sollen in fortlaufenden Bänden gesammelt werden. Ist schon an und für sich die planmässige Vereinigung kleiner, in verschiedenen oft seltenen Schriften zerstreuter, für die Geschichte wichtiger Stücke ein der Wissenschaft geleisteter Dienst; so wird sie noch erspriesslicher, wenn sie auch auf *ungedruckte* kleinere Schriften sich erstreckt. So waren von den 17

Piecen des ersten Theils unseres „*Bet ha-Midrasch*“ *drei* Nummern handschriftlich, die übrigen *vierzehn* in *dreizehn* Druckwerken zerstreut, von denen eine Nummer, obwohl gedruckt, doch kaum gekannt war! Dazu kommt, dass die das Chanukafest betreffende Partie unserer Sammlung zum ersten Mal Quellen eröffnet, nach denen man lange vergebens gesucht hatte. Durch eine literarische Correspondenz meines gelehrten, seit Jahren mit einem grössern Werke über den jüdischen Sagen- und Legendenkreis sich beschäftigenden Freundes *Beer* in Dresden über die Quellen der Sabbat-Chanuka-Gedichte ward ich nämlich besonders veranlasst, dieser Partie viel Aufmerksamkeit zu schenken [1]. Ich erwarte, dass Alle deren Stellung oder Persönlichkeit von Einfluss ist, sich verpflichtet fühlen werden, dieses Unternehmen zum Besten der Wissenschaft zu fördern und zu unterstützen.

---

[1]) Auch ein anderer Besitzer einer grossen hebr. Bibliothek, Hr. *Rosenthal* in Hannover, fährt fort mir belehrende Mittheilungen zu machen, und seine, durch meine Edition der *Nachmani*'schen „Derascha“ veranlassten Notizen über die besseren Lesarten, die sich in der *ersten* Ausgabe des Nachmani'schen Pentateuch-Commentars (Lissabon 1489) finden, werde ich bei einer andern Gelegenheit veröffentlichen. — Ferner theilte mir *Steinschneider* einige Artikel aus seiner „*Bibliotheca hebraea Bodlejana*“ mit.

Ich habe nun noch einige Worte über die Anordnung des Stoffes, die Behandlung der Texte, die vorausgeschickte Einleitung und die typographische Ausstattung zu sagen.

Die kleinen Midraschim ordnete ich nach den jüdischen Festen, wodurch dem Leser zugleich der Standpunkt gezeigt wird, von dem aus er diese Hagada's auffassen und beurtheilen soll. Da ich mit einem handschriftlichen Midrasch beginnen wollte, so nahm ich Purim als Ausgangspunkt.

Zur Redaction der bereits gedruckten Texte benutzte ich nicht blos, so es mir möglich ward, verschiedene Ausgaben, sondern auch die betreffenden Parallelen im *Jalkut* und den *Rabbot.* Dies gilt besonders von den Stücken VII, VIII und X.

Bekanntes und das von *Zunz* — durch dessen „gottesdienstliche Vorträge“ eine Sammlung wie die vorliegende erst möglich ward — Ermittelte voraussetzend, habe ich die Einleitung sehr kurz gefasst, wozu mich auch bei *diesem* Theile ökonomische Rücksichten nöthigten.

Was endlich die typographische Ausstattung betrifft, so ist sie das Verdienst der grossen, an den verschiedenartigsten orientalischen Schriftgattungen reichen Buchdruckerei des Herrn *Friedrich Nies*, nach dessen Einsicht und langjähriger Erfahrung die technische Seite des Druckes geleitet wurde. Wer den Midrasch Jona in der Altonaer Ausgabe

und den zweiten Midrasch für Chanuka in der Sammlung „Chemdat ha-Jamim“ (ed. Livorno) gesehen hat, wird die Ausstattung unseres „Bet ha-Midrasch“ wohl zu würdigen verstehen.

Leipzig, den 30. März 1853.

Der Herausgeber.

Einleitung.

Einleitung.

Gleichwie die jüdischen Dichter, von dem nationalen, mehr gelehrten als schwungreichen Kalirrhoëner *Elasar* an bis auf die spätesten Zeiten, den Gefühlen und Anschauungen des Volkes in ihren Festgedichten Worte liehen und die wogenden Massen von Sagen und Legenden, von Hoffnungen und Erwartungen durch ihre Dichtungen eindämmten: so haben verschiedene Männer zu verschiedenen Zeiten dem Bedürfniss und dem Sehnen des Volkes durch kleine *Fest-Midraschim* zu genügen gesucht. An die Festperikopen sich anschliessend, entfalteten sie in dem Rahmen eines kleinen Midrasch Alles was das Herz des Volkes an einem bestimmten Feste bewegte. Daher waren auch die ältesten Midraschim nichts anderes als kleine Fest-Midraschim, die später durch leichtere, in einfacheren Redeweisen und zugänglicheren Formen sich bewegende ersetzt wurden. Von diesem Gesichtspunkte aus ist die folgende Sammlung kleiner Midraschim zu betrachten, die wir nun einzeln nach der Reihenfolge dem Leser vorführen wollen [1]).

---

[1]) Da ich voraussetze, dass *Zunzens*, des *grössten* Meisters jüdischer Literaturforschung, klassisches Werk: „die gottesdienstlichen Vorträge der Juden“ in Jedermann's Besitz ist, so habe ich bei jedem einzelnen Midrasch blos auf dasselbe verwiesen, ohne das dort Gesagte im ganzen Umfange zu reproduciren. Ich kann aber nicht umhin hier zu bemerken, dass man jenes grossartige Werk erst recht zu würdigen versteht, wenn man selbst in's Detail eindringen will; dann muss man die Umsicht und die mit tiefer Sachkenntniss ordnende Hand des Meisters bewundern.

I.

Midrasch Abba Gorion [1]).

(Hebräischer Text S. 1 – 18.)

Dieser Midrasch, der seinen Namen von den Anfangsworten [2]) אבא גוריון איש צידן hat, und sich über das ganze Buch *Ester* erstreckt, hat dem Sammler des *Jalkut* vorgelegen, der reiche Auszüge aus demselben mittheilt. Da er in den meisten Stellen mit *Midrasch Rabba* zu Ester übereinstimmt und dennoch vom Jalkut als besonderer Midrasch citirt wird, so vermuthe ich, dass Midrasch Rabba zu Ester nur eine erweiterte Umarbeitung des Midrasch Abba Gorion ist. Von diesem Gesichtspunkte aus und mit Rücksicht auf den Text [3]) ist er für die Geschichte der Midraschim von Bedeutung. —

Unser Abdruck ist nach cod. hebr. XXXII der *Hamburger* Stadt-Bibliothek [4]) gemacht worden. Jener Codex aber ist sehr corrupt geschrieben, wie S. 7 und 8 zeigen [5]),

---

[1]) *Zunz* G. V. S. 279 und 293.

[2]) Midrasch Rabba zu Ester C. 1 liest den Namen אבא אוריין, was blos ein Dialektunterschied ist.

[3]) So hat Midrasch Rabba zu Ester für מהומן זה מלאך הממונה על המהומה (S. 3, Z. 3 v. u.) שממונה על החמה. Unsere Lesart, die sich mehr der Etymologie anschliesst, stimmt auch mit dem Targum I überein. — Für באבנתיים S. 4 Z. 2. v. o. liest M. R. גחיות. — Für פרשנר׳ S. 15 Z. 8 v. u. muss man שמשי lesen. Vergl. *Chajes* אמרי בינה, 21 d.

[4]) Die Ueberschrift lautet dort: בטוב גרא אתחיל לכתוב מדרש ממגילה, והוא מרומם על כל ברכה ותהילה. Die Abschrift besorgte mit Hr. J. *Witkowski*, Schüler des Rabbiners Ettlinger zu Altona.

[5]) Dem Schreiber des Codex schien es nicht nöthig, die im Midrasch Rabba und im Jalkut vorkommenden Stellen ganz abzuschreiben. Auch liess er oft Sätze und Wörter aus, und zeigte sich als kein grosser Verehrer des Aramäischen.

auch lückenhaft, und ich hätte verzweifelt einen nur ziemlich lesbaren Text zu liefern, wenn nicht die Auszüge im *Jalkut*, das Targum und Midrasch Rabba mir die besten Dienste geleistet hätten.

Unser Midrasch ist für *Purim* eingerichtet, und bildet einen Hintergrund für zahlreiche historische Anspielungen.

II.

Midrasch Megillat Ester [1]).

(Hebräischer Text S. 19 — 24.)

Dieser kleine Midrasch, der sich über das Buch Ester 2, 5 — 14 erstreckt und wahrscheinlich Bruchstück eines grössern Midrasch ist [2]), hat dem *Jalkut* vorgelegen und wird von demselben zu 2 Sam. 19, 23 und zu Ester sehr häufig unter dem allgemeinen Namen מדרש citirt. Aus eben diesen Citaten des Jalkut geht hervor, dass unser Midrasch das ganze Buch Ester umfasst hat. Vielleicht ist er identisch mit dem מדרש מגלת אסתר, der in Const. 1519, 4 erschienen ist. Seine Sprache hält sich vom Aramäischen fern, sein Charakter ist besonders national, und er befindet sich in demselben Codex der Hamburger Stadt-Bibliothek, unmittelbar hinter dem Midrasch Abba Gorion. Er ist in populärer Form für das Purim-Fest eingerichtet.

III.

Erzählung von Abraham und Nimrod.

(Hebräischer Text S. 25 — 34.)

Die Form der Einkleidung [1]), die Gestaltung des Inhalts, der von dem was *Bereschit Rabba* Cap. 17 von

---

[1]) Vergl. פרקי דרבי אליעזר, C. 50.

[2]) Vielleicht des „Midrasch Rabbati zum Buche Ester"; siehe *Zunz* G. V. S. 293.

[1]) אמר המגיד, das so häufig wiederkehrt.

Abraham erzählt wird, ziemlich abweicht, und hier zu einem kleinen Epos wird, sowie mehre Worte und Wendungen[2]) dieser Erzählung sprechen dafür, dass sie ursprünglich arabisch geschrieben war und in's Hebräische übersetzt wurde. In der That findet sich auch die Erzählung nach ihrer stofflichen Seite in *Weil's* „biblische Legenden der Muselmänner“ S. 68 ff., und ist wahrscheinlich im muhammedanischen Interesse gearbeitet worden, um das götzendinerische Arabien zu bekehren. Sie ist in dem Buche שבט מוסר[3]) vom R. *Elija ha-Cohen aus Smyrna*, C. 52 aufgenommen[4]).

---

[2]) Vergl. die Krankheit קולצנ"י (S. 26), die Wurfmaschine טראבו"קו (S. 33), die Worte (S. 39) צלם שאין בו תועלת לא לעצמו ולא למי שיקנהו לעובדו, wie bei Abulfeda hist. anteisl. p. 20 ed. *Fleischer:* من يشترى ما يضره ولا ينفعه und die an die muhammedanische Glaubensformel erinnernden, in der Erzählung häufig wiederkehrenden Worte: ה' הוא האלקים.

[3]) Dieses zuerst Const. 1718 erschienene und wenig berücksichtigte Moralbuch besteht aus 52 Capiteln, die den 52 Wochenabschnitten entsprechen, und ist blos eine Compilation aus anderen Schriften, von denen viele selten sind und wodurch es einen besondern Werth erhält. So befinden sich darin z. B. das ganze אור קדמון (C. 7), das Ven. 1703 erschien; die תוכחות von spanischen Dichtern (C. 28 u. 29), die zusammen mit dem ס' התפוח Ven. 1519 gedruckt wurden; das אורחות חיים von R. Ascher (C. 13); eine Schrift אורך ימים über Erziehung (C. 17); die צוואת ר"א הגדול (C. 16) und die מעשה דריב"ל (C. 25). Die als מליצת מטטרון angeführten Reime (C. 19) sind dem רוקח des R. *Elasar aus Worms* §. 28 entlehnt. Das C. 46 citirte אורחות חיים muss heissen אורחות צדיקים. Ich habe bei dieser Edition die *editio princeps* des שבט מוסר benutzt.

[4]) Vergl. auch *Steinschneider's Bibliotheca hebr. Bodlej.* No. 3880 der anonym[illegible] Schriften. Demnach müsste die hebr. Anmerkung S. [illegible]chen werden.

IV.

Midrasch Wajoscha[1]).

(Hebräischer Text S. 35 — 57.)

Dieser Midrasch erstreckt sich über Exodus 14, 30. 15, 1 — 18, und war entweder für *Sabbath Beschalach* (שבת שירה) oder für den 7. Tag des *Pesachfestes*, an welchem die bezeichneten Schriftstellen die Festperikopen bilden, bestimmt. Er war dem *Jalkut* bekannt (vergl. zu Abschnitt וירא), und ist Const. 1519, 4 und Metz 1849 in der Sammlung דברי חכמים nach der ersten Ausgabe und nach zwei Handschriften erschienen. Er enthält viele Legenden, und der auf die Messiaszeit sich beziehende Schluss rührt daher, dass die *Haftara* des 8. Tages Pesach dem Propheten Jes. Cap. 11 entlehnt ist, wo die messianische Zeit geschildert wird.

V.

Quell der Weisheit.

(Hebräischer Text S. 58 — 61.)

Unter diesem Titel (מעין החכמה) giebt es in der jüdischen Literatur *fünf* verschiedene Schriften:

1. Eine kabbalistische, dem *Mose* zugeschriebene Schrift. Zusammengedruckt mit dem Buche *Bahir*, Amsterd. 1651, 4 u. Berlin 1706, 4. Vergl. *meine* „Auswahl kabbalistischer Mystik" I, 11 ff.

2. Eine von *Recanati* in seinem Pentateuch-Commentar 48d citirte Schrift[1]), die sich von der vorhergenannten unterscheidet. Vergl. auch *Rasiel*, Ende.

---

[1]) Vergl. *Zunz* G. [illegible] S. 282.

[1]) Das Citat lau[illegible] [illegible] ואת רא[illegible] טוב ומטיב והכל שלו. תחלת פעלו. שש מאות ועשרים הם ראש מילולו. Sie war also in Versen abgefasst und behandelte die 613 Gebote.

3. Eine Einleitung in die Kabbala nach Isaak Luria von Abraham *Kalamankas*. Amst. 1652, 4. Korez 1784, 4.

4. Eine versificirte Aufzählung der 613 Gebote nebst Commentar von Chajim Hirsch Berlin. Rödelheim 1804, 4.

5. Die hier vorliegende, welche gleichsam eine himmlische Scene zwischen Mose und den Engeln vor der Gesetzgebung ist. Ven. 1601, 4. Krakau 1648, 4. Korez 1784, 4. Sie ist nichts als ein Theil der „*Hechalot*", da sie unter diesem Namen in *Jalkut Rëubeni* 101 a b citirt wird und ihrem ganzen Wesen nach mit einem von *Ziuni* in seinem Pentateuch-Commentar Abschnitt ואתחנן angeführten Stücke aus den „Hechalot" übereinstimmt. Sie scheint schon frühzeitig im 12. Jahrhundert den „Hechalot" entnommen worden zu sein, um für den Zweck des *Schabuot*-Festes zu dienen [2]), und da *Mose* als Held in ihr figurirt, so wurde ihm die Schrift Nr. 1 zugeschrieben.

VI.

Midrasch der zehn Gebote [1]).

(Hebräischer Text S. 62 — 90.)

Dieser aus dem 10. Jahrhundert etwa stammende Midrasch ist seiner ganzen Anlage nach für das *Schabuot*-Fest zusammengestellt worden — daher er auch in einem cod. Vat. geradezu הגדה של שבועות heisst, — und da er für das Volk, wie etwa die הגדה של פסח, bestimmt war; so ist er mit vielen Erzählungen [2]) ausgestattet. Er erschien Verona 1647, Lublin s. a. in 4., Zolkiew 1810 in 12. Letztere Ausgabe hat viele Druckfehler, die hier verbessert sind.

---

[2]) In einem דרש לשבועות (cod. hebr. XII der Leipziger Raths-Bibliothek) wird dieses Stück gleichfalls benutzt.

[1]) *Zunz* G. V. S. 142 — 144. Wir fügen nur noch hinzu, dass im Anfang einige Stücke aus Midrasch *Cônen* entlehnt sind. Auch der דרש לשבועות des Leipziger Codex benutzt die kosmologischen Elemente des Midrasch Cônen.

[2]) Die letzte Erzählung kommt in etwas veränderter Form auch im „*Maarich*," meine Edition S. 121, Nr. 28 vor.

VII.

Midrasch vom Ableben Aharon's [1]).

(Hebräischer Text S. 91 — 95.)

Der Midrasch schildert nicht blos den Tod Aharon's (Num. 20, 23 — 29), sondern auch die Scene beim Felsen, aus dem Wasser hervorquoll (das. V. 7 ff.), und wurde für den Trauermonat *Ab* eingerichtet, da Aharon am 1. Ab gestorben sein soll [2]). Er ist Const. 1516; Ven. 1544, 1605; Amst. 1735, 8; s. l. (in Russland) 1819, 8 erschienen.

VIII.

Midrasch Jona [1]).

(Hebräischer Text S. 96 — 105.)

Dieser Midrasch besteht — wie ich bereits vor sechs Jahren im Anhang zu meinem לחם הפנים bemerkte — aus *zwei* Theilen: der *erste* Theil geht vom Anfang bis zu den Worten הרחמים והסליחות S. 102, erklärt das ganze Buch Jona, benutzt das 10. und 43. Capitel der פרקי דרבי [2]) אליעזר, enthält S. 99 ein Bussgebet [3]), correspondirt mit

---

[1]) *Zunz* G. V. S. 146.

[2]) Siehe *Seder Olam Rabba* C. 10; *Megillat Ta'anit*, gegen Ende.

[1]) *Zunz* G. V. S. 270.

[2]) Das 10. Capitel der פרקי דרבי אליעזר, welches mit Jona sich beschäftigt, wird bereits von *Raschi* zu Jona citirt. Anstatt des Schlusses: ועליהם הוא אומר על הגרים גירי הצדק steht in unserem Midrasch S. 99: ועליהם ועל שאר גירי הצדק נאמר יאמרו נא יראי ה׳ כל״ח.

[3]) Dieses Gebet hat auch *Jalkut* zu Jona und bezeichnet die פדר״א als Quelle, obwohl es sich dort nicht findet.

Jalkut zum Buche Jona[4]), und ist älter als der *zweite* Theil, der von den Worten ויאמר ה׳ לדג S. 102 bis zu Ende reicht, die Geschichte Jona's allegorisch auf die Seele deutet und nichts als eine wörtliche Uebersetzung des *Sohar* II, 198 b — 199 b ist.

Der Midrasch Jona ist für den *Versöhnungstag,* an welchem das Buch Jona gelesen wird, zusammengestellt, und ist Prag 1595, 4 und Altona s. a. 8 zusammen mit dem Reisebericht *Petachja's* gedruckt worden. Der Text ist incorrect und lückenhaft, und ich habe ihn nach Jalkut und Sohar verbessert und ergänzt.

IX.

Midrasch Temura[1]).

(Hebräischer Text S. 106 — 114.)

Ausgehend vom Buche *Kohelet,* das am Sabbat des Hüttenfestes gelesen wird, sucht dieser Midrasch zu beweisen, dass die Gegensätze auf Erden, z. B. Reichthum und Armuth, Schönheit und Hässlichkeit u. s. w., zur Harmonie des Ganzen beitragen und von der göttlichen Weisheit zeugen. Zu diesem Zwecke wird ferner parallel zu Kohelet 3, 1 — 8 der 136. Psalm gedeutet. Der Midrasch enthält auch Anthropologisches (S. 106 — 107) und Kosmogonisches (S. 109), benutzt Ibn Esra (S. 109) und den Dialog über die Seele von *Galènus*[2]), so dass er erst in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts entstanden sein kann. — Er ist Livorno 1786 (hinter dem

---

[4]) Vielleicht ist der *erste* Theil des Midrasch Jona erst *nach* dem Jalkut bearbeitet worden.

[1]) *Zunz* G. V. S. 118.

[2]) Vergl. das ס׳ הנפש von *Galenus, meine* Edition S. 21 und den Schluss des מדרש תמורה. Auch das Hervorheben der Luft als Lebensprincip verräth eine Benutzung des genannten ס׳ הנפש.

zweiten Theil des שם הגדולים), Wilna 1802 (zusammen mit אגדת בראשית), Zolkiew 1804, Lemberg 1850 [3]) erschienen.

Der דרש לסוכות des Leipziger Codex bearbeitet gleichfalls das Thema von den Gegensätzen auf Erden, und geht auch von Kohelet (7, 14) aus: גם את זה לעומת זה עשה האלהים.

X.

Midrasch vom Ableben Mosis [1]).

(Hebräischer Text S. 115 — 129.)

Am letzten Tage des *Hüttenfestes* (שמחת תורה) wird der letzte Abschnitt des Pentateuchs (וזאת הברכה), der den Segen und die letzten Lebensmomente Mosis enthält, in den Synagogen verlesen. Zu diesem Zwecke ist unser Midrasch verfasst worden, der, mit starken angelologischen Elementen versetzt, in einer sehr rührenden Weise den Tod des ersten Propheten schildert. Da ferner das 1. Capitel des Buches *Josua* die Haftara jenes Tages bildet, so spielt auch Josua eine bedeutende Rolle in unserem Midrasch, dessen Anfang lückenhaft, daher unverständlich ist und aus *Tanchuma* (Absch. וזאת הברכה) ergänzt werden kann [2]).

---

[3]) Incorrect wie die meisten neueren Lemberger Druckwerke.

[1]) *Zunz* G. V. S. 146. — Das דברי הימים של משה, das vom מדרש ויושע fast ganz benutzt ist, scheint mir blos ein Auszug aus dem ס' הישר zu sein, wofür auch die Schlussworte: ויתר דברי משה ואשר עשה הלוא הם כתובים על ספר דברי הישר sprechen.

[2]) Die Stelle im *Tachuma* lautet: אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כיון שבא משה לברך את ישראל בזאת הברכה אף הקב"ה בירך אותם בזאת שנ' וזאת התורה אשר שם משה ואומר וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל. ד"א אמר ר' אבא אשר ברך משה זה משה איש האלהים זה הקב"ה וכו'.

Er ist Const. 1516, Ven. 1544, Paris 1629, Amst. 1735, s. l. (in Russland) 1819 erschienen. Die lateinische Uebersetzung von *Gaulmyn* ist auch in den „*Prophetae veteres pseudepigraphi*“ (Stuttgart, 1840) von *Gfrörer* enthalten.

XI.

Geschichte Judith's [1]).

(Hebräischer Text S. 130 — 131.)

Diese kurze Geschichte Judith's befindet sich in der Sammlung kleiner Geschichten oder dem חבור יפה des R. *Nissim* b. *Jakob* (ed. Amsterdam Bl. 22a — 23b), und wenn dort auch der Name Judith's nicht genannt wird, so steht er doch ausdrücklich in den מעשיות eines cod. Vatic. 285, in dem folgenden Midrasch unserer Sammlung (Nr. XII) und in einer kleinen Schrift der *Bodlejana* [2]). Sie ist wahrscheinlich einer alten hebräischen Darstellung der Geschichte Judith's entlehnt, die in einigen Punkten von dem apokryphischen Buche Judith abwich. Der ungenannte Feldherr ist der ammonitische *Achior* der apokryphischen Erzählung.

Gaulmyn, der die Lücke nicht merkte, übersetzte den Anfang des מדרש פטירת משה ebenso unverständlich lateinisch, wie er es hebräisch ist. — S. 126 Z. 12 v. o. habe ich הנחתיך für הנחתך gesetzt, und der Satz: היכן הנחתיך בין ביום בין בלילה ויש לי לטעות ist im ausrufenden Sinne zu fassen; Gaulmyn übersetzt sonderbar: *quomodo inter diem et noctem distinguis? in hoc errare mihi proclive est.* Der Sinn ist vielmehr: „Wo habe ich dich denn des Tags oder des Nachts verlassen, dass ich mich irren sollte!“ Vergl. auch Talm. *Temura,* 15.

[1]) *Zunz* G. V. S. 124.

[2]) Siehe *Steinschneider* Biblioth. hebr. Bodlej. No. 3446 der anonymen Schriften.

Eine andere hebräische „*Geschichte Judith's*" (מעשה היהודית), die sich dem griechischen Texte mehr anschliesst, dabei aber die מגלת אנטיוכס (Nr. XIV unserer Sammlung) am Anfange benutzt[3]), und einem alten Codex entlehnt sein soll, befindet sich in חמדת הימים, Abschnitt חנוכה 68 d — 71 c (der Livorner Ausgabe 1763). Dort heisst es (70 a), Judith habe גבינה mit sich genommen.

Die **erste** hebräische Uebersetzung des apokryphischen Buches Judith ist vom R. *Akiba Lewi* aus Halberstadt im Jahre 1679 gemacht worden[4]), die zusammen mit einer jüdisch-deutschen Uebersetzung des Meïr b. Ascher Kaz aus Königsberg und der מגלת אנטיוכס in Berlin 1766 erschien. Beide Uebersetzer unterzogen sich der Mühe, um — wie sie in ihrem Vorworte bemerken — die Festgedichte für Sabbat-Chanuka zu verstehen.

XII.

Midrasch für Chanuka[1]).

(Hebräischer Text S. 132 — 136.)

Der hier zum ersten Mal nach einer Handschrift der Leipziger Raths-Bibliothek[2]) (cod. XII des gedruckten Catalogs) gedruckte Midrasch für Chanuka, der auch die „Geschichte Judith's" wie Nr. XI unserer Sammlung enthält[3]),

See Auerbach Geschichte der Israelitischen Gemeinde Halberstadt. 1866 p 34

[3]) Anstatt אנטיוכס steht nämlich אליפורני.

[4]) Vielleicht ist diese Uebersetzung von חמדת הימים benutzt worden.

[1]) Vergl. die Festgedichte für die beiden Sabbate des Chanukafestes, und zwar: אודך כי אנפת בי von Josef ben Salomo, אין צור חלף von Salomo b. Jehuda (Salomo ha-Babli), אודך כי עניתני von Menachem b. Machir und אין מושיע von Elija b. Baruch; ferner מס' שבת, 21, Megillat Taanit, C. 6, Raschi zu שבת, 23 a, כל בו §. 44, מאור עינים C. 51, *Zunz* G. V. S. 124, *Chajes* אגרת בקורת gegen Ende.

[2]) Der Codex enthält דרשות zu allen Festen des Jahres.

[3]) Der Feldherr *Achior* erscheint hier als Astrolog.

ist von grosser Wichtigkeit, da er die bis jetzt unbekannt gewesene Quelle für die wichtigsten, in den Festgedichten der beiden Sabbate des Chanukafestes verarbeiteten hagadischen Elemente ist[4]). Judith wird hier mit dem Chanukafeste in Verbindung gebracht, und die Erzählung von *Hanna*, der Tochter Jochanan's, wird hier in zwei Versionen mitgetheilt.

XIII.

Zweiter Midrasch für Chanuka.

(Hebräischer Text S. 137 — 141.)

Dieser Midrasch ist eine rhetorisch ausgeschmückte Bearbeitung der *aramäischen* מגלת אנטיוכס[1]) mit einigen hagadischen Zuthaten, die sich auch in No. XII unserer Sammlung finden. Er ist zuerst in חמדת הימים Absch. חנוכה aus einer alten Handschrift abgedruckt, und bis jetzt von Niemandem erwähnt worden.

---

[4]) Woher *Arnheim* in seiner Uebersetzung der Jozeroth S. 41 Anmerkung 14 den dort citirten Midrasch entlehnt hat, ist mir unbekannt.

[1]) Für die Benutzung der aramäischen und *nicht* der hebräischen מגלת אנטיוכס zeugt der Ausdruck שמת טעם S. 140 Z. 5 v. o. analog dem aramäischen שמת טעים, wofür in der gewöhnlichen hebr. Uebersetzung שמת צווי gesetzt ist.

[2]) Vergl. S. 67 c והנה נם זה מהולל בתושבחות במדרש אגדה נמצא בכתב יד ישן וז"ל. Dann folgt der Midrasch.

XIV.

Megillat Antiochus [1]).

(Hebräischer Text S. 142 — 146.)

Dieses kleine „Buch des Antiochus," das die Entstehung des Chanukafestes erzählt, ist aus dem *aramäischen Original* übersetzt, das zuerst 1851 in London, zusammen mit מבחר הפנינים von H. Filippowski herausgegeben wurde, und sich auch handschriftlich in der Leipziger Raths-Bibliothek befindet. Die hebräische Uebersetzung ist, ausser in einigen spanischen und italienischen Machasorim und den bei *Zunz* aufgezählten Ausgaben, noch Berlin 1766 in 8 und London 1851 in 32 erschienen. — Nach einer alten jüdisch-deutschen Uebersetzung (Ven. 1548) hat Beer *Fränk* aus Pressburg eine hebräische Uebersetzung verfertigt und sie unter dem Namen מגלת מתתיהו (Wien 1807, 1821) nebst einer deutschen Uebersetzung (mit hebr. Lettern) drucken lassen. — Unsere מגלת אנטיוכס ist sehr alt, da sie sich noch in aramäischer Sprache erhalten hat.

XV.

Tractat vom Gehinnom [1]).

(Hebräischer Text S. 147 — 149.)

Dieser aus 4 Capiteln bestehende Tractat schildert die Hölle und ihre Bewohner, ist das *älteste* über dieses Thema bekannte Stück [2]), stand besonders bei Anthropomorphisten

---

[1]) Siehe *Zunz* G. V. S. 134; *Luzzatto lezioni di storia giudaica* S. 95; *Filippowski* Vorwort zu מגלת אנטיוכס S. 3 — 4. — Ich habe אנטיוכס und nicht אנטיוכוס gesetzt, weil diese Orthographie in jüdischen Schriften üblich ist.

[1]) *Zunz* G. V. S. 141.

[2]) Dafür spricht die ganze Darstellung, die Einführung talmudischer Autoritäten und die Anlehnung an

und Kabbalisten in grossem Ansehen[3]), übte selbst auf den Ritus der Gebete Einfluss[4]), und ist zuerst von R. Elija de Vidas in seinem ראשית חכמה (13. C. des שער היראה) und dann Wilna 1802 zusammen mit אגרת בראשית veröffentlicht worden[5]).

XVI.

Tractat von den Grabesleiden.

(Hebräischer Text S. 150 — 152.)

Wenn der vorhergehende Tractat die Hölle und ihre Bewohner schilderte, so zeigt uns dieser die Leiden und Kämpfe, die des Menschen unmittelbar vor dem Tode und beim Eintritt in das Grab harren, je nach dem Verhalten des Sterblichen auf Erden. — Tischbi citirt (s. v. חבוט) Stücke aus demselben als einem מדרש ר' יצחק בן פרנך[1]) angehörend, und er ist zuerst von R. Elija de Vidas in ראשית חכמה (12. Cap. des שער היראה), dann Wilna 1802

Schriftstellen. Es ist daher *nicht* eine Ueberarbeitung der מעשה דר' יהושע ב"ל, wie *Zunz* a. a. O. behauptet, da diese in den verschiedenen Bearbeitungen ein späteres Zeitalter verräth.

[3]) Vergl. die Klagen der Gegner Maimuni's in Montpellier und Mose b. Nachman im שער הגמול, Anfang.

[4]) Vergl. über die Gebetstücke והוא רחום und הפורש סוכת שלום וכו' Abudirâhim 50b, 53a ed. Amsterdam, Mose de Leon סוד שבת §. 12 des ס' המשקל, Sohar I, 78a; II, 205a.

[5]) In cod. XXI der Leipziger Raths-Bibliothek steht dieses Stück unter dem Namen סדר גיהנם und das darauf folgende גזר דין של רשעים ist kein besonderes Stück, sondern blos die Fortsetzung des סדר גיהנם.

[1]) *Steinschneider* theilte mir brieflich mit, er habe eine Ausgabe des מדרש ר' יצחק בן פרנך gesehen. Wahrscheinlich wird sein *Catalog* Näheres darüber bringen.

veröffentlicht worden. In der letzten Ausgabe — wo am Schlusse drei Zeilen ausgefallen sind — stehen noch einige Varianten nach der Lesart des R. David Ibn Abi Simra (רדב"ז).

XVII.

Tractat von der Bildung des Kindes.

(Hebräischer Text S. 153 — 158.)

Zunächst aus Talmudstellen und anderen hagadischen Bestandtheilen [1]) (Nidda, 3. Abschn.) wurde schon in sehr alter Zeit eine Abhandlung über verschiedene Momente bei der Bildung des Kindes, ehe es in die Welt eintritt, verfasst, die sich in verschiedenen Recensionen erhalten hat [2]). In unserer Sammlung sind deren *zwei:* die erste nach cod. XII der Leipziger Raths-Bibliothek (auch abgedruckt von *Wagenseil*, dem Eigenthümer des Codex, in seiner Bearbeitung des Tractats Sota p. 71 — 79) und אבקת רוכל 23a — 24b ed. Amsterdam; die zweite nach לקוטי הפרדס מרש"י 4d — 5b, die gerade mit dem Vers aus Hiob endigt, mit welchem die erste Recension beginnt. — Hervorzuheben ist, dass dieser Tractat wie der Talmud a. a. O. die *platonische* Anschauung von der Seele adoptirt. Die ganze Schilderung ist übrigens sehr sinnreich und poetisch.

---

[1]) Vergl. auch מדרש עשרת הדברות, 5. und 6. Gebot S. 77 — 79.

[2]) Vergl. *Zunz* Addit. zu cod. XII.

Zusätze zu

מדרש אבא גוריון:

Seite 2 *Zeile* 7 und 8 v. u. In der Hschr. stand מלא מדייא לא שתו מזיקייא ארטון וזגדכה. Midrasch Rabba liest: כאילין כותאי דלא שאתן חמרא דזיקין אייתי להון חמרא דקוליא.

Seite 2 Z. 4 v. u. *Jalkut* liest כוס גדול מחזיק ארבעים שמציות; das Targum Scheni hat: כסא רבא דהוה למוד ארבעא חמשא המינון.

Seite 3 Z. 1 und 2 v. u. Midrasch Rabba liest: בותא כוו ביתיה חרבונא אחריב ביתיה; Targum I hat חרבונה אחר ביה.

Seite 4 Z. 1 und 2 v. o. Midrasch R. liest אביא נתיות מאחורי הקוריים. Vergl. מעריך s. o. גת.

Seite 4 Z. 7 v. u. Targum Scheni hat שהר מן הנדקי.

Seite 5 Z. 5 v. u. הדסה hat zwar nur den Zahlenwerth 74; man muss aber das Jahr, welches Ester bei Hegai verbrachte, mitrechnen.

Seite 6 Z. 10 und 11 v. u. Midrasch R. liest מעביר שנים ומושיב א׳ מעביר ב׳ קלסריקין שהן שומרי הסף ומושיב הדבר הזה; Targum I hat תרין קלוסנהרין.

Seite 9 Z. 11 und 12 v. o. Targum Scheni liest ויומא דאנון צביין למזבן מננא אמרין לנא יומא שריא הוא ויומא די אנחנא צביין למזבון מנהון אסרין עלן שוקין ואמרין מן יומא אסירא הוא. Demnach würde man für למיזון wohl למזבן und für מירעה סוגדין עלינו besser אוסרין עלינו lesen.

Seite 13 Z. 16 v. o. muss man והתחתון für והתחתן lesen. Die Beschreibung der verschiedenen Arten von Feuer der Unterwelt gehört zu den ältesten Schilderungen dieses Themas. Vergl. *Rasiel,* 14b.

Seite 15 Z. 8 v. u. Targum Scheni hat ואמר לשמשי ספרא לאייתי ספרא; man wird daher hier auch שמשי בן המן lesen.

Seite 16 Z. 5, 6, 7, 8 v. o. Diese corrupte Stelle (die Erklärung zu יביאו לבוש מלכות) lässt sich annäherungsweise durch das Targum Scheni herstellen. Es lautet zu Ester 6, 10: ואמר מלכא להמן סרהיב ועול לבית גנזי דמלכא וסב מתמן לבושא שיראה טבא פרנינן (נ"א פרנדאה או פרוזגן) דמטכס באבנין טבין ומרגליין ותליין בארבע קרנתיה דידיה וזגאי

דדהבא ורימונא לכל רוחא ורוחא. וסב מתמן כלילא רבא דדהבא מוקדוניא דאייתיאו יתיה לי מן קריין מדינתא ביומא קדמאה דקמית במלכותא. וסב מתמן ספסירא ושרייאנא די לי דאייתין לי יתיה מן כוש מדינתא ותרין רדינין די לבושיהון לבושא דמלכותא דמרגליאתא דאייתיאון יתון לי ממדינת אפריקי ופוק לאוריא דמלכא ודבר מתמן סוסיא דמלכא דקאים ברישיה דאוריתא די שמיה שיפרגז די עלוי רכיבית ביומא קדמאה דקמית במלכותא. In unserem Midrasch muss auch etwas ausgelassen sein.

Seite 16, zur Stelle אל תפל דבר. Diese ganze Erklärung liest man ausführlicher mit mehren Varianten in Midrasch Rabba zu Ester, letztes Capitel zur Stelle מהר קח את הלבוש, im Midrasch Rabba zu Leviticus, C. 28 Ende und Targum Scheni z. St.

Seite 17 Z. 12 v. o. Im Midrasch Rabba fehlt der Name der Tochter Haman's.

Seite 18. Der eigentliche Schluss des Midrasch Abba Gorion scheint bei den Worten כן יקלקל הק׳ כל מחשבות אויבינו מעלינו ושלום על ישראל, und das darauf folgende ein späterer Zusatz zu sein, der auf das Gebet Bezug nimmt. Vielleicht ist das Buch Ester nach dem Midrasch Abba Gorion öffentlich erklärt worden, und der Schluss אמר ר׳ יהושע בן לוי וכו׳ sollte demnach den Uebergang zum Gebete bilden.

Zusätze zu

מדרש מגלת אסתר:

Seite 19 zu ד״א איש יהודי. Vergl. Midrasch Rabba zur Stelle, Jalkut zu נח, 13 b; zu Ester, 170 d.

Seite 20 und 21. Vergl. Jalkut zu 2 Samuel, 23 c (zur Stelle היום יומת איש) und zu Ester, 170 d und 171 a.

Seite 21. Die Erzählung von R. Meïr und dem Hegmon ist einer anderen Hagada entlehnt.

Seite 23 zum ersten דבר אחר. Vergl. Jalkut zu Ester, 171 a und Targum Scheni zur Stelle.

Zusätze zu

מדרש תמורה:

Der Anfang des דרש לסוכות in dem erwähnten Leipziger Codex lautet: כתיב גם זה לעומת זה עשה האלהים וכתיב ה׳ בחכמה יסד ארץ כל מה שברא הקב״ה בעולמו ברא כנגדו וברא אומות זה על זה ברא ישראל וברא א״ה ולולי רחמים של הקב״ה ותקנות שתקן לא היו יכולים לעמוד שעה אחת בפני האומות ואיזה תקנה תקן להם ברא לא״ה שרים ולישראל שרים והם מיכאל וגבריאל וכו׳ ברא בני אדם וברא שדים ואלמלי רחמים של הקב״ה וכו׳ שתקן להם שכל תקופת ניסן שרפים מתגברים ומרוממים ראשיהם ונופל אימתם על המזיקין וסוככים באברתם על בני אדם וכו׳ ברא בהמות וחיות וכו׳ ברא עופות וכו׳ ברא דגים וכו׳ מזרח שממנו יוצא אור לעולם וכו׳. — Der grösste Theil dieses דרש לשבועות ist dem מדרש כונן, 6a 7b ed. Ven. (von den Worten ד״א ה׳ בחכמה יסד ארץ bis zu Ende des Midrasch) entlehnt. Vielleicht ist das Verhältniss auch umgekehrt, da der bezeichnete Schluss des מדרש כונן ein späterer Zusatz ist.

מדרשים קטנים ואגדות שונות:

מדרש אבא גוריון:

אבא גוריון איש צײדן

אמר חמשה דברים:

מדסגן דייני דשיקרא סגיאו סהדי שקראי. מדסגן דילטורייא סגיאו גוברין חטופין. מדסגא אפייא חציפתא איתנטלת יקרא מברייתא. מדאמר זעירא לרבא אנא רב מינך אתקטעו שניהון דבני אינשא. מדארגיזי בנייא חביבייא קדם אבוהון דבשמייא העמיד עליהם מלך חנף ופרע מהן. ואיזה זה מלך אחשורוש שנאמר ממלוך אדם חנף (איוב ל"ד ל') ולמה הק' ממליך אדם חנף בשביל מוקשי עם ולמה נקרא אחשורוש חנף שהרג את אשתו בשביל אוהבו והרג אוהבו בשביל אשתו הרג ושתי בשביל המן וחזר והרג המן בשביל אסתר ויש לך חנף גדול מזה וכיון שראו הכל שמלך אחשורוש התחילו צווחין ווי ווי:

פרשה א'

ויהי בימי אחשורוש. ר' ברכי' פתח מי פעל ועשה קורא הדורות מראש (ישעי' מא ד') קורא כל הדורות לא נאמר אלא קורא הדורות מראש מתחילת ברייתו של עולם גוזר הק' על כל בריותיו מה ראו להיות בראש. אדם ראש לישרים קין ראש להורגים הבל ראש לנהרגים נח ראש לנמלטים אברהם ראש למולים יצחק ראש לנעקדים יעקב ראש לתמימים יהודה ראש לשבטים יוסף

ראש לאסירים אהרן ראש לכהנים משה ראש לנביאים יהושע ראש לכובשים עתניאל ראש למחלקים שמואל ראש למושחים שאול ראש לנמשחים דוד ראש למנגנים שלמה ראש לבונים נבוכדנצר ראש למחריבים אחשורש ראש למוכרים המן ראש ללוקחים וכיון שראו הכל שאחשורש מוכר והמן לוקח התחילו אומר ווי ווי:

ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש

הוא רשע מתחילתו ועד סופו כיוצא בדבר הוא עשו אבי אדום (בראשי' לו מג) הוא דתן ואבירם (במדבר כו ט') הוא משה ואהרן (שמות ו' כו) ודוד הוא הקטן (שמואל א' יו יד):

בימים ההם כשבת. בשעה שמלך אחשורש בקש לישב על כסא שלמה שכתב בו וישב שלמה על כסא ד' (ד"ה א' כט כז) אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם במקום שישב גוף קדוש ישב רשע זה אל תנבל כבודך. אמרו חכמים היאך נמצא כסא זה בידו לאחר מיתת שלמה עלה שישק מלך מצרים לירושלים ומצא שם את הכסא ונטלו בכתובת בתו והורידו למצרים שכך כתיב (ד"ה ב' י"ב ב') ויהי בשנה החמישית עלה שישק בא סנחריב ונטלו ממנו והביא עמו לארץ ישראל ובא להלחם בירושלים באותו הפרק נפל סנחריב ויצאו ישראל ובזזו ממונו ונטלו את הכסא והושיבוהו למקומו וישב עליו חזקיהו ונטל את הכבוד שהי' בירושלים ביד שלמה והצליח בכל מלכותו שנאמר (ד"ה ב' לב ל') ויצלח חזקיהו בכל מעשהו בשלמה כתיב (ד"ה ב' ט' כד) והמה מביאים איש מנחתו ובחזקיהו כתיב (ד"ה ב' לב כג) ורבים מביאים מנחה לה' ומגדלים לחזקיהו מלך יהודה בשלמה כתיב (ד"ה ב' ט' כג) וכל מלכי הארץ מבקשים את פני שלמה ובחזקיהו כתיב (מ"ב כ' יב) בעת ההיא שלח מרודך וכו' וכשראה חזקי' את הכסא אמר מה ראה שלמה אבי לעשות שש מעלות לכסא אלא כנגד שש ארצות:

והשתיה כדת. כדת כל אומה ואומה אילין מדייא לא שתו מזיקייא אייתי להון דקולייא כדת כל מקום ומקום אתר בעי מיגס ובתר כן מישתי אתר בעי מישתי ובתר כן מיגס:

אין אונס. אמר ר' לוי כך הי' תכסים של אנשי פרס היו משקין אותו בכוס גדול מחזיק ט"ו שמיניות הנקרא פיתקא ואפי' מת או משתגע לא הי' מחזירו עד ששותיהו ושרי המשקים שלהם מתעשרין מאותם המסובין שלא ישקו אותם בו ואחשורוש לא הכניס אותו כוס לתוך סעודתו דכתיב אין אונס:

לעשות כרצון איש ואיש: אמר לו הק׳ רשע יכול אתה לעשות כרצון איש ואיש ב׳ אנשים מבקשים לישא אשה אחת שמא יכולה לינשא לשניהן, וכן ב׳ ספינות מתפרשות בים אחת צריכה רוח דרומית ואחת רוח צפונית שמא יכלה רוח אחת להנהיג את שתיהן שני בני אדם באים אצלך למחר איש יהודי ואיש צר ואויב יכול אתה לצאת ידי שניהן כאחד אלא לרומם אחד ולצלוב אחד ומי יכול לעשות כרצון איש ואיש הק׳ דכתיב (תהל׳ קמה יט) רצון יראיו יעשה. ר׳ לוי אמר בעולם הזה כשרוח דרומית מנשבת אין רוח צפונית מנשבת אבל לעתיד לבוא הק׳ מביא רוח ארגסטים בעולם ומנהיג אותם כאחת שנאמר אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי (ישעי׳ מג ו׳):

גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים: אמר רבי יצחק שהיתה מזוגת להם יין שחור ומה ראה הכתוב לפרסם סעודה של ושתי אמר רבי יהושע בן קרחה להודיעך לאיזה שלוה אסתר נכנסת אמר רבי מאיר א״כ נתן הק׳ למכעיסיו קל וחומר לעושי רצונו:

בית המלכות. מלמד שנתנה אותם בבתים מצויירין מקום שהמלך ישן. אמר ר׳ אבון רוצה אשה שתהא מביט צורות נאות מלאכול עגלות פטומות:

ביום השביעי וגו׳. אמר ר׳ אבהו כישראל אוכלין ושותין מתחילין בדברי תורה ובשירות לפני הק׳ אבל אומות העולם כשאוכלין ושותין מתחילין בדברי תפלות הללו אומ׳ מדיות נאות והללו אומרים פרסיות נאות אמר להם אחשורש כלי שאני משתמש בו לא מדי ולא פרס אלא כשדי ואין כיוצא בו בעולם אמר להם מבקשים אתם לראותה אמרו לו הן ובלבד שתהא ערומה.

ד״א כטוב א״ר לוי אומות העולם אין להם טובה בטוב אין כתיב כאן אלא כטוב אבל ישראל וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב (מלכי׳ א׳ ח׳ סו) ר׳ יודא ור׳ לוי בשם ר׳ יוחנן אומרים כל מקום שנאמר במגילה מלך אחשורוש במלך אחשורוש הכתוב מדבר וכל מקום שנאמר בה מלך סתם במלך מלכי המלכים הכתוב מדבר כטוב לב המלך ביין כטוב לבו של הק׳ ביינה של תורה.

אמר למהומן. מהומן זה מלאך הממונה על המהומה:

ביזתא. ביזבייתה:

חרבונא. אחרבנא:

ביגתא ואבגתא. אמר ר' יצחק אמר הק' משחק אני עליהם באבנתיים אחורי הקוריים:

להביא את ושתי המלכה. שלא יהי' עלי' כלום אלא הכתר וערומה ר' שמעון בר ר' נחמן בשם ר' יונתן אמר אין הרשעים נדונים בגיהנם אלא ערומים שנאמר (תהל' עג כ') ד' בעיר צלמם תבזה ולמה בעיר אמר ר' שמעון במקום שהלסטים מקפח תמן מצלב אמר ר' יונתן אף המצריים לא נידונו בים אלא ערומים שנאמר (שמות טו ח') וברוח אפך נערמו מים:

ותמאן המלכה ושתי. שלחה לו דברים שנוגעים בלב אמרה לו מה נפשך אם רואין אותי כעורה הרי אתה מתגנה ואם רואין אותי נאה נותנים עיניהם להרוג אותו האיש ומשתמשין בי רמזתו לא נרמז עקיצתו לא נעקץ שלחה לו אי טפש יצא לבך מיינך דע שאני בתו של בלשאצר בנו של נבוכדנצר שהי' מקולס במלכים ורוזנים עשוים מאומה לפניו ולא הי' אותו האיש קומים איסטבלאות של בית אבא ואפי' כקוסדור לרוץ לפני מרכבתו אנדיתיקי של אבא לא הי' נדונין ערומים דכתיב (דניאל ה' א') אבא לקבל אלפא חמרא שתי ולא רוה ואת רוית בחמרך ומיד:

וחמתו בערה בו. אמר ר' חנינא באותו שעה רוח הקודש קרא למלאך הממונה על החימה אמר לי' חות זיקא ונפח קיטמא וזרוק גופריתא באתונא אמר ר' יוחנן כל אותן שבע שנים משנהרגה ושתי עד שנצלב המן היתה חמתו בוערת בו אמר והא כתיב כשוך (אסתר ב' א') כשוך ולא שוך שכיכה ואינה שכיכה וכיון שנצלב המן וחמת המלך שככה:

ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים. אמר ר' סימון זה שבטו של יששכר שנאמר (ד"ה א' יב לב) ומבני יששכר יודעי וגו':

והקרב אליו כרשנא. מן אפריקי:

שתר. מן אנקרוקי:

אדמתא. מן אדום:

תרשיש. מן תרסים:

מרס מרסנא ממוכן. מן ירושלים:

כדת מה לעשות. למה עלתה לה כך לפי שלא היתה מנחת לאחשורש לבנות את בית המקדש ואומרת לו מה שהחריבו אבותי אתה מבקש לבנות:

ויאמר ממוכן. מה ראה ממוכן לקפוץ על העצה תרין אמוראין חד אמר מפני שלא זימנתו בסעודה וחד אמר מפני שסטרתו על פניו:

לא על המלך לבדו. יש אומרים בת היתה לו והי' מבקש להשיאה למלכות:

ומלכותה יתן המלך. ר' חנינא אמר כתיב (איוב ה' יח) כי הוא יכאיב ויחבש וגו' בלשון שניטלה מלכות מזקינה שנאמר (שמול א' טו כח) ונתנה לרעך הטוב ממך וגו' בלשון חזרה לה המלכות שנאמר ומלכותה יתן המלך וגו':

פרשה ב'

אחר הדבר' האלה. כשהפך מיינו ביקש אותה אמרו לו הרגתה אותה אמ' להם למה אמרו לו שאמרת שתבוא לפניך ערומה ולא באה אמר להם לא יפה עשיתי ומי נתן לי עצה להרוג אותה אמרו לו שבעת שרי פרס ומדי מיד הרגו לפיכך אין מזכיר אותם עוד וי"א שנתנו לו עצה לבטל בית המקדש לפיכך נגזר עליהם מיתה:

איש יהודי. הרשעים קודמין לשמן נבל שמו (ש"א כה כה) גלית שמו (ש"א יז כר) שבע בן בכרי שמו (ש"ב כ' כא). אבל הצדיקים שמן קודמין להם ושמו מנוח (שופטים א' ב') ושמו שאול (ש"א ט' ב') ושמו ישי (ש"א יז יב) ושמו אלקנה ושמו מרדכי דומין לבוראן דכתיב (שמות ו' ג') ושמי ה' לא נודעתי להם:

ויהי אומן את הדסה. רב אמר בת ארבעים שנה היתה ושמול אמר בת שבעים ורבנן אומ' בת ע' וה' שנה. ר' ברכי' אמר אמר הק' לאברהם אתה יצאת מבית אביך בן ע' וה' שנה חייך אף הגואל שאני עתיד להעמיד לבניך במדי בת ע' וה' שנה כמניין הדסה. ר' ברכי' בשם ר' לוי אמר אמר הקב"ה לישראל אתם בכיתם יתומים היינו ואין אב אף הגואל שאני עתיד להעמיד עליכם במדי אין לו לא אב ולא אם:

ותהי אסתר נושאת חן. ר' נחמי' אמר העמיד מדיות מכאן ופרסיות מכאן ואסתר יפה מכולן ר' לוי אמר נושאת חן

טעונה חן ביוסף כתיב (שמות לט כא) ויט אליו חסד סופה של חסד הי' עליו ברם הכא כתיב נושאת חן:

ויאהב המלך את אסתר. אמר ר' חלבו מלמד שאף הנשואות הביאן לפניו דכתיב מכל הנשים ומכל הבתולות:

וימליכה תחת ושתי. אמר ר' לוי איקונין של ושתי תלה מעל מטתו כיון שנכנסה אסתר היתה נאה יותר מאיקונין של ושתי וכשנשים נכנסות מסתכל בהן ובאיקונין של ושתי ולא הי' כמות ושתי לכך נאמר ותשא חן וחסד. וטרד איקונין של ושתי והעמיד איקונין של אסתר:

אין אסתר מגדת. ר' יהודה בר סימן אמר הי' שואלה ואומ' לה בת מי את והיא אומרת לו ואתה בן מי אמר לה אני מלך בן מלך והיא אמ' אנא מלכה בת מלכים אמרה לו הלא מתוך דברים הללו הרגת את ושתי אמר לה לאו אלא מדעת שבעת שרי פרס ומדי הרגתי' אמרה לו לפי שהמלכים הראשונים שהיו לפניך לא הי' מתנהגין על ידי דעת שרים אלא על ידי הנביאים נבוכדנצר מה כתיב בי' (דניאל ב' כה) אדין אריוך הנעל לדניאל. בלשאצר באדין דניאל הועל קדם מלכא שאם יגע לו הדבר הי' אומר לו שנאמר דניאל בתרע מלכא אמר לה אית הכא מן ההיא קורצא טבא אמרה לי' חפוש ותשכח מיד:

קצף בגתן ותרש. מה קצף מעמיד שנים ומוסיף אחד מעמיד שני קלוסנטרין ומוסיף הברברי אחד:

פרשה ג'

אחר הדברים האלה גדל. לא נתגדל המן אלא לרעתו אמר ר' יהושע בן לוי משל לגולייר שקלל בן המלך אמר המלך אם אני הורגו כך אומרים הכל גולייר אחד נהרג אמר המלך אגדלנו ואחר כך אהרוג אותו עשה אותו טריקונוס ואחר כך עשהו הגמון ואחר כך התיז את ראשו כך אמר הק' אם יהרג המן שירד לבטל בנין בית המקדש אין איש יודעו אלא יתגדלו ואחר כך יתלהו:

וישם את כסאו. למד"ה שהי' לו חמורה וסיחה וחזירה והי' נותן לחזירה שלא במידה ולחמורה ולסייתה במידה אמרה

חמורה לסייחה אנו שעושין מלאכה לבעל הבית נותן לנו במידה ולחזירה שלא במידה אמר סייחה לחמורה תבוא השעה ותראה כיון שבא קלנדס נטלו החזירה ונחרוה הוי לא המאכל גורם אלא הבטלה לכך נאמר אחר הדברים האלה גדל ואחר כך ויתלו את המן. כתיב (איוב כ׳ ו׳) אם יעלה לשמים שיאו לרומו וראשו לעב יגיע לעננא כגללו לנצח יאבד מה הגללים הללו מזוהמים כך הוא מזוהם רואיו יאמרו איו חמיין לי׳ ולא חכימין לי׳ היכן הוא המן והיכן שלוותו מה כתיב למעלה בפרשה ויתלו שניהם על העץ אף סופו של אותו האיש לעלות ולצלוב. ר׳ פנחס הוי משתעי הדא עובדא, ארי עבד סעודתא לכל חיותא ובעירא ועבד להון גנונא מן משכי דארויתא כיון דאכלו אמרו מן לימא לן זמירא תלו עיניהון בהדין תעלא אמר להון, עניון אתון לי מה דאנא אמר, דלי עיני כלפי משכי מעליהון ואמר מאן דחמי לן בעילאי יחמי לן בתתאי כך מי שהראה לנו בצליבן של בגתן ותרש יראה לנו במפלתו של המן מי שפרע מן הראשונים הוא יפרע מן האחרונים. ד״א אחר הדברים האלה הרהורי דברים הי׳ שם מי הרהר ר׳ יהודה אומר המן הרהר אמר הדא אסתר אם יהודאה היא קרובתי היא מן גבי עשו דכתיב (מלאכי א׳ ב׳) הלא אח עשו ליעקב ואם משאר עממין היא כל עממין קרובין אלו לאלו ראוי אני ליטול פרוקופין מתחת ידי׳. ר׳ נחמי׳ אמר אחשורש הרהר אמר מרדכי זה אני חושב לו טובה והוא יושב כאן ומבקש לבנות בית המקדש לבנות אי אפשר להחזירו אי אפשר אלא הרני מגרה בו המן יהא דין בונה ודין סותר. ותכמים אומרים הק׳ הרהר אמר מרדכי זה צדיק גמור הוא אם נוטל הוא פרוקופי ויגדל המן ויבא מרדכי ויטול ממנו ויבנה בית המקדש:

וכל עבדי המלך. ר׳ יוסי פתח ואמר טמנו גאים פח לי (תהלי׳ קמ ו׳) אמרה כנסת ישרא׳ לפני הק׳ רבונו של עולם פרסו לי אומות העולם מצודה אומר׳ לי עבוד ע״ז לשמוע להם אני נענשתי לפניך שלא לשמוע להם הורגין אותי אמר ר׳ חנינא לזאב פרסו לו מצודה על פי הבאר אם ירד לשתות ניצוד ואם לא ירד מת בצמא:

ויהי באמרם אליו יום ויום. ר׳ יהודה אומר בני׳ של רחל וכו׳ עד יראו צדיקים וישמחו (ועיין מדרש ילקוט):

וימלא המן חמה. מה עשה המן כשעבר ולא זז מרדכי

ממקומו ולא שאל בשלומו בא לו מצד אחר ועשה עצמו כאלו ששאל מרדכי בשלומו והשיב לו ואמר עליך שלום אמר מרדכי אין שלום אמר ה׳ לרשעים מיד וימלא המן חמה:

ויבז בעיניו. אמר ר׳ לוי לעוף שקינן וכו׳ עד אמר לו ה"ק אתה הוא גורלן של בניי:

מיום ליום. שנו רבותינו כשאמר המן להפיל גורלות התחיל להפיל לימים שנאמר מיום ליום עלה יום א׳ לפני הק׳ ואמר לפניו רבונו של עולם כי נבראו שמים וארץ ואמרת אם ימדו שמים וכו׳ ורשע זה מבקש לאבדן עקור שמים וארץ ואחר כך כלה אותם. בא לו ליום ב׳ ועלה לרקיע לפני הק׳ ואמר לפניו רש"ע כי נברא רקיע והבדלת בין מים עליונים למים התחתונים ובניך הבדלת מבין האומות עקור רקיע ואחר כך כלה אותם. בא לו ליום ג׳ עלה לפני הק׳ ואמר בי נבראו אילנות ובניך מלקסין בהון שנאמר (ויקרא כג. מ׳) ולקחתם לכם עקור אילנות ואחר כך כלה אותם. בא לו ליום ד׳ עלה לפני הק׳ ואמר בי נבראו שמש וירח וכוכבים ומזלות וישראל נמשלין להן עקור מאורות ואחר כך כלה אותם. בא לו ליום ה׳ בא לפני הק׳ ואמר בי נבראו העופות לקרבן בטל הקרבן ואחר כך כלה אותם. בא לו ליום ו׳ עלה לפני הק׳ ואמר בי נבראו צאן וישראל קרוים צאן ואדם שנאמר (יחזק׳ לד לא) ואתן צאני וצאן מרעיתי אדם אתם. בא לו ליום שבת עלה לפני הק׳ ואמר כתיב (שמות לא יז) ביני ובין בני ישראל וג׳ עקור אותה ואחר כך כלה אותם כיון שראה שלא הי׳ יכול בימים בא לחדשים שנאמר (אסתר ג׳) ומחדש לחדש על לניסן זכות פסח לאייר זכות מָן לסיון זכות מתן תורה לתמוז זכות הארץ לאב והפכתם אבלם לששון לאלול זכות החומה שנאמר (נחמי ו׳ טו) ותשלם החומה בעשור לחדש אלול לתשרי זכות הרגלים מרחשון זכות שרה כסלי׳ זכות חנוכה וטבת זכות עזרא שבט זכות אנשי כנסת הגדולה באדר שמח. אמר אבדוק המזלות טלה ויקחו להם איש שה (שמות יב ג׳) שור שור או כשב (ויקרא כב כז) תאומים פרץ וזרח סרטן זכות יונה ארי׳ זכות דניאל בתולה זכות חנני׳ מישאל ועזרי׳ מאזנים זכות איוב שנאמר (איוב לא ו׳) ישקלני במאזני צדק עקרב זכות יחזקאל שנאמר (יחזק׳ ב׳ ו׳) ואל עקרבים וכו׳ קשת זכות יוסף (בראשי׳ מט כד) ותשב באיתן קשתו גדי זכות יעקב שנאמר (בראשי׳ כז טו) ואת עורות גדיי העזים דלי זכות

משה שנאמר (שמות ב׳ יט) וגם דלה דלה לנו דגים לא מצא להם זכות אמר כשם שהדגים נבלעים כך שונאי של ישראל נבלעין וחסוסין אינון בידי. אינון בידך אלא אתה בידן מה דג זה פעם בולע ופעם נבלע אף אתה נבלע בידיהן:

ויאמר המן למלך אחשורוש. אמר לו נכלינהו אמר לי׳ מסתפינהו מאלההון דלא יעבד בי כי יעבד בקמאי אמר לו ישנו עם אחד כלומר ישנו מן המצות אמר לי׳ אית בהו רבנן אמר לי׳ עם אחד הם:

מפוזר ומפורד. כפרידה הזו שאינה עושה פרי ואין הנאה ממנה כך מהם אין הנאה:

ודתיהם שונות מכל עם. כדאנו בעינן למיזון מנהון מירעה, סוגדים עלינו (?) שווקים ומשחקים בנו ומלעיגים עלינו ואומרין אסור הוא, מכניסין הפסד בממונו של עולם לז׳ יומין אומ׳ שבתא לתלתין יומין ריש ירחא בניסן פיסחא בסיון עצרתא ואית להון חד ירחא דאפסידון בי׳ ממונו של עולם ריש שתא וצומא רבא וחגא דמטללתא תמנא יומין מסובין כל יומא ואכלין ושתין ורווין ונפקין ומבזין לי למלכא אמר לי׳ קודשא בריך הוא רשעי את מנית אלא מה הנאה דלא מנית אינון תרין יומין דאנא עתיד למיתן להון שמחה במפלתך כדכתיב (אסתר ט׳ כז) להיות עושים את שני הימים:

ולמלך אין שוה להניחם. אמר ר׳ לוי כל מה שהי׳ המן מקטרג מלמטה על ישראל הי׳ מיכאל מלמד עליהם סניגוריא מלמעלה אמר לפני רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שאינן מתקטרגין לא על שעבדו ע״ז ולא על גלוי עריות ולא על שפיכת דמים אלא על ששומרים תורתך אמר לו הק׳ חייך לא שבקינון ולא אשבוקינון שנאמר (ש״א יב כב) כי לא יטוש ה׳ את עמו:

אם על המלך טוב יכתב לאבדם. אמר ליה השתא ליה אנא ידע מניניהון כמה אינון כד נפקו ממצרים הוו להו שית מאה אלפא גברין על כל חד וחד יהיבנא לך מאה זוזי לחוד קולמוס את יהיב אמר לי׳ אחשורש אף אני רצוני לאבדם אלא מה אעשה שאלהיהם גדול הוא והוא אוהב אותם ביותר וכל העומד עליהם הוא מפילו תחתיהם ויש לנו ללמוד מפרעה מלך מצרים שמלך מסוף העולם ועד סופו ובשביל שהעבידו בהם בישרא׳ שפטם בנגעים גדולים והוציאם מתוכה ברכוש גדול וקרע להם את

הים מה שלא עשה לאומה אחרת ורדף אחריהם בשש מאות רכב וטובעו בים סוף הוא וכל חילו. בא עמלק זקינך עליהם בארבע מאות אלף גבורים וכולם מסר אלהיהם ביד יהושע בן נון והרגם שנאמר (שמות יז יג) ויחלוש יהושע. בא סיסרא עליהם בארבעים ואחד ראשי גייסות וכל אחד הי׳ עמו מאה אלף איש וכולם אלהיהם מסרם לכוכבים ונלחמו עמהם ושרפום שנאמר (שופט׳ ה׳ כ׳) מן שמים נלחמו ולסיסרא עצמו מה עשו כמו שספרו לנו הראשונים לא הי׳ גבור כמהו ובן שלשים שנה הי׳ וכבש כל העולם בכחו לא הי׳ כרך שלא הפיל חומותיו בקולו ואפי׳ חיה בשדה כיון שנתן קולו עלי׳ לא זזה ממקומה וכשהי׳ יורד במלחמה היו נושאין אותו תשע מאות סוסים במרכבה וכחזירה לא הי׳ אחד מהם יוצא מתחתיו בשלום שהי׳ חותכין בברזל כצמר וסוף מסרו אלהיהם ביד אשה ועשהו חרפה וקלון לכל באי עולם. ומלכים רבים וגדולים ממנו שעמדו עליהם וכטלם מן העולם והי׳ לחרפה לדורות ואנו על אחת כמה וכמה חדל לך מן הדיעה הזאת ואע״פ הי׳ מטריחו בכל יום אמר לו אחשורש הואיל וכן נימלך בחכמים ובחרטומים מיד קיבץ כל חכמי אומה ולשון ואמר להם מה אתם אומרין רצונכם שנאבד אומה זו מן העולם שמעשי׳ משונ׳ מכל האומות אמרו לו כלום מי הוא זה שרוצה להכשילך במכשול גדול כזה אם ישראל יאבדו יכול כל העולם להתקיים אפי׳ שעה אחת לפי שאין העולם מתקיים אלא בשביל תורה שהוגין בה יומם ולילה שנאמר (ירמי׳ לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה וגו׳ ולא עוד אלא שכל האומות קרויין נכרי׳ שנאמר (מ״א ח׳ מא) וגם אל הנכרי וגו׳ וישראל קרויין בנים שנאמר (דברי׳ יד א׳) בנים אתם ויש אדם שנוגע בבניו של הקב״ה שהוא שולט בעליונים ובתחתונים ובידו רוחות ונשמות והוא משפיל ומרומם והוא ממית ומחי׳ אמר להם המן כל הדברים שאמרתם באמת היא כשהק׳ רצוי להם וכשהי׳ בית המקדש קיים אבל עכשיו אי אלהיהם שעשה להם ניסים מרובים עזבם והסתיר פניו מהם ואינו מסתכל בהם שהרי נבוכדנצר עלה והחריב את ביתו ושסף היכלו ולא עמד כנגדו שנאמר (תהלי׳ צד ז׳) ויאמרו לא יראה יה. כיון שאמר כך מיד קיבלו ממנו ועמדו עמו והסכימו אמר לו המלך אם יעלה הכסף בידי והעם בידך הרי הם מסורים לך ואם העם בידי והכסף בידך אינם מסורים לך מיד הפילו גורלות ורוח הקודש צווחת „ואל עמי ידו גורל״ ובעונותיו

של המן עלו העם בידו מיד צרה לו צרה גדולה על הכסף אמר עכשיו אני שוקל את הכסף ראה אחשורש שצרה לו על הכסף מיד:

ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך. ורוח הקודש השיבתו ואומר והעץ נתון לך וחשבונה דדין כחשבונה דדין מנהגו של עולם דרכו של לוקח ליתן ערבון למוכר ושמא מוכר נותן ערבון ללוקח ברם הכא ויסר המלך:

ויקראו סופרי המלך. מה כתוב מהן כל עממיא אומייא ולישנייא שלמא יסגי ידוע לכם אחד בא אלינו לא מארצינו ולא מאדמתינו אלא מזרע עמלק:

פרשה ד'

ומרדכי ידע. הי' המן יוצא מפלטין של מלך ואיגרות בידו וכל שרי המלך אחריו פגע בהן מרדכי ראה שלש תינוקות יוצאין מבית רבן אמר להם מרדכי אמרו לי פסוקיכם פתח ראשון ואמר אל תירא מפחד פתאום פתח שני ואמר עוצו עצה ותופר פתח שלישי ואמר ועד זקנה אני הוא מיד צחק מרדכי אמר לו המן מה אמרו לך תינוקות הללו וצחקת אמר לו בשורות טובות בישרוני מיד כעס המן בלבו ואמר איני שולח יד תחלה אלא בתינוקות הללו. אמר ר' יצחק נפחא בעלילה גדולה בא המן על ישראל שנאמר ובמלאות הימים האלה עשה המלך לכל העם אין עם אלא ישראל שנאמר (דבר' לג יט) עמים הר יקראו אמר לו המן לאחשורוש אלהיהם של אלו שונא זימה הוא העמיד להם זונות ועשה להם משתה וגזר עליהם שיבואו ויאכלו וישתו ויעשו כרצונם שנאמר לעשות כרצון איש ואיש ומי שרוצה לבוא יבוא ומי שלא ירצה לבוא לא יבוא כדי שלא יהי' להם פתחון פה לומר על כורחם הביאם גזר כן מיד עמד מרדכי והכריז עליהם ואמר בני והואיל דלרצונכם אל תלכו שלא יהי' לכם פתחון פה לשטן עליכם הניחו דברי מרדכי והלכו לבית המשתה ואכלו ושתו ונשתכרו וקלקלו. אמר ר' ישמעאל י"ח אלף ותשע מאות הלכו לבית המשתה ואכלו ושתו וקלקלו מיד עמד שטן והשטין לפני הק' ואמר רב' ש"ע עד מתי תידבק באומה זו שהם מכעיסין לפניך רצונך לאבד אומה

זו מן העולם אמר לו תורה מה תהי' עלי' אמ' לו תסתפק בעליונים אף הק' השוה דעתו לכך באותו שעה אמר הק' למה לי אומה זו שבשבילה רבו אנחותי בכל יום אמרתי אפאיהם הביאו לי איגרות כתבו עליהם כליי' הלך שטן והביא מגילות כתבו וחתמו כיון שראתה התורה כך יצתה בבגדי אלמנות ונתנה קולה בבכי ולקול בכיתה צעקו מלאכי השרת ואמרו הם ישראל יאבדו שמטיפון דם בניהם לח' ימים א"כ מה אנו צריכים בעולם שנאמר (ישעי' לג ז') הן אראלם צעקו חוצה הבט לבריות כיון ששמע חמה ולבנה חגרו שקים ונתנו קולם בבכי שנאמר (יואל ב' י') שמש וירח קדרו שמים וארץ נתאבלו שנאמר (ישעי' נ' ג') אלביש שמים קדרות מיד רץ אליהו בבהלה אצל אבות וצדיקי עולם ונביאים הראשונים ואמר להם שמים וארץ וצבא מרום בוכים במר נפש וכל העולם אחזתו חיל כיולדה ואתם שוכבים במנוחה אמרו לו על מה אמר להם שנגזור על שונאיהם של ישראל *) כליי' למה שנהנו מסעודתו של אחשורוש כיון ששמע משה כך אמר לאליהו כלום יש אדם כשר בדור אמר לו יש אדם אחד מרדכי שמו אמר לו לך והודיעו ויעמוד הוא משם ואנחנו מכאן אמר לו רועה נאמן כבר כתבו כליי' על צאנך וכבר חתומה אמר להן לאבות העולם אם בטיט חתומה רחמים נשמעין ואם בדם חתומה מה שהי' יהי' מיד בא אליהו אצל מרדכי והודיעו שנאמר ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ועד עכשיו לא הי' יודע? אלא לא הי' מתיירא עד שבא אליהו ואמר הסכימו מלמעלה מיד וקרע מרדכי את בגדיו מה עשה קבץ כל תינוקות של בית רבן ועינה אותם בלחם ובמים והלבישן שקים והושיבן על האפר והיו צועקים בבכי' וביללה באותה שעה אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רב' של עו' כל זמן שאומות העולם עומדים עלי אין מבקשים ממני לא כסף ולא זהב אלא לכלות אותי מן העולם שנאמר (ישעי' לז כד) ואכרת קומת ארזיו עמד עלי נבוכדנצר וביקש לכלות אותי שנאמר (מ"ב כה א') בא נבוכדנצר מלך בבל וגו' בשעה שהעמיד צלם קיבץ עלי ע' מלכים ודן אותי לפניהם ואמר השתחוו לצלם אמרו לו חנני' מישאל ועזרי' אין אנו משתחוים אמר להם מפני מה אמרו לו לפי שגזירותיו של הקב"ה גדולים

*) והוא בלשון סגי נהור ע"ד אל תפתח פה לשטן. — יוחנן וויטקאווסקי המעתיק:

מגזירותיך שאמר לנו (שמות כ׳ ג׳) לא יהי׳ לך אמר להם ולמה מרדתם בו אמרו לו לפיכך באנו לידך אמר להם ואין אתם מתייראין מכבשן האש שלי אמרו לו וכי אש שלך קשה מאשו של הק׳ והלא שש אשות יש להק׳ יש אש אוכלת אש זו אשו של הק׳ שהיא אוכלת אישן של מלאכי השרת ויש אש שמתיירא מאשו של הק׳ שבשעה שירד חנני׳ מישאל ועזרי׳ לכבשן האש ירד גבריאל וצנן את האש ולא הי׳ רשות לכבשן להבעיר ויש אש אוכלת ושותה זו אשו של אליהו שנאמר (מ״א יח לח) ואת המים אשר בתעלה לחכה. ויש אש שותה ואינו אוכלת זו אשו של חמה ויש אש אוכלת ואינו שותה זו אשו של לבנה ויש אש לא אוכלת ולא שותה זו אש של מלאכי השרת. ולא עוד אלא שאש שלך אינה אלא לפי שעה אבל אשו של הק׳ אדם נכווה בה לעולם ולעולמי עולמים ועוד אין מניחין נשמתו לצאת אבל מצטרפת בתוכו וכשאדם מרחיק ממנה ארבע אמות ושלושים פרסאות נכווה בה ועוד ז׳ מדורין יש בגיהנם וכל מדור ומדור ארכו מאה ריבוא פרסאות ורחבו ז׳ ריבוא פרסאות והתחתן שבהם ארקא שמו והוא חציו אש וחציו ברד וכשדנין בו לרשע מוציאין אותו מאש לברד ומברד לאש ועוד מידה אחרת יש בו עקרב אחד ויש לו תשע מאות ותשעים ותשעה חוליות וכל חולייא וחולייא יש בה תשע מאות ותשעים ותשעה לוגין ואדם שכופר בהק׳ ומשתחוה לצלם דנין אותו בכולם ואנו האיך נשתחוה לצלמא דדהבא ואילמלא לא קדשו את שמך כבר אבדהו מן העולם ועכשיו עמד עלי המן וביקש לעקור את הגפן כולה שנאמר להשמיד להרג ולאבד:

ותבאנה נערות אסתר וכו׳ ותתחלחל המלכה מאד. יש אומרים מעוברת היתה והפילה וכן הוא אומר (ישעי׳ כא ג׳) על כן מלאו מתני חלחלה:

ותקרא אסתר להתך וכו׳ ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו. ברמז דבר לה על המן שהוא מזרע עמלק שכתב בו (דברי׳ כה יח) אשר קרך בדרך:

ויבא התך. כשראה המן להתך נכנס ויצא בעטו והרגו לפי שאין מזכירו עוד אמר הקב״ה הואיל וכך ניהרג, רוח הקודש תהא משמשת ביניהם שנאמר ויאמר מרדכי להשיב אל אסתר:

פרשה ה

ותאמר לו זרש אשתו. אמר ר' אליעזר אמר ר' חנינא שלוש מאות וששים וששה בעלי עצה הי' לו לאותו רשע וכולם לא היו יודעים עצה כזרש אשתו אמרה לו אדם זה שאתה אומר אם מזרע היהודים לא תוכל לו אלא בחכמה, שאם תפילהו לכבשן האש כבר עלו מתוכו חנני' מישאל ועזרי' ואם לגוב אריות תשליכהו כבר עלה מתוכו דניאל ואם לבית הסוהר תאסרהו כבר יצא מתוכו יוסף ואם במולא תסיק תחתיו כבר התחנן מנשה ונעתר לו ונסה מיני' ואם במדברא תגלוניה כבר פרו ורבו בו ואם עינוי תעויר סניאין דקטל שמשון כדעיור, אלא צלוב יתי' על צליבה דלא אשכחין דשיזיב ית אדם מיני' מיד:

וייטב הדבר לפני המן. הלך וקצץ ארז מגינת הביתן ארכו נ' אמה ורוחבו י"ב אמות וי"א פרשנדתא בנו הי' אגומן בקרדונייא והביאו מתיכתו של נח והוציאו בחליל ובזמר והכינו על פתח ביתו והי' אומר למחר בשעת קריאת שמע של שחרית אני אתלה מרדכי עליו כיון שהכינו מדד עצמו עליו השיבתו בת קול נאה לך העץ מתוקן לך מששת ימי בראשית מיד הלך לבית המדרש ומצאו לשם ומרדכי יושב בראש התינוקות מפולשים בעפר ושקים במתניהם וסופדים ובוכים, מנה אותם כ"ב אלפים ונתן קולרין בצואריהם ושלשלאות ברגליהם והפקיד עליהם שומרים ואמר הללו אני שוחט תחלה ואחר כך אני תולה את מרדכי ומביאות להם אימותם לחם ומים ואמ' להם בנינו אכלו ושתו קודם שתמותו מניחים ידיהם על ספריהם ונשבעין בחיי מרדכי רבינו לא נאכל ולא נשתה בתעניתנו נמות והי' כל אחד ואחד גלל ספרו ומחזירו לרבו ואומ' סבורים היינו שבזכות התורה הזאת נאריך ימים ושנים שנאמר (דברי' ל' כ') כי היא חייך ואורך ימיך ועכשיו שלא זכינו טול ספרך מידינו מיד צעקו כולם צעקה מרה ואימותיהם גועות כפרות מבחוץ ובניהם כעגלים מבפנים עד שעלתה צעקתם וצעקת אבות העולם למרום בשתי שעות בלילה נשמעה בכייתם לפני הק' אמר למלאכי השרת קול גדיים אני שומע וכבשים אני שומע באותו שעה עמד משה לפני הקב"ה בבכי' ואמר רב' של עו' גלוי וידוע לפניך שלא קול גדיים וכבשים הם אלא קול קטני עמך ישראל ששרויים

הם היום בתענית ג׳ ימים וג׳ לילות ואסורין בקולרין ובשלשלאות ולמחר עומדים לשחיטה כגדיים וכבשים, ולב אויב שמח עליהם, באותו שעה נתגלגלו רחמיו של הק׳ ושיבר את החותמת׳ וקרע את האיגרת וגדע קרן רשע והפר עצת המן הרשע והשיב מחשבתו בראשו בהרים קרן ישראל והצמיח להן ישועה. אמר ר׳ חלבו אין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן ואף מחשבתו של המן הרשע לא בטלה אלא בשבילם שנאמר מפי עוללים ויונקים ועליהם נתנבא שמואל שנאמר (שמואל א׳ טו יד) ומה קול הצאן הזה באזני ואין עוז אלא תורה שנאמר (תהלי׳ כט יא) ד׳ עוז לעמו יתן ואומר (תהלי׳ ו׳ ט׳) סורו ממני כל פועלי און וששו עליונים ושמחו תחתונים והודו ושבחו למי שאמר והי׳ העולם שנאמר (תהלי׳ סו ו׳) יודוך עמים אלהים:

פרשה ו׳

בלילה ההוא. באותו שעה ירד גבריאל אצל אחשורוש והי׳ מנדד שנתו מעיניו וחובטו בקרקע ש׳ ס׳ ו׳ פעמים ואומר לו כפוי טובה לך שלם טובה לבעליו מיד גזר להרוג כתורת של נחתומים ושל טבחים ושל משקים אמר להם סם המות נתתם לי לאבדיני מן העולם אמרו לו אדונינו המלך ממאכל שאסתר והמן אכלו אכלת ממשקה ששתו שתית ילכו לאסתר והמן אם חיים במדה זו הרגינו ואם לאו למה אנו נהרגין הלכו וראו אסתר והמן שאין להם צער חזר ואמר מי עשה לי טובה ולא שלמתי לו מיד:

ויאמר להביא את ספר הזכרנות. אמר ר׳ יוחנן פרשנד׳ בן המן הי׳ סופר וכשהי׳ מגיע לו לזכות מרדכי הי׳ גולל והדפים נגללין מאליהן. וי״א האותיות צעקו מעצמן:

אשר הגיד מרדכי. ויהיו נקראים. ויאמר המלך מה נעשה. וכיון שהזכירו לפניו מרדכי בא עליו מעט שינה וראה בחלומו המן הרשע עומד והסייף בידו להרגו נבעת המלך משינתו ואמר מי בחצר:

ויאמרו נערי המלך וכו׳ עומד בחצר. אמר כשאני רואה אותו חלום אמת הוא:

ויאמר המלך יבוא. אמר ליה יודע אני בך שבעל עצה אתה וכל היועץ בך אינו נכשול:

איש אשר המלך חפץ ביקרו. מה לעשות לו כסבר המן שאין המלך רוצה לכבד אלא אותו. אמר לו:

יביאו לבוש מלכות. שארגתו לברק לילות בחושך ועוד אחר איצטביג שמו שהביאו לדריוש ממדינת הים ועוד אחר כלי ירוק שמו שהביאו לדריוש ואחר שנירגו שמו שפירה קוראסן לו תחש טוב זכרינו (?) וכתר מלכות ואחד מגדולי מלכות יכריז לפניו ויאמר כל מי שאינו כורע ומשתחוה לזה הוא להריגה וביתו ינתן לו כיון שהזכיר הכתר נשתנה פניו של אחשורוש אמר זהו חלומי כיון שראה המן שנשתנה פניו של אחשורש לא הזכיר הכתר אלא:

ונתון הלבוש והסוס. אמר לו לך ועשה כן למרדכי היהודי אמר לו אדוני המלך לא אנו ואתה כתבנו להשמיד לו ולכל עמו — אמר לו:

אל תפל דבר. נשטח לפניו בבכיי׳ ואמר בבקשה ממך אדוני אל תעשני שחוק במדינה מיד שאג עליו המלך כארי׳ ואמר אל תפל דבר מיד הלך כיון שראו מרדכי בא והסוס בידו אמר כמדומה אני שרשע בא להרגיני אמר לתלמידיו ברחו לכם שלא תכוו בגחלתי אמרו בין חיים ובין מתים עמך מה עשה נתעטף בטליתו ועמד לו להתפלל אתא ההוא רשיעא ויתיב לי׳ גביהון אמר להון במה אתם עסיקין אמרו לו במצות העומר שהיו ישראל מקריבין אמר להון וכמה הוא הדין עומר דכסף או דדהב אמרו לי׳ דשעורין אמר להן וכמה הוי טימי דידי׳ בעשרה קינטרין או בעשרין קינטרין אמרו ליה סגין בי׳ מיני׳ אמר להון קומו דנצחון עשרתי מנכון עשר אלפי קינטרין דכספא כיון דחסל מן מצליה אמר לי׳ סב לבוש הדין לבושא אמר לי׳ את מבזה מלכותא אית בר נש לביש לבושא דמלכותא דלא סחי אזיל בעי בלנא ולא אשכחי׳ מה עבד על אסחי׳ כיון דנפק אמר לי׳ לבוש הדה כלילא אמר לי׳ ואית בר נש לביש כלילא דמלכא דלא סחי ומספר אזל בעי ספרא ולא אשכחיה מה עבד אזל לביתיה ואייתי מאני ספרא ויתב לי׳ ומספר שרי מתנח אמר לי׳ מאי האי אמר לי ווי לי׳ להוא גברא מן עביד קומים פלטון קומים קלטור עביד בלנאי וספר אמר לי׳ ומה היא שאילין לך לית אנא חכים לאבוי דהאי גברא בלנאי וספר בכפר קרינוס ואת משכת אילין מני ספרא דידי׳ אמר

לי׳ קום רכוב על הדין סוסיא אמר לי׳ לית בי כח דאנא גבר סבי אמר לי׳ ולית אנא גברא סבי אמר לי׳ ולית את הוא דגרמת לנפשך אמר לי קום דאנא מסיך קדלי ואת דרים עלוי וסליק ורכיב למקיימת לכון ואתה על במותימו תדרוך. כיון שרכב על הסוס היו מלקסין לפניו ואבוקות דולקות לפניו והי׳ מקלם להק׳ ואומר (תהלי׳) ארוממך ד׳ כי דליתני וכו׳ תלמידיו היו אומרים זמרו לה׳ חסידיו כי רגע באפו וכו׳ אותו רשע מהו אומר ואני אמרתי וכו׳ אסתר מה היא אומרת אליך ד׳ אקרא וכו׳ ישראל מה הם אומרים שמע ה׳ וחנני וכו׳. אמר ר׳ פנחס בק״ש הי׳ עוסק ולא הפסיק לקיים מה שנאמר (תהלי׳ ל׳ יג) למען יזמרך כבוד ולא ידום:

ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש. כיון שעברו דרך בית המן עלתה שבחטנות בתו של המן לגג והיתה סברה שאותו על הסוס אביה ואותו שהולך לפניו מרדכי נטלה עציצה של בית הכסא ושפכה על ראש אבי׳ העלה ראשו והכירה בו שהי׳ אבי׳ ונפלה מן הגג ומתה:

וישב מרדכי אל שער המלך. מלמד ששב לשקו ולתעניתו אמר ר׳ חלבו הלובש שק ומתענה אינו מעבירו מעליו עד שיעשה בקשתו:

והמן נדחף אל ביתו. ובידו ד׳ מלאכות בלנאי וספר גליור וכורז:

עודם מדברים. אמר׳ אסתר המן דוכס הוא ובניו איפרכיא במדינות קודם שישגר להם איגרות וימרדו במלך:

פרשה ז׳

ויאמר המלך לאסתר. גם ביום השני. והמלך קם בחמתו. ויאמר חרבונא. ויתלו את המן: מה העץ הי׳ אמרו חכמים בשעה שבא להכינו שלח הקב״ה וקרא כל עצי בראשית ואמר להם מי יתן עצמו ויתלה זה רשע עליו. תאנה אמרה אני אתן את נפשי שממני מביאים ביכורים ולא עוד אלא שנמשלו ישרא׳ בי שנאמר (הושע ט׳ י׳) כבכורה בתאנה. גפן אמר אני אתן נפשי שבי נמשלו ישראל שנאמר (תהלי׳ פ׳ ט׳) גפן ממצרים תסיע.

רמון אמר וכו׳ שנאמר (שה״ש ו׳ז׳) כפלח הרמון רקתך. אגוז אמר וכו׳ שבי נמשלו ישראל שנאמר (שה״ש יא ו׳) אל גנת אגוז ירדתי. אתרוג אמר וכו׳ שממני נוטלין ישראל למצוה שנאמר (ויקרא כג) פרי עץ הדר. הדס אמר וכו׳ שנמשלו בי ישרא׳ שנאמר (זכריה א׳ ח) והו׳ עומד בין הדסים. זית אומר וכו׳ שנמשלו בי ישרא׳ שנאמר (ירמי׳ יא טז) זית רענן. תפוח אומר וכו׳ שנמשלו בי ישרא׳ שנאמר (שה״ש ז׳ ט׳) וריח אפך כתפוחים. דקל אומר אני וכו׳ שנמשלו בי ישרא׳ שנאמר (שה״ש ז׳ ח׳) זאת קומתך דמתה לתמר. ערבה אומר׳ אני וכו׳ בי נמשלו ישראל שנאמר (ישעי׳ מד ד׳) כערבים על יבלי מים. ארז אומר אני וכו׳ בי נמשלו ישראל שנאמר (תהלי׳ צב יג) כארז בלבנון ישגה. באותה שעה בא קוץ לפני הקב״ה ואמר לפניו רבונו של עולם אין לפניך לא משוא פנים ולא מקח שוחד אני שאין בי זכות להיתלות אתן נפשי ויתלה טמא זה עלי מיד קבל ממנו. באותה שעה גזר אותו רשע לעבדיו לעשות עץ גבוה נ׳ אמה כדי שיראה בכל המדינה אמרו לו והיכן נמצא כזה אלא בבירה שלך מיד החריב אכסדרא שלו ונטלו משם והכינו והשיב הק׳ גמולו בראשו ונתלה הוא ובניו כן יקלקל הק׳ כל מחשבות אויבינו מעלינו ושלום על ישרא׳. — אמר ר׳ יהושע בן לוי בוא וראה כמה גדולים נמוכי רוח שבזמן שבית המקדש קיים אדם מקריב עולה שכר עולה בידו מנחה שכר מנחה בידו ועכשיו כל מי שדעתו שפלה כאלו הקריב כל קרבנות שבעולם שנאמר (תהלי׳ נא יט) זבחי אלהים רוח נשברה ולא עוד אלא תפלתו אינה נמאסת שנאמר (שם שם) לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה, וכתיב קרוב ה׳ לנשברי לב ואת דכאי רוח יושיע:

סליק

מדרש אחר

על מגלת אסתר:

איש יהודי היה בשושן הבירה. זהו שאמר הכתוב ואח לצרה יולד כשבאו ישרא׳ לאותה צרה החזקה, ביקש מרדכי עליהם רחמים ועל ידו נעשו נסים:

ד״א איש יהודי הי׳. אמר ישעי׳ בטרם תחיל ילדה בטרם יבא חבל לה והמליטה זכר אומנתו של הקב״ה אינה דומה לאומנת דבשר ודם שהוא רואה את המכה ומתקן את הטריי׳ אבל הקב״ה עד שלא הביא המכה. התקין את נח שנאמר נח איש צדיק תמים היה בדורותיו מה היה הוא מתוקן לדבר. כיוצא בדבר אחד היה אברהם מתוקן לקנות שמים וארץ שנאמר ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ. כיוצא בו וירא אלהים את בני ישרא׳ וידע אלהים ומי מתוקן לגואלם משה שנ׳ ומשה היה רועה. כיוצא בו ויגש הפלשתי השכם והערב מי מתוקן להרגו דוד בן איש אפרתי שנאמר רועה היה עבדך לאבי בצאן. ואף כאן קודם עד שלא עמד המן העמיד ה״ק את הגואל שנאמר איש יהודי היה וגו׳:

ויהי אומן את הדסה. לקיים מה שנאמר בטרם תחיל ילדה וכן לעתיד לבוא אתה מוצא כיון שחרב בית המקדש נולד הגוא׳ שכנסת ישרא׳ אומרת אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי כי אשב בחשך ה׳ אור לי. כשחשכתי שאני יושב באפלה שנאמר במחשכים השיבני כמתי עולם שם צוה לי אורה שנאמר ה׳ אור לי ושם במדינה הגאולה והגואל נתונים שנאמר שם ירעה עגל ושם ירבץ וכלה סעיפי׳, וכן ה״א מי זה בא מאדום וגו׳ וכה״א משא דומה אלי קורא משעיר וגו׳ רב להושיע לקיים מה שנאמר איש יהודי:

*2

ד"א איש יהודי. וכי משבט יהודה הי' והלא לא הי' אלא משבט בנימין שנאמר איש ימיני ומה ראה הכתוב לקרותו איש יהודי אלא בשעה שירדו השבטים למצרים אצל יוסף וראה את בנימין עמהם ונתן הגביע באמתחתו חיפש כולן ונמצא בידו ואמר להם האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד אמר לו יהודה בבקשה ממך כבר יש בידי רעה אחרת שאמרתי לכו ונמכר' לישמעאלים ואתה תביא לי רעה אחרת לאחי מכרתי ולזה נטלתי מאבי בערבות להחזיק אצלו ואתה נוטלו לעבד אין לי עמידה לא לפני הק' ולא לפני אבי חייב אני להיות עבד שמכרתי את יוסף אחי ובדין הוא שאהיה עבד תחת זה וכה"א ועתה ישב נא עבדך תחת הנער ואמר שלמה בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפך אמר לו הק' אתה נתת נפשך לעבד תחת בנימין הגוזל שאני עתיד להעמיד לישראל על שמו אני כותבו לכך נאמר איש יהודי:

ד"א איש יהודי. וכי משבט יהודה הי' ומה ראה לתלות ביהודה אמר ר' לוי כשמרד אבשלום על דוד ויצא דוד בורח מלפניו שנאמר ויאמר דוד אל העם קומו ונברחה קידמו שמעי והי' אומר לו דברים של צרה והי' מרגמו באבנים שנאמר והנה משם איש יוצא ממשפחת בנימין ושמו שמעי בן גרא יוצא יצוא ומקלל וכתיב וכה אמר שמעי בקללו צא צא איש הדמים ואיש הבליעל. ראה דברים קשים שהשמיעו באותה שעה איש הדמים ואיש הבליעל מה היית אומר אין חטא ליתבע ולפרע ממך שעברת עברה וכתב על פנקס שלך עכשיו והשיב ה' אלקיך עליך את כל דמי שאול אשר מלכת תחתיו ויתן ד' את המלוכה ביד אבשלום בנך והנך ברעתך כי איש מות אתה ויותר שעשה ויסקול באבנים את דוד. בא וראה צדקתו של דוד ועניותו אמר לו אבישי למה יקלל הכלב המת הזה את אדוני המלך דוד אעברה נא ואסירה את ראשו אמר לו דוד מי שנתפקד מן הק' הוא רודפני וזה לא יקללני שנאמר והנה בני אשר יצא ממעי מבקש את נפשי להרוג, למה? שטר אני נתחייבתי להק' והוא גובה ממני הניחו לו ויקלל. כשנהרג אבשלום בא שמעי והי' מבקש ממנו מחילה ונפל לפניו ואמר לו אל יחשב לי אדוני עון אמר לו הק' כלום מבקש מבריותיו אלא שיאמרו חטאנו שנאמר הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי אבל אני מודה כי יודע עבדך כי אני חטאתי והנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף אמר לו אבישי התחת זאת לא יומת שמעי, ויאמר דוד מה לי ולכם בני

צרוי׳ היום יומת איש בישרא׳ כי היום עשה ה׳ תשועה והוא ממשפחת בית שאול לא יומת היום איש בישרא׳:

ד״א שאמר הנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף והלא אינו לא מבנימין ולמה אמר מיוסף לא מה יוסף נגמל רע מאחיו והשיב להם טובה שנאמר ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם לכך נאמר ראשון לכל בית יוסף:

ד״א היום יומת איש. אמר דוד ברוח הקודש אדם שיעמוד ממנו עתיד לעשות תשועה גדולה לישרא׳ בזכותו נקרא איש יהודי. אמר הקדוש ב״ה לדוד אתה הצלת את שמעי שלא ימות בשביל שיוליד את הצדיק על שבטך אני כותבו שנאמר איש יהודי. עליו נאמר זכר צדיק לברכה זה מרדכי וחביריו ושם רשעים ירקב זה המן וחביריו:

ד״א איש יהודי. וזה שאמר הכתוב כאשר ימצא התירוש באשכול ואמר אל תשחיתהו כי ברכה בו, כך אמר דוד היום יומת איש בישרא׳ ולא הניח שמשחית, כך אני עושה בימי מרדכי שלא אשחית זרע ישראל:

ד״א איש יהודי. זה שנאמר ברוח הקודש על ידי מלך ישרא׳ יקדמוני ביום אידי ויהי ה׳ למשען לי כנגד מי אמר המקרא הזה לא אמרת אלא כנגד כנסת ישראל. אמ׳ כנסת ישראל לפני הקב״ה רבונו של עולם אילמלא רחמיך כבר הייתי נאבדת מן העולם מאי ביום אידי שאין אומות העולם מתגרין בישרא׳ עד שמזכירים עונותיהם של ישראל לפני הק׳ מאי ויהי ה׳ למשען לי שיזכרו עונות׳ של ישראל ב׳ פעמים אחת בימי עמלק ואחת בימי המן שנאמר כי מחה אמחה את זכר עמלק מאי כי מחה אמחה את זכר עמלק אחת זכרו של עמלק ואחת זכרו של המן:

וזו היא שאילה ששאל הגמון אחד את ר׳ מאיר אמר לו אם בזוי אתם כשם שאמר לכם המן אמר לו ר׳ מאיר מפני מה, אמר לו יש לי עבד אחד ובישתי אותו בושה גדולה, והוצאתי אותו מתוך ביתי ואמרתי לו אין אני רוצה בך הלך אותו העבד קנה אדון אחר לעצמו אם ברשותי עומד. אמר לו קנה אדון לעצמו זה דבר אחר אמר לו טרד אתכם קונכם והגלה אתכם לבינינו במעשינו אתם מבקשים ללמוד אם לאו אמר לו ר׳ מאיר יש לך בן אחד ואתה אוהב אותו ביותר ומתוך מאכל ומשתה עזבך והלך בדרכים מכוערים וטרדתה אותו, והוצאתה אותו מביתך וקבעת לו זמן ואמרת

לו אם אתה חוזר בתשובה אני מחזירך לביתי, וכל אותן שנים שקבעת לו הי׳ יושב בבכי׳ ובצעקה עד שתחום עליו אומר׳ לך בנך הולך בדרכים הראשונים אמרת להם חוזר בתשובה עדיין אמרו לו חוזר. כך אנו בניו של מקום מפני גאות שהיתה בנו ומרדנו לפניו טרדנו לביניכם ונשבע לנו עד עת קץ עכשיו נעשה תשובה וירחם עלינו ויחזירנו בארצנו ואם בדרכים מכוערים נלך אל יחזירנו אמר לו הגמון יש לכם חזרה אמר לו ר׳ מאיר כתיב הכא ובא לציון גו׳ ולשבי פשע ביעקב וכבר נשבע הק׳ בשמו שיחזור אותנו אמר לו הגמון שמא לציון ולא לכם, אמר לו כבר כתיב ופדויי ה׳ ישובון ובאו לציון ברינה אמר לו שמא דור המדבר מחזיר ותו לא, אמר לו ר׳ מאיר כבר כתיב כולם נקבצו באו לך אמר לו הגמון שמא על חיים הוא חוזר ועל המתים אינו חוזר, אמר לו ר׳ מאיר כבר כתיב נבילתי יקומון הדומין לנבילה, אמר לו הגמון בודאי נצחתני אתם אמת ותורתכם אמת, לכך נאמר יקדמוני ביום אידי:

ד״א איש יהודי. עליו נאמר מה שהי׳ הוא שיהי׳ מה הגאולה נעשת ליהודים על ידי איש יהודי כך עתידה גאולה להעשות על ידי יהודי שנאמר כה אמר ה׳ צבאות בימים ההמה אשר החזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלקים עמכם:

ד״א איש יהודי. למה נקרא שמו יהודי, אמר ר׳ אסי בשעה שעשה אחשורוש את המשתה נתכנסו כל היהודים עמהם ואכלו תבשילי גוים שנאמר ובמלאות הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה ומרדכי לא נכנס עמהם ולא אכל לכך נקרא איש יהודי:

ד״א איש יהודי. מלמד שהי׳ מרדכי שקול בדורו כמשה בדורו מה משה עמד בפרץ לישראל שנאמר לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להש״י הי׳ מה שהי׳ אף מרדכי עמד בפרץ לישראל שנאמר דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם וגו׳ משה הי׳ יודע שבעים לשונות ולימד אותם לסנהדרין שנ׳ ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים אף מרדכי הי׳ יודע שבעים לשונות שנאמר ומרדכי בלשן מספר בגוי:

ד״א איש יהודי שיחד שמו של הקב״ה לכל באי עולם אימתי בזמן שלא כרע להמן וכי עבר מרדכי על גזירת מלך אלא כשצוה

אחשורש להשתחות להמן הלך אותו הרשע וחקק ע"ז על לבו אמר כדי שישתחוו ישראל לע"ז כדי שיתחייבו כליי' וכשהי' עובר לפני מרדכי הי' מתגאה על סוסו והי' מרדכי מגביה את ידו כלפי מעלה אמר לו יש לי אדון שהוא מתגאה על כל גאים האיך נעזוב אדון שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים ונשתחוה לע"ז שעל לבך שאין בו ממש, בשר ודם היום בכאן ולמחר בקבר מיד כעס המן כעס גדול:

בן יאיר בן שהאיר לישראל בשעת אפילה:

בן שמעי בן ששמע הקב"ה את תפילתו:

בן קיש בן שהקיש ופתח לו הקב"ה:

איש ימיני מי שהי' קורא אותו איש יהודי הי' חוזר וקורא אותו איש ימיני:

ד"א ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי. וכי בנו של שמעי הי' והלא כמה דורות בין שמעי למרדכי שכן הוא אומר בן יאיר בן שמעי בן בענה בן מוצא בן אלה בן מפיבושת בן יונתן בן שאול בן קיש בן אביחיל בן צרור בן בכורות בן אפיח בן שחרי' בן עוזי' בן שוקק בן מיכאל בן אליאל בן עמיהוד בן שפטי' בן פתואל בן פיתון בן מלוך בן ירובעל בן ירוחם בן חנני' בן זבדי בן אליפעל בן שמרי' בן זכרי' בן מרימות בן חושם בן שחרי' בן אצבעון בן עוזי' בן גרא בן בלע בן בנימין בן יעקב, וכשקלל שמעי את דוד נסתכל במרדכי עומד ממנו ויצא לשלמה בנו ואמר לו כשיפסיק שמעי מלהוליד בנים הרוג אותו כדי שיבוא נקי לעולם הבא, לכך נאמר בן יאיר בן שמעי:

ד"א בן יאיר בן שמעי, בא. וראה כמה כחה וזכותה של אשת שמעי, בשעה שברח צדוק ואביתר שביקש אבשלום להורגן מצאו דלת של שמעי פתוחה נכנסו שם וירדו לתוך הבאר מיד באתה אשת שמעי ופרסה מסך על פי הבאר ופרסה עלי' ריפות שנאמר ותקח האשה ותפרוס את המסך על פי הבאר ותשטח עלי' הריפות ופרעה ראשה וישבה על המסך שעל פי הבאר כאשה שנפנה לצורכה באו עבדי אבשלום מצאוה שהיתה יושבת וראשה פרועה אמרו עבדי אבשלום אפשר שצדיקים בתוך הבאר וזאת יושבת עליהן מיד חזרו אמר הק' הואיל על ידה נמלטו שני צדיקים תהי' עתידה שיוצאו ממנה שני צדיקים שיפדו את ישרא' על ידיהם ומאן נינהו מרדכי ואסתר:

אשר הגלה מירושלים וכו' גלה עם יכני' וחזר לירושלים והגלה אותו שנית נבוכדנצר עם הגולה האחרונה לפיכך כתב בו שני פעמים אשר הגלה:

בערב היא באה וכו' אמר ר' לוי אע"פ שהי' גוי הי' בו דרך צניעות שלא הי' מכניסה ביום אלא בלילה נכנסת ויוצאה בבקר שכן הוא אומר בערב היא באה וגו' אמר ר' יהודה בן פזי מהו שני. אחר כל אותו הכבוד מתקשטת שנים עשר חדש לכנוס לילה אחת אצל המלך:

סליק מדרש מגילה:

מעשה אברהם אבינו ע"ה

ממה שאירע לו עם נמרוד *).

אמרו שקודם שנולד אברהם היה נמרוד כופר באמונת האל ית' והיה מתגאה בעצמו ואומר שהוא אלוה ואנשי זמנו היו עובדים ומשתחוים לו והיה זה המלך תוכן וחכם וראה בחכמת הכוכבים שיולד אדם א' בימיו שיעמוד כנגדו להכחיש אותו מאמונתו ולנצחו ויחרד חרדה גדולה ומפחדו. מה עשה שלח אחרי השרים והפחות שלו והגיד להם הדבר ואמר להם מה תיעצוני אתם לעשות בזה הילד שעתיד לבא. אמרו לו העצה שאנו מסכימים על זה הוא שתבנה בית גדול ותשים שומר בפתחו ותכריז בכל מלכותך שכל הנשים שהן מעוברות שיבואו לשם ואחרי בואם יבואו גם כן החיות ויהיו אצלם לשמור עד זמן לידתם ובבוא האשה ללדת יראו אם בן הוא ישחטוהו על בטנה ואם בת היא וחיה ותתן מתנות לאמה ותלבישנה בגדי מלכות ותקרא לפניה ככה יעשה לאשה אשר תלד בת. ויהי כשמעו עצתם שמח שמחה גדולה עד מאד והכריז בכל מדינות מלכותו שיבואו כל האומנים לבנות בית גדול למלך גבהו ששים אמה ורחבו שמונים אמה ואחר כלות לבנות הבית הכריז שיבאו כל הנשים המעוברות לבית ההוא להיות שם עד שתלדנה והפקיד פקידים להביאה שם גם הפקיד על הבית שומרים לשמור את הפתח לבלתי ינוסו. גם הפקיד עליהן נשים מילדות להולידן וגזר עליהן שהבן היולד ישחטוהו על חזה אמו ואם בת היא שילבישו את אמה בגדי שש ומשי ורקמה ויוציאוה משם ויעשו לה כבוד הרבה כי כן צוה המלך ויוליכוה לביתה בכבוד. אמר המגיד שנהרגו על הדבר ההוא

---

*) נדפס פעם ראשונה בקושטנדינא רע"ט לפ"ק:

יותר משבעים אלף זכרים וכראות מלאכי מעלה הריגת אלו הילדים אמרו לפני הקב"ה הלא ראית מה שעשה הרשע הכופר נמרוד בן כנען שהרג כמה ילדים על לא חמס בכפיהם אמר להם מלאכים קדושים ידעתי וראיתי כי לא אנום ולא אישן ורואה ויודע אני הנסתרות והנגלות אבל אתם תראו מה אעשה לרשע הכופר הזה כי אשים ידי עליו ליסרו. אמר המגיד שבזמן ההוא הלכה אם אברהם אע"ה ולקחה איש תרח שמו ותהר ממנו ויהי כמשלש חדשים ותגדל בטנה ופניה מוריקות אמר לה תרח בעלה מה לך אשתי פניך מוריקות ובטנך גדולה אמרה לו בכל שנה ושנה אירע לי זה החולי שיאמרו לו קולצני. אמר לה תרח הראיני בטנך שנראה לי שאת מעוברת ואם כך הוא אין ראוי לעבור את מצות אלהינו נמרוד. שם ידו על בטנה עשה לה הקב"ה נס והלך הילד למעלה תחת החזה ופשפש בידיו ולא מצא שום דבר אמר לה צדקת במה שאמרת ולא נראה הדבר ולא נודע עד שנשלמו חדשי הילד ומרוב פחדה יצאה מן העיר והלכה דרך המדבר קרוב לנהר א' ומצאה שם מערה גדולה ונכנסה לשם. ולמחר אחזוה חבלי יולדה ותלד בן ותראה את המערה כלה מאירה כשמש מאור פני הילד ושמחה שמחה גדולה והוא היה אברהם אע"ה ופתחה פיה ואמרה אני שילדתיך בזמן הזה שמלך נמרוד והרג בעבורך ע' אלף זכרים ואני אפחד עליך מאד שאם ידע בך יהרגך ועל זה יותר טוב שתמות במערה הזאת ולא יראוך עיני שחוט על החזה שלי, ולקחה מלבוש אשר עליה והלבישהו ועזבה אותו במערה ואמרה יהי אלקיך עמך לא ירפך ולא יעזבך והלכה לדרכה. אמר המגיד שאברהם אע"ה בעודו במערה לא היה לו מינקת שתניקהו בכה ושמע הש"י בכייתו ושלח לגבריאל המלאך לחיות אותו ולתת לו חלב כי היה מוציא לו חלב מאצבעו הימין והיה יוניק ממנו עד שהיה אברהם בן עשרה ימים והתחיל ללכת בארץ ויצא מהמערה וילך על שפת הנהר וכשבא השמש ויצאו הככבים אמר אלו הם האלקים אח"כ כשעלה עמוד השחר לא ראה הכוכבים אמר לא אעבוד את אלו כי אינם אלקים אח"כ ראה השמש אמר זה אלי ואנוהו וכשבא השמש אמר אין זה אלוה ראה הירח אמר זה אלי ואעבוד אותו כשהחשיך אמר אין זה אלוה יש להם מניע עודנו מדבר והנה בא המלאך גבריאל ואמר לו שלום עליך אברהם א"ל עליך שלום א"ל מי אתה א"ל אני גבריאל המלאך שליח הקב"ה בעת ההיא הלך למעיין א' שמצא שם ורחץ פניו ידיו

ורגליו והתפלל לשם ית׳ בכריעה והשתחויה. אמר המגיד אֵם אברהם אע״ה זכרה אותו ובכתה בכיה גדולה ויצאה מן העיר לבקש את בנה במערה שעזבהו שמה ולא מצאתו והרבת לבכות עוד עליו והיתה אומרת אוי לי כי ילדתיך טרף לחיות השדה לדובים ולאריות ולזאבים והיתה הולכת על שפת הנהר ומצאה את בנה ולא ידעתהו כי גדל מאד בקומה. אמרה לו שלום עליך והשיב לה ועליך שלום מה את הולכת באלו המדברות אמרה לו יצאתי מן העיר לבקש את בני אמר לה ובנך מי הביאו הנה, אמרה לו הייתי הרה מתרח אישי ובעת הלידה פחדתי על בני שהיה בבטני שלא יהרגנו מלכנו נמרוד בן כנען כמו שהרג מספר ע׳ אלף ילדים ובאתי אל מערה אחד בזה הנהר ואחזוני צירי יולדה וילדתי בן ועזבתיהו במערה והלכתי לביתי ועתה באתי לבקשו ולא מצאתיו. אמר לה אברהם אלה הדברים שאמרת שעזבת לילד כמה ימים יש לו אמרה לו כמו עשרים יום אמר לה וכי יש בעולם אשה שתעזוב את בנה קטן במדבר לבדו ותבא לבקש אותו אחר עשרים יום אמרה היא אולי יחנן האל אמר לה אני בנך שבאת לזה הנהר בעבורו אמרה לו בני גדלת מאד כ״כ והלכת על רגליך ודברת בפיך וכל זה בעשרים יום אמר לה כן שיודע לך אמי שיש בעולם אל גדול ונורא חי וקיים רואה ואינו נראה והוא בשמים ומלא כל הארץ כבודו אמרה לו בני וכי יש אל אחר מבלעדי נמרוד אמר לה כן אמי אלקי השמים ואלקי הארץ ואלקי נמרוד בן כנען ועל זה תלכי לנמרוד ותודיע אותו הדבר הזה והלכה לעיר ואמרה לתרח אישה איך מצאה את בנה ותרח היה שר וגדול בבית המלך נמרוד והלך לבירה מקום אשר המלך שם והשתחוה למלך ופניו ארצה ובזמן ההוא כל המשתחוה למלך לא היה מרים, ראשו עד שיאמר לו הרם ראשך. א״ל המלך הרם ראשך ושאל חפצך א״ל יחי ארוני המלך באתי לבשר אותך על מה שראית בחכמת הכוכבים שיולד ילד במלכותך שיפסיד אמונתך והרגת בעבורו ע׳ אלף זכרי׳ אבשרך שהוא בני ואמו היתה הרה ולא ידעתי בהריונה כי אמרה חולה אני מחולי הקילצני ובקשתי בטנה ולא מצאתי שום עובר. ויהי כאשר נשלמו חדשי הילד הלכה מן העיר לנהר ומצאה שם מערה ותלד שם בן ועזבה אותו לחיות השדה ואחר עשרים יום הלכה אליו ומצאתהו מהלך על שפת הנהר ומדבר כאדם גדול ואומר שיש אלקים בשמים רואה ואינו נראה אחד ואין שני. וכשמוע נמרוד אלו הדברים חרד חרדה גדולה עד מאד ויאמר ליועציו ושריו

מה לעשות מזה הילד. אמרו מלכנו ואלקינו מה תפחד מילד קטן ויש בכל מלכותך אלף אלפי אלפים שרים שרי אלפים ושרי מאות שרי חמשים ושרי עשרו׳ ושוטרים אין מספר הקטן שבשרים ילך ויביאנו וישימנו בבית הסהר אמר להם הראית׳ מימיכם ילד מעשרים יום הולך על רגליו ומדבר בפיו ובלשונו מבשר ואומר שיש אלוה בשמים אחד ואין שני לו והוא רואה ואינו נראה. אמר המגיד שכל השרים שהיו שמה תמהו תמיה גדולה מאלו הדברים ובין כך ובין כך בא השטן בדמות אדם לבוש משי שחור והלך והשתחוה לפני המלך נמרוד עד שאמ׳ לו המלך הרם ראשך ושאל חפצך אמר לו מה אתה דואג וכלכם תמהים מילד אחד קטן איעצך עצה מה לעשות אמר לו המלך מה עצתך א״ל פתח אוצרות כלי המלחמה ותתן לכל השרים והסגנים והפחות ולכל אנשי המלחמה ותשלחם אליו שיבא לעכוד אותך ויהיה תחת ידיך. אמר המגיד שצוה המלך לכל השרים ולכל אנשי המלחמה שיביאו ויקחו כלי זין מאוצרות המלך וילכו להביא לאברהם וכראות אברהם אבינו שבאו אליו עם רב אחזו רעד ופחד גדול מפניה׳ ויצעק לאלקי השמים שיצילהו מידם כי הוא המציל עני חזק ממנו ואתה תצילני מהם וישמע אלקים את צעקתו וירא את דמעותיו וישלח לו מלאך גבריאל להציל אותו מידם אמר לו המלאך מה לך אברהם ומה אתה בוכה א״ל פחדתי מאנשים האלו הבאים עלי להרגני א״ל לא תירא ולא תפחד כי האלקים עמך והוא יצילך מכף כל אויביך. אמר המגיד שהקב״ה צוה לגבריאל שישים ענן וערפל בינו ובניהם. בראותם הענן והחשך והערפל פחדו פחד ושבו אל נמרוד מלכם ואמרו לו נסעה ונלכה ממלכות זה וכשמוע המלך כן נתן מעות לכל שריו ועבדיו ונסעו משם למדינת בבל:

ויהי אחרי נוסעם ויאמר אלקים למלאך גבריאל לך אמו׳ לאברהם שילך אחרי האויב נמרוד לבבל אמ׳ לו אברהם אע״ה אין לי צידה לדרך ולא סוס לרכוב עליו ולא אנשי חיל כדי לעשות עמו מלחמה א״ל גבריאל המלאך אין אתה צריך לשום דבר מאלה לא לצידה לדרך ולא לסוס לרכוב עליו ולא אנשי חיל לעשות עמו מלחמה ולא רכב וגם פרשים כי על כתפי תרכב ואני אשאך ואגיעך עד בבל ויקם אברהם וירכב על כתפו של גבריאל כהרף עין באותה שעה מצא עצמו בשערי מדינת בבל וא״ל המלאך כנס למדינה ותקרא בקול גדול ה׳ הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד אחר אחד ואין שני אין לו דמות הגוף ואינו גוף והוא אלקי

האלקים ואלקי נמרוד ואני אברהם עבדו נאמן ביתו. הלך אברהם אבינו ע"ה ונכנס בתוך המדינה והכריז בקול גדול לכל אנשי המדינה ה' הוא האלקים אחד ואין שני והוא אלקי השמים והוא אלקי האלקים ואלקי נמרוד העידו כלם אנשים ונשים וטף על זה שהוא אמת וגם תעידו שאני אברהם עבדו נאמן ביתו. ויהי הוא הולך בשוקים וברחובות ומכריז מצא אביו ואמו וגם מצא למלאך גבריאל אמר לו המלאך אברהם תאמר לאביך ולאמך שיאמינו גם הם ויעידו בזה שאתה מכריז שה' הוא האלקים אין עוד מלבדו. ויהי כשמוע אברהם את דבר המלאך אמר לאביו ולאמו אתם עובדים לאדם כמוכם ותשתחוו אליו לצלם דמות נמרוד הלא ידעתם כי יש לו פה ולא ידבר, עין ולא יראה, אזן ולא ישמע, ולא ילך ברגליו, ולא יש בו תועלת לא לעצמו ולא לאחרים. ויהי כשמוע תרח את דבריו לקח אותו בדברים והביאו אל ביתו, ויספר לו כל המאורע שביום אחד הלך מהלך ארבעים יום, וכשומעו זה הלך אצל נמרוד וא"ל תדע ארונינו המלך שהנער בני אשר היית בורח מפניו הנה בא ושאלתיו כמה זמן יש שהוא הולך בזה הדרך א"ל אמש נסעתי משם והיום הגעתי הנה ויהי בשומעו ככה ויחרד חרדה גדולה עד מאד ויאמר לפני כל השרים והיועצים והחכמים להביא לו עצה על זה הילד מה לעשות עמו ויענו לו פה אחד יחי המלך נמרוד לעולם ויצוה וכרוז שיכריז בכל המדינה משתה ושמחה שבעת ימים וכל איש ישמח בביתו וילבש ויצא בכל מיני לבושים ומשכיות ושיהיה כל המדינה צהלה ושמחה וגם תעשה בחצר בית המלך החיצונה והפנימית ובכל מדינות מלכותך ועוצם יכולתך הגדול יבא כל אדם ויעבוד אותך ויאמר המלך לעשות כן ותנתן דת בבבל בשוקים וברחובות וילבשו כלם כלי יופי ויתקנו אותם בכל לבושי שש ומשי ורקמה וכל מיני משכיות כסף איש איש כאשר תשיג ידו ויעשו כן:

ויהי אחרי כן כשבת המלך נמרוד על כסא מלכותו שלח אחרי אברהם ויבא אליו ואביו תרח עמו ויעבור אברהם לפני הפחות והסגנים עד שהגיע לכסא המלך אשר הוא יושב עליו ויתפוס בכסא והניע אותו ויקרא בקול גדול כדברים האלה אי נמרוד הנגעל הכופר בעיקר וכופר באל חי וקיים ובאברהם עבדו נאמן ביתו תעיד ותאמר כמוני שה' הוא האלקים אחד ואין שני ואינו גוף והוא חי ולא ימות לא ינום ולא ישן ותעיד על עצמך ותאמין שאני אברהם והוא ברא את כל העולם כדי שיאמינו בו וישא את קולו באלו הדברים

והנה הצלמים שהיו שם עומדים נפלו על פניהם וכראות המלך והשרים במפלתם וגם צעקת אברהם נפלו כלם על פניהם ארצה עם מלכם נמרוד וימס לבו ונשאר כמו שתי שעות וחצי ארצה וימס לבו בקרבו גם פרחה נשמתו ממנו ואחר שתי שעות שב רוחו ונשמתו אל גופו ויקץ משינתו ויאמ׳ המלך הקולך זה אברהם או קול אלקיך ויאמר לו קול זה קול בריה קטנה מכל בריות שברא קב"ה. בשעה ההיא אמר המלך נמרו׳ באמת אלקיך אברהם אלוה גדול וחזק מלך מלכי המלכים ואמר לתרח אביו שישא את בנו ויסר מעליו וילך לעירו וילכו שניהם יחדיו. ויהי אחרי כן ויגדל אברהם עד שהיה מבן עשרי׳ שנה ותרח אביו חלה ויאמ׳ אל בניו הרן ואברהם בחייכם בני תמכרו לי אלו השני צלמים שאין לי מעות להוצאותינו הלך הרן ומכר את הצלמים והביא מעות להוצאות אביו, וילך אברהם ויקח שני צלמים אחרים למכרם ושם חבל על גרונם, ופניהם ארצה והוא היה סוחב אותם וצועק ואומר מי הוא זה שיקנה צלם שאין בו תועלת לא לעצמו ולא למי שיקנהו לעובדו וגם יש לו פה ולא ידבר עין ולא יראה רגלים ולא ילך אזן ולא ישמע וכשמוע אנשי המדינה את דברי אברהם תמהו עד מאד והוא הולך ובא ופגע זקנה אחת ותאמר לו בחייך אברהם תבחר לי צלם אחד טוב מאד וגדול לעבדו ולאהבו אמר לה אברהם זקנה זקנה איני יודע בהם תעלות לא בגדול ולא בקטן לא לעצמם ולא לאחרים אמר לה והצלם הגדול אשר לקחת מאחי הרן לעובדו היכן הלך אמרה לו באו גנבים בלילה הוא וגנבו אותו בעודי בבית המרחץ אמר לה אם כן כיצד תעבודי לצלם כי אף לעצמו לא הציל מן הגנבים כל שכן יציל לאחרים מרעתם. ולך הזקנה השוטה וכיצד תאמרי שהצלם שעבדת שהוא אלוה אם הוא אלוה למה לא הציל את עצמו מיד הגנבים אלא שהוא צלם אין בו תועלת לא לעצמו ולא למי שיעבוד אותו אמרה לו הזקנה אם כן אברהם כדבריך למי אעבוד אמר לה תעבודי לאלקי האלקים ואדוני האדונים בורא שמים וארץ הים וכל אשר בם והוא אלקי נמרוד ואלקי תרח ואלקי מורח ומערב דרום וצפון ומי הוא נמרוד הכלב שיעשה עצמו אלוה לעבוד אותו. אמרה הזקנה מכאן ולהלן לא אעבוד כי אם אלקיך אלקי אברהם ואם אעבוד אותו מה תועלת יהיה לי אמר לה כל מה שגנבו ישוב לך וגם תציל נפשך מגיהנם אמרה הזקנה מה אומר כדי להציל את נפשי משחת א"ל תאמרי ה׳ הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ

מתחת אחד ואין שני ממית ומחיה הוא חי לא יראה מות וגם אני אברהם עבדו נאמן ביתו. אמרה הזקנה מכאן ולהלן אני אומרת כדבריך ואעיד על עצמי שה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ואתה אברהם נביאו ואאמין בשי"ת ובך. אמר המגיד ששבה בתשובה ונתחרטה על שעבדה את הצלמים ואמרו שגם מצאה הגנבים והשיבו לה הגניבה וגם הצלם מה עשתה זאת הזקנה לקחה אבן בידה והכתה על ראש הצלם ואומרת אוי לך ולמי שיעבוד אותך עוד כי אין בך תועלת ולא למי שיעבוד אותך ויצאה מביתה בשוקים וברחובות והיא צועקת ואומר' מי שרוצה להציל נפשו משחת ויצליח בכל מעשיו יעבוד לאלקי אברהם. אמר המגיד שהזקנה בכל יום היתה צועקת עד שהשיבה בתשובה אנשים ונשים הרבה שמע המלך שמועה זו שלח אחריה והביאוה לפניו אמר לה מה עשית כי שטית מאחרי עבודתי למה לא תעבודי אותי שאני אלקיך ואני יצרתיך אף תמכתיך בימיני. השיבה ואמרה אתה מן הכוזבים ואתה כופר בעיקר באל אחד ואין שני ואתה אוכל מטובו ותעבוד אל אחר ותכפור בו ובתורתו ובאברהם עבדו. ויהי כשמוע המלך את דבריה צוה להרוג אותה והרגו אותה ופחד ורהב לבבו מדבריה ותמה על עצמו ולא ידע מה יעשה עם אברהם שהפסיד אמונתו כי רוב המון העם האמינו באלקי אברהם. וכראות השרים שלו היגון אשר שם בלבו וכשומעם דבריו אמרו לו קום מהרה והלכת אל המקום אשר היית הולך פעמים אחרות והכריז שכל אנשי המדינה יעשו ז' ימים משתה וי"ט וישימו עליהם כל החפצי' ובגדי משי ורקמה ואבני' טובות ואבנים יקרות שהם וישפה וכל כלי זהב וכסף ומאכל ומשתה וכל מיני מגדים ובראות אברהם את גודל העושר ותוקף אנשי המדינה ורוב עושרם יבא ליכנס תחת אמונתיך. ויהי כשמוע השמועה נמרוד שמח שמחה גדולה וצוה שיכריזו אל כל אנשי המדינה ללכת אל המקום אשר היו רגילין לבא שם שנה בשנה בגן ויביאו שם הצלמי' ויעשו שם ימי משתה ושמחה וי"ט יותר ממה שהיו רגילין מקודם. ויהי בתוך ימי המשתה ויאמר המלך לתרח אבי אברהם להביא את בנו לראות גדולתו ועושר כבוד מלכותו ורוב שריו ועבדיו ויאמר תרח לבנו בני אברהם בא עמי למועד המלך נמרוד אלקינו אמר אברהם איני יכול לצאת לשם א"ל תרח א"כ תשב עם הצלמים עד בואנו משם ויעש כן וילך תרח וישב אברהם עם הצלמים וגם צלמי המלך היו שם וירא אברהם כי הלך המלך

אל בית הועד אשר לו ויקח בידו גרזן ובראותו צלמי המלך יושבים אמר ה' הוא האלקים ה' הוא האלקים וישליכם מעל כסאם ארצה ויך בהם מכה גדולה בגדול החל ובקטן כלה לזה קטע רגליו ולזה כרת ראשו ולזה שבר עיניו ולזה שיבר את רגליו וכלם נשברים ויצא אברהם וישלמו ימי המשתה ויבא המלך אל ביתו וקודם זה כששיבר אותם שם הגרזן ביד גדול הצלמים וכראות המלך את צלמיו שבורים אמר מי היה כאן ומי הוא אשר מלאו לבו לעשות כן ויענו כל העם בוכים ויאמרו ארונינו המלך תדע לך שאברהם היה יושב אצלם ושמענו שהיה משבר להם. ויצו המלך להביא את אברהם לפניו ויביאו אותו ויאמר לו המלך ושריו למה שברת את אלקינו אמר אני לא שברתי אותם לא שבר אותם כי אם הגדול שבהם הלא תראה היות הגרזן בידו ואם לא תאמינו שאל ממנו והוא יגיד ובשומעו דבריו חרה לו עד מות ויאמר להוליכו לבית הסוהר ויצו אל שר בית הסהר לבלתי תת לו פת לאכול ולא מים לשתות. אמר המגיד שאברהם אע"ה בעודו בבית הסהר נתן עיניו לשמים ויאמר ה' אלקי אתה יורע הנסתרות ואתה ידעת כי לא הגעתי עד הנה כי אם על עבודתך והקב"ה שמע את תפלתו ושלח לו המלאך גבריאל להושיעו מיד זה הכלב וא"ל שלום עליך אברהם אל תירא ואל תחת כי ה' אלקיך עמך. בשע' ההיא נראה לו מעיין מים חיים ושתה מהן והביא לו המלאך כל מיני מאכל לאכול וישב עמו שם כדי ללוותו שנה תמימה. ויהי אחרי השנה ההיא באו שרי המלך ויועציו לאכול ולשתות עם המלך ויאמרו למלך לבנות לו גדר גדול ולהכריז בכל עירו שכל מי שהוא חפץ בעבודת המלך שיביא אל הבירה הזה עצים הרבה עד שימלא כל המקום עצים פה לפה ואחר כך יבעירו העצים באש עד שתעלה השלהבת לשמים ותשליך בתוכה לאברהם ובזה יאמינו בך לעולם ולא תפסיד אמונתך. וישמח המלך על העצה הזאת היעוצה שמחה גדולה מאד ויצו לכל העם לאמר כל איש ואשה נער וזקן אשר בכל מדינו' המלך יביאו עצים אל הבית ההוא כי נתן להם זמן עד ארבעים יום ובכל זאת אברהם עומד בבית הסוהר ויצו המלך לעשות כבשן גדול בתוך הבית אשר בנה וידליקו את העצים בתוכו והנה עלה השלהבת עד לשמי' עד שכל העם פחדו מרוב האש ושלח אל שר בית הסוהר לאמר לו תביא לי את אויבי אברהם והשליכהו לתוך זה הכבשן של אש ויבא שר בית הסהר לפני המלך להשתחוות לפניו ויאמר לו איך תשאל

ממני אדם שוה לו עכשיו שנה תמימה שעמד בבית הסוהר ולא הביא לו שום אדם לא לחם ולא מים ולא שום מאכל בעולם אמר לו עכ"ז תלך בבית הסוהר ותצעק אליו אם ישיבך תביאנו ואשליכנו באש ואם מת יותר טוב ותקברו אותו ולא יזכר שמו עוד. הלך שר בית הסוהר לפתח הבור ויקרא בקול גדול וחזק אברהם אתה חי או מת ויען אותו אנכי חי אמר לו מי נתן לך אכילה ושתיה עד הנה. אמר לו האכילני והשקני מי שהוא יכול על כל הוא אלקי האלקים וארוני האדונים עושה נפלאות לבדו וגם הוא אלקי נמרוד ואלקי תרח אלקי כל העולם הוא זן ומפרנס לכל רואה ואינו נראה והוא בשמים ממעל ונמצא בכל מקום ומשגיח בכל הפרטים. ויהי כשמוע שר בית הסוהר את דבריו ויאמן גם הוא באלקי אברהם ויאמר אלקיך אברהם הוא האלקים ואני אעיד על זה וגם אתה עבדו ונביאו באמת ,ונמרוד הוא משקר. ויהי באומרו כך ויגידו למלך לאמר הנה שר בית הסהר מעיד על אלקי אברהם שהוא אמת ואברהם עבדו אמת ותמה המלך מאד וישלח אחריו ויאמ' לו מה לך שר בית הסוהר איך כפרת בי ואמרת שאלקי אברהם אמת וגם אברהם עבדו אמת. אמר לו שכן הוא האמת ואתה המלך נמרוד כופר באמת וכראות המלך את דברי שר בית הסוהר נתעצב אל לבו מאד וימלא חמה ויצו לפגוע בו להמיתו ויצעק שר בית הסוהר בפגוע בו ויאמר ה' הוא האלקים הוא אלקי כל העולם ואלקי נמרוד הכופר. אמר המגיד שהסייף לא היה חותך בצוארו ויותר שהיה מכה בסייף היה משבר הסייף תמה המלך ויצו המלך להביא את אברהם ולהשליכו בתוך כבשן האש. הלך אחד מן השרים והביאו לפניו ואמר לו המלך השליכהו לתוך האש הגדולה ויקם להשליכו ותצא אש מן הכבשן ותשרוף אותו ויקם שר אחר מלפני נמרוד להשליך אותו באש וגם הוא נשרף וכל מי שהיה לוקח אותו להשליכו באש היה נשרף עד שמתו רבים אין חקר ואין מספר. ויבא השטן בדמות איש וישתחו למלך ויאמר לו המלך מה לך שאל מה שתרצה אמר לו איעצך עצה להשליך לאברהם בתוך כבשן האש הבה לי עצים הרבה ומסמרות וחבלים ואני אעשה לך טראבוק"ו שמתוך תנועתו תשליכהו לתוך כבשן האש מרחוק ולא ישרוף האש לאיש ההוא וישמח המלך מאד על העצה הזו. ויצו לעשו' כן ויעשו הטראבוק"ו ואחר אשר השלימוהו לעשות נסו אותו בפני המלך שלשה פעמים עד שמרחוק השליכו בו אבנים לתוך האש והוא הנקרא

טראבוק"ו ויקחו את אברהם וקשרו זרועותיו ידיו ורגליו בקשר חזק וישימו אותו בתוך הטראבוק"ו להשליכו. ובראות אברהם אע"ה איך קשרו אותו נשא עיניו לשמים ואמר ה' אלקי אתה רואה את אשר עושה בי הרשע הזה. גם מלאכי מעלה אמרו לפני הקב"ה רבונו של עולם מלא כל הארץ כבודך הלא ראית מה עשה נמרוד הכופר בעבדך ונביאך אברהם. אמר להם הקב"ה איך לא אדע ואנכי יודע כל הנסתרות אבל אראה אני לכם נקמה בנמרוד הכופר ואציל את אברהם עבדי:

אמר המגיד שהשטן בא אצל אברהם בדמות אדם ואמר לו אברהם אם תרצה להציל מאש נמרוד השתחוה אליו והאמן בו. ויהי כשמוע אברהם את דברי השטן ויאמר לו יגער ה' בך השטן פחות נבזה ארור כופר ויצא מלפניו. ותבא אמו של אברהם לנשק אותו קודם שישליכו אותו לכבשן האש ותאמר לו בני השתחוה לנמרוד ותכנס תחת אמונתו ותנצל מכבשן האש. אמר לה אברהם אמי תלכי מעלי ודחה אותה מעליו ויאמר לה, אמי אש נמרוד תכבה אותו המים אבל אש אלקים לעד לעולם אינו מכובה ומים לא יוכלו לכבותו וכששמעה אמו דבריו דברים מצודקים אמרה לו האלקים אשר אתה עובד הוא יצילך מאש נמרוד. ויהי אחרי כן כן, וישימו אותו בתוך הטראבוק"ו להשליך אותו בתוך הכבשן ומלאכי השרת בקשו רחמים מלפני הקב"ה, לרדת להצילו מאש נמרוד. ויבא אליו המלאך גבריאל ויאמר לו מה אברהם האצילך מזה האש ויאמר לו אברהם האלקים אשר אני בוטח בו אלקי השמים ואלקי הארץ הוא יצילני ובראות הקב"ה כונתו הטובה פנה אליו ברחמים ויאמר לאש ההיא קרה ושלוה על עבדי אברהם:

אמר המגיד שהאש נכבה בלא מים והעצים הציצו ציץ וכולם הוציאו פירות כל עץ נתן פריו ושב הכבשן כמו גינת ביתן המלך והמלאכים יושבים עם אברהם בתוכו, ויפן המלך וירא את הגן ואת המלאכים יושבים עם אברהם בתוך הגן ויאמר המלך לאברהם כשוף גדול אתה יודע שהאש אינה שולטת בך, ולא עוד אלא שאתה מראה לעם שאתה יושב בתוך גנת ביתן ויענו כל שרי נמרוד יחדיו למלך לא אדונינו אין זה כשוף כי אם יכולת אלוה גדול אלקי אברהם ואין אלוה אחר מלבדו ואנחנו מעידים על זה, וגם אברהם עבדו באמת. ויאמינו בשעה ההיא כל שרי נמרוד וכל עמו בה' אלקי אברהם ויאמרו כולם ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד:

מדרש ויושע:

ויושע ה'. אמרו חכמים ז"ל בשעה שרדפו המצרים את ישראל וראו אותן ישראל אחזם אימה ורעדה אז נמשלו ישראל ליונה שהיתה בורחת מפני הנץ וכשבאה לקנה מצאה שם נחש כך ישראל בשעה שראו ישראל את המצרים אמרו למשה משה רבינו אנה נלך הרי המצרים לאחרינו והים לפנינו אז נשאו קולם בבכיה ואף משה בכה עמהם מיד נתגלגלו רחמיו של הק"בה ואמר למשה מה תזעק אלי כבר זוכר אני התפלה שהתפלל אברהם אוהבי בשעה שאמרתי לו לך ושחוט את בנך לפני מיד קבל באהבה ולמחר השכים לעשות רצוני שנאמר וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמורו ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ומי היו הנערים האלה אליעזר עבד אברהם וישמעאל. אמר יצחק לאביו אבא לאן אנו הולכים לבדנו א"ל בני עד כה עד מקים קרוב, וכתיב ויקח אברהם את עצי העולה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדיו. אמר יצחק לאביו אבא לאנה נלך יחידים אמר לו בני להקריב קרבן א"ל וכי כהן אתה להקריב קרבן א"ל הרי שם שהוא כ"ג והוא יקריב את העולה מיד נפלה אימה גדולה על יצחק מפני שלא ראה כלום ביד אביו להקריב וכתיב ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעולה מיד נזדעזע יצחק וירגזו אבריו שהכיר מחשבת אביו ולא היה יכול לדבר ואע"פכ נתחזק ואמר לאביו אם אמת שבחר בי הק"בה הרי נפשי נתונה לו, ונתפייס יצחק במותו בעבור

לקיים מצות יוצרו אמר אברהם אני יודע בני בך שאינך מעכב צווי יוצרך וצוויי השיב יצחק לאביו אבי מהר ועשה רצון קונך והוא יעשה רצונך. בעוד שהיו מהלכין בדרך קדמו שטן לאברהם בדרך ונדמה לו לזקן אמר לו לאנה הלך אמר לו להתפלל א"ל ומי שהולך להתפלל מה צריך לו לישא עצים על כתפיו ואש ומאכלת בידו א"ל הן שמא נשב יום או יומים ונשחט ונאפה ונאכל א"ל עני לא שם הייתי כשאמר לך המשטין קח את בנך את יחידך אשר אהבת והעלהו לי לעולה וזקן כמותך יאבד בן חמוד כזה ובחור שנתן לך הק"בה למאה שנה א"ל אברהם לא המשטין כ"א הק"בה בעצמו אמר לי קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ועשה לפני עולה אמר לו השטן הלא יראתך כסלהך תקותך ותם דרכיך אמר לו אברהם מי הוא נקי אבד ואיפה רשעים נכחדו כיון שראה השטן שלא שמע אברהם דבריו א"ל תדע אברהם אומר לך בשורה משה תעשה עולה ולא מן יצחק אמר אברהם כך עונשו של בדאי שאפילו אומר אמת אין שומעין לו ואיני מאמינך אלא הק"בה הטוב בעיניו יעשה בא שטן ועמד לפני יצחק ונדמה לו לנער כמותו א"ל להיכן אתה הולך א"ל ללמוד תורה א"ל בחייך או במותך א"ל וכי יש אדם שילמד תורה אחר מותו א"ל אי בן עלובה היאך יקהו שניך ואי אתה יודע כי לזבוח מוליכך אביך בזו הדרך א"ל אני בעצמי יודע והרי נפשי מסורה ביד הק"בה וביד אבי כל מה שירצה לעשות יעשה ושוב הלך שטן לשרה ונדמה לה לאיש זקן אמר לה אברהם בעלך היכן הלך אמרה למלאכתו ובנך יצחק להיכן הלך אמרה לו עמו הלך ללמוד תורה אמר לה זקנה עלובה איך יקהו שניך על בנך שאינך יודעת שלזבוח הוליכו בדרך באותה שעה נזדעזעו מתניה ונתחלחלו כל אבריה ולא היתה בעולם ואע"פכ נתחזקה וענתה כל מה שאמר לו הק"בה יעשה לחיים ולשלום וכיון שרואה אותה שטן שלא עלתה בידו מחשבתו ותאות לבו לבטל קרבנו של אברהם אבינו מה עשה הלך לעשות עצמו כנהר גדול וכיון שהגיעו לאותו נהר אמר אברהם ליצחק המתן לי מעט ואכנס תחלה אני ואראה אם הוא עמוק וכן עשה ובא עד חצי הנהר ואין מגיעין המים עד ברכיו אמר ליצחק רד אחרי אל תירא שהמים אינן מגיעין עד ברכי וירד יצחק אחריו ולא הספיקו לרדת עד חצי הנהר עד שגבהו המים והגביהו עד צואריהם באותה שעה נשא אברהם את עיניו לשמים ואמר רב"שע גלוי וידוע לפני כסא כבודך

שאתה הוא אלוה העליונים והתחתונים ונגלית עלי ואמרת לי אני יחיד שאין כמותי ואתה יחיד, שאין צדיק בעולם כמותך הודע שמי בעולם, ועלה יצחק בנך לפני לעולה ואני מהרתי לעשות רצונך ולא הרהרתי לומר אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע, ועכשו אתה אומר לי שאעלהו עולה ואם עכשו אנו טובעים מי מיחד שמך בעולם הזה, אמר לו הק"בה בחייך אל תירא על ידך יתיחד שמי בעולם מיד גער הב"ה בשטן וחרבו המים מעל הארץ ומצאו עצמם עומדים ביבשה. בעוד שהיו מהלכים בדרך אברהם ויצחק נכנס תגרות בין ישמעאל ובין אליעזר שהיו שומרים את הכלים ואת בהמתם אמר ישמעאל עכשו יקריב אבא את יצחק ואני אירש כל הנכסים שישארו מאבא אמר לו אליעזר אתה כבר גרשך כאשה גרושה מבעלה ושלחך במדבר, אבל אני עבדו נאמן ביתו ביום ובלילה, ורוח הקדש משיבה ואומרת לא זה יורשו, ולא זה יורשו, וכתיב ויבואו אל המקום אשר אמר לו אלהים ויבן שם אברהם את המזבח ויערוך את העצים ויעקוד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח ממעל לעצים, אברהם היה בונה את המזבח ויצחק מושיט לו את העצים ואת האבנים, אברהם היה דומה לאדם שהיה בונה בית חתנות לבנו ויצחק היה דומה לאדם שהיה מכין עצמו לחופה שעושה בשמחה ואמר יצחק אבא זרז עצמך וחשוף זרועך ואסור ידי ורגלי יפה יפה שאני בחור בן שלשים ושבע שנה ואתה זקן וכשאראה את הסכין בידך אבעת מפחד הסכין ואבעט בך שהנפש חצופה, ושמא אעשה בי מום בבעיטה, ואפסל מקרבן אלא בבקשה ממך אבא, מהר עשה רצון קונך, ואל תעכב וגלול בגדיך וחגור מתניך, ושרפני יפה יפה וטול אפר שלי, והוליכה אצל שרה אמי ותניחה בתיבה בחדר שלה ובכל שעה ושעה שהיא נכנסת לחדר שלה תזכור לה מן יצחק בנה בבכי ועוד אמר לו יצחק לאביו יותר מזה כשתשחטני ותבדל ממני ותלך לשרה אמי ותשאל אותך היכן יצחק בני מה תאמר לה ומה תעשו לזקנתכם, אמר לו יודעים אנו שאחריך מעט יהיו ימינו, הוא שנחמנו עד שלא נולדת, הוא ינחמנו מיום זה ואילך. מיד ערך את העצים ועקד אותו על גבי המזבח ממעל לעצים אמץ את זרועותיו וגלגל את בגדיו ונתן שתי ארכבותיו עליו בכח גדול והק"בה יתברך שמו יושב על כסא רם ונשא ראה היאך לבם שוה משניהם והיו דמעות נושרות מאברהם ונופלות על יצחק ומיצחק נופלות על העצים והיו נטבלים בדמעות מיד וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת

לשחוט את בנו אמר הק"בה למלאכי השרת ראיתם לאברהם אוהבי היאך מיחד שמי בעולם, אם הייתי שומע לכם בשעה שאמרתי בבריאת עולמי מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו מי היה מיחד שמי בעולם הזה כאברהם, באותה שעה בכו מלאכי השרת כמר נפש ומה היו אומרים נשמו מסלות, שבת עובר אורח, הפר ברית היכן הוא שכרן של מכניסי אורחים, שכל האורחין שהיו באין מכל מקום מכנים אברהם בתוך ביתו ומאכילן ומשקן ומלוון לדרכם היכן השכר שנטל אברהם הפר ברית הפר אותו ברית שאמרת לו כי ביצחק יקרא לך זרע ואת בריתי אקים את יצחק והרי המאכלת על צוארו ובכו מלאכי השרת ונפלו דמעותיהם על הסכין עד שעמד ולא שלט בצוארו של יצחק מיד פרחה נשמתו אמר לו הק"בה למיכאל מפני מה אתה עומד אל תניחנו לשוחטו, מיד קרא מיכאל לאברהם ואמר אברהם אברהם מפני מה קרא ב' פעמים לפי שאברהם אבינו ממהר והמלאך צוח כאדם מצוח ואומר פלוני פלוני מה אתה עושה אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה אמר לו אברהם למלאך הק"בה אמר לי לשוחטו ואתה אומר לי לא תשחטנו דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, מיד ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית מן השמים ויאמר בי נשבעתי נאם ה' יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים ויירש זרעך את שער אויביו מיד הניחו וחזרה נשמתו בו ועמד על רגליו וברך ברוך אתה מחיה המתים, ובאותה שעה נשא אברהם עיניו לשמים ואמר רב"שע בשעה שיעמדו בני בצער, תזכור להם זו השעה שאני עומד לפניך:

ועתה דבר אל בני ישראל ויסעו. ויען משה לפני הק"בה רב"שע ואני מה אעשה אמר לו טול המטה אשר נתתי לך ולך לים בשליחותי ואמור לו אני שלוחו של יוצר בראשית גלה דרכיך לבני שיעברו בך מיד הלך משה אל הים ואמר לו דברי הק"בה ויען הים למשה לא אעשה כדבריך לפי שאתה ילוד אשה ולא זו בלבד אלא שאני גדול ממך שלשה ימים שאני נבראתי ביום השלישי ואתה לא נבראת עד יום הששי מיד השיב משה דברי הים להק"בה ואמר לו הק"בה למשה עבד מסרב לרבו מה עושין לו אמר לו משה מלקין אותו במטה אמר לו הק"בה אף אתה הרם את מטך ונטה ידך על הים ובקעהו מיד ויט משה את ידו על הים ויבקעהו והיו יראין

ישרא׳ לבא בים עד שקפץ נחשון בן עמינדב וירד תחלה בים ואחריו באו כל ישראל ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם. ויושע ה׳ ביום ההוא אמרו חכמים ז״ל (ילקוט פ׳ בשלח ר״א ויושע ה׳ וכו׳ בשם מדרש אבכיר) וכי ישראל היו מסורין ביד המצרים ביום ההוא שהוא אומר ויושע ה׳ ביום ההוא את ישראל ביד מצרים אלא אז״ל בשעה שיצאו ישראל ממצרים עמד עוזא שר של מצרים לפני הק״בה ואמר לפניו רב״שע אומה זו שאתה מוציא ממצרים יש לי דין עמהם אם רצונך יבוא מיכאל שר שלהם וידון עמי לפניך באותה שעה אמר הק״בה למיכאל צא לדון עמו לפני מיד פתח עוזא שר של מצרים לפני הק״בה ואמר רב״שע גזרת על אומה זו שיהיו משועבדים תחת אומתי ד׳ מאות שנה שנאמר ועבדום וענו אותם ד׳ מאות שנה ועדין לא עבדום אלא שמונים ושש שנים מיום שנולדה מרים על שם שמררו המצריים את חייהם שנאמר וימררו את חייהם וגו׳ ועדין לא הגיע זמן יציאתם אלא אם רצונך תן לי רשות ואחזירם למצרים לשעבודם שלש מאות וארבע עשר שנה שנשארו וקיים את דבריך וכמו שאתה קיים כך תהא גזרתך קיימת. כששמע מיכאל כך נשתתק ולא היה לו מענה לענות לעוזא שר של מצרים כיון שראה הק״בה שהיה רוצה עוזא להחזיר את ישראל למצרים אמר לעוזא מפני מה אתה רוצה להחזיר את בני לשעבודך כלום נתחייבו בני לעבוד לאומתך. לא בעבור דבר אחד שדיבר אברהם בשעה שאמרתי לו אני ה׳ אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה אמר לפני רבון העולמים במה אדע כי אירשנה ועל דבר זה אמרתי לו גרים יהיו במצרים לא אמרתי אלא בארץ לא להם גלוי וידוע מיום שנולד יצחק היו גרים וכבר עברו אותם ד׳ מאות שנה ואין לך רשות לשעבד את בני וזה שאמר הכתוב ויושע ה׳ ביום ההוא וגו׳:

וירא ישראל את היד הגדולה. בשעה שבקש הק״בה להטביע את מצרים עמד עוזא שר שלהם ואמר לפניו רב״שע נקראת צדיק ישר ואין לפניך לא עולה ולא שכחה ולא משוא פנים ולמה אתה רוצה להטביע את בני בים כלום טבעו בני מבניך או הרגו מהם אפילו אחד מבניך ואם בשביל שעבוד קשה ששעבדו בני בהם כבר נטלו בניך מהם שכרם כלי כסף וכלי זהב שהיה להם נטלו. באותה שעה כנס הק״בה כל פמליא של מעלה ואמר להם שפטו ביני ובין עוזא שר של מצרים באמת מתחלה הבאתי עליהם רעב והעמדתי

עליהם יוסף אוהבי שהצילם בחכמתו ונעשו כלם עבדים שלו ואח"כ באו בני לשם כגרים מפני הרעב ושעבדום בכל עבודה קשה שבעולם והם צעקו מרוב העבודה ותעל שועתם לפני ושלחתי לפרעה שלוחי הנאמן משה ואהרן ובאו לפני פרעה ואמרו לו כה אמר ה' שלח את עמי ויעבדוני ולפני אותו רשע היו יושבין מלכי מזרח ומערב והתחיל להתגאות ואמר מי ה' אשר אשמע בקולו איך לא בא לפני כמו שבאו כל מלכי העולם ולמה לא הביא לי דורון כמו שמביאין לי כל המלכים אבל אלוה זה שאתם אומרים איני מכירו מה עשה חזר ופשפש בספריו ולא מצא כתב משליחות השיב ואמר לעבדיו שמענו שבן חכמים הוא בן מלכי קדם ואמר לשלוחי מה מעשיו של אלוה זה השיבו לו ואמרו לו הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים הוא ברא את השמים ואת הארץ וכו' השיב ואמר לשלוחי לא יש אלוה בכל העולם שיעשה אלו המעשים אלא אני לבדי שאני בראתי עצמי ונילם נהר ועל דבר זה שכפר בי שלחתי בו י' מכות עד ששלח בני בעל כרחו ועל כל זאת לא מנע עצמו מרשעו וחוזר ורודף אחריהם להחזירם לשעבודו לפי שנעשה בו כל זאת ולא הכיר אותי אנו רוצים לטבעו בים הוא וכל חילו מיד ענו כל פמליא של מעלה ואמרו דין גדול יש לך להטביעם בים כשראה עוזא פתח ואמר רבון העולמים יודע אני שחייבין הם לך אלא יהי רצון מלפניך שתתנהג עליהם במדת רחמים ורחם על מעשה ידיך כמו שכתוב ורחמיו על כל מעשיו ובקש הק"בה לרחם עליהם עד שבא גבריאל שר של ישראל ונטל דפוס של לבנים שהיו עושין ישראל במצרים והראה אותה לפני הק"בה ואמר לפניו רבון העולמים אומה ארורה שבזו העבודה הקשה שעבדו את בניך תרחם עליהם וחזר הקב"ה מן מדת רחמים וישב עליהם בכסא הדין וטבען בים לכך נאמר וירא ישראל את היד הגדולה וגו' ויראו העם וגו' ויאמינו וגו' (ע"כ נמצא בילקוט):

אז ישיר משה, אמרו חכמים בשעה שבאו ישראל לאמר שירה להק"בה אמרו למשה משה רבינו אמור אתה תחלה ואח"כ נאמר אנחנו מיד ענה משה לישראל אמרו אתם תחלה ואח"כ אומר שאני יחיד וכבוד רבים גדולה משל יחיד מיד פתחו ישראל נשיר לה' על שעשה עמנו נסים ונפלאות בשעה שגזרו עלינו המצרים ואמרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו היו אמותנו יוצאות לשדה ואתה מפיל עליהן תרדמה והיו יולדות אותנו בלא שום צער והיו

מלאכים יורדים מן השמים ורוחצין וסכין אותנו והיו מלבישין אותנו צבעונין ומשימין בידינו שתי חתיכות אחת של חמאה ואחת של דבש. וכשנעורות אמותנו רואות אותנו רחוצים וסוכים ומלובשים ממשי והיו נותנות שבח לשמך הגדול והיו אומרות ברוך המקום שלא הניח חסדו ואמתו מזרעו של אברהם אבינו ואומרות הרי הם בידך עשה מה שאתה חפץ והולכות להם וכשהיו המצרים רואים אותנו באים להרגנו ואתה ברחמיך הרבים היית מצוה את האדמה ובלעה אותנו ופולטת אותנו במקום אחר והיית מציל אותנו מידם וכשהיינו גדולים היינו נכנסים למצרים חבורות חבורות וכל אחד ואחד היה מכיר אביו ואמו ומשפחתו וכל זאת עשית לנו לפיכך נשיר לפניך ולכן נאמר אז ישיר משה ובני ישרא׳ את השירה הזאת לה׳:

עזי וזמרת יה. אמרו חכמים ז״ל אמר משה לישרא׳ אתם נתתם הודאה להק״בה אף אני אתן הודאה לשמו שעשה עמי נסים ונפלאות בשעה שבאה מרים אחותי ואמרה לאבי, אבי בא אלי בנבואות, שיצא ממך בן שיגאול את ישראל מעבודה זאת וכשנולדתי הצפינה אותי אמי ג׳ חרשים ולא יכלה עוד להצפיני ותקח תבת גומא ותשם אותה על שפת היאור ותתצב אחותי מרחוק לדעה מה תהא בנבואתה וה״בה יתעלה שמו לעדי עד הוריד חום גדול במצרים עד שירדה בת פרעה לרחוץ על היאור ותרא את התיבה ותשלח את אמתה ותקח אותה ותפתח ותראני ותחמול עלי שה״בה נתן לי חן בעיניה לבלתי המיתני ולקחה אותי לינק את שדיה וה״בה נתן בי דעת שלא רציתי לינק בחלב טמא והחזירה אותי לחיק אמי ונתנה לה בשבילי שכר גדול וכשהייתי גדול בן ג׳ שנים בת פרעה הלבישה אותי בגדי צבעונין ושגרה אותי לאביה וכשראה אותי שהייתי נאה לקח אותי בחיקו ונטלתי הכתר מראשו ושמתי אותו בראשי והיו יושבין לפניו כל חרטומי מצרים וחכמיה ואמרו לו תינוק זה שנטל הכתר מעל ראשך ונתנו בראשו מתייראין אנו, שלא יהיה אותו שעתיד להוציא מלכות זה מידך מהם אומרים להרגני בחרב ומהם אומרים לשרפני עד שענה אחד מהם יתרו שמו ואמר תינוק זה אין לו דעת אלא אם רצונך אומר לפניך דבר אחד ישימו לפני ילד זה דינר זהב וגחלת אש אם ישלח ידו ויקח הדינר תדע שיש בו דעת ותעשה בו משפט ואם ישלח ידו ויקח הגחלת תדע שהוא נער ואולת קשורה בלבו ותניחהו כששמע פרעה ועבדיו דבר זה כשר

הדבר בעיניו ועשו כן ושמו הדינר והגחלת במזרק אחד ואני רציתי. לטול הדינר ובא גבריאל ודחף ידי בתוך הגחלת ונטלתיה והכנסתיה לתוך פי בשביל כן אני ערל שפתים וכשגדלתי יצאתי לראות דוחק אחי וראיתי איש מצרי מכה איש עברי מעמי והכיתיו וטמנתיו בחול וכששמע פרעה הדבר בקש להרוג אותי והביא חרב שנונה שבכל העולם לא היתה כמותה והכני בה עשר פעמים ועשה לי הק"בה נס ונדמה צוארי כעמוד של שיש ולא שלטה בי החרב וברחתי אצל יתרו אף הוא חבשני בבור שבע שנים שכשיצאתי ממצרים בן ארבעים שנה הייתי ועמדתי על הבאר ומצאתי צפורה בת יתרו וראיתי אותה שהיא צנועה ביותר אמרתי לה שאשאנה לאשה ואמרה צפורה לי מנהג אביה ואמרה לי כל אדם שבקש לישא מבנותיו של אביה מנסה אותו באילן אחד שיש לו בגנתו וכשמגיע לאילן מיד בולעו אמרתי לה אילן זה מאין היה לו אמרה לו מקל הוא שברא הק"בה אותו בע"ש כשברא הק"בה את עולמו והק"בה הפקידו לאדם הראשון ואדם הראשון הפקידו לחנוך וחנוך הפקידו לנח ונח הפקידו לשם ושם הפקידו לאברהם ואברהם הפקידו ליצחק ויצחק הפקידו ליעקב ויעקב החזירו למצרים והפקידו ליוסף בנו וכשמת שללו המצרים את ביתו והביאו אותו המטה בפלטרון של פרעה ויתרו אבי היה אחד מגדולי חרטומי פרעה וראה אותו מטה וחמדו בלבו וגנבו והביאו לביתו ובאותו מטה חקוק עליו שם המפורש ואותן עשר מכות שעתיד הק"בה להביא על המצרים במצרים והיה כתוב בו דצ"ך עד"ש באח"ב ועוד כמה ימים וכמה שנים היה מונח המטה בבית אבי עד שאבא פעם אחת לקחו בידו ונכנס לגנה וטענו לקרקע ושב בגנה ללקחו מצאו שהוא פרח ויצץ ציץ ובו היה בודק כל מי שמבקש לישא אחת מבנותיו וכששמעתי דבריה הטובים וראיתי שהרועים גרשום הצלתי צפורה ואחיותיה מיד הרועים וגם דלה דליתי להן והשקתי את צאנן ותבאנה אל רעואל אביהן ואני באתי עמהן ונכנסו הן תחלה ואני מבחוץ כשראה אותן יתרו אמר להן מדוע מהרתן בא היום ותאמרנה איש מצרי הצילנו מיד הרועים ואני שמעתי מבחוץ כי הן מעידות עלי שאני איש מצרי ובשביל שלא נכנסתי ואמרתי איש עברי אני לא אזכה ולא אכנס לארץ ישראל וכיון שאמרו בנות יתרו איש מצרי הצילנו אמר להן אדם שעשה עמכן טובות ,אתן גמלתן לו גמול זה ,קראן לו ויאכל לחם כיון שנכנסתי לבית אכלתי ושתיתי ודברתי ליתרו שיתן לי צפורה

בתו לאשה וענה לי אם תוכל להביא לי את המטה העומד בגנתי אני אתננה לך הלכתי ופשפשתי את הגן ומצאתיו והבאתיו בידי מיד הרהר יתרו ואמר בודאי זהו האיש הנביא שכל חכמי ישראל מקסמין עליו שעתיד נביא לצאת מישראל שעל ידו תחרב מצרים וכל המצריים שבתוכה מיד כעס עלי יתרו ותפשני והכניסני לבור שהיה בתוך ביתו באותה שעה אמרה צפורה היאך אני יכולה להציל את הצדיק ממיתה משונה אמרה לאביה אם רצונך לשמוע לעצתי אתה אדם שאין לך אשה ויש לך שבעה בנות אם רצונך תעמודנה שש אחיותי בבית ואני אלך עם הצאן ואם לאו תלכנה שש אחיותי עם הצאן ואני אתקן הבית אמר לה אביה יפה אמרת תלכנה אחיותיך עם הצאן ואת שבי בבית ושמרי את ביתי וכל מה שיש לי ובכל יום היתה צפורה מפרנסת אותי מכל מעדני יתרו אביה עד שהשלימו שבע שנים בבור לאחר שבע שנים אמרה לאביה אבי זוכרת אני פעם אחת שלקחת איש אחד שהביא לך את המקל והשלכתו בבור ועשית עון גדול בדבר אם רצונך פתח הבור וראה שהוא מת הוציאו משם והשלך את נבלתו בחוץ כדי שלא יהיה גופו מוסרח בביתיך אם הוא חי תדע שהוא צדיק גמור אמר לה בתי יפה אמרת כלום את זוכרת מה שמו אמרה לו זוכרת אני ששמו משה בן עמרם מיד הלך יתרו ופתח את הבור וקראני משה מיד עניתי ואמרתי הנני והוציאני משם ונשקני על ראשי ואמר ברוך המקום ששמרך בבור שבע שנים מעיד אני עליו שהוא ממית ומחיה ומעיד אני בך שאתה צדיק גמור ועל ידך עתידה מצרים שתחרב ועל ידך עתיד הק"בה להוציא את ישראל ממצרים ועל ידך עתיד הק"בה להטביעם בים לפרעה ולכל חילו ונתן לי ממון הרבה ונתן לי את צפורה בתו לאשה והתנה עמי זה התנאי כל מה שתוליד בביתי יהיה מחצה על מחצה מחצה יהודי ומחצה מצרי אחר זמן נתעברה צפורה ונולד גרשום בחלקי ומלתיו והנקתיו אמו שתי שנים לשנה השלישית נולד אליעזר אמרתי איך אעשה עכשו לא יניח אותי למולו מיד לקחתי אשתי ושני בני לשוב ארץ מצרים באותה שעה בא שטן בדמות נחש ופגע בי ובלעני מראשי ועד המילה ומעולם לא היה יכול ליגע בברית מילה הרהרה צפורה ואמרה יודעת אני שאין דבר זה אלא בשביל עון שלא מלנו אליעזר בנינו מיד לקחה צפורה צור ותכרות את ערלת בנה ונטלה מן הדם וזרקה על רגלי באותה שעה יצתה בת קול ואמרה לנחש הקיא

אותו וכן עשה זה שאמר הכתוב וירף ממנו אז אמרה חתן דמים למולות הרי הצילתני אשתי משתי מיתות כיון שבאתי למצרים פגעו בי דתן ואבירם שהן היו ראשי ישראל ואמרו לי להרוג אותנו באת או שמא אתה רוצה לעשות לנו כדרך שעשית למצרי מיד חזרתי למדין ועמדתי שם שתי שנים עד שנגלה עלי הק"בה בחורב ואמר לי לך והוצא את בני ממצרים וכל זאת עשה לי הק"בה ולכך אני מחייב לשורר לפניו ולכך נאמר עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו:

ה' איש מלחמה. אמרו רבותינו בטכסיסי מלך בשר ודם הביא עליהם את המכות מלך בשו"ד כשהמדינה מורדת עליו מה עשה משלח לגיונות עליה ומקיפין עליה וסוכר המים שלה כדי שימותו אם חזרו בהן הרי טוב ואם לאו מוליך אליהם קולנין אם חזרו בהן הרי טוב ואם לאו הוא מורה בהם חצים אם חזרו בהן מוטב ואם לאו מוליך עליהן דרמסואות ואח"כ מגרה בהם לגיונות ואח"כ אוסר אותן בבית האסורין ואח"כ הורג את הגדולים שבהם כך הק"בה בא על המצרים בטכסיסי מלכים בתחלה סכר אמת המים שנאמר ויהפוך יאוריהם לדם לא עזבו את ישראל הביא עליהן קולנין אלו הצפרדעים שמקרקרין במעיהן לא עזבו את ישראל הביא בהם חצים אלו הכנים שהיו נכנסין בגופן של מצריים כחצים לא עזבו את ישראל הביא עליהם הברבריים אלו ערוב לא עזבו את ישראל הביא עליהם דרמיסניות זה הדבר שהרג את מקניהם לא עזבו את ישראל הביא עליהם נבו זה השחין לא עזבו את ישראל הביא עליהם אבני בלוסטראות זה הברד לא עזבו את ישראל הביא עליהם אוכלסין הרבה זה ארבה לא עזבו את ישראל נתן אותם בבית האסורין זה חשך לא עזבו את ישראל הרג את הגדולים זה מכות בכורות. ולפי מה שחשבו המצריים לעשות לישראל הביא הק"בה עליהם המכות הם חשבו על ישראל שיהיו שואבין להם מים לפיכך הפך מימיהם לדם הם חשבו שיהיו פרגמטיהם לפיכך שלח להם צפרדעים שיהיו מרקדין במעיהם הם חשבו שיהיו עובדים אדמתם לפיכך חזר עפרם לכנים הם חשבו על ישראל שיהיו טוענין בניהם לפיכך שלח בהם ערוב אריות וזאבים ונמרים ודובים והיו למצרים עשרה בנים ונותנן ליהודי לטייל עמהם בשוק ובא ארי וחטף אחד והדוב אחד והנחש אחד עד שנתן לו חשבון מכלם הם חשבו לעשות מישראל רועים למקניהם לפיכך שלח בהם דבר שהרג

כל מקניהם הם חשבו לשקוע את ישראל במים לפיכך שקע אותן במים לפי שאין הק"בה דן את האדם אלא מדה כנגד מדה דעו כל המכות שהביא הק"בה על המצרים כן יביא על אדום כשיצאו ישרא׳ מן הגלות בימות המשיח. במצרים הביא עליהם מכת דם תחלה כמו כן יעשה לאדום שנאמר ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן השמש יהפך לחשך והירח לדם לפני בא יום ה׳ הגדול והנורא. למצרים הביא צפרדעים שהיה קולן גדול כמו כן יעשה לאדום שנאמר קול שאון מעיר קול מהיכל קול ה׳ ישלם גמול לאויביו. למצרים הביא עליהם כנים שהיו שורפין אותם כמו כן יעשה לאדום שנאמר ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית. למצרים הביא עליהם ערוב אף באדום כתיב וירשוה קאת וקפוד וינשוף ועורב ישכנו שם. במצרים הביא בהם דבר אף באדום יעשה כן ונשפטתי אותם בדבר ובדם. במצרים הביא שחין אף באדום מכה אותן בשחין שנאמר וזאת המגפה אשר יגוף ה׳ את כל הגויים אשר צבאו בירושלים המק בשרו והוא עומד על רגליו ועיניו תמקנה בחוריהן ולשונו תמק בפיהם. במצרים הביא ברד כמו כן יעשה באדום שנאמר ונשפטתי אותו בדבר ואבני אלגביש ואש וגפרית אמטיר עליו. במצרים הביא ארבה שהוא מין עופות אף באדום כמו כן שנאמר בן אדם אמור לצפור כל כנף ולכל חית הארץ הקבצו ובאו קו תוהו ואבני בהו. במצרים נגף בכוריהם אף באדום כתיב שמה נסיכי צפון כלם. במצרים פרע מאלהיהם אף כאדום לאחר שפרע משר שלהם אח"כ הוא פורע מהם שנאמר והיה ביום ההוא יפקוד ה׳ על צבא מרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה ולכך כתוב ה׳ איש מלחמה:

מרכבות פרעה. אמרו חכמים כשהיו ישראל במצרים היו המצרים משעבדין אותם בכל עבודה קשה שבעולם בחומר ובלבנים ובכל יום היו אומרים לישראל לעשות כל אחד ואחד שש מאות לבנים וכשהיה ישראל פוחת אחת היו משימין אותו בקיר כנגד מה שפוחת לכך לקו המצרים ברדפם אחריהם בשש מאות רכב שנאמר ויקח שש מאות רכב בחור וכשראו ישראל המצרים נוסעים אחריהם נבהלו ופרחה נשמתם אמרו מלאכי השרת לפני הק"בה רב"שע נרד ונעשה נקמה לישראל במצרים ונשמור בניך מידם וענה להם הק"בה אני בעצמי ארד ואשמור את בני בשכר שעשה אברהם אביהם רצוני שנאמר וישכם אברהם בבקר וכשהגיע אותה שעה שעמד אברהם בתפלה לפניו הסתכל במתנה מצרים בעמוד

אש וענן ויהם את מחנה מצרים לכך נאמר מרכבות פרעה וחילו ומבחר שלישיו טבעו בים סוף:

תהומות יכסיומו. אמרו חכמים יה' שמו של הק"בה שברא את עולמו בחכמה ובתבונה ובנפלאותיו אין חקר לתבונתו אין מספר וכתיב כונס כנד מי הים נותן באוצרות תהומות כשברא הק"בה את עולמו אמר לשר של ים פתח פיך ובלע כל מימות שבעולם אמר לפניו רב"שע דיי שאעמוד בשלי והתחיל לבכות מיד הרגו הק"בה שנאמר בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב מה עשה הק"בה כבשן וקבלן הים שנאמר ודורך על במתי ים ושם להם החול כמו בריח ודלתים שנאמר וישם בדלתים ים אמר לו הים רב"שע א"כ יתערבון מימי המתוקים עם המלוחים אמר לו כ"א ואחד יהיה לו אוצר בפני עצמו שנאמר נותן באוצרות תהומות. בא וראה כמה חסדים עשה הק"בה עם ישראל יה' שמו כשהלכו ישראל במדבר היה הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה. ועוד שהיו שם נחשים ושרפים והק"בה מרוב אהבה שאהב את ישראל היה שולח לנחשים שהיו עושין עצמן כגשר וישראל עוברין עליהם כאדם שעובר על הגשר ועדין מרוב אימה מן הנחשים שהיו במדבר ומפחד ואימה שהיה להם מן המצרים לאחר שטבעו בים אמרו למשה אתה אומר שטבעו המצריים בים מתיראין אנו שלא יעלו מן הים כשם שעלינו אנחנו אם רצונך הראה לנו מתים ונראה נקמה משונאינו מיד אמר משה להק"בה רב"שע מרוב אימה ופחד שהיה להם ממצרים אין מאמינים שטבעו בים אם רצונך עשה להם נסים ונפלאות והראם להם ויראו נקמה מאויביהם מיד אמר הק"בה לשר של ים השליכם ליבשה אמר שר של ים לפני הק"בה רב"שע יש אדם שיתן מתנה לעבדו ויטלנה הימנו אמר הק"בה לשר של ים אני אפרע לך אחד ומחצה כמותם אמר לפניו רב"שע יש עבד שתובע אדוניו לדין בשביל חובו אמר לו נחל קישון יהיה לך ערב מיד הוציאם לשפת הים ויראו ישראל והכירו כל אחר שונאיו ונטלו כל כספם וזהבם ולאחר שראו נקמתם הצלילם הק"בה כמו אבן לכך נאמר תהומות יכסיומו ירדו במצולות כמו אבן. (בהעתקה אחרת: תהומות יכסיומו. אז"ל וכי מצרים במצולות ירדו והלא כבר נאמר וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים אלא א"זל רהב של ים הוא וכל חילו הכרה אותם והשליכם הק"בה במצולות ים ומהם הים הסריח שנאמר בכחו רגע

הים ובתבונתו מחץ רהב. בשעה שבקש הק"בה לקרוע את הים לפני ישראל כדי שיטבעו מצרים פתח רהב שר של ים בזכות שלום של מצרים ואמר לפניו רב"שע מפני מה אתה רוצה ליטבע את המצרים די להם לישראל שאתה מציל אותם מידם באותה שעה הרים הק"בה את ידו והכה את רהב שר של ים הכאה אחת הוא וכל חילו והרגם והשליכם במצולות ים ומהם הסריח וכיון שראו ישראל אמרו תהומות יכסיומו):

ימינך ה נאדרי בכח. אמרו חכמים בשעה שהביא הק"בה מכת בכורים על המצרים קודם בא המכה על אלהיהם ועל כל צלמיהן אותן שהיו מכסף וזהב ונחשת וברזל ובדיל ועופרת נתכין ונמסין וכל צלמים שהיו מעץ נרקבים ונשברים כשראה פרעה כן עמד בחצי הלילה וקרא למשה ולאהרן וצועק ובוכה בכל חוצות ישראל ואמר היכן משה ואהרן עומדים ונערים קטנים של ישראל משחקים ואומרים לו היכן אתה הולך ומי אתה מבקש ואמר להם משה אוהבי אני מבקש והם אומרים לו בכאן הוא דר ואחר אומר לו לא כי בכאן הוא דר עד שמצא הבית ואומר לו קומו צאו מתוך עמי אמר לו משה וכי גנבים אנו שנצא בחצות הלילה הק"בה אמר לנו ואתם אל תצאו איש מפתח ביתו עד בקר אמר לו בבקשה ממך קומו צאו מהר. ויהי בחצי הלילה זו שנאמרה ברוח הקודש על ידי דוד שנאמר חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך. א"ר יוחנן מלמד שאמר דוד לפני הק"בה רב"שע מודה אני לפניך על אותה הלילה שנעשית לישראל במצרים. ואמר בא וראה מה עשה הק"בה לישראל ית' שמו ויתעלה זכרו שלא גמר דינו במצרים עד שהודיע משפטיו למשה ולישראל אמר לו הק"בה למשה לך אמור להם בָּנַי תהיו יודעים שאני יוצא בתוך מצרים ואני בעצמי אפרע מהם ואשחט בכוריהם בשעה אחת ואתם שחטו פסחיכם ותנו מדם הפסח על שתי המזוזות ועל גגות בתיכם ועל הכותלים ויהיה זאת סימן לחיים משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו צאן והפריש מהם לחיים והפריש מהם למיתה מה עשה נטל את הסיקרא וסיקר אותם שהפריש לחיים ושהפריש למיתה לא סיקר אותם כך המלך זה הק"בה והצאן שרצה לשחוט אלו המצריים והצאן שהפריש לחיים זה ישראל ונתן עליהם סיקרא זה הדם שנאמר ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף וכן עשו ישראל שחטו את פסחיהם ונתנו על מזוזותיהם ועל כותל

בתיהם אמר להם משה לישראל כך אמר לי הק"בה זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו כששמעו ישראל דבריו של הק"בה עמדו על רגליהם בשמחה ובשירים ומלו כל הערלים שהיו בישרא במהירות והק"בה בא ורפאם כשהיה חצי הלילה עבר הק"בה בתוך מצרים וראה ישראל מלוכלכים בדם מילה ובתיהם מלוכלכים בדם פסח ברך אותם ואמר להם בני תהיו חיים לשנה הבאה שנאמר ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי. ואמר ר' יהושע בן לוי כשאמר משה לפרעה דע שבכורי מצרים ימותו הלילה התחיל להלעיג עליו ואמר כמה יהיו בכורי מצרים מאתים או שלש מאות וטפש לא היה יודע שכלם בכורים מפני שהיו שטופים בזמה והיו כלם ממזרים וכל אחד ואחד היה בכור לאביו וכיון שמתו הבכורים וגדול הבית במקום הבכורים וראה פרעה שמתו רוב בנים ובני עבדים ובני שפחות אמר בלבו מעולם לא אמר לי שקר ואמר לעבדיו כל זמן שהיה משה אצלי הייתי מפייס ממנו ומתפלל עלינו והיינו מתרפאין עכשו כעסנו עליו ואמרתי אל תוסף ראות פני דין הוא שאני אלך בעצמי מיד קם ממטתו בבכיה גדולה והלך עם שריו ועבדיו לפני פתחו של משה צעק פרעה בקול גדול ובוכה במר נפש וקורא למשה משה אוהבי בבקשה ממך התפלל עלי לפני הק"בה ומשה ואהרן וכל ישראל אוכלין פסחיהן ושותין יין בהסיבה ואומרים שירות ותושבחות להק"בה ויושבין בבתיהם ואין אחד מהם יוצא לחוץ לכך אמר להם הק"בה ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר וכשקרא פרעה בפתחו של משה אמר לו מי אתה ומה שמך אמר לו אני פרעה המושפל אמר לו משה למה באת אלי אתה בעצמך וכי דרכו של מלך לעמוד ולחזור על פתחי בני אדם אמר לו פרעה למשה בבקשה ממך ארוני בא והתפלל עלינו עכשו לא ישאר אדם בכל ארץ מצרים אמר לו לא אוכל לצאת כי הק"בה צוה אותנו ואמר לנו ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר ואמר פרעה למשה בבקשה ממך צא אל החלון ודבר עמי וכן עשה ואמר לו הלא אמרת לי אתמול ומת כל בכור בארץ מצרים ועכשו תשע ידות מתים אמר לו משה אע"פכ אם הרצה אלמוד לך דבר ותנצל אתה ולא תמות הרם קולך ואמור בני ישראל הרי אתם ברשות עצמכם קומו צאו מתוך עמי עד עכשו הייתם עבדי פרעה מכאן ואילך הרי אתם ברשות ה' עבדו את ה' אלהיכם וכן עשה אמר לו משה אמור כן פעם שניה וכן עשה וא"ל

אמור עוד פעם אחרת וכן עשה והק"בה השמיע קולו של פרעה בכל ארץ מצרים שנאמר ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים ותהי צעקה גדולה במצרים כי אין בית אשר אין שם מת ויאמר קומו צאו מתוך עמי א"ל משה לפרעה למה אתה מטריח עצמך א"ל מתירא אני שלא אמות לפי שאני בכור א"ל משה אל תירא מדבר זה לגדולה מזאת אתה מוכן ולא תאמר פרעה לבדו היה דוחק אלא כל המצרים היו דוחקין שנאמר ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו כלנו מתים. א"ר שמואל בר נחמני בהערמה זאת באו מצריים על ישראל אמרו אם משעבדים אנו אותם באש יכול אלהיהם להלחם בנו באש מלמעלה כשם שהביא על סדום ועל עמורה אלא נשעבד אותם במים שאינו יכול להלחם בנו במים שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם ואמר להם הק"בה שוטים אני נשבעתי שלא יבא עוד מבול חייכם אתם עצמכם תלכו אל המבול לפיכך טבעם בים לכך נאמר ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב. (בהעתקה אחרת: ימינך ה' נאדרי בכח וגו' ית' שמו ויתי' זכרו של מלך מלכי המלכים הק"בה קרע לנו הים ושיקע צרינו בתוכו דכתיב ימינך ה' תרעץ אויב ובימינו נתן לנו את התורה שנאמר מימינו אש דת למו א"זל עליונים וכל אשר בהם נבראו בימינו לפיכך אנו חייבין לשבח והתחתונים וכל אשר בהם נבראו בשמאלו שנאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ובה נשבע הק"בה לישראל שלא יהיו מסורין ביד אומות העולם שנאמר נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו אם אתן את דגנך עוד לאויב ואם ישתו בני נכר תירושך אשר יגעת בו כי מאספיו יאכלוהו והללו את ה' ומקבציו ישתוהו בחצרות קדשי והללו את ה' בשביל שהיתה ירושלים בנויה על כל פינותיה כיון שראו ברוח הקודש מתנבא לישראל כל הניסים הללו הנאמרים למעלה לכך פתחו שירה):

וברוב גאונך. אמרו חכמים עשר מכות הביא הק"בה על המצריים במצרים. מכה ראשונה הביא עליהם דם ולמה הביא עליהם דם מפני שהיו המצריים מונעין בנות ישראל לעשות טבילה לכך הביא עליהם דם. מכה שניה הביא עליהם צפרדעים שהיו נופלות בשארותם ובחדרי משכבם ומרקדין מפניהם והיתה מכת צפרדעים קשה מכלם ומפני מה הביא עליהם הצפרדעים לפי שהיו המצרים אומרים לישראל לכו וצדו לנו דגים לפיכך הביא עליהם צפרדעים. מכה שלישית הביא עליהם כנים והיו ברוב אמה על הארץ וכשהיו

המצריים לובשים בגדים נקיים מיד מתמלאים כנים ומפני מה הביא
עליהם כנים לפי שהמצריים אמרו לישראל לכו וטאטו בתינו וחצרינו
והשוקים ולכך נהפך עפר מצרים לכנים. מכה רביעית הביא עליהם
ערוב אריות זאבים ודובים ונמרים ונכנסים בבתיהם והמצריים
סוגרים דלתותיהם והק"בה שלח להם חיה מן הים ושמה סילוני
והיתה נכנסת בחלונות ופותחות הדלתות והיו דובים ונמרים ואריות
נכנסין ואוכלין המצריים ומפני מה הביא ערוב שהיו המצרים אומרים
לישראל לכו וצדו לנו חיות מן השדה ולפיכך הביא עליהם ערוב.
מכה חמישית הביא עליהם הק"בה דבר ומפני מה הביא עליהם
דבר שהיו המצרים אומרים לישראל לכו ורעו לנו את בהמתנו ולכך
הביא עליהם דבר שמתו כל בהמתם. מכה ששית הביא עליהם
הק"בה שחין באדם ובבהמה ומפני מה הביא עליהם שחין לפי
שהיו המצרים אומרים לישראל לכו תקנו לנו מרחצאות לעדן עצמנו
ולפיכך הביא עליהם שחין שהיה מחמם את בשרם. מכה שביעית
הביא עליהם הק"בה ברד על האדם ועל הבהמה ומפני מה הביא
עליהם ברד לפי שהיו המצרים אומרים לכו חרשו וזרעו את שדותינו
ולכך הביא הק"בה עליהם ברד ששיבר האילנות והזרעים. ואמרו
חכמים בשעה שנשא משה את ידיו להק"בה עמד הברד בין השמים
ובין הארץ שנאמר ויצא משה מעם פרעה את העיר ויפרוש כפיו
אל ה' ויחדלו הקולות והברד ומטר לא נתך ארצה אלא הוטל בין
שמים וארץ עד שבא יהושע ונלחם עם אותם מלכים שלשים ואחד
והשליכם הק"בה עליהם שנאמר רבים אשר מתו מאבני הברד מאשר
מתו בחרב והנשאר ימטיר הק"בה על גוג ומגוג שנאמר ויצא ה'
ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב. מכה שמינית הביא עליהם
הק"בה ארבה שהיה דומה פיו לנמר שניו כשני אריה ומתלעותיו
כמתלעות לביא מפני מה הביא עליהם ארבה מפני שהיו המצרים
אומרים לישראל לכו ונטעו לנו אילנות ונשמרו פירותיהן לכך הביא
עליהם ארבה ואכל כל מה שנשארה מן הברד. מכה תשיעית הביא
הק"בה חשך של גיהינם מי שהיה יושב לא היה יכול לעמוד ומי
שהיה עומד לא היה יכול לישב מפני כובד החשך ומפני מה הביא
עליהם חשך מפני שהיו פושעים בישראל ובקש הק"בה להמיתם
בשלשת ימי האפילה וכדי שלא יראו המצריים במפלתן וישמחו בהן
לפיכך הביא עליהם הק"בה חשך. מכה עשירית הביא עליהם מכת
בכורים. וקודם שהביא עליהם המכה הלך משה אצל בכורי מצרים

ואמר להם כה אמר ה׳ כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים מיד הלכו בכורי מצרים אצל אבותיהם ואמרו להם תדעו כי כל המכות שאמר משה כלם באו ועכשו אמר ומת כל בכור בארץ מצרים ענו להם אבותיהם לכו אצל פרעה כי הוא ג״כ בכור וכן עשו ואמרו לו שלח את העם הזה אם לא תשלחם ימות כל בכור בארץ מצרים אמר פרעה לעבדיו הכום בכל מיני מרדות אני אמרתי או נפשי תצא או נפשותם של ישראל תצא והם אומרים לי שאניחם מיד הלכו כל בכורי מצרים ונטלו כל אחד ואחד חרבו והרגו אבותיהם שנאמר למכה מצרים בבכוריהם ועל כל זאת בחצי הלילה וה׳ הכה כל בכור בארץ מצרים. לכך נאמר וברוב גאונך תהרוס קמיך תשלח חרונך יאכלמו כקש:

וברוח אפיך נערמו מים. כשראו מים של ים אהבה שאהב הק״בה את ישראל השפילו המים עצמם בשביל כבוד ישראל ואף הים השפיל את עצמו ועשה את עצמו לשנים עשר קרעים כנגד שנים עשר שבטי ישראל והגביה את גליו מלמעלה שש מאות מיל והקפיא עצמו מלמטה והמתיק את מימיו ונעשה להם כחומה ונעשו בו חלונות שהיו ישראל רואין זה את זה ומהללים להק״בה בשירות ותושבחות ומהלכים בתוך הים כאדם שהוא מהלך בביתו עד שיצאו ליבשה. לכך נאמר וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו נד נוזלים קפאו תהומות בלב ים. (בהעתקה אחרת: וברוח אפיך בשעה שאמר הק״בה למשה נטה ידך על הים נטה משה את ידו על הים ולא רצה הים לקרוע וליבקע מפני ב״י מיד נגלה הק״בה עליהן וכיון שראה הים את הק״בה נבהל ונזדעזע וחזר ונדח שנאמר הים ראה וינס הירדן יסוב לאחור וכיון שנבקע הים נשמע קולו מסוף העולם עד סופו וגבהו המים למעלה אלף ושש מאות מילין גער בו הק״בה ואמר לו מפני מה לא בקעת לפני בני אמר לפניו רב״שע לא הייתי יודע שבשליחותך היו באים אלא מעכשו הרי אני עושה כל צרכין כפה הים את עצמו לפני הק״בה ונעשה י״ב קרעים ונעשה להם כחומה והמתיק להם את מימיו והצמיח להם כל אילני פירות וכל רוח טוב והקפיא את עצמו מלמטה ונעשה להם חומות מלמעלה והיו ישראל מהלכין כאדם שהולך בביתו על מצעות וכל מה שישראל מתאוים היה עושה להם. לכך נאמר וברוח אפיך):

אמר אויב. אמרו חכמים בשעה שרדפו המצרים אחר ישראל על הים נעשו שלש כתות. כת ראשונה אומרת נטבע עצמנו

בים. כת שניה אומרת נשוב למצרים. כת שלישית אומרת נערוך עמהם למלחמה. כת שאומרת נטבע בים אמר להם משה התיצבו וראו את ישועת ה׳, כת שאומרת נחזור למצרים. אמר להם משה לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם. כת שאומרת נערוך עמהם למלחמה אמר להם משה ה׳ ילחם לכם ואתם תחרישון. וכיון שנבקע הים נשמע שמועתו מסוף העולם ועד סופו וגבהו המים אלף ושש מאות מיל ונבהל כל העולם ואחזום אימה ורעדה. באותה שעה עמדו כל השבטים על שפת הים זה אומר מי ירד תחלה לים וזה אומר מי ירד התחלה עד שקפץ שבט בנימין וירד תחלה ואחריו ירדו כל השבטים לפיכך זכה בנימין -שיצא ממנו מרדכי הצדיק שנגברו ישראל על ידו מן מות לחיים כיון שראו המצרים שנכנסו ישראל לים אף הם נחלקו לשלש כתות (בילקוט שמעוני על פסוק אמר אויב) כת ראשונה אומרת נחזירם למצרים. כת שניה אומרת נפשוטם ונעזבם ערומים. כת שלישית אומרת נהרוג אותם. אותם שהיו אומרים נחזירם למצרים נשף הק״בה ברוחו עליהם שנאמר נשפת ברוחך כסמו ים. ואותם שהיו אומרים נפשוטם ונעזבם ערומים נער הק״בה בים שנאמר וינער ה׳ את מצרים בתוך הים. ואותם שהיו אומרים נהרגם טבעם הק״בה בים שנאמר ומבחר שלישיו טבעו בים סוף (ע״כ הוא בילקוט). כיון שראו המצרים שהתחיל בהם הפורענות אמרו אלהיהם של ישראל גדול הוא מאוד נחזור ונברח למצרים כיון שראה הק״בה כך שיגר לפניהם מלאך בדמות סוס נקבה ונכנסה לים ורצו כל הסוסים ונכנסו לים בעל כרחם אמר הק״בה נטה ידך על הים וישובו המים על המצרים ויט משה את ידו על הים מיד בזזו ישראל ממונם של מצרים. לכך נאמר אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי:

נשפת ברוחך. אמרו חכמים בשעה שטבעו המצרים בים היו בהם שני מכשפים ושמם יוחני וממרא ואמרו לפרעה אם ביד הק״בה ישנם זה אין אנו יכולין לו אבל אם ביד מלאכים אנו יכולים לנערם מיד עשו כשפיהם והורידו אותם אל הים אז אמרו המלאכים הושיענו אלהים כי באו מים עד נפש ואתה במאמרך טבעת אותם במים אדירים. לכך נאמר נשפת ברוחך כסמו ים צללו כעופרת במים אדירים:

מי כמוך. אמרו חכמים ז״ל בשעה שאמרו ישראל זאת השירה לפני הק״בה שמע אותה פרעה שהיה מטורף בים ונשא

אצבעו לשמים ואמר מאמין אני בך שאתה הצדיק ואני ועמי הרשעים ולא יש אלוה בעולם אלא אתה. באותה שעה ירד גבריאל והטיל על צוארו שלשלת של ברזל ואמר לו רשע אתמול אמרת מי ה׳ אשר אשמע בקולו ועתה אתה אומר ה׳ הצדיק מיד הורידו למצולות ים ועברו שם חמשים יום וציער אותו כדי שיכיר גבורותיו של הק״בה ולאחר כך המליכו על נינוה העיר הגדולה וכשבא יונה לננוה ואמר עוד ארבעים יום וננוה נהפכת מיד אחזו אימה ורעדה וקם מכסאו ויכס שק וישב על העפר והוא בעצמו צועק ואמר האדם והבהמה הבקר והצאן אל יטעמו מאומה ואל ירעו ומים אל ישתו כי יודע אני שאין אלוה אחר בכל העולם וכל דבריו אמת וכל משפטיו באמת ובאמונה ועדין פרעה חי ועומד על פתח גיהנם וכשנכנסין מלכי אומות העולם מיד הוא מודיע להם גבורותיו של הק״בה ואומר להם שוטים שבעולם מפני מה לא למדתם ממני דעת שהרי אני כפרתי בהק״בה לכן שלח בי עשר מכות ואף טבעני בים ועכבני שם חמשים יום ואח״כ העלני מן הים ולבסוף האמנתיו בעל כרחי ולפיכך שוררו ישראל שירה זאת אמרו כלם יחד מי כמוכה באלים ה׳ מי כמוכה נאדר בקדש נורא תהלות עושה פלא:

נטית ימינך. אמרו חכמים יכולים ללמוד מפסוק זה שלא רצה הים לקבלם ולא רצה הארץ לבולעם הים היה משליכם לארץ והארץ משליכם לים ולמה שהיה מתירא הים מיום הדין שלא יבקש אותם הק״בה ממנו והארץ היתה מתיראה כמו כן מיום הדין שלא יקללנה הק״בה כשם שקללה כשברא את עולמו כשברא הק״בה היה רחב ושוה בכל ההרים וכשעמד קין והרג הבל אחיו היה דמו תוסס בארץ וקללה הק״בה מיד נעשו ההרים והגבעות ובשביל כך לא רצתה לבלוע אותם הארץ אז אמר הק״בה אל תראי מיד פתחה האדמה את פיה ותבלע אותם. לכך נאמר נטית ימינך תבלעמו ארץ:

נחית בחסדך. יתברך שמו של הק״בה שאין מדותיו של הק״בה כמדות מלך בשר ודם בשעה שיוצא בלילה שריו ועבדיו מוליכין לפניו נרות ואבוקות וביום עושים לו צל מפני החמה כדי שלא ימצא צער בגופו אבל הק״בה אינו כן כי מרוב אהבה שאהב את ישראל הוא בעצמו הלך לפניהם ואלמלא כתיב המקרא אי אפשר לאמרו שכן כתוב וה׳ הולך לפניהם יומם בעמוד ענן וגו׳ ולילה בעמוד אש וגו׳ ללכת יומם ולילה. ולכך נאמר נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעוזך אל נוה קדשך:

שמעו עמים. אמר להם משה לישראל ראיתם כל הנסים האלו שעשה לנו הק"בה בזמן הזה כך עתיד לעשות על אדום בשעה שהוא גואל את ישראל שכך אמרו חכמים: שלשה ימים קודם שיבא משיח יבא אליהו בתחלה ויעמד על הרי ציון וצועק בקול מר ובוכה וסופד עליהם ואומר עד מתי תהיו חרבים וקול בכייתו נשמע מסוף העולם ועד סופו ואח"כ יבא ויאמר בא שלום לעולם שנאמר מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום וכשישמעו הרשעים שבגיהנם מיד יהיו שמחין ויאמרו טובה באה לעולם. ביום השני יבא ויעמוד על הרי ישראל ויאמר באה טובה לעולם שנאמר מבשר טוב. ביום השלישי יבא ויאמר ישועה באה לעולם שנאמר מבשר טוב משמיע ישועה וכיון שרואין הרשעים שכך יאמר אליהו אומר לציון מלך אלהיך ללמדך שעל ציון ובניה בא הישועה ולא לרשעים ואחזמו חיל ואימה. באותה שעה יראה הק"בה מלכותו וכבודו לצדיקים ולכל אומה ולשון מיד גואל את ישראל וירשו את הר ציון. לכך נאמר שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת. (בהעתקה אחרת: שמעו עמים ירגזון חיל אחז כיון ששמעו האומות יציאת מצרים וקריעת ים סוף רגזו וחלו וברחו ממקומם אמר משה לפני הק"בה תן אימתך ופחדך עליהם שיהיו דומם כאבן עד שיעברו ישראל את הירדן לכך נאמר שמעו עמים ירגזון. (בילקוט בזה הפסוק):

אז נבהלו. אמרו חכמים מפני מה נתיראו יושבי פלשת מפני שהרגו בני אפרים מאתים אלף שמנו את הקץ ביציאת מצרים וטעו שלשים שנה ויצאו בכח גבורתם וכעס עליהם הק"בה ומסרם ביד פלשתים ועתה נתיראו ואמרו עתה יגלגלו עלינו ישראל ויהרגו אותנו ויירשו את ארצנו. ומפני מה נתיראו אלופי אדום אמרו עכשו יפקדו עלינו אותה שנאה שהיתה בין עשו ובין יעקב ויהרגו אותנו וירשו את ארצנו. ומפני מה נתיראו אילי מואב אמרו עכשו יפקדו עלינו אותה מריבה שהיה בין רועי אברהם ובין רועי לוט אבינו. וכיון שראו מלכי כנען שכלם היו מתיראין אמרו ומה אלו שאינם רוצים לשוב לארצם יש להם אימה ופחד אנו שארצנו נתנה הק"בה לאברהם אביהם והם באים על אותה הבטחה על אחת כמה וכמה. לכך נאמר אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמוגו כל יושבי כנען.

תפול עליהם. אמר משה לישראל אחי אתם יודעים שלא בחכמה ולא בתבונה ולא בכח ולא בעושר יכול אדם לכבוש אפילו עיר אחת אלא בגבורותיו של הק"בה שהרי כמה גבורים בחיילותיו

של פרעה הרשע ולא הועיל להם גבורתם לפני ה"בה ועוד כמה גבורים עתידים להלחם עמכם ועתיד הק"בה לתת פחדכם ומוראכם ולא יתיצב איש לפניכם ועתיד ה"בה לכתוב בתורתו אל יתהלל הגבור בגבורתו ואם אתם עושים רצונו של מקום הוא יושיעכם מיד אויביכם ואמר משה לפני הק"בה רב"שע כשיבא עמלק להלחם עם ישראל תפול עליהם אימתה ופחד וכשיבאו מלכי האמורי להטמין עצמן בנחלי ארנון ידמו כאבן עד יעבר עמך בנחלי ארנון עד יעבר עם זו קנית עם יהושע את הירדן ויבאו וירשו את ארצם ושלם להם נדר שנדרת לאברהם אביהם ואף לימות המשיח עשה להם נסים ונפלאות כמו שכתוב כימי צאתך ממצרים אראנו נפלאות. ולכך נאמר תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן עד יעבר עמך ה' עד יעבר עם זו קנית:

תביאמו ותטעמו. ישתבח שמו של הק"בה שמרוב אהבה שאהב את ישראל קרא להם בני בכורי בא וראה כמה חסדיו של הק"בה עבד לובש את רבו אבל הק"בה לובש את ישראל שנאמר ואלבישך רקמה. עבד רוחץ את אדוניו אבל הק"בה רוחץ את ישראל שנאמר וארחיצך במים. עבד נעל את רבו והק"בה נעל את ישראל שנאמר ואנעלך תחש ועל כל זאה הטובה כשגלו למצרים שכינה עמהם שנאמר אנכי ארד עמך מצרים. גלו לעולם שכינה עמהם שנאמר ושמתי כסאי בעולם. גלו לבבל שכינה עמהם שנאמר למענכם שולחתי בבלה. ועתיד הק"בה להחזיר את ישראל להר קדשו שנאמר והביאותים אל הר קדשי וכתיב בהריה ונטעתים על אדמתם. כיון שראה משה אהבתו של הק"בה שאהב את ישראל אמר לפניו רב"שע תביאם ותטעם שם ותהיה אותה נטיעה שלא יהיה לה נתישה לעולם ותוריד ירושלים מן השמים ולא תהרוס אותה לעולם וכנס גליותיהם של ישראל לתוכה וישבו עליה לבטח. לכך נאמר תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה' מקדש אדוני כוננו ידיך:

ה' ימלוך. אמר משה לישראל ראיתם כל הנסים והגבורות והנפלאות שעשה לכם הק"בה יותר ויותר הוא עתיד לעשות לכם לעתיד לבא ולא כעולם הזה העולם הבא העולם הזה יש בו מלחמות וצרות ויצר הרע ושטן ומלאך המות ויש להם רשות לשלוט בעולם אבל בעולם הבא אין בו לא צרות ולא שנאה ולא שטן ולא מלאך המות ולא אנחות ולא שעבוד ולא יצר הרע שנאמר בלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים וכתיב ואמר ביום ההוא הנה

אלהינו זה קוינו לו ויושיענו. וכשיגיעו ימות המשיח יעלה גוג ומגוג על ארץ ישראל לפי שישמע שישראל בלא מלך ויושבים לבטח מיד יקח עמו שבעים ואחד אומה ויעלה לירושלים ואמר פרעה היה שוטה שגזר להרוג הזכרים והניח הנקבות. בלק היה טפש שרצה לקללם והוא שלא היה יודע שאלהיהם היה ברכם. המן משוגע היה שרצה להרגם והוא לא היה יודע שאלהיהם היה יכול להצילם אבל אני לא אעשה כן אעלה ואלחם עם אלהיהם תחלה ואח"כ אהרוג אותם שנאמר התיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו. ויאמר לו הק"בה רשע עמי אתה מבקש לעשות מלחמה בחייך אני אעשה עמך מלחמה מיד יוריד עליו הק"בה אבני ברד שהן גנוזות ברקיע ויגוף אותן מגיפה גדולה שנאמר וזאת תהיו המגיפה אשר יגוף ה' את הגוים אשר צבאו על ירושלים המק בשרו והוא עומד על רגליו ועיניו תמקנה בחוריהן ולשונו תמק בפיהם. ואחריו יקום מלך אחר רשע ועז פנים ויעשה מלחמה עם ישראל שלשה חדשים ושמו ארמילום ואלו הן אותותיו יהיה קרח ועניו אחת קטנה ואחת גדולה. וזרועו של ימין טפח ושל שמאל שתי אמות וחצי. ויהיה לו צרעת במצחו ואזנו הימנית סתומה ואחת פתוחה וכשיבא אדם לדבר לו טובות מטה לו אזנו הסתומה ואם ירצה אדם לדבר לו רעה מטה לו אזנו הפתוחה ויעלה לירושלים ויהרוג משיח בן יוסף שנאמר והביטו אליו אשר דקרו וספדו אליו כמספד על היחיד ואח"כ יבא משיח בן דוד כענין שנאמר וארו עם ענני שמיא כבר אינש וכתיב בתריה וליה יהיה שולטן ויקר ממלכו וימית ארמילום הרשע שנאמר וברוח שפתיו ימות רשע ואח"כ יקבץ הק"בה ישראל הנפוזרים לכאן ולכאן שנאמר אשרקה להם ואקבצם כי פריתים ורבו כמו רבו ויהיו תלוים בירושלים שבעים ושתים מרגליות שהן מבהיקות מסוף העולם ועד סופו ואומות העולם ילכו לאותה אורה כדכתיב והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך. וההיכל יוריד הק"בה מן השמים כמו שהראהו הק"בה למשה שנאמר תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה'. וישבו שם ישראל אלפים שנה ואוכלים את לויתן ולקץ אלפים שנה ישב הק"בה על כסא הדין בעמק יהושפט מיד השמים והארץ נחלפים וחמה ולבנה בושים שנאמר וחפרה הלבנה ובושה החמה. ומנין שביום השלישי יהיה הדין שנאמר יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו זה דין והק"בה מביא כל אומה ולשון ואומר למה עבדתם בעולם שהלך

ולמי השתחויתם והם אומרים לאלילי כסף ואלילי זהב ואומר להם הק"בה עברו אתם באש הנה ואלהיכם אם יכולים להציל אתכם יציל מיד הן עוברין ונשרפין שם שנאמר ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים ואח"כ ישראל באין ואומר להם הק"בה אתם למי עבדתם מיד עונים כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא הכירנו כי אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך מיד הק"בה יצילם מדינה של גיהנם ויושבין בג"ע ומתעדנין בפירותיה שנאמר וענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום ואח"כ מחדש להם הק"בה שמים וארץ שנאמר כי הנני בורא שמים החדשים וארץ החדשה וכשהק"בה יחדש את העולם יסדר סדרן של צדיקים וסדרן של חסידים וכן כל דור ודור ובריה ובריה וכל נשמה ונשמה והארץ שעתיד לחדש מוציא את האילנות וכל מיני מגדים והכל חיים לעולם ולעולמי עולמים. מי שעשה נסים ונפלאות בימים האלה ובזמן הזה הוא יעשה לנו נסים ונפלאות בימים האלה ובזמן הזה ויקבוץ אותנו מארבע כנפות הארץ ויוליכנו לירושלים וישמחנו בה ונאמר אמן סלה:

תם מדרש ויושע:

מעין חכמה:

בשעה שעלה משה למרום בא ענן ורבץ כנגדו ולא היה יודע משה רבי׳ אם לרכוב עליו אם לאחוז בו. מיד פתח הענן פיו ונכנס משה בתוכו והיה מהלך ברקיע כאדם שמהלך בארץ שכן כתו׳ בתור׳ ויבא משה בתוך הענן. פגע בו קמוא״ל השוער המלאך הממונה על י״ב אלפי׳ מלאכי חבלה שהן עומדין על שערי הרקיע. גער בו במשה וא״ל מה לך בן עמרם לבא במקום מלאכי אש. א״ל משה אני לא בעצמי באתי אלא ברשותו של הב״ה לקבל תורה ולהורידה לישר׳. כיון שלא הניחו לילך הכהו משה פצע א׳ ואבדו מן העולם. והיה משה מהלך ברקיע עד שפגע הדרני״אל המלאך. אמרו עליו על הדרני״אל המלאך שהוא גבוה מחבירו ס׳ רבוא פרסאות וכל דבור ודבור שיוצא מפיו י״ב אלפים ברקים של אש יוצאים מפיו בדבור אח׳. וכיון שראה משה גער בו וא״ל מה לך בן עמרם במקום קדושי׳ עליוני׳. כיון ששמע משה את קולו נבהל משה מפניו וזלגו עיניו דמעות ובקש ליפול מן הענן. מיד נתגלגלו רחמיו של הק״בה על משה ואמר להדרני״אל מיום שבראתי אתכם בעלי מריבה אתם. בתחלה כשבקשתי לבראת אד״הר עשיתם קטיגור לפני ואמרתם לי מה אנוש כי תזכרנו וגו׳ ויחר אפי בכם ושרפתי מכם כהות כתות באצבעי הקטנה. ועכשיו מריבים אתם עם נאמן ביתי שהעליתי אותו הנה לקבל תורה להוריד לבני בחירי. שאלמלא תורה שישר׳ מקבלין אין לכם דירה ברקיע. כיון ששמע הדרני״אל מיד זירז עצמו לפני הקב״ה ואמר לפניו רבש״ע גלוי וידוע לפניך שלא ידעתי שבא ברשותך הנה עכשו אהיה לו שלוחו

ואלך לפניו כתלמיד לפני רבו. מיד רץ כפף הדרני"אל את עצמו והלך לפני משה כתלמיד לפני רבו עד שהגיע אצל אשו של סנדלפון. א"ל הדרני"אל למשה לך שוב שאיני יכול לעכב עצמי מפני אשו של סנדלפון שלא ישרפני. כיון שראה משה את סנדלפון מיד נבהל ונחפז ליפול מן הענן וזלגו עיניו דמעות ובקש רחמים לפני הב"ה וענהו. ומרוב חבתן של ישראל ירד הב"ה בעצמו מכסא כבודו ועמד לפני משה עד שעבר מאשו של סנד"לפון. ועל אותה שעה כתוב בתורה ויעבור ה' על פניו. אמרו על סנד"לפון שהוא גבוה מחבירו מהלך ת"ק שנה ועליו כתיב והנה אופן א' בארץ אצל החיות זה סנד"לפון שעומד אחר המרכבה וקושר כתרים לקונו. וכי תעלה על דעתך שמלאכי השרת יודעין היכן הב"ה שרוי והלא כתי' ברוך כבוד יי' ממקומו במקומו לא נאמר אלא ממקומו מלמד שאין מכירין מקומו של הב"ה. אלא משביע סנדלפון את הכתר שמכתירין מקומו של הב"ה בקדושות ועולה הכתר מעצמו ויושב בראש אדוניו. מיד כל חיילי מרום חלים וזעים וחיות הקדש רוממות ושרפי הקדש נוהמי' כאריה ועונים השרפים ואומרים קדוש קדוש קדוש יי' צבאות מלא כל הארץ כבודו (וזה פירושו קדוש בעליונים קדוש בתחתונים קדוש בכל עולמים יה"וה הנקדש בסוד צבאות ישראל). ובשעה שמגיע הכתר לכסא הכבוד מיד גלגלי המרכבה מתגלגלין ומתרעשין אדני שרפרף וכל רקיעי' כולם אוחזת חלחלה. ובשעה שהכתר עובר על כסא הכבוד לישב במקומו כל חיילי מקום פוצחי' פיהם ואומרי' ברוך כבוד יי' ממקומו. בא וראה שבחו של הב"ה שבשעה שמגיע הכתר בראשו מחזיק ה' ראשו לקבל הכתר מעבדיו וכל חיו' ושרפי' וגלגלי מרכבה וכסא הכבוד וחיילי מעלה וחשמלי' וכרובים מתגדלים ומתחברים ומתגאים ונותנין הוד והדר וממליכים אותו כולם ואומרים בפה אחד יהוה מלך יהוה מלך יהוה ימלוך לעולם ועד (וזהו פי' יי' מלך קודם שנברא העולם יהוה מלך משנברא העולם יהוה ימלוך לעולם ועד לעולם הבא) ואף הקב"ה ישתבח שמו מסכים עמהם ואומר ימלוך יי' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה. וכיון שעבר משה מסנדלפון פגע בו רגיון נהר של אש וגחלים שלו שורפין את מלאכי השרת וכו טובלין כלם ומתחדשין לבקרים שנ' חדשים לבקרים רבה אמונתיך וכך מפורש על יד דני' נהר דנור נגד ונפיק מן קדמוהי אלף אלפין יְשַׁמְשֻׁנֵּיה וריבו ריבבן קדמוהי יקומון דינא יתיב וספרין פתיחו (וזה פירושו נהר של אש

ששמו רגיון מושך נחלים בוערות ויוצא לפני הק"בה מתחת כסא כבוד והוא עשוי מזיעת ארבע חיות שתחת כסא הכבוד ומזיעות אש ומאימתו של הק"בה ומאותה זיעת אש נעשה אותו הנהר והב"ה יושב על כסא דין ודן אפי' למלאכי השרת שנאמר הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה וכתי' הן בקדושיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו וכשמלאכי השרת באין לדין מתחדשין וטובלין באותו נהר של אש. ומה אם מלאכי השרת טובלין באותו נהר של אש בני אדם לא כל שכן) מיד הב"ה העבירו משם ופגע בו גליצור המכונה רזיאל ועליו הוא אומר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. ולמה נקרא שמו גליצור שמגלה טעמי צור. רזיאל ששומע מאחורי הפרגוד מה שנגזר להיות ומכריז בעולם ועומד אליהו זכור לטוב על הר חורב ושומע קול הכרזה מפיו והולך ומשמיע הקול בעולם וכן כתי' כי עוף השמים יוליך את הקול זה רזיאל ובעל כנפים יגיד דבר זה אליהו. אמרו עליו על גליצור שהוא עומד לפני הכסא וכנפיו פרושות לקבל הבל פיהם של חיות ואלמלא כן היו נשרפין כל מלאכי השרת מהבל פיהם של חיות. ועוד מדה אחרת של גליצור שנוטל כמין מחבת ברזל והיא של אש ומקבל עליה גחלי אש מנהר רגיון ומעמידה כנגד מלכים ושרי' ונגידי עולם כדי שיצליח זיום ותפול אימתם בעולם. כיון שראהו משה נזדעזע מיד נטל הב"ה והעבירו משם ופגע בו גדוד של מלאכי אימה שהם סובבים לכסא הכבוד שהם גבורים ועצומים מכל המלאכים ובקשו לשרפו בהבל פיהם. מיד פירש הב"ה עליו זיו כבודו ואמר למשה השב להם תשובה. אמר להם משה רבי' כתו' בתורה אנכי יי' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים שמא נשתעבדתם במצרים ויצאתם בני חורין שאתם צריכין לתורה. כתיב לא יהיה לך אלהים אחרים שמא ע"ז יש בתוככם שאתם צריכין לתור'. כתי' לא תשא שמא משא ומתן יש ביניכם שאתם צריכין לתורה לעשות שבועה. כתיב זכור את יום השבת לקדשו שמא פעולה יש ביניכם שאתם צריכין לתור'. כתיב כבד את אביך ואת אמך שמא אב ואם יש לכם שאתם צריכים לתור'. כתיב לא תרצח שמא שפיכות דמים יש ביניכם שאתם צריכים לתורה. כתי' לא תנאף שמא נשים יש ביניכם שאתם צריכין לתור'. כתי' לא תגנוב שמא ממונות יש ברקיע שאתם צריכין לתורה. כתי' לא תענה שמא עדות שקר יש ביניכם שאתם צריכים לתור'. כתי' לא תחמוד שמא בתים ושדות וכרמים יש ביניכם שאתם

צריכין לתורה. מיד חזרו כל מלאכי השרת והודו לדבריו של הב"ה ואמרו יי' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים. ולמדו הק"בה כל התורה כולה בארבעים יום וכשבא לירד וראה אימתן של מלאכי' וגדודי מלאכי אימה מלאכי זיע מלאכי חלחל מלאכי רתת מיד אחזתו חלחלה ושכחה בשעה אחת. מיד קרא הב"ה ליפיפי"ה שר התורה ומסר לו את התורה ערוכה בכל ושמור' וכל מלאכי השרת נעשו אוהביו וכל אחד ואחד מסר לו דבר רפואה וסוד שמות שהן יוצאין מכל פרשה ופרשה כל שמושיהן שכן הוא אומר עלית למרום שבית שבי לקחת מתנו' באדם. ואף מלאך המות מסר לו דבר שכן כתיב ויתן את הקטרת ויכפר על העם. וזהו השמוש הנכבד שמסרו לו המלאכים על ידי יפיפ"יה שר התורה ועל ידי מטטרון שר הפנים ומסרה משה לאלעזר ואלעזר לפנחס בנו שהוא אליהו כהנא רבה ויקירא זכור לטוב אמן:

נשלם מעין חכמה:

מדרש עשרת הדברות:

דבור ראשון. כתיב מי ימלל גבורות ה׳ ישמיע כל תהלתו. אפילו מלאכים לא ימללו גבורותיו אלא קצת יש לדרוש במה שעשה ובמה שעתיד להיות למען יתרומם וישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. ברא את התורה שהיא נחמדת מזהב ומפז ומתוקים מדבש ונופת צופים. וכשחפץ הקדוש ברוך הוא לבראות את העולם יעץ בה ואמר אברא את העולם כדי שיודע מה היא גבורתי. כששמעה התורה כך ענתה ואמרה לפניו רבונו של עולם אתה מגיד מראשית אחרית וכל הנסתרות גלויות לך עשה כאשר אתה חפץ. כששמע הקדוש ברוך הוא דברי התורה כשרו לפניו דבריה לקחה והניחה לפניו. מצינו שקודם שנברא העולם עורות של קלף לא היו מצויות שתכתב עליהן התורה והבהמות לא היו עדיין אלא במה נכתבה בזרוע של הקדוש ברוך הוא באש שחור על גבי אש לבן ולקחה הק״בה והניחה לפניו והיה מביט בה. וכשחפץ לבראות את העולם באו כל האותיות למפרע ואמרה כל אחת לפני הק״בה רבונו של עולם רצונך שבי יברא העול׳. בתחילה נכנס התי״ו לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה לו רבונו של עולם יהי רצון שבי תברא העולם לפי שתורתך נקראת בי. ענה לה הקדוש ברוך הוא לא יש כרצונך שאתה תרומות (פי׳ דכתיב ואיש תרומות יהרסנה). ואחר כך נכנסה השי״ן אל הקדוש ברוך הוא כו׳ לא יש כרצונך לפי שאתה שוא ושוחד ואות שאין לה רגלים. ואות שאין לה רגלים אינה ראויה שיברא בה העולם. ואחר כך נכנסו כל האותיות למפרע עד בי״ת ראשונה ובסוף כולם נכנסה בי״ת ואמרה רבונו של עולם רצונך שבי תברא את עולמך שעתידין בניך לברך

את שמך כי שנאמר ברוך הבא בשם ה׳ ברוך ה׳ יום יום ואומר ברוך ה׳ אלהי ישראל. אמר לה כן אעשה בך אברא את עולמי שנאמר בראשית ברא אלהים. ואל״ף כשראתה שרצה הקדוש ברוך הוא לבראות את העולם בבי״ת עומדת לצד אחר ושתקה עד שקראה הקדוש ברוך הוא ואמר לה אל״ף למה תשתוק למה לא תדבר כאחת מחברותיך. ענתה אל״ף ואמרה לפניו רבש״ע ומה לחברותי שעולין לחשבון גדול כך אני, שאיני עולה לחשבון גדול על אחת כמה וכמה. אמר לה הקדוש ברוך הוא אל תתמה שאתה ראש לכולם ומלך שאני אחד ואתה אחד ולפי שהשפלת את עצמך אני מגדל אותך שאתה תעלה לחשבון אל״ף ועוד אמר לה התנח׳ שכשאתן את התורה בך אפתח. לכך פתח הקדוש ברוך הוא באנכי שנאמר אנכי ה׳ אלהיך. ולמה פתח הקדוש ברוך הוא באנכי בתתו את התורה לישראל שאנכי הוא נוטריקון "אנא "נפשי "כתבית "יהבית: ואנכי למפרע "יהיבה "כתיבה "נעימים "אמריה. ד״א למה פתח הקב״ה בתתו את התורה אנכי ,לפי שאנכי לשון מצרי הוא וכדי לשמש בלשון ששמשו בו במצרים פתח באנכי, ורצה הקב״ה לבראות את העול׳ בבת אחת ארכו מהלך ת״ק שנה ורחבו מהלך ת״ק שנה וים הגדול סבב את כל העולם כמין כפה של עמוד גדול וכל העולם מוקף על סנפירי לויתן עומד במים התחתונים ונמשל בהם כרג קטן בים. ומים התחתונים עומדים על גבי מי בראשית ומי בראשית על גבי אוקיינוס ומי אוקיינוס על מי בוכים. ולמה נקרא שמם בוכים שבשעה שחצה הק״בה את המים חציים נתנם למעלה וחציים נתנם למטה אותן שנתן למטה התחילו בוכים ואומרי׳ אוי לנו שלא זכינו להיות קרובים ליוצרינו והיו מעיזות פניהם ורוצות לעלות למרום עד שגער בהם הקדוש ברוך הוא וכבשם תחת כפות רגליו. אז אמרו לפני הקדוש ברוך הוא גלוי וידוע לפניך שבשביל כבודך עשינו. אמר להם הקדוש ברוך הוא הואיל ובשביל כבודי עשיתם דעו באמת שלא אתן רשות למים העליונים לומר שירה לפני עד שיקחו מכם רשות שנאמר מקולות מים רבים אדירים משברי ים אדיר במרום ה׳:

עוד ברא הקדוש ברוך הוא שבעה רקיעים ותחתון שבכולן וילון שמו והוא כוילון שמשוך לפני פתח הבתים שהפנימים רואים את החיצונים והחיצונים אינם רואים את הפנימים ווילון בו חלונות ומלאכי השרת רואים את בני אדם ההולכים בארץ מי שהולך בדרך

טובה או בדרך רעה ומי שהולך בדרך רעה מניחין אותו ומצליחין אותו ברשעתו עד יום פקודתו:

למעלה מן וילון רקיע וברקיע יש בו כוכבים ומזלות וי"ב חלונות כנגד שנים עשר שעות ושלש מאות וששים וחמשה מלאכים פקודים על החמה ומוליכין אותה בנחת מחלון לחלון שלא תסוב העולם בשעת אחת ובאלו החלונות מוליכין את הלבנה בנחת בלילה וכיון שיוצא פותחין ואומרים שירה אין להם דומיה עד בא השמש וכבא השמש במערב משתחוין ואומרים עשינו ככל אשר צויתנו שנאמר תשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הנני. מניין שברקיע השמש והירח והכוכבים ומזלות שנאמר ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ:

למעלה מרקיע שחקים ובשחקים יש בהם רחיים מתיקנות שטוחנות מן לצדיקים לעתיד לבא שנאמר ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול:

למעלה משחקים זבול ובזבול יש מזבח בנוי ומיכאל שר של ישראל הוא כהן גדול ועומד ומקריב עליו קרבן בכל יום ויום ומה הם הקרבנות שהוא מקריב וכי כבשים הוא מקריב אלא אמרו חכמים מיכאל שר של ישראל והוא כהן גדול בשמים מיום שחרב בית המקדש שיבנה במהרה בימינו ובטלו כהנים ומה מקריב נשמתן של צדיקים עד שיבנה בית המקדש שאז מוריד הקדוש ברוך הוא בית המקדש שבזבול לירושלים של מטה:

למעלה מזבול מכון ומכון יש בו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליות של טללים וחדרי סופה וסערה ולכלם דלתות של אש וכי למעלה הם והלא בארץ הם שנאמר הללו את ה׳ מן הארץ תנינים וכל תהומות אש וברד שלג וקיטור רוח סערה עושה דברו אלא אמרו חכמים כיון שבא דוד ביקש רחמים עליהם והורידן לארץ שנאמר כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע:

ולמעלה ממכון מעון ובמעון יש כתות של מלאכים האומרים שירה בלילה וחשות ביום מפני כבוד ישראל וגם יש בו אוצרות ברכה שנאמר השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל:

למעלה ממעון ערבות ובערבות יש בו משפט וצדקה וטללי חיים וברכה ונשמתן של צדיקים וכסא הכבוד וחיות הקודש ושרפים ואופנים וכרובים והם באים להודיע כבודו של הקדוש ברוך הוא

עשאם מאש וממים (ומים עליהם) ושלום ביניהם שאין המים מכבין את האש ולא האש לוחך את המים ולכך נאמר המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו. והמלאכים עומדים רחוק מהשכינה, שלשים וששה אלף פרסאות, וכי מלאכים עומדים, והלא מצינו שאין להם עמידה ולא ישיבה בשמים, כי אם כפיפה, אלא עומדים כפופים לפני הקדוש ברוך הוא ואין רואים מקום שכינתו ומקדישים שמו של הקדוש ברוך הוא היושב על כסא רם ונשא וענן וערפל מקיפין אותו שנאמר ענן וערפל סביביו, צדק ומשפט מכון כסאו. יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא שברא שבעה רקיעים ושבעה ארצות ושבעה ימים ותלאם בזרוע גבורתו שנאמר ומתחת זרועות עולם. וכולם לא ברא הקדוש ברוך הוא אלא בשביל התורה ובעבור ישרא׳ שיקבלוהו. ועוד ברא שבעים אומות וכנגדם שבעים שרים עליהם. ועוד ברא את ישראל גוי אחד בארץ וכשראו המלאכים את ישראל נתקוטטו זה עם זה, זה אומר בחלקי יהיו ישראל וזה אומר בחלקי יהיו ישראל וכשראה הקדוש ברוך הוא כך אמר להם על עמי ישראל הפילו גורלות ונראה בשל מי יגיע הגורל ובשל מי שיגיע הגורל יהיו שלו, וכך עשו הפילו גורלות ונפל גורל של הקדוש ברוך הוא על ישראל וישימם לפניו שנאמר חבלים נפלו לי בנעימים אף נחלתי שפרה עלי, ובחר בהם הק״בה וקראם סגולה שנאמר והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ: :

בא וראה שאין לך שום דבר של תורה שאין בו תילי תילים של מדרש והזהיר הקדוש ברוך הוא את ישראל עליהם ואמר להם ראו קוצים אלו אם תחליפו אותם תחריבו את העולם כגון אם תעשו מן ח׳ ה׳ וכן מן ה׳ ח׳ תחריבו את העולם כגון נפשנו חכתה לה׳ וכגון כל הנשמה תהלל יה הללו ה׳ ועוד אם תעשו ד׳ ר׳ או מן ר׳ ד׳ תחריבו את העולם כגון שמע ישראל ה׳ אלקינו ה׳ אחד וכגון לא תשתחוה לאל אחר. מכאן היו למידין שאין לכם שום קוץ בתורה שלא יהיה בו תילי תילים של הלכות כל שכן באות עצמה ובתיבה עצמה. והביט הקדוש ברוך הוא בכל בני אדם שברא ולא מצא אדם שהוא ראוי שתתן התורה על ידו כמשה. ומפני מה זכה משה להיות חתן תורה עקב ענוה ויראה שהיתה בו מנין דכתיב ויסתר משה את פניו כי ירא מהביט אל האלקים. אמרו חכמים בשכר ג׳ דברים שעשה משה זכה לשלשה טובות בשכר כי ירא זכה לויראו מגשת אליו, בשכר ויסתר פניו זכה לקלסתר פנים

בשכר מהביט זכה לתמונות ה׳ יביט, ועוד זכה לוהביטו אחרי משה עד בואו האוהלה. וענוה מנין שנמצאת במשה שנאמר ועתה לכה ואשלחך אל פרעה. אמרו חכמים ה׳ של לכה סתומה ולמה היא סתומה שבשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לך וגאול את ישראל מרוב ענוה שהיתה בו אמר מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים אמר יש במשפחה גדולים ממני בעושר ובכסף ובזהב אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה אתה גדול שנאמר גם האיש משה גדול מאוד:

ועוד בך בחרתי מכל ישראל ועתה עתיד שיתנבאו עליך כזאת שנאמר אז דברתי בחזון לחסידיך. ותאמר שויתי עזר על גבור הרימותי בחור מעם מי הוא בחור מעם זה משה. אף על פי כן השפיל משה את עצמו ועמד לצד אחד אמר לו הקדוש ברוך הוא מדוע תעמוד לצד אחד שאם על ידך לא יגאלו על ידי אחר לא יגאלו:

ועוד בא וראה ענוותו של משה שכשאמר לו הקדוש ברוך הוא עשה אהל מועד עשהו וכאשר נעשה מרוב ענוה שהיתה בו יצא לחוץ אמר לו הקדוש ברוך הוא למה יצאת לחוץ לך נאה לשרתיני ומנין שקראו הקדוש ברוך הוא ואמר לו כן שנאמר ויקרא אל משה ויקרא ה׳ אליו מאוהל מועד לאמר. וגם התורה העידה כך שהוא עניו שנאמר והאיש משה עניו מאוד לכך זכה משה להנתן דת על ידו ולשרות שכינה עליו, שכך אמר ישעיה רוח אלהים עלי יען משח ה׳ אותי לבשר ענוים, לבשר חסידים לא נאמר אלא לבשר ענוים מכאן שגדולה ענוה, מכל מדות שבעולם. הביט הקב״ה בכל ההרים ולא מצאו הר שראוי ליתן תורה עליו ולשרות שכינה עליו כהר סיני. ומפני מה זכה הר סיני לכל זאת מפני שהשפיל את עצמו. שכשראה הר חרמון והר שריון שהיו מתגרים זה עם זה זה אומר עלי ישכון וזה אומר לא כי אם עלי ישכון אז כשראה סיני שהיו מתגרים זה עם זה והגביהו את עצמן השפיל הוא את עצמו ולפיכך ראה הקב״ה בשפלותו והשרה שכינה עליו שהאלהים רם ונשא ושפל יראה וגבוה ממרחק ידע. בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני לקבל התורה ובו נתן הקדוש ברוך הוא תורה לישראל ולמה לא נתנה להם בעת צאתם ממצרים לפי שאמר הקדוש ברוך הוא אעשה להם טובות תחלה לספר גבורותי ואחר כך יקבלו תורותי

ומצותי. אספר לך משל למה הדבר דומה למלך שרצה לישא אשה אומר המלך אעשה עמה טובה ואחר כך אשאנה כך הקדוש ברוך הוא. ראה כנסת ישראל ערומה והלבישה שנאמר ואלבישך שש. ראה אותה יחפה, והנעילה, שנאמר ואנעלך תחש. באתה על הים והעביר אותה. ראה שעמלק בא עליה והציל אותה. וכשהכירו ישראל הטובות והגבורות של הקדוש ברוך הוא אמרו כולם אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע. דבר אחר למה נתן להם הקדוש ברוך הוא את התורה בחודש השלישי ולא נתנה להם בעת יציאתם ממצרים משל לבן מלך שחלה ועמד מחליו אמרה לו אמו לך למוד אמר המלך עדיין לא נתרפא מחליו ימתין ב׳ חדשים או ג׳ ואחר כך ילך ללמוד כך ישראל מיד כשיצאו ממצרים היו ראוין לקבל את התורה אלא היו בעלי מומין משום שעשו לבנים וטיט אמר הקדוש ברוך הוא עדיין לא בא מנוחה לבני מן השעבוד והאיך יקבלו את התורה על כן עכבם עד החודש השלישי ואחר כך נתן להם את התורה המשולשת על ידי אדם משולש. אתה מוצא כל מעשיה של תורה משולשים, תורה משולשת תורה נביאים וכתובים באותיות משולשת אל״ף בי״ת גימ״ל על ידי אדם משולש משה שהיו הוא ואחיו שלשה משה אהרן ומרים שבאו משבט שלישי ראובן שמעון ולוי שהוא משולש באותיות לוי והורישה למשולשים כהנים לוים וישראלים בני אבות שלשה אברהם יצחק ויעקב ביום משולש שנאמר ביום השלישי ובחודש משולש שנאמר בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום ששמח הקב״ה בישראל עמו ובמשה עבדו עלז משה בלבו שראה כל מה שהיה עמו. תבל ויושבי בה נתמהו כראותם משה בן עמרם איך שבה את בת מלך וירד בשמחה גדולה שנאמר עלית למרום שבית שבי בת מלך זו תורה ואבני יקרה אלו י״ב שבטים:

אמרו חכמים שנבראה התורה קודם שנברא העולם אלפים שנה שנאמר ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום משחקת לפניו וגו׳ שכבר מצינו. שיומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנה שנאמר כי אלף שנה בעיניך כיום אתמול כי יעבור והיתה התורה מתרעמת לפני הקדוש ברוך הוא ואומרת למה נבראתי אלפים שנה קודם שנברא העולם אם לא תתנני לבני אדם. אמרו לה מלאכי השרת אנו מעכבין על ידך כי בני אדם עתידים לחטוא בך ועל כן מוטב שתהא עמנו. באותה שעה היתה התורה משחקת עליהם

שנאמר משחקת לפניו והיה הקדוש ברוך הוא אומר למלאכים התורה משחקת עליכם לומר תורה למה לכם וכי ממצרים יצאתם משועבדים הייתם לפרעה אכילה ושתיה יש לכם דבר טמא יש ביניכם ולמה אתם מבקשים את התורה אין לכם צורך לקבל את התורה אלא לאדם שמקבל טומאה בעון לכפר עליו ולטהר אותו ולטהר את נפשו מיד שתקו כולם עד שבא משה ונלחם בתשובה ונתן את התורה לישראל בשמחה. וקודם שנתן תורה לישראל בא הקדוש ברוך הוא על כל אומה ולשון ליתן להם את התורה שלא ליתן להם פתחון פה לעתיד לבא לומר אם רצה בנו הקדוש ברוך הוא ליתן לנו את התורה היינו מקבלים אותה. הלך אצל בני עשו אמר תקבלו את התורה אמרו לו מה כתיב בה לא תרצח לא תנאף ענו כולם ואמרו וכי ברכה שנתברך עשו אבינו תרצה לעקור אותה ממנו דכתיב על חרבך תחיה אין אנו רוצים לקבלה. הלך אצל בני לוט אמר להם תקבלו את התורה אמרו מה כתיב בה אמר להם לא תנאף אמרו מניאוף באנו אין אנו רוצים לקבלה. ועוד הלך אצל בני ישמעאל אמר להם תקבלו את התורה אמרו לו מה כתיב בה אמר להם לא תגנוב אמרו וכי ברכה שנתברך בה ישמעאל אבינו אתה רוצה לעקור ממנו דכתיב ידו בכל ויד כל בו אין אנו רוצים לקבל תורתך. מיד חזר הקדוש ברוך הוא על כל אומות העולם ולא רצו לקבל ואחר כך בא אצל ישראל אמר להם תקבלו את התורה אמרו לפניו מה כתיב בה אמר שש מאות ושלש עשרה מצות אמרו כל אשר דבר י״י נעשה ונשמע. מיד ירדו מאה ועשרים אלף ריבוא מלאכים וקשרו לכל אחד מישראל שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע וקיבלו את התורה בשמחה. וכשנתן את התורה לישראל אמר להם תנו לי ערבים שתקיימו אותה ואמרו לפניו הנה אברהם הוא יהיה ערב בעדנו אמר להם מחויב הוא עבור ישמעאל שעתיד להרוג את בני בצמא. אמרו לו הרי יצחק אמר להם מחויב הוא לי על שאהב את עשו שונאי. אמרו הנה יעקב אמר להם חייב הוא לי על שלא השלים נדרו בבואו מפדן ארם. אמרו לפניו הרי בנינו. מיד אמר הקדוש ברוך הוא תנו לי אותם ערבים ואני אקבלם מיד הביאו בני ישראל את נשיהם עם יונקי שדים ונשיהם מעוברות ועשה הקדוש ברוך הוא בטניהם כזכוכית והיו מדברים עמו אמר להם ראו שאני רוצה ליתן תורה לאבותיכם ואתם עריבים בשבילם שיקיימוה אמרו לו הן אמר להם אנכי י״י

אלקיך אשר הוצאתיך אמרו לו הן לא יהיה לך אלהים אחרים אמרו לו לאו וכן היו עונין אותו על הן הן ועל לאו לאו אמר להם לא תשא את שם י"י אלהיך לשוא אמרו לו לאו. ומנין שמעוברים שבמעי אמן ומפי יונקים נתיסדה התורה שנאמר מפי עוללים ויונקים יסדת עוז ואין עוז אלא תורה שנא׳ י"י עוז לעמו יתן. וכשראה הקדוש ברוך הוא את ישראל שבכל לבם היו מכוונים ומרוב אהבה היו ממהרין לקבל התורה שבחם ואשרם שנאמר אשריך ישראל מי כמוך:

דיבור ראשון. כשיצא מפי הקדוש ברוך הוא יהא שמיה משובח לעולם היו זיקים וברקים יוצאין מפיו לפיד מימינו ולפיד משמאלו והקול פורח באויר השמים ואומר עמי עמי בית ישראל אנכי י"י אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וכששמעו ישראל את הדיבור יוצא מפי הקדוש ברוך הוא חזרו לאחוריהם י"ב מילין ויצאה נשמתן שנאמר נפשי יצאה בדברו. חזרה התורה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה רבונו של עולם למי נתתני לחיים או למתים אמר לה הקדוש ברוך הוא לחיים אמרה לפניו הנה כולם מתים אמר לה אני בגללך אחיה אותם. מה עשה הקדוש ברוך הוא הוריד טל שעתיד להחיות בו את המתים לעתיד לבא שנאמר גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננת. ועוד בשעה שהתחיל הקדוש ברוך הוא לדבר רעשו העליונים והתחתונים ולא היו ישראל יכולים לעמוד על רגליהם מה עשה הקדוש ברוך הוא שלח לכל אחד ואחד מישראל שני מלאכים אחד שמניח ידו על לבו שלא תצא נשמתו ואחד שמגביה את ראשו שיוכל לראות את בוראו והקדוש ברוך הוא נתן להם רשות שיהיו יכולים להסתכל בכבודו והיו רואים בכבודו הקול שהיה הולך ומתעגל על אזניהם והיה הדיבור אומר תקבל עליך את התורה שיש בה רמ"ח מצות הראויין לעשות כנגד איבריך והיו עונין הן הן וחוזר מן האוזן ונושקו על פיו ועוד חזר הדיבור מפיו ומתעגל על האוזן ואומר תקבל עליך את התורה שיש בה שס"ה מצות לא תעשה כנגד ימות השנה והיו ישראל עונין הן הן וחוזר הדיבור מן האוזן ונושקו על פיו שנאמר ישקני מנשיקות פיהו. מיד פתח להם הקדוש ברוך הוא שבעה הרקיעים ושבעה הארצות ואמר ראו אתם עדי שאין כמוני במרומים ובארץ ראו שאני אחד ונגליתי עליכם בכבודי ובתפארתי אם יש אדם שיאמר לכם לכו עבדו אלהים אחרים אמרו לו וכי יש אדם

שראה את בוראו פנים בפנים בכבודו ובתפארתו ובגבורתו ויניחנו וילך לעבודה זרה. ראו שאני פדיתי אתכם מבית עבדים ואנכי הוא שקרעתי את הים לפניכם והעברתי אתכם ביבשה ואויביכם במצולה הטבעתים:

דיבור שני. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני לא תעשה לך פסל וכל תמונה. אמר לו הק"בה אני נתתי לכם את תורתי להניח לכם שררה אל תכעיסוני ואל תפרו את בריתי באלילים ואל תשתחוו למתים אלא למי שממית ומחיה ונפש כל חי בידו ומעשה הגוים אל תלמדו כי מעשה הגוים הבל הוא שנא' הבל המה מעשה תעתועים בעת פקודתם יאבדו לא באלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא. הוא מציל מצרת כל הבוטח בו כי הוא הציל את אברהם אבינו מכבשן האש כשהשליכו נמרוד הרשע באש על שבטח בהקדוש ברוך הוא ולא רצה להשתחוות לפסלו והוא הציל את חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש כשהשליכם נבוכדנצר באש על שבטחו בה' ולא השתחוו לפסלו ובשעה שיצאו מכבשן האש נתקבצו כל העולם הפחות והסגנים לראות אם שלטה בהם האש אם לאו וראו את שער ראשם ומלבושם שלא נשתנו וראו שלא שלטה בהם האש מיד שבחו להק"בה. ומכאן אתה למד שבשביל פחד מיתה לא יעבוד אדם עבודה זרה שצער מיתה לא יהיה אלא שעה אחת ואח"כ תנוח נפשו בגן עדן:

מעשה באשה אחת שהיו לה שבעה בנים והביאום לפני שר. אמר לגדול עבוד עבודה זרה אמר איני כופר באלהי שכבר כתב לנו אנכי י"י אלהיך והוציאוהו והרגוהו. קרא לשני ואמר לו עבוד עבודה זרה אמר איני כופר באלהי שכבר כתב לא יהיה לך אלהים אחרים והוציאוהו והרגוהו. קרא לשלישי ואמר לו עבוד עבודה זרה אמר לו איני כופר באלהי שכבר כתב לנו לא תשתחוה לאל אחר הוציאוהו והרגוהו. קרא לרביעי ואמר לו עבוד עבודה זרה אמר לו איני כופר באלהי שכבר כתב לנו לא תשתחוה לאלהיהם. קרא לחמישי ואמר לו עבוד עבודה זרה אמר לו איני כופר באלהי שכבר כתיב שמע ישראל י"י אלהינו י"י אחד. קרא לששי ואמר לו עבוד עבודה זרה אמר לו איני כופר באלהי שכבר כתב לנו וידעת היום והשבות אל לבבך כי י"י הוא האלהים וכו'. קרא לשביעי ואמר לו עבוד עבודה זרה אמר לו המתן ואלך ואתיעץ עם אמי. אמר לו לך. הלך אצל אמו אמר אמי מה אעשה מזה

הדבר אמרה לו אמו וכי רצונך שאחיך ישבו במחיצת י"י ואתה תשב חוץ מהם אל תשמע אל הדבר הזה ואל תפרוש מאחיך. הלך אצל שר הרשע ואמר לו מה תעשה אמר לו אינו כופר באלהי שכבר כתב לנו את י"י האמרת היום וי"י האמירך היום כבר נשבענו שלא להחליף אותו באחר והוא נשבע שלא ימיר אותנו באומה אחרת. אמר לו שר אשליך טבעתי בארץ וכרע וקחנו משם כדי שיאמרו רצוני עשית אמר לו חבל עליך שר אוי לך שר מה לכבודך כך לכבודו של הק"בה על אחת כמה וכמה לא אכפור. הוציאוהו והרגוהו. אמרה להם אמם בבקשה מכם שתתנו אותו לי ואנשקנו והלכה ונשקתו ואף היא עלתה לגג ונפלה למטה ומתה. יצתה בת קול ואמרה אם הבנים שמחה. ויש להם חלק לעולם הבא עם הצדיקים בגן עדן. לכך יהיו כל ישראל זהירין ביראתו של הק"בה שיזכו לישב עם הצדיקים בגן עדן:

אמר לו זתין לרבי עקיבא לבי ולבך יודעים בעבודה זרה שאין בה ממש והא חזינן בני אדם שהולכים לעבודה זרה פלונית חיגר ונתרפא סומא ונתפקח חרש ונתפתח. אמר לו שוטה אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שהיה בעיר אחת והיה מלוה לאנשים במשכון. והיה אדם אחד והלוה לו בלא משכון בלא ערב ובלא עדים אמרה לו אשתו נכפרנו אמר לה לאו וכי מפני זה שעשה שלא כהוגן נאבד אמונתינו. אף זה שהלך לעבודה זרה הגיע זמנו להתרפאות. אמר הק"בה מפני שוטה זה שעשה שלא כהוגן לא יתרפא מחליו:

מעשה ביהודי אחד חיגר ששמע שהיתה עבודה זרה במקום אחר פלונית שכל חולים שבעולם הולכין ומתרפאין שם. הלך להתרפאות נכנס בבית עבודה זרה עם החולים בחצי הלילה בא אדם אחד ובידו פך קטן מלא שמן ומשח כל החולים ומתרפאים כיון שהגיע אצלו אמר לו ולאו יהודי אתה אמר לו הן ומה טובך בכאן להתרפאות אמר לו אי אתה יודע שהוא עצמו שד ועושה דברים האלו להטעותם אחר עבודה זרה כדי לאבדם מן העולם אבל אתה חייך שמחר הגיע זמנך להתרפאות ובעבור שבאת בכאן לא תתרפא לעולם. לפיכך חייב אדם להתרחק מעבודה זרה שאפילו באין ליטול את נפשו לא יעבוד עבודה זרה. שנאמר ואהבת את י"י אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך:

דבור שלישי. לא תשא את שם י"י אלהיך לשוא כי לא ינקה י"י את אשר ישא את שמו לשוא. אל תמהר לישבע שקר ואל תהי שבועה שגורה בפיך כי רב עונש יש בה שהמורגל לישבע מביתו אל יחסר נגע וכל הנשבע לא ינקה שנאמר וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים בשמי לשקר. בוא ולמוד מנעמן כשהביא מנחה לאלישע ועמד לפניו ואמר הנה ידעתי כי אין אלהים בארץ כי אם בישרא׳ קח נא ברכה מאת עבדך ויאמר אלישע חי י"י אשר עמדתי לפניו אם אקח ויפצר בו לקחת וימאן אז גחזי נער אלישע על חמוד נכסים נשבע לשקר ונטרד מן העולם שנאמר וירדוף גחזי אחר נעמן. אמר לו ארוני שלחני אליך שתשלח לו ככר כסף לשני נערים נביאים שבאו אליו מהר אפרים ושני חליפות בגדים. אמר לו השבע וקח שני ככרים שנאמר הואיל נא וקח ככרים וישבע ויקח ומת ולקה בצרעת נעמן שרבקה בו ובזרעו עד עולם. לפיכך אמרו חכמים לשמור פיו משבועת שקר שכל המרגיל עצמו להשביע פעמים שלא ירצה לישבע לשונו מרגילו לשבועה ולכך אפילו באמת אין אדם רשאי לישבע כי כשמרגיל לשונו לישבע נשבע היום נשבע למחר ונעשית שבועה שגורה בפיו וקלה בעיניו. וכל המחלל שמו של הק"בה ונשבע לשקר או אפי׳ באמת סופו הק"בה מגלה משכורתו ורשעו לכל אדם אוי לו בעולם הזה אוי לו לעולם הבא:

ומעשה באדם אחד שלא רצה לישבע כל ימיו והיה עשיר גדול ובשעת פטירתו מן העולם קרא לבנו ואמר לו בני אני מזהירך שלא תשבע כלל לא באמת ולא בשקר שכל העושר שהיה לי לא רווחתי אותו אלא ששמרתי עצמי משבועה ואפי׳ שבועת אמת לא רציתי לישבע והצליחני הקדוש ברוך הוא בכל יום ובכל סחורה ובכל מעשה ידי ענה לו אבא אני אקיים את כל מצותיך לא אשבע כלל. וכשנפטר אביו מן העולם והניח חיים לכל ישראל באו רמאין על היתום ובקשו ממנו ממון הרבה אמרו לו ממון שאביך חייב לנו תן לנו. אמר להם לא היה דברים מעולם באו לדין לפני הדיין וחייבו אותו שבועה. חשב היתום בלבו ואמר מה אעשה אם אשבע הריני מחלל שם שמים ומבטל מצות אבי מוטב שאפרע להם ולא אשבע. פרע להם כל הממון שהניח לו אביו ונשארו לו דינרין של זהב והוכרח לפרוע להם ולא נשאר בידו כלום. באו הרמאין ואמרו לו תפרע לנו ממון שאתה חייב לנו או השבע לנו שלא

נשאר בידך כלום אמר לא אשבע לעולם. חבשוהו ואסרוהו בבית הסוהר ואשתו היתה צדקת ויפת תואר ומתביישת לשאול מבני אדם שום דבר והיתה נוטלת בגדים לבנים לכבס ומפרנסה בעלה בבית הסוהר ובניה ועצמה. יום אחד הלכה לנהר לכבס עם בניה ובאתה שם ספינה אחת וכשראה אותה בעל הספינה חמדה בלבו ביותר ואמר לה כבסי בגדי ואתן לך דינר זהב אמרה כן אעשה לקחה הדינר ונתנה לפדות את בעלה מבית הסוהר וכבסה הבגדים. וכשהלכה להחזירם חטפה בעל הספינה והלך לו והיה בניה מרחוק עומדים ובוכים בכיה גדולה והלכו לאביהם וספרוהו ואמרו נשבית אמנו. נתן עיניו לשמים ואמר ישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהגיעני לכך שנשארתי בלא מזון ובלא מחיה ונשא עיניו לשמים ואמר לפניו רבונו של עולם רחם עלי ועל בני הקטנים שהם יתומים והלכו יחדיו עד שהגיעו לנהר שהיה קרוב לים ולא היה שם מעבר לעבור הנהר מה עשה אותו חסיד פשט את מלבושיו ושם עצמו לשוט את הנהר כיון שהגיע אצל הנהר שטפו הנהר זימן לו הקדוש ברוך הוא דף גדול אחד וישב עליו הוא ובנו הקטן. עד שבאו למדינה אחת ונתנו לו מקניהם לרעות ובניו שנשארו על שפת הנהר היו צועקים ובוכים עד שבאת ספינה אחת והוליכה אותם בשבי. יום אחד היה יושב אותו חסיד על שפת נהר אחד שהיה מלא נחשים ועקרבים ונזכר מה שכבר היה עשיר גדול והאיך נשאר יחיד והרים קולו בבכיה ואמר רבונו של עולם נשארתי בלא אשה ובלא בנים ובלא ממון ואין לי מי שירחם עלי גלוי וידוע לפניך שטוב מותי מחיי ורצה להשליך עצמו בנהר וכשראה ההרוגים שהרגו הנחשים והעקרבים נבהל וראה דמות אחד שקורא אותו פלוני בר פלוני אל תבהל שהיום כמה שנים שמור לך ממון הרבה ועכשיו הגיע זמנך שהק"בה מעלה אותך לגדולה על ששמרת פיך משבועה ולא חיללת שם שמים ולא ביטלת מצות אביך טול משם כל הממון. לקח הממון שהיה שם ושכר פועלים הרבה ובנה לו פלטרין גדולים ועיירות גדולות ונעשה מלך ולבסוף עשה לו הקדוש ברוך הוא נס והחזיר לו אשתו ובניו ועשה אותן מלכים ושלטונים ונתן אותו האיש צדקה ושבח והודאה להקדוש ברוך הוא ששילם לו שכרו משלם. מי גרם כל זאת אלא שמירת פיו משבועה שאפילו שבועת אמת לא רצה לישבע שכך אמר הק"בה מה מלאכים ואראלם שמקדישין את שמי בקדושה מתיראין ומתרעשין ממני

ואתה בן אדם כשתתמלא בטובה ממתנות שלי היאך יגבה לבך לישא את שמי לשוא:

דיבור רביעי. זכור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה׳ אלהיך ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך וביום השביעי שבת לה׳ אלהיך לא תעשה כל מלאכה. ויום השביעי בחר בו הק"בה וקדשו לשמו וחמדת ימים קראו כי בו חיבר שמים וארץ וברכו שנאמר ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו והנחילו לעמו ישראל שבחר אותם משאר אומות ונתנו בחלקם שלא יהא צער במתנותם כי לשמחה גדולה נתנו אלהים לנו ואפילו אסירי גיהנם ינוחו ביום השבת. כשנכנס שבת מלאך הממונה על הנפשות דומה שמו מכריז ואומר צאו מגיהנם ומתיר אותם ואינן נדונין בשבת. וכשישראל אומרים קדושה במוצאי שבת דומה מכריז ואומר צאו ובואו לבית צלמות ולא סדרים אותם שאין אומרים סדר קדושה ולא ישראל שאומרים סדר קדושה. ולכך חייבין כל ישראל לומר סדר קדושה במוצאי שבת ולשמור שבת שכל המשמר את השבת יהיה לו חלק לעולם הבא וכל המחלל את השבת כאילו מעיד עדות שקר באדון שלו. אשרי שומרי שבת ואשרי מענגו ואשרי מכבדו שנאמר וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפציך ודבר דבר:

מעשה היה בחסיד אחד שהיתה לו פרה אחת והיה חורש בה בכל יום ויום וכשמגיע ליום השבת מניח אותה לימים ירד אותו צדיק מנכסיו ולא היה בידו כלום ומכרה לגוי אחד והיה חורש אותו הגוי ששת ימים וכשהגיע ליום השבת הוציאה לחרוש בה כשיצתה לחוץ רבצה תחת העול ולא רצתה לעשות מלאכה ביום השבת והיה מכה אותה מכות רעות ולא הועיל לו כלום כיון שראה אותו הגוי כך הלך אצל אותו הצדיק ואמר לו בא וטול פרתך ששת ימים עבדתי בה וביום השבת הוצאתי אותה לחוץ לחרוש בה ורבצה תחת העול ולא רצתה לעשות שום מלאכה בעולם והייתי מכה אותה ולא הועיל כלום כיון שאמר לו כך הבין אותו חסיד מפני מה אינה עושה מלאכה לפי שהיתה למודה לנוח ביום השבת אמר לו אותו צדיק לך עמי ואני מעמידה ואני אעשנה חורשת כיון שהגיע אצלה אמר לה באזניה אי פרה כשהיית בידי היית שומר את השבת ועכשיו גרמו לי עונותי ומכרתי אותך לזה האיש בבקשה ממך שתעשה רצון אדוניך כיון שאמר לה כך עמדה ובקשה לעשות

מלאכה אמר אותו האיש תגיד לי שמא כישפת אותה לא אניח אותך עד שתגיד לי מה עשית לה או מה אמרת לה באזניה אמר לו אותו צדיק כך וכך אמרתי לה כיון ששמע הגוי כך נבהל ונזדעזע ונשא ק"ו בעצמו ואמר מה זאת שאין לה לא דעת ולא תבונה הכירה את בוראה ואני שבראני הקדוש ברוך הוא בצלמו ובדמותו ונתן לי דעה ובינה לא יהא ראוי לי להכיר את בוראי מיד חזר ליראת שמים וזכה ללמוד תורה ונקרא רבי חנינא בן תורתא:

ושוב היה מעשה ביוסף מוקיר שבת שהיה גוי אחד בשכונתו והיה עשיר גדול ואומרים לו כל העולם כל הזהב וכל הכסף שלך יוסף מוקר שבת ינחול אותו. כששמע אותו הגוי כך הלך וסכר כל נכסיו וקנה בהן מרגליות אחת וקבעה בראש כובעו וכשעבר על הגשר נשבה הרוח ופרח הכובע מעל ראשו ונפל במים ובלעה דג זימן הק"בה אותו הדג לצייד אחד בין השמשות בערב שבת ואותו הצייד אמר מי יקנה דג בזהוב ולא היה מוצא שיקנה אותו דג חשב הצייד בלבו אלך אצל יוסף מוקר שבת שרגיל לקנות תענוגין בשביל שבת שמא יקנה זה הדג הלך אצלו וקנאו מיהר לתקנו בשביל כבוד השבת כשקרע הדג מצא בו מרגליות שהיתה מאותו גוי שכינו ומכרה בשלש עשרה אלפים דנרי זהב. על כן יכבד אדם את השבת:

אמר לו קיסר לרבי יהושע בן חנניא מפני מה תבשיל של שבת ריחו נודף יותר מכל שאר ימי השבוע שאין ריחו נודף כל כך. אמר לו סם אחד אנו נותנים בו אמר לו תן לנו לאכול ממנו. אמר לו כל המשמר את השבת מועיל לו וכל שאינו משמר את השבת אינו מועיל לו. אמר לו טורנוס רופוס הרשע לרבי עקיבא מה היום מימים אמר לו מאי את גברא מגוברין אמר לא דמרי צבי אמר לו וכן שבת נמי דמרי צבי אמר לו מאן מוכח אמר לו נהר סמבטיון יוכיח שאין לו מנוחה עד שיבא שבת ועוד אמר לו קבר של אביך יוכיח ששורף כל השבוע ובשבת הוא נח. הלך אצל קברו של אביו ומצאו שכל השבוע מעלה עשן ובשבת אין מעלה עשן. אמר לו זלזלת את אבי קלקלת וביזיתו. אמר לו נעניתי לדבריך. לפיכך חייב אדם לשמור את השבת ולכבדו בתבשילין טובים ובגדים נאים שכך אמרו חכמים שמונה עשר מלבושים חייב אדם ללבוש בשבת:

דיבור חמישי. כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה׳ אלהיך נותן לך.
אבות שיצאת מהם כבדם כמוני. אמר הקדוש ברוך הוא הבטן שנולדת בו כבדהו. שדים שינקת מהם פרנסם שהיו עמי כשיצרתיך שנאמר איש אמו ואביו תיראו. וכתיב כבד את אביך ואת אמך. כיצד חייב אדם לכבדם במאכל ובמשתה ובמלבושים ובהכנסה וביציאה. וכיצד חייב אדם לירא אותם לא ישב במקומם ולא ידבר בפניהם ולא יסתיר דבריהם. וכל המכבד אביו ואמו מעלה עליו הקדוש ברוך הוא כאלו מכבד אותו. וכל המבזה אביו ואמו מעלה עליו הקדוש ברוך הוא כאלו מבזה עצמו. ועוד אמרו חכמים מכבדו בחייו מכבדו במותו. אמר רבי חייא בר אבא יש מאכיל אביו פסיוני וטורדו מן העולם ויש מטחינו ברחיים ומביאו לחיי עולם הבא:

מעשה ביהודי אחד שבכל יום ויום היה מביא לו בנו שני זוגות יונים והיה מאכילו ומשקו יום אחד אמר לו אביו בני מאין יש לך כל זאת שבכל יום ויום אתה תאכילנו שתי תורים ענה לו בנו כלבא רע עינא אכול מה שהבאתי לך ומה יש לך לשאול מהיכן הוא לי. ויש מטחינו ברחיים ומביאו לחיי עולם הבא:

מעשה באדם אחד שפעם אחת גזרה מלכות שכל אדם שישב בטל שלא יעשה מלאכה שיקצצו ידיו ורגליו ובכל יום ויום היה הבן טוחן בריחים והוא יושב במטה. יום אחד נכנסו לשם עבדי המלך אמר הבן אבא טחון בריחים ואני אשב במטה מצאוהו עבדי המלך שהי׳ יושב במטה והביאוהו לפני המלך וקצצו ידיו ורגליו וזה הביאו לחיי עולם הבא שהציל את אביו. וראה מה עשה גוי א׳ באשקלון ודמה בן נתינה שמו פעם אחת בקשו ממנו פרקמטיא והיה יכול להשתכר בה עשרים רבוא דינרים והיה המפתח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו. שוב פעם אחת בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים רבוא דינרים והיה המפתח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו. לשנה אחרת שילם לו הקדוש ברוך הוא שכרו משלם ונזדמנה לו פרה אדומה בעדרו נכנסו חכמי ישראל אצלו אמר להם יודע אני בעצמי שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעול׳ אתה נותנים לי אבל איני מבקש מכם אלא ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבי החזירום לי. פעם אחת היה לבש סרקין ויושב בין גדולי רומי ובאת אמו וקרעתו מעליו וירקה בפניו ולא ענה לה. ולפיכך חייב אדם לכבד אביו ואמו. שלשה שותפין

יש בולד הקדוש ברוך הוא אביו ואמו מן אביו נוצרין מוח ועצמות גידים וצפרנים ולובן שבעין ומן אמו בשר ועור ושחור שבעינים ודם והקדוש ברוך הוא נותן בו רוח ונשמה דיעה וחכמה ובינה וכשנפטר מן העולם הקדוש ברוך הוא נוטל חלקו וחלק אביו ואמו מניח לפניהם ואם יראה הקדוש ברוך הוא שיכבד אביו ואמו מאריכין לו ימיו ושנותיו. כל המבזה אביו יתלה על העץ ויסקל באבנים כי כן מצינו באבשלום בן מעכה על שביזה את דוד נתלה על העץ באלה והושלך בפחת גדול והקימו עליו גל אבנים. וכל המכבד אביו ואמו הקדוש ברוך הוא משלם לו שכרו בעולם הזה ובעולם הבא:

מעשה בחסיד אחד שהיה זקן של שבעים שנה ולא היה לו בן והיה לו ממון הרבה ובכל יום ויום היה הולך לבית הכנסת וכשהיו הנערים יוצאים מבית רבן היה מחבקן ומנשקן והיה אומר להם אמרו לי פסוקיכם כל אחד ואחד אומר לו פסוק שלו והוא היה בוכה ואומר אשריכם שזכתם לבנים שעוסקין בתורה והיה אומר אוי לי שכל נכסי ינחיל אחר מה עשה אותו חסיד עמד ופיזר כל נכסיו להלמידי חכמים אמר שמא יהיה לי חלק לעולם הבא עמהן מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ונתן לו בן לשבעים שנה כיון שהיה בן חמש היה מרכיבו על כתיפו ומוליכו לבית המדרש אמר לו לרבו איזה ספר יתחיל בני ללמוד אמר לו בספר ויקרא אמר לא יתחיל אלא בספר בראשית שהוא שבח להקדוש ברוך הוא ומיד פתח ספר בראשית יום אחד אמר הבן לאביו עד מתי אתה תרכיבני על כתיפך הניחני לילך אני יודע הדרך ואילך בעצמי אמר לו לך כיון שהלך פגע בו שליח של המלך כיון שראה אותו שהוא יפה הרבה לקחו והוליכו לביתו וכשבא לעת משתה ראה אביו שלא בא הלך אצל רבו אמר לו בני ששלחתי אצלך היכן הוא אמר לו איני יודע שלא בא היום ללמוד כששמע אביו כך צעק ובכה והלך בפרשת דרכים ושאל בכל הדרכים ראיתם בני כך וכך היה לו סימן אמרו לו לא ראינו אותו כששמע כך היה הוא ואמו צועקים ובוכים ומתפלשין באפר עד שעלתה בכייתם למרום באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא והביא חולי על המלך ואמר לעבדיו הביאו לי ספר רפואות וכן עשו והקדוש ברוך הוא הפכו לספר בראשית פתחו אותו עבדיו ולא היו יכולין לקרות בו אמרו לו עבדיו כמדומין אנו ספר יהודים הוא זה בקשו יהודים

ולא מצאו אמר השליח למלך כשהלכתי בכפר של יהודי גנבתי משם תינוק אולי הוא יודע לקרות בו אמר לו המלך לך והביאו לי הלך והביאו לפניו אמר המלך לתינוק בני יודע אתה לקרות בזה הספר אשריך ואשרינו כיון שראה התינוק הספר צעק ובכה ונפל מלא קומתו ארצה. אמר המלך כמדומה אני שאתה ירא ממני. אמר לו איני ירא ממך אני יחיד לאמי ונתנני הקדוש ברוך הוא לאבי לשבעים שנה ולמדני ספר זה. אמר לו יודע אני בטוב לקרות פתח לו מן בראשית וקרא עד ויכולו. אמר לו יודע אתה לפרשו אמר לו כן. מיד נתן הקדוש ברוך הוא בו דיעה וחכמה ותבונה ופירש לו הכל כששמע המלך גבורתו של הקדוש ברוך הוא מיד עמד מכסאו והשיבו במקומו עד שפירש לו הכל אמר לו המלך רפואה באתי לי על ידך שאל ממני מה שתחפץ ואתן לך אמר לו התינוק איני מבקש ממך מאומה אלא תחזירני לאבי ולאמי מיד צוה המלך להוליכו לבית גנזיו ונתן לו כסף וזהב ומרגליות והשיבוהו לאביו ולאמו כשראו אותו אביו ואמו נתנו שבח והודיה להקדוש ברוך הוא ובאותו שעה שמחו שמחה הרבה. מכאן אמרו חכמים ומה זה שלא למד אלא ספר בראשית היה לו שכר כל כך המלמד לבנו תורה או משנה על אחת כמה וכמה ומה זה שלא כיבד אביו אלא שעה אחת נתן לו הקדוש ברוך הוא כבוד זה המכבד אביו ואמו יומם ולילה על אחת כמה וכמה שישלם לו הקדוש ברוך הוא שכר טוב בעולם הזה ולעולם הבא:

דיבור ששי. לא תרצח. אל תתחבר לרוצחים. התרחק מחבורתם שלא ילמדו בניך מעשה רצחנית. חרב בא לעולי נפש שאינה יכולה להשיבה למה תאבדה בלא דין תורה. נר שאי אתה יכול להחיותה למה תכבה. כי מעשה אלהים הוא מעט בבני אדם ואתה לא תדע כמה שכתוב אינך יודע מה דרך הרוח כעצמים בבטן המלאה ככה לא תדע את מעשה אלהים אשר יעשה הכל. כי הרוצח בלא עון הוא רוצח והרוצח שהורג את הנפש מעין בשר ודם הוא מתחבא ומעין הקדוש ברוך הוא אינו מתחבא כי עיניו בכל דרכי איש יראה ובכל מעשיו אם טובים ואם רעים. אין חושך ואין צלמות להסתתר שם פועלי און. הרוצח איך יוכל להסתתר בבנין של הקדוש ברוך הוא שמשפה ובונה ולד במעי אמו שנאמר הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני. אמר רבי אליעזר כשם שדלתות ובריחים לבית כך דלתות ובריחים לאשה שנאמר כי לא

סגר דלתי בטני. ורבי יהושע אומר כשם שמפתחות לבית כך מפתחות לאשה שנאמר ויפתח ה' את רחמה וכשם שצירים לדלת כך צירים לאשה שנאמר ותכרע ותלד כי נהפכו ציריה עליה. ובשעת יצירת הולד בא המלאך הממונה על ההריון ונוטל הולד ומביאו לפני הקדוש ברוך הוא ואומר לפניו רבונו של עולם מה תצוה על הילד הזה חכם יהיה או טיפש עשיר או עני סומא או פיקח אילם או דברן גדול או ננס אבל צדיק ורשע אינו אומר מפני שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. וכיצד הולד במעי אמו מקופל ומונח כפנקס ונר דלוק על ראשו וצופה ומביט מסוף עולם ועד סופו שנאמר בהלו נרו עלי ראשי וכשמגיע זמנו לצאת נפתחין איבריו הסתומים ונסתמין איבריו הפתוחין ואומר לו הקדוש ברוך הוא בני הוי יודע אני יצרתיך ואני עשיתיך ואני עתיד לעשות עמך חשבון הוי צדיק ואל תהי רשע שמא יאמר אדם מי מעיד בי אבני ביתו של אדם וקורות ביתו מעידין בו שנאמר כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה. רבי שילא אומר מלאכי השרת המלוין לו לאדם בחייו הן מעידין בו שנאמר כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך. ויש אומרים איבריו של אדם הן מעידין בו שנאמר ואתם עדיי נאם ה' ואני אל. לפיכך יזהר אדם מרצחנות כי הוא מעשה האלהים ובניינו האיך יקום בן אדם ויאבדם. ולעתיד לבא יעמיד ההרוג לפני הקדוש ברוך הוא ויחנן לפניו רבונו של עולם אתה יצרתני אתה גדלתני ואתה חסתה עלי בבטן והוצאתני משם בלי מום ואתה היית מפרנסני ברחמיך הרבים ועמד זה ורצח ואיבד יצירה אשר יצרתה. רבון כל העולמים נקמני מרשע זה שלא חס עלי. באותה שעה יקצוף הקדוש ברוך הוא עליו ויפיל אותו לגיהנם וישרוף אותו לשם לעולם הבא ויראה ההרוג את נקמתו ויראה וישמח שנאמר ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע. מהרה יחוש ישועה ואתה עצמך בן אדם ואי אתה יכול לאבד נפש מישראל:

דיבור שביעי. לא תנאף. לא יכעים אדם יוצרו ולא ילאנו במעשיו הרעים ואל יתן דעתו באשה אחרת ואל יסתכל בנשים שאם בא לטהר מסייעין אותו מן השמים והקדוש ברוך הוא מתחבר לו לקדשו ולא יתן ליצה"ר לשלוט בו:

מעשה ברבי מתיא בן חרש שהיה יושב ודורש בתורה והיה פניו דומה לחמה וקלסתר פניו דומה למלאכי השרת ביראת שמים שמימיו לא נשא עיניו לאשת חבירו. פעם אחת היה יושב

ודורש ועוסק בתורה בבית המדרש עבר שטן וראהו ונתקנא בו אמר אפשר לאדם כזה שלא יחטא מה עשה השטן עלה לרקיע ועמד לפני הקדוש ברוך הוא ואמר רבונו של עולם תן לי רשות ואנסנו אמר לו לך הלך ומצאו שהיה יושב ועוסק בתורה מה עשה נדמה לאשה שלא היה כמוה מימות נעמה אחות תובל קין שבה טעו מלאכי השרת שנאמר ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו באתה עמדה לפניו כיון שראה אותה חזר לשמאל ישבה לצד שמאל הפך פניו לצד ימין. כיון שראה אותה מתהפכת מצד לצד אמר מתיירא אני שמא תגבר עלי יצר הרע ויחטיאני מה עשה אותו צדיק אמר לתלמידים היושבים לפניו לכו והביאו אש ומסמרים ונתנם בתוך האש עד שהיו אדומים כאש ונתנם על עיניו כיון שראה השטן כך נזדעזע ונבהל ונפל על פניו ורעד ועלה למרום וחזר לפני הקדוש ב"ה ואמר לפניו רבונו של עולם כך וכך היה מעשה אמר לו הקדוש ברוך הוא וכי לא אמרתי לך שאין אתה יכול לו. באותה שעה קרא הקדוש ברוך הוא לרפאל אמר לו לך ורפא עיניו של רבי מתיא בן חרש בא רפאל ועמד לפניו אמר לו הקדוש ברוך הוא שלחני אליך לרפאות את עיניך אמר לו הנחני מה שהיה היה. חזר לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו רבונו של עולם כך וכך אמר לי אמר לו לך אמור לו שלא ישלוט בו יצר הרע לעולם מיד הלך וריפא אותו. מכאן אמרו חכמים כל מי שאינו נותן עיניו באשה אחרת אין יצר הרע שולט בו לכך יזהר אדם שלא יתן עיניו באשה אחרת לבד מאשתו שכל הנוגע בה מביאתו לידי עניות ועוד שהורגתו שנאמר כי בעד אשה זונה עד ככר לחם ואשת איש נפש יקרה תצוד ואוי לו בעולם הזה ואוי לו בעולם הבא:

ומעשה באדם אחד שבא על נערה מאורסה ביום הכפורים והוציאוהו והרגוהו לאהר מיתתו נולד לו בן מאשתו ונמנעו בני ישראל למולו פעם אחת היה רבי עקיבא מהלך בדרך ומצא אדם אחד שהיה מכוער ביותר היה נושא משאוי גדול של עצים שלא היה אדם בעולם ולא חמור ולא סוס שיכול לטעון כמותו אמר לו רבי עקיבא משביע אני אותך בשבועה שתאמר אם אתה בן אדם או שד או מאיזה בריה אתה אמר לו רבי אדם הייתי וכבר נפטרתי מן העולם ההוא ובכל יום אני מביא משוי כזה ומכניסין אותי בתוכו ושורפין אותי בתוכו שלשה פעמים ביום וזה עמלי בכל יום ויום.

אמר לו רבי עקיבא מה עשית שעושין לך כך וכך אמר לו אותו עני באתי על נערה מאורסה ביום הכפורים אמר לו בני שמעת אם יש לך שום תקנה באותו עולם אמר לו כך שמעתי מאחורי הפרגוד שבזמן שיעלה בני לספר תורה ויאמר ברוך ה׳ המבורך מוציאין אותי מגיהנם ומכניסין אותי בגן עדן אמר לו רבי עקיבא הנחת אשה או בן אמר לו בן אחד נולד לי אחר מיתתי ונמנעו ישראל למולו. אמר לו מה שמך ארונויא מה שם אשתך שישכייא ומה שם עירך לודקיא מיד כתב ר׳ עקיבא שמו ושם אשתו ושם עירו והלך רבי עקיבא עד שבא לאותו העיר כיון שבא לעיר יצאו אנשי עיר לקראתו אמר להם ידעתם איש פלוני ואשתו אמרו שם רשעים ירקב. אמר להם על מה אמרו לו כך וכך עשה אמר להם אע״פ כן הביאו לי בנו הביאו אותו וצוה למולו והושיבו ללמוד וכן עשה ולמדוהו ברכות שצריך לו לספר תורה. ליום השבת צוה לקרותו לספר תורה ואמר ברכו את ה׳ המבורך וגו׳ לעולם ועד מיד הוציאו אביו מגיהנם והכניסוהו בגן עדן באותו הלילה בא אביו בחלום לר״ע וא״ל תנוח דעתך שהנחת דעתי:

ושוב מעשה ברבי מאיר שהיה עולה לירושלים בכל רגל ורגל והיה מתארח אצל רבי יהודה הטבח והיתה אשתו של רבי יהודה אשה יפה וצנועה והיתה זריזה בכבודו של רבי מאיר בכל פעם שהיה בא לכאן. לימים מתה אשתו של רבי יהודה ונשא אשה אחרת וצוה אותה ואמר לה בא לכאן תלמיד אחד ששמו רבי מאיר הוי זהיר בכבודו הביאו בבית ושימי לפניו לאכול ולשתות ושמשי לפניו עד שיגמור סעודתו ואחר כך תציעי לו מטה יפה ובגדים נאים לשכב עליהם. אמרה לו כן אעשה כציווייך. כיון שבא הרגל עלה רבי מאיר לירושלים והלך ומתארח בביתו של רבי יהודה אמר לה רבי מאיר הראי לי אשתו של רבי יהודה אמרה לו אדוני כך צווני בעלי כשיבא כאן תלמיד אחד ששמו רבי מאיר הזהרי בכבודו ושימי לפניו לאכול ולשתות ואני אזהר בכבודך יותר מאשה ראשונה אמר לה אין לי רשות ליכנס על דעת אשתו אלא על דעת בעל הבית יצא רבי מאיר לחוץ ומצא רבי יהודה אמר לו כבר מתה אשתי ראשונה מיד הלך רבי מאיר לביתו של רבי יהודה עמדה אשתו ותקנה לו מאכל ומשתה והביאה לפניו והיה אוכל והיא עומדת ושמשה לפניו והיה רבי מאיר בחור יפה ונשאה בו עיניה ושיכרתהו ולא ידע בין ימינו לשמאלו והציעה לו המטה ושכב

עליו רבי מאיר נרדם וישן עמדה האשה לפניו והפשיטה לו את
בגדיו ושכבה אצלו עד אור הבוקר ולא ידע בשכבה ובקומה וישן
עמה כל הלילה למחר קם רבי מאיר והלך לבית המדרש להתפלל
כששב לבבית שמה לפניו לאכול ולשתות אכל ושתה והיא היתה
משמשת לפניו ומדברת ושוחקת לפניו והיה רבי מאיר אומר כמה
זו מעיזה פניה והיה רבי מאיר מביט לארץ ולא רצה להסתכל בה
אמרה לו ולמה לא תסתכל בי כל הלילה שכבת אצלי ולא היית
מתבייש ועתה אתה מתבייש ממני אמר לה לא היו דברים מעולם
אמרה לו אין אתה מאמין בי הלא כך וכך סימן יש לך על בשרך
מיד הכיר רבי מאיר ששכב עמה והיה במר נפש צעק ובכה ואמר
אוי לי שאבדתי תורה שלמדתי עכשיו מה תקנה לי אמר לו בעצמו
מה אעשה אלך אצל ראש ישיבה ואפרוש לפניו שיחתי מה שחייבני
אקבל עלי חזר לביתו והיה צועק ובוכה בכל הדרך ומדיו קרועים
ואפר על ראשו מיד יצאו כל קרוביו ואמרו לו מה יש לך בלבך
לעשות אמר להם אלך אצל ראש ישיבה שבבבל וכל דין שיצוה עלי
אקבל עלי אמרו לו שוגג היית ולא מזיד והקב"ה ימחול לך אל
תשמע קולך שלא להוציא לעז על בניך אמר להם אם אני שומע
לכם לא ימחול הק"בה עונותי לעולם דכתיב מכסה פשעיו לא יצליח
מיד הלך אצל ראש ישיבה בבבל וישב לפניו אמר לו ראש ישיבה
מה תבקש אמר לו אבי ישראל כך וכך אירע לי מעשה ועל כן
באתי לפניך שכל מה שתאמר לי הן למות הן להאכילני חיות רעות
אקבל עלי אמר לו המתן לי מעט עד שנפשפש בדינך למחר אמר
לו ראש ישיבה פישפשנו בדינך וראינו להאכילך לחיות רעות ולאריה
אמר לו רבי מאיר אני אקבל דין שמים עלי צוה לעשות כמו שאמר
ראש ישיבה קרא לשני גבורים מישראל אמר להם הוליכו זה ליער
מקום שהאריות מצויין שם וכפתוהו ידיו ורגליו והניחוהו לשם ואתם
תעמדו על אילן גבוה וראו מה יעשה לו אם יאכילוהו הביאו לי
העצמות ואעשה עליו הספד גדול על שקיבל דין שמים. מיד הוליכוהו
ליער אצל מקום מעבר אריות וכפתו ידיו ורגליו ועמדו שם על
האילן לראות מה יעשה לו. בחצי הלילה בא ארי נוהם אצלו הריחו
והלך לו למחר באו לפני ראש הישיבה אמרו לו לא עשה לו כלום
הארי אלא הריחו והלך לו אמר להם עשו לו כך ליל שני עשו כמו
שאמר בחצי הלילה בא ארי נוהם אצלו והפכו על פניו והלך לו
למחר הגידו הדבר לראש הישיבה אמר להם עשו לו כך ליל שלישי

שאם אין נוגע בו הביאוהו אצלי שאין דין שמים עליו הלכו ועשו כך בחצי הלילה בא ארי נוהם ושאג אצלו והכהו בשיניו ועקר צולע מחוליתה ואכל ממנו כזית למחר הגידו הדבר לראש הישיבה אמר להם הביאו אצלי הואיל שאכל ממנו כזית. הלכו והביאו לראש הישיבה וצוה לרופאים לרפאותו כשחזר רבי מאיר לביתו יצתה בת קול ואמרה רבי מאיר מזומן לחיי עולם הבא. על כן יזהר אדם שלא יגע באשת איש ואף לא בארוסה כי היא מורידתו לגיהנם ולשאול תחתית ושורף אותו לעולם שנאמר רגליה יורדות מות כו'. לכן ירחק אדם מן העבירה שכך כתיב כל באיה לא ישובון וגו' ולא ישיגו אורחות חיים והוא אש עד אבדון תאכל ובכל תבואתם תשרש. באו וראו כמה קשה אשה רעה שנאמר ומוציא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים אי בגיהנם משתעי קרא כמה קשה אשה רעה שנמשלת לגיהנם אי ביצר הרע משתעי קרא כמה רעה אשה רעה יותר מגיהנם. כשם שאין קץ לאשה רעה כך אין קץ לאשה טובה שנאמר מצא אשה מצא טוב היכי דמי אשה טובה שאוהבת את בעלה ומחלה פני הקדוש ברוך הוא שלא יכעים עליה בעלה ועל חייו שיאריכו. וכגון אשתו של רבי מתניה ואשתו של רבי שאול:

מעשה באדם אחד שהיה מוליד בנים והם מתים ועמד בתפלה ואמר לפניו רבונו של עולם אם תזכני לראות בן שקורא בתורה ולעשות חופה אזמן לחופתו כל התלמידים והעניים והיתומין שיהיו בעיר ונעתר לו הקדוש ברוך הוא ובא שאלתו לפניו ונולד לו בן וקרא את שמו מתניה כי מתת אלהים הוא לימדו תורה הרבה בא לחופה זימן לו לחופתו כל התלמידים והעניים והיתומין שהיו בעיר ומלא ששה בתים של תלמידים חכמים. שלח הקדוש ברוך הוא את מלאך המות. עשה עצמו כעני ואמר להחתן עשה עמי חסד והן לי מקום בין התלמידים ענה החתן מה שהיה לי להזמין כבר זמנתי. ביקש שלשה פעמים ולא רצה להזמינו. דפק ונכנס לחופה ופגע בו החתן ונדמה לו כאדם לבוש בגדים צואים ענה החתן ואמר לו לא דייך שרחקרת אותי ונכנסת לחופה אלא שנכנסת בבגדים צואים. הלך בבושת פנים. ואחרי כן נכנס החתן לשמות בחופתו עם הכלה. מתוך שהיו שמחים העניים דחק בדלת עמד החתן וראה והתחיל כעס עליו אמר עד מתי אתה מעיז פניך והלא כבר הברחתיך מן הסעודה ועכשיו אתה

באת לכאן לך מכאן. באותה שעה הלך מלאך המות ובא לעמוד לפני החתן לפני מטתו כעמוד אש מן הארץ עד לרקיע ענה החתן ואמר לו מי אתה אמר אני מלאך המות ובאתי ליטול נשמתך. ענתה כלה ואמרה רבונו של עולם העשת תורתך פלסתר שכתבת בתורתך כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח ועכשיו לא חודש ולא שבוע ולא יום אחד רבונו של עולם תן לי הריון ממנו שלא אצא כזונה באותה שעה שמע הק"בה בתפלתה וגער למלאך המות והוציאה את בעלה מן המיתה. ומה היה מעשיה אמה היתה שואבת מים בכל יום ומספקת לתינוקות של בית ספר ואשה זקנה היתה והיתה הבת תופסה במטה ונותנה ביד אמה ומשענת אותה והבת היתה סובלת המים ואומרת לאמה אמי אל תניחי מצוה כל ימיך אם אפילו כזאת אינך יכולה אני עושה ויקרא על שמך וכן עשתה כל ימיה בעבור המצוה הצילה את בעלה מן המיתה ועל זאת נאמר אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים. אין שלג אלא מלאך המות שחציו אש וחציו שלג:

(זהו מעשה של ר' מתניה. ומעשה של שאול הוא)

מעשה באדם אחד ששאל לו בן מהק"בה אמר לפניו רבונו של עולם תן לי בן ואני אלמדנו תורה כתאות לבי שמע הקדוש ברוך הוא תפלתו ונתן לו בן וקרא שמו שאול כי מי"י שאלתיו וגדל ונעשה בן עשרים וחמש שנים ולמד לו תורה ונהחכם ביותר ואחר כך מת אביו לימים אמרה לו אמו קח ממון אביך ולך לסחורה הלך וראה בני אדם אלו חוטפים ואלו גוזלים ואלו גונבים ואלו נשבעים וחזר לביתו ריקם אמרה לו אמו למה לא סחרת אמר לה בנה אינה כשירה בעיני מתוך שהם מדברים יחדיו כזבים ראה בני אדם שהם נושאין בן אדם לקבור אמר לאמו אלך ואגמול חסד עם המת ועם זו הסיעה אמרה לו אמו לך הלך. בחזירתו ראה אדם אחד בשדה חורש בצווארו ונותן הצמד על המחרישה והיה קורא וחורש בא הנער וראה אותו ואמר לו שלום עליך רבי אמר לו שלום עליך והוא היה אליהו זכור לטוב ואמר לו הבחור מה זה

האומנות שאתה עמל אמר לו בני אני חורש שנאכל אני ואשתי ובניי ובנותיי והעניים והאביונים ובהמות השדה ועוף השמים וחיות הארץ אמר לו הבחור זה האומנות אני מבקש אמר לו אליהו הנביא זכור לטוב מה שאתה מבקש אני נותן לך אמר לו אדוני תורה נתן לי הקדוש ברוך הוא ועכשיו אני מבקש אשה בעלת חן ויראת ה׳ אמר לו בני חייך לא נקראת אשת חיל אלא אחרת ששמה חנה היא במזרח ואחת ששמה חנה במעריב שמורה לך. מאותו מקום עד לשם מהלך שלשה ימים לקחו אליהו הנביא זכור לטוב והוליכו לשם בשעה קלה והעמידו בדרך. והלך אליהו זצ״ל אצלה ואמר לה מה את אומרת תינשא לאיש זה אמרה לו אם מה׳ יצא הדבר לא אוכל דבר אליך מאומה ומיד הביא אליהו זצ״ל אותו בחור ועטרו וזווגו והיה יוצא ובא אותו בחור ביום השביעי לנשואין בא אליהו זכור לטוב ומצאו שהיה יושב ומשחק עם הכלה אמר לו אליהו הנחת ושכחת את חייך שבע שנים תימכר לעבד תחת שבעת ימי המשתה. יצא אליהו והניחם התחיל הבחור מצטער התחילה הכלה לאמר לו מה טיבך איני כשרה לפניך או איני הגונה לך או אם אתה חסר ממון או כלים הרי לך כל בידיך או שמא בשביל אבותיך אתה מצטער נלך אצלם מיד חבשו חמוריהם ותיקנו עגלות לשאת ממונם ולקחו עבדים ושפחות והלכו להם כשהם הולכים פגע בהם נהר גדול אחד אמרה האשה נשב ונאכל ישבו לאכול עמד הבחור והלך לנהר לרחוץ רגליו בא אליהו ז״ל לקחו בכנפיו והוליכו למקום רחוק ומכרו לעבד המתינה האשה שעה אחת ולא בא הכירה הדבר נתנה הודיה להקדוש ברוך הוא. אמרה לעבדיה הוו זורעים שדה. זאת שהיא עושה חטין יפין ובנו לי כרך ובתים ונזרע השדה ונעבוד חיטין כי אני יודע שיהא רעב גדול בעולם וכאן עתידין לבא ולסחור כל בני אדם עשו כך היו הכל באין אצלה. לאחר חמש שנים בא אותו בחור עם אדונו והיה סובל שקו ובא בביתה והיא היתה שואלת לכל בני אדם הבאין לקנות חטין את שמותיהן וכשראתה אותו הכירה אותו ואמרה היא לאדונו תן לי הבחור ויאכל לחם בביתי לקחה ושאלה אותו מי אתה ומה שמך אמר לה שמי שאול. אמרה לו אני שפחתך ואתה בעלי מיד חבקה אותו ונשקה אותו והתחילה לבכות ונתנה שבח והודאה להקדוש ברוך הוא שעשה לה נסים אמרה לו אדוני מה אירע לך ספר לי סיפר לה כל המאורע אמר עדיין אין לי אלא חמש שנים עמדה

והאכילתו והשקתו וכיסתו וחיבקתו ואמרה לו לך לשלום הלך הבחור עם אדונו היא לא צווחה ולא בכתה אלא תלתה עיניה לשמים ונתנה שבחים להקדוש ברוך הוא והלך הבחור עם אדונו ועבד לו עוד שתי שנים ואחר כך בא אליהו ונטלו בכנפיו והחזירו לאשתו מיד לקח הבחור את אשתו ועבדיו ושפחותיו והלך לאמו ומצא אותה בחייה. בוא וראה כמה היתה אשת חיל שלא כחשה לבוראה ולבעלה באלו שנים עליה כתיב אשה יראת ה׳ היא תתהלל:

דבור שמיני. לא תגנוב. לעולם הוי זהיר ורגיל ביראתו של הקדוש ברוך הוא ולא תעבור על דבריו כדי שתזכה לראות ולהיות בחבורת צדיקים ולא בחבורת רשעים ולא יכלים בבושתו ולא יפשוט ידו בגניבה שאין אדם יכול לקבץ עושר מגניבה שכל הגונב משלם כפלים אם אין לו מוכרין אותו בגניבתו שנאמר אם אין לו ונמכר בגניבתו:

מעשה היה בימי שלמה המלך בשלשה בני אדם שהיו מהלכין בדרך בערב שבת וקידש עליהם היום אמרו זה לזה בואו ונטמן ממונינו במקום פלוני והלכו והטמינו הממון כשהגיע בחצי הלילה עמד אחד מהם ונטל הממון והטמין אותו במקום אחר. במוצאי שבת בקשו לילך לדרכם הלכו לאותו מקום ולא מצאו הממון זה אומר אתה גנבת וזה אומר אתה גנבת הלכו לדין לפני שלמה המלך הסדירו לפניו הדברים אמר להם לבוקר נשפט. כששמע הדברים היה אומר אם איני אומר להם הדין עכשיו יאמרו איה חכמתו של שלמה מה עשה ישב וחקר בחכמתו ובינתו להחזיר להם תשובה ולתפוש אותם מתוך דבריהם. כיון שחזרו אצלו התחיל לדבר להם אמר שמעתי עליכם שאתם בעלי סחורה ובעלי משפטים בבקשה מכם דין אחד אני שואל לכם אשר מלך רומי שלח אלי לשאול לחקרני בדבר שאירע לו במלכותו בתנוק ותנוקת שהיו דרין בחצר אחד ונתאוה זה את זה אמר התינוק לתינוקת בוא ונעשה תנאי בינינו בשבועה שכל מי שירצה לארוס אותך אל תשמע לו אלא ברשותי ונשבעה לו כך לימים נתארסה אותה התינוקת כיון שנכנס החתן אליה אמרה לו איני שומעת לך עד שאלך אצל פלוני ואשאל רשות ממנו שכבר נשבעתי לו מה עשתה הלכה אצלו ואמרה טול כסף וזהב הרבה ופטרני לבעלי אמר הואיל ואת עומדת בשבועתך הרי אני פוטרך לבעלך ולא אקח משלכי כלום ולבחור שבא עמה אמר לו שמח בחלקך בשלום והלכו להם. כשהיו חוזרין בדרך פגעו

בהן לסטין והי׳ ביניהן זקן אחד ונטל לעצמו את הנערה ואת כל הכסף והזהב אשר עמהן והתכשיטין אשר עליהן ורצה לבא על הנערה אמרה לו לליסטים הזקן בבקשה ממך המתן לי מעט עד שאספר לך דבר אחד שאירע לי וספרה לו כל המעשה אמרה הנערה ומה אותו בחור שהיה עמד בפרקו כבש את יצרו ולא רצה לנגוע בי אתה שאתה זקן וראוי שתהיה בך יראת שמים בכל שעה על אחת כמה וכמה שצריך אתה לכבוש את יצרך ולא תגע בי אלא הילך כל הכסף והזהב אשר אתי ופטרני ושלחני לשלום ואלך עם בעלי כיון ששמע אותו זקן נשא עיניו לשמים ונשא בעצמו קל וחומר ומה אני זקן הולך על שפת קברי בכל יום ויום ועכשיו אני אעשה כך וכך ומה עשה שלחה והלכה לה עם בעלה והחזיר לה כל התכשיטין וכל הכסף והזהב שלקח מהם ולא רצה לנגוע וליהנות בכל אשר להן מאומה. ועכשיו שלח אלי מלך רומי לפרש איזהו מהן משובח מכל אלו ואמרו לי הדין. פתח הראשון ואמר משבח אני את הנערה שעמדה בשבועתה. פתח השני ואמר משבח אני את הבחור שכבש את יצרו ולא רצה ליגע בה. פתח השלישי ואמר משבח אני את הליסטים שגזל הממון והחזיר להם כל הממון שנטל ולא רצה ליגע בה ועוד אם החזיר את האשה למה החזיר את הממון. מיד פתח שלמה המלך ואמר מה זה שלא היה שם אלא לשמע אוזן הרהר אחר הממון שלא ראה מימיו ממון זה עאכ״ו מיד צוה שלמה המלך עליו וכפתוהו והלקוהו והודה לפניו והראה אותו מקום שהטמינו שם וראו כי חכמת אלהים בקרבו. על כן לא יפשוט אדם ידיו בגניבה שכל נסתריו יהיו גלוים וידועים:

מעשה היה באדם אחד שהיה סוחר והלך למקום רחוק בעבור סחורה והיו לו חמש מאות זהובים בארנקי אחר אמר אותו סוחר בלבו איך אעשה אם אני אובילה עמי אולי יראו אותה בני אדם ויגנבו אותה ממני אלא אטמינה עד שיבא יום הסחורה הזולה וכך אעשה הלך למקום צנוע ויפן כה וכה וירא כי אין איש ועשה חפירה בארץ והוא לא ידע כי בקיר אותו מקום היה שם חור והיה אדם רואהו כשהטמין הכיס לאותו המקום ואחר כך הלך הסוחר מיד בא אותו אדם אשר ראהו כשהיה טומן הממון והלך וגנב הממון לימים בא הסוחר ליקח הממון לצורך הסחורה שבקש לעשות ולא מצאו והתחיל מצטער אמר בלבו מה אעשה למי אבקש ולמי אתבע והלא כשקברתי אותו לא היה שום אדם נשא עינו וחפש

כה וכה וראה אותו חור וחשב בלבו שמא בעל הבית ששם ראני כשהטמנתי הממון והוא לקחו ולא היה מכירו הלך ושאל עליו מי הוא והראוהו לו ובא אצלו ואמר הנה שמעתי עליך אומרים שאתה יועץ וחכם אני מבקש ממך שתתן לי עצה שאשאל ממך אמר לו אמור אמר אדוני באתי לכאן לסחור והבאתי עמי שתי ארנקאות האחת של חמש מאות זהובים והשנית של שמונה מאות ואני כשהייתי בא הנה לא הייתי מכיר שום אדם בעיר הזאת להפקיד אצלו מה עשיתי הלכתי למקום צנוע וטמנתי שם הארנקי של חמש מאות והשנית עדיין היא משומרת בידי ולכך באתי לשאלך אם אטמינה במקום אחר או באותו מקום שטמנתי הראשונה אשים האחרונה או אפקידנה לאדם נאמן בזה העיר אמר לו אם לעצתי אתה שומע אל תפקידנה לשום אדם שאין אתה מכירם אולי יכפרו לך אלא באותו המקום ששמור הוא לך טמון האחרת מיד חשב אותו בעל הבית שגנב הממון מחשבה זו כשילך הסוחר לאותו מקום ואינה לשם לא ישים שם האחרת אלא אחזיר הארנקי למקום שלקחתיה משם והוא ישים האחרת ואז אטול את שתיהן הלך הגנב לביתו והחזיר לשם אמר הסוחר בלבו אולי יחזור הגנב הארנקי בעבור שהוא סבור ליטול את שתיהן הלך ומצאה ואמר ברוך המחזיר אבידה לבעלים. לכך לא יפשוט אדם בגניבה שמה שביקש לא יעשה ומה שבידו נטלו הימנו. בוא וראה כמה עון גניבה גורם נאים נעשו מכוערים שמחים נעשו עצבים רמים נעשו שפלים לבושים נעשו ערומים שהרי אדם וחוה עשר חופות נעשו להם בגן עדן כולן מאבנים טובות ומרגליות ועל שפשטו ידיהן בגניבת פרי האילן שיודע טוב ורע קצף עליהם הק"בה והביא לעולם ארבעים קללות עשר על האדם ועשר על חוה ועשר על הנחש ועשר על האדמה. וגם רחל אמנו אע"פ שגנבה רק את התרפים גרמו לה עונות שלא תיקבר במערת הצדיקים על שם שאמר יעקב עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה. לכך לא יפשוט אדם את ידו בגניבה ולא בגזל כי אם ביגיעתו ומזיעת כפיו אם עושה כן אשריו בעולם הזה ואשריו לעולם הבא שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא:

דיבור תשיעי. לא תענה ברעך עד שקר. אמר שלמה המלך בחכמתו כל מדה שיכול אדם לעמל ולסגל במצות ובמעשים טובים אינו די להספיק להיות לו כפרה על היוצא מפיו

לכך חייב אדם לשמור פיו מלשון הרע שהלשון נכוות תחלה לכל האיברים והיא באה תחילה לדין. בוא וראה כמה קשה לשון הרע שכן אמר דוד לדואג האדומי הוות תחשוב לשונך כתער מלוטש עושה רמיה. ועוד אמר דוד על דואג ואחיתופל נפשי בתוך לבאים אשכבה לוהטים בני אדם שיניהם חנית וחצים ולשונם חרב חדה. נמשלת כחרב חדה וכשם שרעהה של חרב חדה היא מפיץ וחרב חץ שנון כך איש עונה ברעהו עד שקר. מה חרב אוכלת משני צדדין כך לשון הרע הורגת מכל צדדין האומרו והמקבלו ומי שנאמר עליו. וכשם שכיוצא מתחת ידיו של אדם שוב אינו יכול להושיבו כך מי שמעיד עדות שקר על חבירו בבית דין אע"פ שמתחרט מאה פעמים שוב אינו יכול להזור מרעתו להצילו:

מעשה היה בשני בני אדם באשקלון שהיו אוכלין ושותין כאחד ולומדין תורה יחדיו מת אחד מהן ומת בנו של בעיא מוכסא עמו באותו היום כשהיו מוליכין אותו לבית הקברות שמעו ריגשא וברחו בחזירתם נתחלפו המטות ועשו כבוד גדול לאותה מטה של בנו דבעיא מוכסא אמר להם אותו תלמיד חבירו לא היא מטתו והוה מצטער מאוד ואמר שמא חס ושלום אין זכות לשונאיהם של ישרא׳ איתחזי ליה בחלמא בני לא תבזה מרך זה עשה חובה אחת וזה עשה זכות אחת ומה חובה עשה זה התלמיד חס ושלום שלא עשה חובה מעולם אלא פעם אחרת הקדים לו תפלין של ראש לתפילין של זרוע. ומה זכות בעולם עשה בנו של בעיא אלא פעם אחת היה מהלך בשוק ובידו חררה אחת תחת אצילות ידיו ונפלה אותו חררה ובא עני אחד ונטלה ולא אמר לו כלום באותו זכות שלא נער בו זכה לכבוד ויש אומרים סעודה עשה לבני העיר בערב שבת ולא אתו ונתנה לעניים והראה לו בית משכבו של חבירו בגן עדן לפני נהרי אפרסמון והראה לו ההוא בר מוכס יורד על שפת הנהר לשאוב מים ולא יכול והראה לו מרים בת מנילאי. רבי אליעזר בר יוסי אומר צירי פתחי גיהנם קבועות באזניה אמר להם למה תעשו לך כך אמרו לו בשביל שמתענה ומפרסמת לשכינותיה וי"א בשביל דיהבה תרי ואמרה תלת אמר להם עד מתי תעשו לה צער הזה אמרו לו עד שיבא ר"ש בן שטח ונטלנה מאזניה של זאת ונשימה באזניו אמר להם למה ואמרו משום שנדר להקדוש ברוך הוא שאם יעשה נשיא יתלה המכשפות והוא נעשה נשיא ולא הרגן אמר לו לך אמור לו המעשה אמר להן הוא נשיא גדול ומתעסק

במעשיו ולא יאמין לי אמר לו עניו הוא מאוד ויאמין דבריך ואם לא יאמין עשה לו סימן זה הוציא עיניך ותנח על ידך וכן עשה ומה עשה הלך אצלו וסיפר לו כל המאורע וביקש לעשות לו כל הסימנים ולא הניחו אמר ידענא כך שאתה חסיד גדול ואף על פי שאמרתי כפי לא חשבתי כלבי. מה עשה רבי שמעון בן שטח הלך ביום המעונן ולקח עמו שמונים תלמידים נאים מאוד ונתן להם שמונים מלבושים נקיים ונתן להם שמונים קדירות והעמידם תחת מערה אחת אמר להם כשאני אצפצף ואשרוק לכם לבשו כליכם ותכניסו אצלי מן המערה הלך וזעק שמע ה׳ אקרא חנני ועננו איום איום ופתחו לו אמר להם שלכם אני כשנכנס לשם לבש נקיים אמרו לו אנה הלכת אמר להם בין הטיפות של הגשמים אמרו תבקש שנעשה מאומה אמר להם מה שברצונכם יש האחת אמרה מה שאמרה והביאה לחם של כסף והאחרת אמרה מה שאמרה והביאה יין של זהב והאחרת אמרה מה שאמרה והביאה תבשיל של נחושת אמרו לו מה תעשה אמר להם אשרוק ואביא לכם שמונים בחורים לבושים בגדים נאים נקיים ואמרו לו אם בקשת עשה כך לבשו מנייהו נקיים ועלו לגבייהו כשנכנסו אמר להם רבי שמעון בן שטח כל אחד מכם יטעון האחת ויטלנה מן הארץ מפני שהמכשף אינו יכול לעשות כלום אם אין רגליו עומדות בארץ וכן עשה האי דעבדא פיתא אמר לה תעביד פיתא ולא יכלה ואמר ליה זיל צולבה ואמר להיאך דעבדא חמרא עבידי חמרא ולא יכלה אמר לי׳ צלבה עד דתלינן לכולהו כדתנן רבי שמעון בן שטח תלה שמונים נשים מכשפניות באשקלון כיון שעשה כן באו קרובים של המכשפניות וכיוונו יום ושעה והעידו על בנו של רבי שמעון בן שטח שעבר עבירה שחייב בה סקילה וחייבו רבי שמעון אביו סקילה אף ע״פ שהיה יודע בו שלא היו דברים מעולם כיון שכיוונו עדותם הוציאוהו לסקילה אמר בנו של רבי שמעון בן שטח אם אני עברתי עבירה זו יהיו העדים נקיים וכל ישראל והמיתה תכפר עלי ואם לאו יהיו כל עונותי מחולין לי וקולר בצואר העדים וכל ישראל יהיו נקיים אמרו העדים האיך נשפוך דם נקי אמרו לו עדות שקר העדנו עליו שהרי אביו קרובינו אמר רבי שמעון כבר כתוב בתורה אם לא יגיד ונשא עונו כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד ומת והיה קולר תלוי בצואר העדים ולכך ישמור אדם את עצמו מלשון הרע וישמור מצרת נפשו:

ת ו ש ל ב ע:

מדרש פטירת אהרן:

ואכחיד את שלשת הרועים בירח א׳ וכי בירח א׳ מתו אהרן ומרים ומשה והלוא מרים בא׳ בניסן ונגנז הבאר ובב׳ בו מתו שני בני אהרן ובא׳ באב מת אהרן הכהן ונסתלקו ענני כבוד ובז׳ באדר מת מרע״ה עבד ה׳ ואע״פי שלא היתה מיתתן בירח א׳ גזרתן בירח א׳ היתה, וג׳ מתנות טובות נתנו לישראל על ידם בזכות מרים ניתן להם הבאר בזכות אהרן ענני כבוד בזכות משה ניתן להם המן, מיתה מרים נסתלקה הבאר כדי שיכירו ישראל שבזכותה היה להם הבאר והיו משה ואהרן בוכים מבפנים וישראל בוכים מבחוץ ועד ששה שעות לא ידע משה עד שנכנסו ישראל וא״ל עד מתי אתה יושב ובוכה א״ל ולא אבכה על אחותי שמתה א״ל בעוד שאת׳ בוכה על נפש אחת בכה על כולנו א״ל למה א״ל אין לנו מים לשתות עמד מהארץ ויצא וראה הבאר בלא טיפת מים התחיל להריב עמהם א״ל ולא אמרתי לכם לא אוכל אנכי לבדי שאה אתכם יש לכם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות נשיאים, ושרים וזקני׳ גדולים הם יתעסקו לכם א״ל הכל עליך כי אתה הוא שהוצאתנו ממצרים והבאת אותנו אל המקום הרע הזה וכו׳ אם אתה נותן לנו מים מוטב ואם לאו הרי אנו סוקלין אותך, כששמע משה כך ברח מפניהם ונכנס לאהל מועד א״ל הקב״ה משה מה יש לך אמר לפניו רבש״ע בניך מבקשים לסקול אותי ולולא שברחתי כבר סקלוני א״ל משה עד מתי אתה מוציא ש״ר על בני לא די לך שאמרת בחורב עוד מעט וסקלוני עתה עבור לפניהם עד שאראה אם יסקלו אותך ואם לאו שנאמר ויאמר ה׳ אל משה עבור לפני העם והיה משה הולך ראשון וכל

העדה אחריו ולא היה יודע איזה סלע אמר להם הב"ה ליתן להם מים ממנו. ראו ישראל סלע אחד מטיף ועמדו עליו כיון שראה שעמדו עליו חזר לאחוריו וא"ל עד מתי אתה מושכנו א"ל עד שאני מוציא לכם מים מן הסלע א"ל תנה לנו מים ונשתה א"ל עד מתי אתם מתרעמי' וכי יש בריה בעולם שמתרע' נגד בוראו כמו שאתם מתרעמים עליו מהסלע רוצה הק"בה ליתן לכם מים א"ל ישראל אתה נביא היית ורזענו במדבר ועתה אומר איני יודע מאיזה סלע רוצה הק"בה ליתן לכם מים. באותה שעה הקהל אותם על סלע אחד שנאמ' ויקהל משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע ויאמר משה בלבו אם אני אומר לסלע יוציא מים ואינו מוציא נמצאית מתבייש לפני הקהל ויאמרו לי משה היכן היא חכמתך. באותה שעה אמר משה לישראל אתם יודעים שהק"בה יכול לעשורה לכם נס אלא שהעלים ממני שכיון ששעתו של אדם מגעת לא דעתו ולא חכמתו עומדת וירם משה את מטהו והניחה על גבי הסלע ועשה עצמו כמו שמדבר עם ישראל שנאמר המן הסלע הזה נוציא לכם מים התחיל הסלע מאליו להוציא מים כיון שראה משה הגביה ידו והכה הסלע שנאמר ויך את הסלע במטהו פעמים כיון שלקה הוציא דם שנאמר הן הכה צור ויזובו מים ואין זוב אלא דם שנאמר ואשה כי יזוב זוב דמה בא משה ואמר לפני הק"בה הסלע אינו מוציא מיד אמר הק"בה לסלע למה לא הוצאת מים אלא דם אמר לפניו רבש"ע על מה הכני משה אמר הק"בה למשה למה הכית את הסלע אמר לפניו כדי שיוציא מים א"ל הק"בה וכי אמרתי לך שתכה בו והלא בדבור אמרתי לך שנאמר ודברתם אל הסלע אמר משה דברתי ולא הוציא א"ל הק"בה אתה צויה לישראל בצדק תשפוט עמיתך ואתה למה לא דנת את הסלע לצדקה זה הוא אשר גדלתיך במצרים שנאמר וינקהו דבש מסלע וזו היא טובה שפרעת לו ולא עוד אלא שאמרת לבני שמעו נא המורים ואין מורים אלא שוטים הם שוטים ואתה פקח ולא תכנס עם שוטים לא"י שנאמר לכן לא תביאו את הקהל הזה כיון שאמר הק"בה למשה כן אמר לסלע הפוך דמך למים שנאמר ההפכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים. כיון שהגיע ר"ח אמר הק"בה למשה הגיע זמנך אמר משה לפניו בבקשה ממך שלא תאמר לי במהר' למחר א"ל למחר והיה מצר כל היום כולו שלא היה יודע היאך: שוב אמור לאהרן הגיע זמנו ליפטר מן העולם. וכל אותם מ' שנה שהיו ישראל במדבר כך

היה מנהגם היו משכימים ובאים אצל ע׳ זקנים בו ביום באים אצל הנשיאים וכל ישראל באים אצל אלעזר ואהרן והיו משכימים על פתחו של משה והיו שואלים בשלומו ואחר כך יוצאים לאהל מועד וזה סדר הליכתן משה באמצע אהרן בימינו אלעזר בשמאלו והזקנים מכאן ומכאן וכל ישראל לאחוריהם והיו נכנסין לאהל מועד ויושבים אהרן בראש על ימינו ואלעזר משמאלו וזקנים ונשיאים לפניו. ואז״ל כשגזר הקב״ה שימותו משה ואהרן וקרא למשה ע״ה ואמר לו כן עבדי משה בכל ביתי הייתי נאמן דבר גדול יש לי לומר לך וקשה לי לעשות אמר לו משה מה הדבר א״ל הקב״ה שיאסף אהרן אל עמיו כי לא יבוא אל הארץ אשר נתתי לבני ישראל על אשר מריתם את פי ה׳ במי מריבה א״ל משה רבש״ע גלוי וידוע לפני כסא כבודך כי אתה אדון כל העולם ואדון על בריותיך שבראת בעולם הזה ובידך הם ובידך לעשות עליהם כל מה שברצונך אבל אינו ראוי לי שאלך לאחי לומר לו זה הדבר כי אחי גדול ממני הוא ואיך אדבר לו עלה אל הר ההר ושם תמות א״ל הק״בה למשה אל תאמר לו אפילו בשפה אלא קח את אהרן ואת אלעזר בנו והעל אותם הר ההר וגם אתה עלה עמם ותאמר לו דברים רכים ונאים ובעבורם מבין הדבר ואחר שתהיו שלשתכם בהר הפשט את אהרן את בגדיו והלבשתם את אלעזר בנו ואהרן יאסף ומת שם. כששמע משה זה הדבר היה זועף בלבו מאד ולא היה יודע מה לעשות ובכה בכי׳ גדולה עד מאד והגיע לו מיתתו (עד מות) על מות אהרן אחיו בעבור שהיה נאמן בפועל והלך אצל אהרן לומר לו הדבר והלך לאהל מועד ומצא שם לאהרן אותו היום שינה משה המנהג ישב ובכה עד קריאת הגבר קרא לאלעזר וא״ל לך קרא לי לזקנים ולנשיאים שאמר לי הק״בה דבר באו ונתקבצו על פתחו של אהרן עמד אהרן ומצא משה עומד א״ל אהרן למשה אחי למה שנית היום המנהג א״ל דבר צוני הק״בה לומר לך א״ל אמור א״ל עד שנצא עמד משה והלביש לאהרן ח׳ בגדים בחוך ביתו ואחר כך יצא וכן היתה סדר הליכתן באותו יום שינה משה המנהג נתנו אהרן באמצע משה מימינו ויהושע משמאלו והזקנים והנשיאים מכאן ומכאן וכל ישראל לאחוריהם כיון שראו ישראל את אהרן באותו כבוד שמחו שמחה גדולה ואמרו שאהרן נהעל׳ יותר ברוח הקדש לפי שהיו אוהבי׳ אותו ויצאו כיון שהגיעו לאהל מועד בקש אהרן להכנס לאהל ולא הניחו משה ואמר לו משה אנו רוצים לצאת חוץ

למחנה כיון שיצאו חוץ למחנה א"ל אהרן אמור לי מה אמר לך
הקב"ה א"ל משה עד שנגיע לאותו ההר באותה שעה אמר משה
לישרא' שבו כאן עד שנחזור אליכם ואני ואהרן ואלעזר נעלו לראש ההר
ונשמע ונרד והיו עולים בשלשתן והיה מבקש משה לומר לאהרן ולא
היה יודע כיצד יאמר לו א"ל משה אהרן אחי שמא פקדון נתן לך
הק"בה א"ל הן א"ל מה א"ל נתן לי מזבח ושלחן שעליו לחם הפני'
אמר לו משה שמא כל מה שהפקיד בידך עכשו הוא מבקש ממך
א"ל ומה א"ל נר הפקד אצלך א"ל אהרן לא נר אחד נתן לי אלא
כל אותם שבעה והרי הם דולקים באוהל מועד והיה מבקש משה
להרגישו על נפשו שהיא משולה בנר שנאמר נר ה' נשמת אדם כיון
שראה משה שאין אהרן מרגיש בדבר א"ל באמרת קראך חסיד
שנאמר וללוי אמר תמיך ואוריך לאיש חסידך מיד נפתחת המערה
לפני ה' א"ל משה אהרן אחי הכנס במערה זו א"ל אהרן הן והיה
משה רוצה להפשיט את אהרן מבגדי כהונה שעליו ולא ידע היאך
יאמר לו א"ל אהרן אחי למערה שאנו נכנסים לתוכה אין ראוי
להכנס שם בגדי כהונ' שעליך שמא יטמאו והמערה נאה מאד
שמא מקברים ראשונים היו בה אלא רצוני שתהן אותם לאלעזר
וימתין לנו עד שנצא א"ל אהרן יפה דברת מיד הפשיט משה את
אהרן את בגדיו איפשר לומר כיון שהפשיטו בגדיו מת ערום ונקבר
ערום ח"ו אלא כל כהן גדול לובש ח' בגדי כהונה וכהן הדיוט לובש
ד' אהרן ח' ואלעזר ד' נטל משה ד' מאהרן והלבישם לאלעזר
ונעשה כהן גדול ונשתיירו על אהרן ד' אמרו לאלעזר
המתין לנו כאן עד שנצא נכנסו וראו מטה מוצעת ושלחן ערוך
ומנור' דולקת ומלאכי השרת עומדים עליה א"ל אהרן למש' אחי
עד מתי תסתר ממני הדבור שאמר לך הקב"ה ואתה יודע כשדבר
עמך בראשונה והוא בפיו העד עלי וראך ושמח בלבו ועכשו למה
תסתר ממני הדבור שאמר לך הק"בה אפילו אם הוא דבר מיתה
הריני מקבל עלי בסבר פנים יפות א"ל והואיל והזכרת דבר מיתה
בפיך דבר מיתה הוא והוא הדבר שאמר לי ואני יראתי להודיעך
ועתה ראה מיתתך שאינה כמעשה בשר ודם ולא עוד אלא שמלאכי
השרת באו לסלקך א"ל אהרן משה אחי למה לא אמרת בפני אמי
ואשתי ובני א"ל משה אחי אין אתה יודע שזה מ' שנה שעשית
את העגל והיית חייב כלייה במיתה אלא שעמדתי בתפלה ותחנונים
לפני המקום ב"ה והצלתי אותך מהמיתה שנאמר ובאהרן התנאף

ה׳ וכו׳ ועתה הלואי תהי מיתתי כמיתתך שאתה מת ואני קוברך ובשעה שאמות אני אין לי אח שיקברני ואתה מת ובניך יורשים מקומך ואני מת ואחרים יורשים כבודי ופייסו בדברים ועלה למטתו אהרן וקבל הקב״ה נשמתו ויצא משה מן המערה ותכף נתעלמה המערה ולא היה שום נברא בעולם שיודע זה ויכול להבין את זה: כשראה אלעזר למשה ולא ראה עוד אביו אמר לו רבי היכן הוא אבא א״ל הלך לב״ע וירדו שניהם מן ההר א״ל ישראל אהרן היכן הוא א״ל כבר נפטר לב״ע אמרו למשה לדבריך שתאמר מת ואין אנו יודעין מה עשית לו איפשר שהרגת אותו אין אנו מניחין אותך לילך מכאן או לכאן עד שתראה אותו לנו מת או חי. באותה שעה עמד משה בתפלה לפני המקום ב״ה ואמר לפניו רבש״ע בבקשה ממך תראה להם מטתו שלא יאמרו חי הוא ויעשו אותו אלוה לפי שכל ישראל כולם היו אוהבים לאהרן הרבה. באותה שעה פתח הב״ה, פתח המערה וראו כל ישראל מטתו של אהרן במערה שוכב על מטתו שנאמר ויראו כל העדה כי גוע אהרן ויבכו את אהרן שלשים יום והפכו פניהם למחנה ישראל וראו שנסתלקו ענני כבוד שנתן להם הקב״ה בזכותו וראו מטתו של אהרן פורחין בה באויר העולם. אמר הקדוש ברוך הוא ספדו על הצדיק ספדו על השריים שנא׳ על שדים סופדים מהו על שדים סופדים שכלכלו ופרנסו וזנו שני שדים אתכם זה מ׳ שנה שנאמר שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה וכתב על שדה חמוד על גפן פוריה על כנסת ישראל שנמשלה לשדה חמוד ולגפן פוריה שנותרה בלא סריקי ואחר כך אמר יבוא שלום ינוחו על משכבותם הולך נכוחו וכיון שנסתלקו ענני כבוד ראו ישראל שנולדו במדבר החמה והלבנה ברקיע ורצו להשתחוות לה לפי שמעולם לא ראו ולא ידעו חמה ולבנה לפי שכל ימיהם במדבר לא היה להם לא שמש ולא לבנה כי אם ענני כבוד שנאמר כי ענן ה׳ עליהם יומם ואש תהיה לילה בו נמצא כי הענן היה מקיף אותם כל ימי היותם במדבר וכיון שראה הק״בה שרצו להשתחות לשמש ולירח אמר להם וכי לא אמרתי לכם בתורתי ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים ונדחת והשתחוית להם ועבדתם וכו׳:

נשלם מדרש פטירת אהרן:

מדרש יונה:

ויהי דבר ה׳ אל יונה בן אמתי לאמור קום לך אל נינוה. יתבר׳ וישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הק״בה שרחמיו מרובים על כל מעשיו שבשעה ששיגר יונ׳ אל נינוה להתנבאות עליה לא נזדמן לו אלא במר׳ רחמים כדי להודיע כוחו וגבורתו בים. שנאמ׳ ויקם יונה לברוח תרשישה. משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שמתה אשתו כשהיא מניקה וביקש אשה מינק׳ להניק את בנו כדי שלא יאבד. מה עשתה מניקתה של מלך הניחה את בנו של מלך וברחה. כיון שראה המלך שברחה והניחה את בנו כתב איגרת לתפשה ולחבש אותה בבית האסורין למקום שיש בו נחשים ועקרבים. לימים עבר המלך על הבור שחבשה שם והיא צועקת ובוכה למלך מן הבור. נהגלגלו רחמיו של המלך עליה והפקיד לשלוחו להעלותה ולהחזירה. אף יונה כיון שברח מפני הק״בה הסגיר אותו בים במעי הדגה עד שצעק לפני הק״בה והוציאו. ולמה ברח יונה שפעם ראשונה קודם לכן שלחו הק״בה להשיב את בני ישראל ועמדו דבריו והשיב את גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה כדבר ה׳ אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמיתי אשר מגרת החפר. פעם שניי׳ שלחו לירושלים להחריבה וכשעשו ישראל תשובה עשה הק״בה כרוב רחמיו וניחם על הרעה ולא החריבה והיו ישראל קוראים אותו נביא שקר. פעם שלישית שלחו לנינוה דן יונה דין בעצמו ואמר לא דיו שישראל קורין אותי נביא שקר לא אף אומות העולם קורין אותי נביא שקר. אלא אברח למקום שלא נאמר שכבודו שם. בשמים נאמר על השמים כבודו. בארץ נאמר מלא כל

הארץ כבודו. והרי אני בורח לים שלא נאמר כבודו שם. מה עשה רוצה לירד ליפו ולא מצא אניה לשם. ואות׳ אניה שירד בה יונה הביא הקב"ה עליה סער והחזיר׳ ליפו. כיון שראה יונה שמח בלבו. אמר עכשיו אני יודע שדרכי ישר לפני הק"בה. אמר להם ארד עמכם באניה. אמרו לו והלא אנו הולכים לתרשיש. אמר אבא עמכם תרשישה. ודרך כל האניות כשאדם יוצא מהם נותן שכרו. ויונה מרוב זריזות שרצונו לברוח נתן כל שכרו והקדים בשמחת לבו שנאמר ויתן שכרה וירד בה לבא עמהם תרשישה. אמר ר׳ יוחנן שנתן שכרה של הספינה כולה. ר׳ אומר שכרה של ספינה ארבעים אלפים דינרי דהבא. פרשו מהלך יום אחד בים סיער הקב"ה עליהם את הים ברוח סערה וכל האניות שבים עוברות ושבות בשלום. שנאמ׳ והאניה חשבה להשבר ולא האחרות שבים. וכל כך למה כדי להודיע כוחו וגבורתו של הקב"ה שהוא מושל בשמים ובארץ ובים ואין כל בריה יכולה להסתר מפניו. ר׳ חנינא אומר משבעים אומות היו בספינה וכל אחד ואחד אלהיו בידו. אמרו נקרא כל אחד ואחד בשם אלהיו ולא הועילו מאומה. ויונה ירד בירכתי הספינה ונרדם וישן בא אליו רב החובל אמר לו הרי אנו עומדים בין מיתה לחיי׳ ואתה ישן. מאיזה עם אתה. אמר עברי אנכי. אמר לו והלא שמענו שאלהי העבריים גדול הוא מכל האלהים. קום קרא אל אלהיך. אולי יעשה אלהים ככל נפלאותיו שעשה בים סוף. אמר להם יונה בשבילי הצרה הזאת עליכם. שאוני והטילוני אל הים וישתוק הים מעליכם. שנאמר ויאמר להם שאוני והטילוני אל הים. רבי שמעון אומר לא קבלו עליהם האנשים להטיל את יונה לים. מה עשו נטלו הכלים שבאניה והשליכו אותם לים להקל מעליהן ולא הועילו. רצו לחתור ליבשה ולא יכולו שנאמר ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה ולא יכלו. מה עשו נטלו את יונה ואמרו אלהי עולם אל נא נאבדה בנפש האיש הזה. שאין אנו יודעים מה מעשיו של איש הזה. אלא הוא אומר בפיו בשבילי הצרה הזאת עליכם. הטילו אותו עד ארכבותיו ועמד הים מזעפו. העלוהו אצלם והים הולך וסוער. הטילו אותו עד טיבורו והים עומד מזעפו. העלוהו אצלם והים הולך וסוער. עד שהטילו כולו. שנאמר וישאו את יונה ויטילוהו אל הים. באותה שעה זימן הקב"ה דג גדול לבלוע את יונה. ר׳ טרפון אומר ממונה היה הדג מששת

ימי בראשית. שנאמר וימן ה׳ דג לבלוע את יונה. נכנס לתוך פיו כאדם הנכנס לבית הכנסת גדולה. והיו שני עיניו של דג כשתי חלונות מאירות ליונה. ר׳ מאיר אומר מרגליות היתה תלויה במעיו של דג ומאירה ליונה וראה כל מה שבימים ובתהומות ועליו הכתוב אומר אור זרוע לצדיק. אמר לו הדג אין אתה יודע שבא זמני לכנס בפיו של לויתן. אמר לו הוליכני אצלו ואני מציל אותך ואת נפשי. מיד הוליכו אצלו. אמר יונה ללויתן לויתן תדע שבשבילך ירדתי לראות מקום מדורך ולא עוד אלא שאני עתיד ליטול חבל בלשונך ולהעלות אותך ולזכה אותך בסעוד׳ גדולה של צדיקי׳. ולא עוד אלא ראה בחותמו של אברהם והבט לברי׳. מיד ברח לויתן לפני יונ׳ מהלך שני ימים. אמר יונה הרי הצלתיך מפי של לויתן הראיני כל מה שיש בימים ובתהומות. הראהו נהר גדול שמימי אוקיינוס יוצאים. שנאמ׳ ונהר יסובבני. הראהו שבילי ים סוף שעברו ישראל בתוכו. שנאמר סוף חבוש לראשי. הראהו גיהנם. שנאמר ותעל משחת חיי. הראוהו היכל י״י. שנאמר לקצבי הרים ירדתי. מכאן אנו למידין שירושלים על שבעה הרים עומדת. הראהו אבן שתייה קבועה בתהום והראהו שם בני קרח שעומדים עליה ומתפללין. אמר לו הדג יונה הרי אתה נגד היכל ה׳ התפלל ואתה תענה. והיה יונה שלשה ימים במעי הדג ולא התפלל. אמר הקב״ה אני הרחבתי לו מקום במעי הדג כדי שלא יצטער והוא לא מתפלל לפני. אני מזמין לו דגה מעוברת בשלש מאות וששים וחמשת אלפים דגים קטנים כדי שיצטער ויתפלל לפני. שאני מתאוה לתפילתן של צדיקים. באותה שעה זימן לו הקב״ה דגה מעוברת והלכה אצל הדג. אמרה הדגה לדג איש נביא שבמיעיך שיגרני הקב״ה לבלעו. אם אתה פולטו מוטב ואם לאו אני בולעך עמו. אמר לה הדג לדגה מי יודע זה שאתה אמת אמרת. אמרה לויתן יודע. הלכו שניהם אצל לויתן. אמרה לו דגה ללויתן מלך על כל דגי ימים אין אתה יודע ששיגרני הקב״ה אצל דג זה לבלוע הנביא שבמעי׳. אמר לה הן. אמר לו דג ללויתן אימתי. אמר לו בשלש שעות אחרונות כשירד הקב״ה לצחק בי שמעתי כן. אמר לה לדגה לכי ובולע את הנביא שבמעי הדג. פולטו הדג ובולעו אותו הדגה. כיון שנכנס לתוך מעיה היה מצטער בצער גדול מתוך הטינוף ומתוך זוהמתה של דגה. מיד כיון לבו לתפילה לפני הקב״ה. ויתפלל יונה אל י״י אלהיו ממעי הדגה. אמר לפניו רבונו של עולם

אנה אך מרוחך ואנה מפניך אברח. אם אסק שמי׳ שם אתה ואציעה שאול הנך אשא כנפי שחר אשכונה באחרית ים גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך. שוב אמר לפניו. רבונו של עולם. אתה הוא מלך על כל ממלכות. אתה אדון מושל על כל רוזני תבל. כסאך שמי השמים והארץ הדום רגליך. מלכותך במרום וממשלתך בעומק. מעשה כל העולם לפניך גלוים. ותעלומות כל גבר לפניך פרושים. דרכי כל הארץ אתה חוקר. ומצעדי כל חי אתה בוחן. וכל רזי עולם ידועין לך. ולבבות אתה מבין. מחשבות כל אדם חשובין לך. כל מסתרין גלוין לך. אין תעלומות לפני כסא כבודך. ואין נסתר מנגד עיניך. כל רז ורז אתה סודר. כל דבר ודבר אתה סח. כל מקום אתה שם. עיניך צופות רעים וטובים. שנאמר עיני ה׳ צופות רעים וטובי׳. בבקשה ממך ענני מבטן שאול. והושיעני ממצולה. ותבא לפניך שועתי. ועשה מהרה בקשתי. שאתה ברחוק ושומע בקרוב. שנאמר בצר לי אקרא ה׳. ועדיין לא נענה. שוב אמר לפניו רבונו של עולם נקראת מוריד ומעלה הרי ירדתי העליני. ממית ומחיה נקראת הרי הגיעה נפשי למות החייני. ולא נענה עד שיצא דבר זה מפיו אשר נדרתי להעלות את לויתן ולזבוח אותה בסעודה של צדיקים לפניך אשלם ביום תשועתי. שנאמר ואני בקול תודה אזבחה לך אשר נדרתי אשלמה. באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב״ה על יונה ואמר לדגה פלטי יונה ליבשה ופלטו תשע מאות וששים וחמשה פרסאות ליבשה שנאמר ויאמר ה׳ לדג. מלמד שזימן הקב״ה דג גדול מכולן לבלוע ליונה ולדגה. כיון שראו המלחים אותן נפלאות שעשה הקב״ה עם יונה השליכו את אלהיהם בים. שנאמר משמרים הבלי שוא חסדם יעזובו. ועלו לירושלים ומלו בשר ערלתם. שנאמר ויראו האנשים יראה גדולה את ה׳ ויזבחו זבח הם לא זבחו אלא דם ברית מילה שהוא כדם זבח. ונדרו להביא איש את אשתו ואת בניו ואת כל אשר לו לאלהי יונה ונדרו ושלמו. ועליה׳ ועל שאר גירי הצדק נאמר יאמרו נא יראי ה׳ כל״ח. מיד נגלה עליו בית דין שנית. שנאמר ויהי דבר ה׳ אל יונה שנית לאמור. קום לך אל נינוה העיר הגדולה. שינרו להתנבאות עליה ולהחזיר אנשי נינוה בתשובה. מיד עמד יונה והלך לנינוה בלב שלם. שנאמר ויחל יונה לבא בעיר מהלך יום אחד. ונינוה היתה עיר גדולה. מלמד שהיתה נינוה מהלך ארבעי׳ פרסאות על ארבעי׳ פרסאו׳ והיו בה

שנים עשר שווקים וכל שוק ושוק היה בה שנים עשר אלף ריבוא בני אדם והיו בה שני רחובות וכל רחוב ורחוב היו בה שנים עשר מבואות וכל מבוי היה שנים עשר חצירות וכל חצר שנים עשר בתים וכל בית ובית היו בה שנים עשר גיבורים וכל גיבור וגיבור היו לו שנים עשר בנים. והיה יונה עומד בשוק אחד ומכריז והיה קולו מהלך מ׳ פרסאות והיו שומעין קולו בכל שוק ושוק ורחוב ורחוב ובכל מבוי ומבוי בכל חצר וחצר בכל בית ובית ובכל שער ושער בעיר נינוה. והיו אנשי נינוה שוברים את לבם ונהפכה דעתם עליהם וחזרו כולם בתשובה אחד אנשים ואחד נשי׳ אחד שרים ושרות ואחד בחורים ובתולות. שנאמר ויאמינו אנשי נינוה באלקי׳. הגיע הדבר לאסנפר מלך נינוה ועמד מכסא מלכותו ונטל כתר מעל ראשו והניח על ראשו אפר ופשט בגדי ארגמן הניח בעפר לבושו ונתפלש בעפר. ואמר הוא וכל אנשי ביתו וכל שריו ועבדיו וכל גדולי המלכות להתענות הם וכל אנשי בתיהם שלשה ימים ושלשה לילות וכל יושבי עיר נינוה. והכרוז היה יוצא לפני המלך שלשה ימים ושלשה לילות אל תאכלו ואל תשתו כל משתה ויתכסו בשקים ויתפלשו באפר ויתפללו בבכי לפני הקב״ה בכל שוק ושוק בכל רחוב ורחוב בכל בית ובית בכל שער ושער שבעיר נינוה. הגביהו יונקי שדים שלהם כלפי מעל׳ ואמרו לפני הקב״ה בבכי גדול עשה בשביל אילו שלא חטאו ואולי ירחם הקב״ה עלינו ולא יאבד אותנו מכעסו. אמר ר׳ שמעון בן חלפתא תשוב׳ של רמאות עשו אנשי נינוה. מה עשו העמידו עגלים מבפני׳ ואימותם מבחוץ סייחים מבפני׳ ואימותם מבחוץ והיו אילו גועין מבפני׳ ואילו מבחוץ. אמרו לפני הקב״ה אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמי׳ על אילו. אמר ר׳ אחא בערביא עבדין כן שנא׳ מה נאנחה בהמה נבוכו עדרי בקר. כתי׳ ויקראו אל אלקים בחזקה. אמר ר׳ שמעון בן חלפתא חציפא נצח לבישא וכ״ש לטובתו של עול׳. מיד כל בני העיר עשו כדבר המלך ויתפללו בבכי ובמר נפש ובדמעות לפני הקב״ה. ביום השלישי שבו מדרכם הרעה. שנאמר וישובו איש מדרכו הרעה. כיצד שבו אפילו מציאה שמצאו בשדות ובכרמים בשוקים וברחובות החזירו לבעלים. ובכל בית ובית שהיו עשרה לבנים מן הגזל ואפי׳ בפלטין של מלך שהיו דמיו יקרים עד אין חקר שוברים כולם והחזירם לבעליהן. וכל גן וגן וכל כרם וכרם שהיו בה שתי גפנים או שני אילנות מן הגזל

עקרו׳ והחזירו לבעליהן. שתי כריכות אחת של שתי ואחת של ערב שנגזלה אשה קרעו כל הבגד וכרכו שתי כריכות אחת של שתי ואחת של ערב והחזירם לבעליהן. כיצד שבו מדרכם הרעה מלמד שכל אחד ואחד היה עושה משפט וצדקה וכל מי שהי׳ בידו עבירה הלך ומתודה ונזכר בתורה ומקבל עליו דין שמים. אם לסקילה סקילה אם לשריפה שריפה אם להריגה הריגה אם לחניקה חניקה עד שזכו לחיי העולם הבא. אפי׳ אם מכר אדם לחבירו בית חריבה ועמד לבנות׳ ומצא בה מטמון של כסף וזהב מה היה עושה היה קורא לאותו האיש שמכר לו את הבית חריבה ואומר מטמון שמצאתי בתוך החורבה זו היא שלך משיב המוכר ואומר ללוקח אני כשמכרתי הבי׳ החריבה כל אשר בתוכ׳ מכרתי לך ועכשיו מטמונית הללו שלך. אם לא היו רוצים ליטול לא המוכר ולא הלוקח הלכו שניהם אצל הדיין אמר לוקח לדיין אדוני כשלקחתי חורבה זו מן האיש הזה לא לקחתיה אלא חורב׳ בלבד וכשחפשתי בה מצאתי בה אבני׳ טובו׳ ומרגליו׳ ועתה יטול ממני ולא יעזב אצלי כי בשביל הגזל הקב״ה מחריב את העולם שנאמר כי מלאה הארץ חמס מפניהם. אמר לו מוכר לדיין אני כשמכרתי לו חורבה זו מכרתי לו היא וכל אשר מה שבתוכה כשם שאתה בורח מן הגזל כך אני בורח מן הגזל שכל מי שגוזל מחבירו אפי׳ שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו ממנו שנאמר כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח. מה עשה הדיין ביקש שטר של אותו חורבה הלך במניין עד ארבעה דורות ומצא יורש לאותו איש שהטמין אותה והחזירו לבעליו על אותו נאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. כיון שראה הקב״ה באנשי נינוה מעשיהם הטובים קרע את גזר דינם. וירא אלקי׳ את מעשיהם. אמר ר׳ יצחק ארבעה דברים מקרעי׳ גזר דינו של אדם צעקה. צדקה. שינוי השם. ושינוי מעשה. צעקה דכתי׳ ויצעקו אל ה׳ בצר להם ממצוקותיהם יוציאם. צדקה דכתיב וצדקה תציל ממות. שינוי השם דכתיב ויאמר ה׳ אל אברהם שרי אשתך וגומ׳. שינוי מעשה דכתי׳ וירא אלקים את מעשיהם. ויש אומרים אף שינוי מקום שנאמר ויאמר ה׳ אל אברם לך לך והדר ואעשך לגוי גדול. ואידך ההוא זכותא דארעא דישראל הוא דקא גרים. שנו רבותינו סדר תעניות כיצד מוציאין התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר מקלה על גבי תיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו וזקן שבהם אומר לפניהם

דברים כבושים אחינו לא שק ולא תענית גורמים אלא תשובה ומעשים טובים גורמי׳. שנא׳ וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכ׳. ואומר ויתכסו שקים האד׳ והבהמ׳. מאי עביד אסרו הבהמות לחוד והוולדות לחוד. אמרו לפניו רבונו של עולם אם אין אתה מרחם עלינו וכו׳ כדאמרינן לעיל. ויקראו אל אלקים בחוקה מאי אמרו. אמר שמואל אמרו לפניו רבונו של עולם עלוב ושאינו עלוב צדיק ורשע מי נדחה מפני מי. וישובו מדרכם הרעה ומן החמס. אמר שמוא׳ אפי׳ גזל מריש ובנאו בבירה מקעקע הבירה ומחזיר מריש לבעליו. ופליגא דר׳ יוחנן דאמ׳ ר״י מה שהיה בכף ידיה׳ החזירו בשידה תיבה ומגדל לא החזירו. כיון שראה הקב״ה באנשי נינוה ששבו מדרכם נח מכעסו ועמד מכסא דין וישב על כסא רחמים ונתרצה ואמר סלחתי. מיד נפל יונה על פניו ואמר רבש״ע יודע אני שחטאתי לפניך מחול לעוני שברחתי לים שלא ידעתי כח גבורתיך ועכשיו ידעתי. שנא׳ כי אתה אל רחום וחנון. אמר לו הקב״ה אתה חסת על כבודי וברחת מלפני לים אף אני חסתי על כבודך והצלתיך מבטן שאול. ומרוב חמה שהיה במעי הדגה נשרף בגדו ומעילו ושערותיו וזבובין ויתושין ונמלים ופרעושין שרויין עליו ומצערין אותו עד שבקש נפשו למות. שנאמר וישאל את נפשו למות. מכאן אמרו כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו או להחזירו בתשוב׳ ואינו מחזירו בא לידי צער. מה עשה הקב״ה העל׳ קיקיון על ראש יונה בלילה ובשחרית עלו עליו ער״ה עלין וכל עלה ועלה ארבעה זרת וטפח. ארבעה אנשי׳ יכולין לישב בצילו תחת הקיקיון לכבוש את השמש. זימן הקב״ה תולעת והכה את הקיקיון ויבש ומת. וזבובין ויתושין שרויין עליו ומצערים אותו מכל צרדים עד שבקש נפשו למות. באותה שעה זלגו עיניו דמעות כמטר לפני הקב״ה ואמר לו יונה מפני מה אתה בוכה יש לך צער על זה שלא גדלתו לא הכנסת בתוכו זבל ולא השקית בו מים לילה אחת היה ולילה אחת יבש. כך חסת עליו. ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה. באותה שעה נפל על פניו ואמר הנהג עולמך במדת רחמים דכתיב לה׳ אלקינו הרחמים והסליחות:

ויאמר ה׳ לדג*) וכי באיזה מקום אמר ליה. אלא בשעה

---

*) מכאן עד סוף המדרש נעתק מזוהר פ׳ ויקהל חלק ב׳ דף קצ״ח.

שברא הקב"ה את העולם בשבעה ימי בראשית ביום החמישי ברא דגי הים וצוה שיהא חד דג מזומן לבלוע ליונה ויהיה במעיו שלשה ימים ושלש' לילות ואח"כ ישליכהו לחוץ. ולא זה בלבד אלא כל מה שברא הקב"ה במעש' בראשית בכולן התנה עמהם בתנאי. ביום הראשון ברא שמים והתנה עמהם שיעלה אליהו השמימה בין הסערה וכן הוה דכתיב ויעל אליהו בסערה השמימה. בההוא יומא התנה עמהן דיחשיך לשמשא במצרי' דכתיב ויהי חושך אפילה בכל ארץ מצרים ג' ימים. ביום השני ברא רקיע שיהיה מבדיל בין מים למים כדכתיב ויאמר אלקים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים והתנה הקב"ה עמהן שיהיו מבדילין בין טמאה לטהרה לטהר בהון וכן הוה. ביום השלישי הוציא האדמה מבין המי' ואסף המים למקום אחד וקרא להם ימים והתנה עם הים שיעבור ישראל מתוכו ליבשה ולטבוע את המצריי' וכן הוה דכתיב וישב הים לפנות בקר לאיתנו אל תקרי לאיתנו אלא לתנאי במה שהתנה הקב"ה במעש' בראשי' ועוד התנה לארץ שתפתח את פיה במחלוק' קרח ותבלע לקרח וכן הוה דכתיב ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם ואת קרח. ביום הרביעי ברא השמש והירח דכתיב יהי מארת ברקיע השמי' והתנה עם השמש שיהיה עומדת באמצע השמים בימי יהושע דכתיב ויעמוד השמ' בחצי השמים התנה עם הככבי' שילחמו עם סיסר' דכתי' הככבי' ממסילות' נלחמו עם סיסרא. ביום החמישי ברא דגי הים ועוף השמים התנה בעופות למיזן עורבים לאליהו בזמן שעצר השמים ולא הידה מטר דכתי' ואת העורבי' צויתי לכלכלך שם צויתי כבר מששת ימי בראשית והתנה עם דגי הים לבלוע חד דג ליונה ולהשליכהו ליבשה. ביום הששי ברא את האדם והתנה עמו דנפיק מיניה האשה שתתן מזון לאיהו דכתיב הנה צויתי שם אשה לכלכלך הנה צויתי מששת ימי בראשית. וכן כל דבר ודבר שיתחדש בעול' הקב"ה מצוה הדבר ההוא מששת ימי בראשית אף הכא ויאמר ה' לדג ויאמר מששת ימי בראשית:

יונה שירד לספינה זו הנשמה של אדם שירדה בעולם הזה להיות בגוף של אדם הנמשל לספינה. ולמה מקרי הנשמה יונה על דרך הפסוק לא תונו איש את עמיתו. וכל זה גורם השותפות שיש לה עם הגוף. והאד' הולך בעולם הזה כספינה בלב הים הגדול שחישב להישבר כדכתיב והאניה חשבה להשבר. כן האדם בעולם הזה שחטא וחשב בלבבו שלא יהיה לו שום מכשול מעון זו

הקב"ה מטיל רוח סערה חזקה ומזכיר לו העון והחטא שעשה ושולח לו יסורין ופורעניות כמו הסערה. וזהו הסערה לספינ' שהוא האדם שמזכיר לו העון והביא לו היסורין והפורענות. וכיון שנתפס ביסורין אף על פי כן הנשמה עומדת במרדה ולא חוזרת בתשובה. מה כתיב ויקרב אליו רב החובל מי הוא רב החובל זהו יצר טוב שהוא מנהיג הכל. ויאמר לו מה לך נרדם קום קרא אל אלהיך לא שעת כושר הוא לישן שמעלה לך דין על כל מה שעשית בעולם הזה חזור בך הסתכל בדברים האילו ושוב למרך. ומה מלאכתך ועסקיך בעולם הזה שעשית ומודה לפני אדון העולם. ומאין תבא הסתכל מאין באת מטיפה סרוחה ולא תתגאה. ומה ארצך הסתכל מן העפר אתה בא ואל העפר אתה תשוב. ואי מזה עם אתה הסתכל אם זכות אבות מגין עליך. כיון דסלקין ליה לדינא. והסערה שהיא היסורין והפורעניות הם לפני הקב"ה למידן ברה את האדם. בההיא שעה באו הב"ד הגדול יש מהם שמזכין את האדם ויש מהם שמחייבין את האדם ואם לא זכה האדם מה כתיב ביה ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה ולא יכלו. משתדלין המזכים את האדם להביא לעה"ב ולא יכלו. מ"ט כי הים הולך וסוער עליהם גוזרת הדין שחטא האדם לפני הקב"ה עומדת עליו לחייבו. ובההוא שעה יורדין ג' שלוחים חד דכתב כל זכותיה וכל חוביה שעשה בעולם הזה. ואחר שעשה החשבון כמה ימיו, ואחר שהיה הולך כשהיה במעי אמו. וישאו. כיון שנושאין את האדם מביתו לבית הקברות מכריזין עליו אם זכאי הוא מכריזין עליו תנו יקר לדיוקנא של מלך יבוא שלום ינוחו על משכבותם הולך נכחו. מנא ליה דכתיב והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך. ואם חייב הוא מכריזין עליו ואומרין ווי לפלוני טוב לו שלא נברא משנברא. מה כתיב בתריה ויטלהו אל הים ויעמד הים מזעפו. כיון שנכנס לבית הקברות שהוא מקום הדין הסערה שהם היסורין עומדין מזעפו ודג שבלע הוא הקבר. מה כתיב ויהי יונה במעי הדג. מעי הדג הוא השאול מנ"ל דכתיב מבטן שאול שועתי. ויונה במעי הדג היה וקרי ליה בטן שאול. שלשה ימים ושלשה לילות. אילו שלשה ימים שהאדם בקבר ונתבקעו מעיו. לאחר שלשה ימים ההוא טנופא מתהפך על אפיו ואומר לו טול מה שנתת בי. אכלת ושתית ולא נתת לעניים וכל ימיך הוו כחגין וכמועדים. עניים הוו רעבים שלא אכלו עמך. קח מה שנתת בי זהו דכתיב

וזריתי פרש על פניכם. לאחר שלשה ימים להלאה דן הקדוש ברוך
הוא את האדם מה שחטא בעיניו ובידיו וברגליו עד שלשים יום
כל שלשים ימים תאילו נידון הנשמה והגוף ביחד. ובשביל כך לא
סלקת הנשמה לרקיע והיא בארעא ולא סלקת למקום שחצבה משם
כאשה שיושבת בדד מחוץ כל ימי טומאתה לאחר שלשים יום הנשמה
סליק לרקיע וגוף אתבלי בארעא עד ההוא זמנא דכתיב הקיצו
ורננו שוכני עפר כי טל אורות טלך וארץ רפאים תפיל.
ואימתי יהיו בזמן שיעבור מלאך המות מן העולם דכתיב בלע המות
לנצח כיון דבלע המות לנצח לאחר כך ומחה י"י דמעה מעל כל
פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ. ויאמר ה' לדג ויקא
את יונה אל היבשה. כיון שיקיצו שוכני עפר כל הקברים יקיאו
את המתים שבהם היינו הוא דכתיב וארץ רפאים תפיל מאי תפיל
דיקיא לון לחוץ מבי קברי. רפאים מהו רפאים שיקבלו הרפואה
ויחיו כבראשונה וידבקו עצם בעצם. והא כתיב רפאים בל יקומו.
אלא ודאי כולי עלמא ידבקו עצם בעצם ויחיו כבראשונה בבירת
הקברות. אבל מקצת מהם יקומו ומקצת מהם לא יקומו ועל זה
כתיב רפאים בל יקומו וטוב חלקיהון של ישראל דכתיב בהו נבלתי
יקומון:

תם ונשלם מדרש יונה:

מדרש תמורה

המיוחס לר׳ ישמעאל ור׳ עקיבא.

פרק א׳: ר׳ ישמעאל אומר מי יתן שומע לי. יפה כחו של איוב. אמר זה הפסוק. (איוב ל״א) מי יתן שומע לי ולא אמות אבל מה אעשה (שם) הן תוי שדי יענני. אמר איוב מאי אכפת לי שאמות ותלקח רוחי. א״ל הקב״ה הא ספרא מתים. הן תוי שדי יענני. והיינו מה דאמר. (יחזקאל ט׳) והתוית תי״ו על מצחות אנשים. (איוב ל״א) וספר כתב איש ריבי זהו ספר הולדות אדם. החתום הוא על כל תולדות האדם. (קהלת ט׳) מקרה אחד לצדיק ולרשע כו׳. כל תולדות אדם הולכין כמו שהולכין דברים מן הפה. וכמו שהלך אדם. מה תולדות אדם חסר השני וי״ו והראשון מלא. כך הדורות אינם הולכים למות שלימים עד שגופם מתחסר מהמלכים שיש בגופו. שבגבורתו וברוב כחו של המקום. ברא כל העולם שנים שנים. זה תמורת זה. וזה כנגד זה. שיתבוננו בחכמתו. ולהודיע להם. שכל דבר ודבר יש לו שותף. ויש לו תמורה. ולולי זה לא הי׳ זה. חיים למה נקרא חיים. ומות למה נקרא מות. לולי מות לא נקראו חיים. ולא נודע שהם חיים. וכן המות. אילולי חיים לא הי׳ מות. ולא נודע המות. והאיך הוא המות הזה. אמר ר׳ ישמעאל בגוף הזה יש בו מלכים. הדם והלובן ומרה אדומה ומרה השחורה. וכיון שאדם נעשה גדול. כחו תש. ודמו משתנה. ופניו מוריקות. ואחד מהמלכים מתגבר. או מתחסר. (תלים ק״ד) תוסף רוחם יגועון וכו׳. למה הדבר דומה. לנוד נפוח. בזמן שהנוד שלם. הרוח עומדת בתוכו. נבקע או נקרע הרוח הולכה. כך הגוף בזמן שהמלכי׳ עומדים במלכותם. הרוח עומדת בו. כרוח שבנוד. ולמה הגוף דומה. למלך שיש לו צבאים. ויש עליהם ארבעה שרים ובמלכותו ארבע

מדינות. ובעלי המדינות רעים. אם השר מעלי׳ עיניו מהם. מגבולו או ממקומו הם יוצאים עליו. וכל מלכותו מתבלבלת. כך הגוף הוא המלך. והצבאות הם הגידים. והמדינות הם העצמות. וד׳ השרים הם ד׳ יסודות הגוף. ואלו הן. הדם והלובן ומרה אדומה ומרה שחורה. וכיון שאחד מן השרי׳ מעלים עיניו כמעט. מיד הגוף מתבלבל ונחלה האדם. ואם יחסר אחד מן השרי׳. הרוח הולך והגוף כלה. א״ל ר׳ עקיבא והאיך בני אדם יש מתים קטני׳. ויש מתים גדולי׳. ויש מתים זקני׳. א״ל כך הוא. כיון שאחד מן היסודות מתחסר. הגוף מת. וכן הוא כנגד ד׳ יסודות שבגוף. ארבע מלכיות. וד׳ פינות. כנגד העולם. לובן כנגד מזרח. שהאור יוצא משם. ובני מזרח לבני׳. הדם כנגד צפון. שכשם שהצפון פתוח. כך הגוף פתוח לפני הדם. שבכל מקו׳ שתחתוך מן הגוף. הדם יוצא משם. אבל השלשה אינם יוצאי׳ מכל מקו׳ שתחתוך. ובני צפון כולם אדומים. מרה אדומה כנגד המערב. כי השמש מתאדמת. בגבול המערב. ופני מערב מאדימין. בערת שקיעתה. מרה שחורה. כנגד דרום. שתולדתה בצנה. כך הטללי׳. וכנגדן ארבע יסודי העול׳. מרה שחורה כנגד העפר. תולדתה צינה ויבשה. כך העפר. מרה אדומה כנגד האש. תולדתה חמה ויבשה. הלובן כנגד המים. תולדתו קר ולח כמו המים. הדם כנגד הרוח:

פרקב: ר״ע פתח. (תלי׳ ק״ג) אנוש כחציר ימיו וכו׳ מעשה בר׳ ישמעאל ור״ע שהיו מהלכין בחוצות ירושלי׳. והי׳ עמהם אדם א׳. פגע בהם אדם חולה. א״ל רבותי אמרו לי במה אתרפא. א״ל עשה כך וכך. עד שתתרפא. א״ל ומי הכה אותי. א״ל הקב״ה. א״ל ואתם נכנסתם עצמכם בדבר שאינו שלכם. הוא הכה ואתם מרפאי׳. אינכם עוברי׳ על רצונו. א״ל מה מלאכתך. א״ל עובד אדמה אני. והרי המגל בידי. א״ל מי ברא את הכרם. א״ל הקב״ה. א״ל ואתה מכנים עצמך בדבר שאינו שלך. הוא ברא אותו. ואתה קוצץ פירותיו ממנו. א״ל אין אתם רואי׳ המגל בידי. אילולי אני יוצא וחורשו ומכסחו ומזבלו ומנכשו. לא תעלה מאומה. א״ל שוטה שבעולם. ממלאכתך לא שמעת מה שכתוב (שם) אנוש כחציר ימיו. כשם שהעץ אם אינו מנכש ומזבל ונחרש. אינו עולה. ואם עלה ולא שתה מים ולא נזבל. אינו חי והוא מת. כך הגוף. הזבל הוא הסם ומיני רפואה. ואיש אדמה הוא הרופא. אמר להם בבקשה מכם אל תענישוני: הגוף הזה תולדותיו נתלין זה בזה. וזה בזה. ואם

אין זה אין זה. וכיון שהם מתפרקות אחד מחבירו. הגוף נטוי ומת. כמו שיש לבית ארבע צדדין. אם מתפרק אחד מהן הבית נופל. וכל מה שברא. בתמורה בראו. אילולי מות לא הי׳ חיי׳. ואילולי חיי׳ לא הי׳ מות. ואילולי שלום לא הי׳ רע. ואילולי רע לא הי׳ שלום. אילו יכנס אדם במדינה. חציה שלו׳ וחציה רע. הי׳ הולך ברע ומכיר שלו׳. ואם מדינה אחרת כלה שלו׳. אם אין שם רע אין השלו׳ ניכר. אם היו כל בני אדם טפשין. לא היו נכרין שהן טפשי׳. ואלו הי׳ כל בני אדם חכמי׳. לא היו-נכרי׳ שהם חכמי׳. אלא (קהלת ז׳) גם זה לעומת זה עשה אלהי׳. ואלו היו כל בני אדם עשירי׳. לא היו ניכרי׳ שהם עשירי׳. ואלו היו כלם עניי׳ לא היו ניכרי׳ שהם עניי׳. אלא ברא עניים ועשירי׳. שיהיו ניכרי׳ זה מזה. חכמי׳ וטפשים כדי להבדיל זה מזה. מתים וחיים. כדי להבדיל בין זרע ושממה. ברא חן וברא כיעור. זכרי׳ ונקיבות. ברא אש ומים. ברזל ועץ. אור וחושך. חום וקור. אכילה ורעבון. שתיה וצמאון. הילוך וחגרות. ראיה וסמיות. שמיעה וחרישות. ים ויבשה. דיבור ואלמות. מעשה ובטלות. דאגה ורצון. שחוק ובכיה. רפואות וחולי. עם כל התמורות שאמר שלמה בקהלת. עת ללדת ועת למות. וכל זה להודיע גבורתו של הקב״ה. שכל דבר שברא בשתים ובשתוף. וכי לא הי׳ המקום יכול להוציא בנים בלא עריות. ובלא גלוי ערוה. אלא הכל בשתוף ובתמורה. אם אין זכר ונקיבה נזקקין אין הילד יוצא. אין זכר מוליד בלא נקבה. ולא נקבה בלא זכר. ואין בית נבנה בעצמו. ולא בית עצמו בונה בית אחר. אלא בבנאי שיבנה. אין חרש עצים בלא קרדום. ואם אין חרש אין קרדום. ואם אין קרדום אין חרש. ואם אין טהרה אין טומאה. ואם אין טומאה אין טהרה. אמרו חזרים וכל מיני בהמה טמאה לבהמה טהורה. מבקשים אתם להחזיק לנו טובה. אילולי אני וחבריי שאנו טמאים. לא נודעתם שאתם טהורין. אם אין צדיק אין רשע. אמר רשע לצדיק מבקש אתה להחזיק לי טובה. לולי שאני רשע מאין היית ניכר. אלו הי׳ כל בני אדם צדיקים לא הי׳ לך יתרון: הרי אמרנו יש לכל תמורה חוץ מדבר א׳. להודיע לכל באי עולם ברמז. שהוא אחד. ואין לו שני. וכמו כן הרוח שאין לו תמורה ולא שותף ואין אתה יכול לאחוז אותה ולא להכותה ולא לשורפה ולא להשליכה. ואם תאמר הנוד אתה יכול לאחוז אותה. לאו. כי אלו נפתח הנוד. ובא אתה ואמר מה יש בו ואמר לו הרוח. ואמר לך מה היא שחורה

או אדומה לבנה או ירוקה. היאך היא נמכרת בשוק. אינך יכול להשיב לו תשובה. ואם אתה פותח פי הנוד היא הולכה לה ואין אתה יכול לראותה. אם שחורה או אדומה אם לבנה או ירוקה. ולא עוד אלא נושאת בני אדם ונושאת השמים והארץ מנין אתה יודע ממראה עיניך. אדם נכנס לבית לפנים מבית. ומערה לפני׳ ממער׳, ומניף בבגדו והרוח יוצא ואינך יודע. מהיכן יוצאת. ומהיכן באת. הא למדת שהרוח מלאה עולם: וכך הי׳ המעשה ששאלה המלכות את ר׳ עקיבא על מה העולם עומד. א״ל על הרוח. א״ל הראיני. א״ל הביאו לי גמלים טעוני מלח. הביאו לו גמלים טעוני מלח. הוליכם בכל פנות הבית אמר להם מה אתם רואי׳. א״ל גמלים טעוני מלח. אמר להם הביאו לי חבל הביאו לו חבל וכרך בצואריהן. נתן החבל לשני בני אדם. אמר להם זה ימשוך מכאן. וזה ימשוך מכאן. עד שחנקן. אחר שחנקן א״ל העמידו אותם. א״ל אתה הוא חכם היהודי׳, אחר שחנקת אותם. אתה אומר העמידו אותם. א״ל ומה חסרת מהם. הא למדת מכאן שאין העולם עומד אלא ברוח שהיא מעולה ומשובחת. והיא היתה מראש שנאמר (בראשית א׳) ורוח אלהי׳ מרחפת על פני המים. והם ב׳ דברי׳ שלא מצינו להם בריאה. הרוח והמים והם היו מראש שנאמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים. כלל העולם וכל אשר בו מצינו להם בריאה בששת ימי המעשה. חוץ מן המים והרוח והחשך שנאמר. וחשך ע״פ תהום ורוח אלהים מרחפת ע״פ המים עד שבא ישעי׳ ואמר יוצר אור וכורא חושך. ר׳ ישמעאל אומר אחד ואין לו תמורה ולא שני כנגדו. זהו מנהג המניין. אחד אחד. כך אין לו להקב״ה אחד. אחד שאין לו אחר. אבל הקב״ה אחד. שאין לו שני. ואין אדם יודע היכן הוא מקומו. והחיות אין יודעות היכן הוא מקומו ולא המלאכים המהללים שמו יודעין היכן הוא מקומו שנאמר ברוך כבוד ה׳ ממקומו ולא השמי׳ והארץ מהללי׳ מן המקום שהוא שם שכן אנשי לשכת הגזית קוראין אותו מקומו של עולם ולא העולם מקומו. אבל הרוח לא מצינו שיתלה אלא בהקב״ה שנאמר (בראשית א׳) ורוח אלהים מרחפת. רוח אל עשתני (איוב ל״ג) מנשמת אל יתן קרח. (איוב ל״ז) ועתה ה׳ אלקים שלחני ורוחו. (ישעי׳ מ״ח) רוח ה׳ דיבר בי. (תהלים ק״ד) תשלח רוחך יבראון וכו׳. (משלי ט׳) תן לחכם ויחכם עוד וכל אסיפה שבתורה לשון כנוס חוץ משנים. תוסף רוחם יגועון. אם היה לשון כנוס למה

יגועון אלא לשון פיזור. פיזור אותם ואח"כ יגועון ואל עפרם ישובון. (צפני' א') אסף אדם ובהמה אסף עוף השמים. ומנין שהוא לשון כלוי ממה שאמר שלמה עת ללדת ועת למות. אמר שלמה כנגד הלל הגדול כ"ח תמורות ובהלל הגדול כ"ו פסוק'. נשתיירו ב' תמורות כנגד ב' לוחות הברית:

פרק ג': תמורה ראשונה עת ללדת. כנגד הודו לה' כי טוב שכיון שנולד האדם. אביו ואמו נותנין הודאה גדולה להקב"ה. שיצא מן הגידין ומן העצמות. ומכל האברים. ונכנס והולך בחוליות השדרה עד בואו לשדרה ומן השדרה לזכר ומן הזכר לרחם אמו והוא נוצר שם ארבעים יום ועושה שם ט' חדשים. ואח"כ יוצא ברתת ובזיע ובצער וצירי לידה ויוצא בשלום ולכך ראוי ליתן להם הודאה גדולה שנאמר הודו לה' וגו' הכניסו בחסד ובראו בחסדו בחסד הוציאו בחסדו העמידו ולולי חסדו לא הי' העולם נבנה שנאמר (תהלים פ"ט) אמרתי עולם חסד יבנה:

תמורה ב' ועת למות. כנגד הודו לאלהי האלהים שהוא ממית ומחיה והוא אלהי האלהים. ולא כאומות האומרים ב' רשויות הן בעולם א' ממית וא' מחיה. אלא הוא אלהי האלהים. שממית ומחיה. שנאמר (דברים ל"ב) אני אמית ואחיה. הוא היה. והוא יהי' ובחסדו הוא המחזיר נשמה לגוף. כ"ל ח':

תמורה ג' עת לנטוע. כנגד הודו לאדוני הארונים. שאם נטע אדם נטיעה או פרדס אל יאמר פרדס שלי ונטיעה שלי. שאם לא ימטיר הקב"ה להשקות את הנטיעה ופרדס היכן נטיעתו אלא הקב"ה הוא אדון לכל דבר שנאמר (יהושע ג') ארון הברית אדון כל הארץ. הרי המקום נקרא אדון לארון: הודו לאדוני הארונים שבחסדו מגדל ומרוה את הנטיעה. ובחסדו מעלה פירותיה כל"ח: (כאן חסר תמורת ד'):

תמורת ה' עת להרוג. כנגד לעושה השמים בתבונה. מה השמים אינם זזים אלא עומדים. כך דינו של נהרג אינו זז לעולם עד שיתבע ומפיל מזלו ממנו למעלה. שכן מצינו שנפרע הקב"ה מן האומה. תחלה נפרע משרה שלה שנאמר (ישעי' כ"ד) והי' ביו' ההוא יפקוד ה' על צבא המרום במרום. ובחסדו הוא עתיד להחיותם בדין ולדון אותם:

תמורת ו' עת לרפוא. כנגד לרוקע הארץ על המים כ' ל"ח. מה הארץ רקועה על המים זו לעומת זו. זו תמורת זו. כך

החולי והרפואה כנגדה ובחסדו הוא מרפא כל באי העולם. לרוקע הארץ על המים כי ל"ח:

תמורת ז׳ עת להרוס. כנגד לעושה אורים גדולים וגו׳ מה המאורות הללו פורצים והולכים ברקיע ומאין הולכין ממערב למזרח. כך כל מי שהוא פורץ גבול עולם. או גדרן של חכמי׳ או גדרה של תורה אין לו מחילה וסליחה ואורו כבה. כמו שהמאורות כהין במערב בגבול התחום ואינם נראין. ובחסדו הוא מאיר להם מאורו. והוא מנהיגו של עולם כי ל"ח:

תמורת ח׳ ועת לבנות. כנגד את השמש לממשלת היום מה השמש יוצא בגבורה שנא׳ (תלי׳ י"ט) ישיש כגבור לרוץ אורח וכן הבנין אינו נראה נאה אלא ביום שהשמש יוצא בו. ומה השמש שכיון שיודע שיזרח ועתיד הוא לשקוע ולהכבות מן העולם ואעפ"כ הוא יוצא ומאיר לעולם כך האדם יודע אע"פי שהוא הולך למות ולהתכסות מן העולם אעפ"כ אינו נמנע מלבנות. והשמש כמו כן. אינו נמנע מלהזריח לעולם כל"ח:

תמורת ט׳ עת לבכות. כנגד את הירח וכוכבים לממשלות בלילה. מה הבכיה הזאת אינה אלא מצרה ומקוצר רוח. כך הירח וכבבים שולטי׳ בלילה. שהלילה צער לבריות מן החשך ואופל שבו. אבל האור הוא שמחה לעולם. שנאמר (תלים צ"ו) אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה:

תמורת י׳ ועת לשחוק. כנגד למכה מצרים בבכוריהם. שהיו ישראל שותקי׳ ונעלמים ובוזזי׳ ממונם והם היו מתים:

תמורת י"א עת ספוד. כנגד ויוצא ישראל מתוכם. שהיו אלו סופדן ואלו בוזזים. אלו שוחקי׳ ואלו סופדים. ובחסדו הוא עתיד לגאל אותם פעם שני׳ שנאמר (ישעי׳ י"א) והי׳ ביום ההוא יוסיף ה׳ שנית ידו וגו׳ כל"ח:

תמורת י"ב ועת רקוד. כנגד ביד חזקה ובזרוע נטויה. מלמד שהיו ישראל שמחי׳ ומרקדים שנא׳ (תלים ק"ה) ויוציא עמו בששון וכן לעתיד לבוא אינן נגאלין אלא בשמחה וברנה שנא׳ (ישעי׳ ל"ה) ופדויי ה׳ ישובון כל"ח:

תמורת י"ג עת להשליך אבני׳. כנגד לגוזר ים סוף לגזרים עשה הים כבנין של אבני׳. ועשה י"ב שבילי׳ והמים היו עומדין כחומות. וכיון שעברו ישראל מתוכו השליכם עליהם כאבני׳ ונשקעו המצרים והודו בחסדי המקום כל"ח:

תמורת י"ד ועת כנוס אבני'. כנגד והעביר ישראל בתוכו והביאם להר סיני וכנסם והעמידם סביב הר סיני שנא' (שמות י"ט) והגבלת את העם סביב. וישראל נקראו אבני' שנא' (בראשית מ"ט) משם רועה אבן ישראל. (תהלים קי"ח) אבן מאסו הבוני' וקבלו התורה שהיא חיים לעולם כל"ח:

תמורת ט"ו עת לחבוק. כנגד וניער פרעה וחילו בים סוף. כאדם שהוא רץ לחבק את חבירו. כך היו רצים מצרים אצל ישראל לתופשם למלחמה. ונתרחקו ישראל מהם ונטבעו הם בים. וישראל ניצולו כל"ח:

תמורת ט"ז ועת לרחוק מחבק. כנגד למוליך עמו במדבר. שהפריש את ישרא' משעבוד מצרים. ומחבוק מצרים וצרותיהם כל"ח:

תמורת י"ז עת לבקש. כנגד למכה מלכים גדולים שבקשו ישראל הנחלה שהנחילם המקום. ונהרגו המלכי' שבאותם ארצות ואל תאמר מלכי' קטנים היו. אלא מלכי' גדולי' כל"ח:

תמורת י"ח ועת לאבד. כנגד ויהרג מלכים אדירי' שאבדם מפני ישראל והשליט את ישראל עליהן. ומי הרגם הקב"ה שנא' ויהרוג מלכי' אדירי'. ולא כתיב ויהרגו שאילולי הקב"ה עזרם והרג אותם. לא היו יכולי' להם כל"ח:

תמורת י"ט עת לשמור. כנגד לסיחון מלך האמורי. ששמר לישראל ולא נפלו ביד סיחון ועמו אלא הפילו בחסדו ביד משה כל"ח:

תמורת כ' עת להשליך. כנגד ולעוג מלך הבשן. שהשליך הקב"ה אותו הר ששם על ראשו להשליך על ישראל השליך על צווארו ונחלק. ובחסדו הגדול מסרו ביד משה שנא' (דברי ג') כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים כל"ח:

תמורת כ"א עת לקרוע. כנגד ונתן ארצם לנחלה כאדם שלובש מלבוש וקורעו אחר ממנו. ופושטו ממנו. ולקחו בעל כרחו. כך לקחו ישראל בעל כרחם את ארצם כל"ח:

תמורת כ"ב ועת לתפור. כנגד נחלה לישראל עבדו. שנתפרה ונתקיימה הארץ ביד ישראל מה התופר הזה תחלה קורע. ואח"כ תופר. כך א"י היתה קרעים ביד ל"א מלכי' ולקחו ישראל מידם. ונדבקה והנחילה להם בחסדו כל"ח:

תמורת כ"ג עת לחשות. כנגד שבשפלינו זכר לנו. שאנחנו היום בשפלות. וכיון שאנו מהללי' שמו של הקב"ה. אומות

העולם מחשין אותנו. ואומרי' לנו (עמוס ו') הס כי לא להזכיר בשם ה'. ומעשה שגזרה מלכות בימי ר"ע ואמרה אל תעסקו בתורה מה עשה ר"ע נטל ס"ת וישב לו והי' קורא בשוק א"ל אדונינו אתה גדולים וקטנים של ישרא' אל תחייבנו להריגה וכי לא שמעת שגזרה המלכות שלא התעסקו בתורה א"ל שוטים שבעולם ומה התורה שכתוב בה (דברי' ל') כי הוא חייך ואורך ימיך אם עוסקי' בה ועכ"ז הם מבקשי' להרגנו אילו הנחנו אותה עאכ"ו אנו חייבי' כליה. ולא שמע להם ר"ע ונהרג. אעפ"י שמשפילי' אותנו הוא רואה בצרותינו וזוכר לנו הברית הה"ד שבשפלנו זכר לנו כל"ח:

תמורת כ"ד ועת לדבר. כנגד ויפרקנו מצרינו ובשעה ששבר זרוע האומות אנו מבקשים לומר שירה שנאמר (תהלים צ"ח) שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה. וכתי' בתרי' הודיע ה' ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו וכתיב זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל כי ל"ח:

תמורת כ"ה עת לאהוב. כנגד נותן לחם לכל בשר כשישראל אוהבין להקב"ה שנאמר (ויקרא כ"ו) והארץ תתן יבולה ועץ השדה יתן פריו:

תמורת כ"ו ועת לשנא. כנגד הודו לאל השמים שהודיה גדולה מבקשים ישראל להודות להקב"ה. שהטיל ביניהם ובין אומ"ה שנאה ותחרות. שאילולי כן היו מתערבים ולומדים ממעשיהם. שנאמר (תהלים ק"ו) ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם. לפיכך הודו לאל השמים כי ל"ח:

נשתיירו שני תמורות עת מלחמה ועת שלום כנגד שני לוחות הברית. מלחמה שנאמר (במדבר כ"א) על כן יאמר בספר מלחמות ה'. אם זכה ועסק בתורה יעשה ממלאכי השלום שנא' (ישעי' ל"ג) הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון וכתיב (איוב כ"ה) המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו. הא למדת שכל מה שיש בעולם. תמורת עליונים ותחתונים. ראשונים ואחרונים. מזרח ומערב. צפון ודרום. ושאר כל תמורות שהזכרנו לך. והוא אחד. ואין בלעדיו. ראשון ואחרון אל מלך נאמן. מושל בכל. שוכן עד. וקדוש שמו. שלא נברא בעולמו דבר מיוחד ואין לו שני. ולא דבר תמורה כמו שהזכרנו בתחלת הספר להודיע לכל באי עולם. שהוא אחד והוא ברא את עולמו. ומעשה שבא מין ואמר לר"ע העוה"ז מי בראו א"ל הקב"ה. א"ל הראיני דבר ברור א"ל

למחר תבוא אלי. למחר בא אצלו. א"ל מה אתה לובש. א"ל בגד. א"ל מי עשאו. א"ל האורג. א"ל איני מאמינך הראיני דבר ברור א"ל ומה אראך לך. ואיך אתה יודע שהאורג עשאו. א"ל ואתה אינך יודע שהקדוש ברוך הוא ברא את עולמו. נפטר אותו המין. אמרו לו תלמידיו מהו הדבר ברור. אמר להם בניי כשם שהבית מודיע על הבנאי והבגד מודיע על האורג והדלת על הנגר. כך העולם מודיע על הקדוש ברוך הוא שהוא בראו. ישתבח ויתעלה שמו לעד ולנצח נצחים. אמן ואמן נצח סלה ועד:

סליק מדרש תמורה

לר' ישמעאל ור' עקיבא:

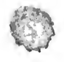
מדרש פטירת משה רבינו ע"ה:

וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים א"ר שמואל בר נחמני כיון שבא משה לברך את ישראל בזאת הברכה זאת התור' שכתוב בה וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים איש האלהים זה משה. איש האלהים זה הקב"ה שכתוב בו ה' איש מלחמה וכל כך למה לקיים מה שנא' והחוט המשולש לא במהרה ינתק. א"ר תנחומא איש האלהים אם איש למה אלהים אלא כשברח לפני פרעה נקרא איש כשעלה לרקיע נקרא אלקים ומה מאד זכה משה שהקב"ה נתעסק בו. בשעה שירד למצרים והגיע גאולתן של ישראל והיו כולם עוסקים בכסף וזהב ומשה היה טרוד ומסבב את העיר שלשה ימים וג' לילות למצוא ארונו של יוסף לפי שלא היו יכולין לצאת ממצרים אלא אם יעלו עמהם עצמות יוסף שנא' וישבע יוסף את בני ישראל וכו' וכשהיה משה מבקש ארונו של יוסף היכן הוא פגעה בו סרח בת אשר עיף ויגע אמרה לו במה אתה טרוד כל כך אמר לה על ארונו של יוסף אני טרוד אמרה לו בוא עמי לנילוס ואראך היכן הוא הלך עמה אמרה לו במקום הזה הוא ארונו ועשו אותו מעופרת וחתמו אותו מ"ד רבעין שכך אמרו החרטומים אל פרעה וידעו המצריים שאין ישראל יכולין לצאת ממצרים עד שיעלו ארונו של יוסף לפי שהם יודעים חומר השבועה שהשביע אותם ולכך גזרו כנגד מכשפות שלהם ועשו לו ארון של עופרת במיני כשפים וזה הוא מקומו. מיד פתח משה פיו ואמר יוסף יוסף אתה יודע שהגיע זמן גאולתם של ישראל ואתה השבעת אותם שלא יעלו ממצרים עד שיעלו עצמותיך ועתה הן כבוד לאלהי ישראל ואל תאחר גאולתם מכשפות יש לך בקש

והתפלל לאהיך ועלה במהרה מהתהום מיד התחיל ארונו של יוסף להתנענע ועולה מתהומות עד שצף על פני המים נטלו משה על כתפיו והלך בו וישראל נטלו כל כסף וזהב ובגדים ושמלות של מצרים ומשה לא חשש על זה אלא אדרבה היתה לו שמחה גדולה. אמר לו הקב"ה למשה משה חייך לא דבר קטון עשית בשביל שלא חששת על כסף וזהב וכו׳ גם אני בשעת סילוקך אני הוא המתעסק במטתך ולא שום אדם בעולם:

וכשהגיע יומו של מר"עה ליפטר מן העולם א"ל הקב"ה הן קרבו ימיך למות אמר לפניו רבש"ע אחר כל היגיעה שיגעתי תאמר לי שאמות לא אמות כי אחיה וכו׳ א"ל הקב"ה רב לך עד פה תבוא ולא תוסיף. קרא את יהושע ואצונו. אמר לפניו רבש"ע מפני מה אני מת אם בשביל כבודו של יהושע יכנס יהושע לשררה ואני אצא א"ל הקב"ה ותעשה לו כמו שהיה עושה לך אמר לו הן מיד השכים משה אחר ויהושע וא"ל רבי ויהושע נתירא מאד וא"ל ולי אתה קורא רבי א"ל מרע"ה ליהושע רוצה אתה שאחיה ולא אמות א"ל הן א"ל ולא טוב לך שלא אמות באופן שאם יקשה בעיניך שום דבר אני מלמדך אבל קבל עליך שאחיה ואעשה לך כמו שהיית עושה לי א"ל יהושע למר"עה כל מה שתגזור עלי אני מקבל בשביל שאראה פניך והתחיל מר"עה לעשות ליהושע כל הכבוד שהיה עושה לו יהושע. כיון שנכנסו לאהל מועד וירד עמוד הענן שנא׳ וירא ה׳ באוהל בעמוד הענן והפסיק בין משה ליהושע יהושע מבפנים ומר"עה מבחוץ כיון שראה כך אמר מאה מיתות ולא קנאה אחת. התחיל משה לתבוע אותה בפיו. אמר לפניו רבש"ע מה חטא בידי כדי שאמות א"ל הקב"ה הן מכוסו של אדם הראשון שכתוב בו הן האדם היה כאחד ממנו וכו׳ לפיכך אתה מת. א"ל רב"שע לשוא דשו רגלי בערפל ולשוא רצתי לפני בניך כסוס א"ל כבר קנסתי מיתה על אדם. א"ל רבש"ע א"ה מצוה קלה צוית אותו ועבר עליה ואני לא עברתי. א"ל הרי אברהם קדש שמי בעולם ומת. א"ל יצא ממנו ישמעאל וכו׳. א"ל הרי יצחק בנו שפשט צווארו ע"ג המזבח א"ל יצא ממנו עשו וכו׳ א"ל הרי יעקב שיצאו ממנו י"ב שבטי׳ ולא הכעיסוני א"ל לא עלה לרקיע ולא דשו רגליו בערפל ולא דברת עמו פנים בפנים ולא קבל התורה מידך א"ל הב"ה רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה: אמר לפניו רב"שע שמא יאמרו ישראל ואלולי מצא במשה דברים רעים לא היה מסלקו

מן העולם א"ל כבר כתבתי בתורתי ולא קם נביא עוד בישראל כמשה א"ל שמא יאמרו בקטנותי עשיתי רצונך ובזקנותי לא עשיתי רצונך א"ל כבר כתבתי על אשר לא קדשתם אותי. א"ל רבש"ע אכנס לא"י ואחיה שם שתי שנים או שלש ואמות א"ל גזירה היא מלפני שלא תכנס לשם א"ל אם לא אכנס בחיי אכנס במותי. א"ל רב"שע כל הכעס הזה עלי למה אמר לו על אשר לא קדשתם אותי. א"ל מר"עה כתיב הן כל אלה יפעל אל וכו' ואתה מתנהג עם בריותך במדת רחמים פא' וב' וג' ולי עון א' ואין אתה מכפר לי אמר לו הקב"ה משה ששה עונות בידך ולא גליתי לך שום א' מהם. בתחלה אמרת לי שלח נא ביד תשלח. שנייה ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה. שלישית לא ה' שלחני. רביעית ואם בריאה יברא ה'. חמישית שמעו נא המורים. ששית והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים וכי אברהם יצחק ויעקב חטאים היו שאמרת לבניהם כך. אמר לפניו רב"שע ממך למדתי שאמרת את מחתות החטאים האלה בנפשותם. א"ל אני לא זכרתי אבותם. א"ל רב"שע כמה פעמים חטאו ישראל לפניך והתחננתי והתפללתי עליהם לפניך ומחלת להם ולי לא תמחול א"ל אין דומה גזרת צבור לגזרת יחיד ועוד עד היום היתה השעה מסורה בידך. מיד התחיל עוד לדבר תפלות ותחנונים ועליו אמר שלמה בתחנונים ידבר רש. משלו משל למה הדבר דומה לחכם שהיה מלמד לבנו של מלך והיו כל בני פלטרין של מלך יראים מפניו ולא בני פלטרין בלבד אלא גם כל העולם היו יראים ממנו והיו עושים כל רצונו על שהיה מלמד לבנו של מלך לאחר זמן מועט מת בנו של מלך כיון שמת אבד רבו כל הטובות שהיו לו מבני פלטרין התחיל להחזיר על הפתחים באותן הימים שהיה בנו של מלך חי היה הכל ברשותו של חכם כיון שמת אבד הכל. כך מר"עה כל זמן שהיה חי היה הכל ברשותו עליונים ותחתונים שנא' עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם בקע הים בידו הוציא מים מן הסלע הוריד המן ולא עוד אלא שהיה אומר קומה ה' שובה ה' ועוד אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה. זהו המשל כל זמן שהיה משה קיים היה הכל ברשותו כיון שהגיע זמנו ליפטר היה מחזר למי שיבקש עליו רחמים הוי בתחנונים ידבר רש. וכתיב לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים. עת היתה למשה לירד למצרים וליטול גאולה ולגאול את ישראל שנא' גם האיש משה גדול מאד בכל ארץ מצרים ועתה היתה לו להפיל

תחנה שנא׳ ואתחנן וכו׳. בעת ההיא לאמר ה׳ אלהים וכו׳ שמות הללו למה הזכירן משה מלמד שאמר משה בב׳ שמות הללו ברא הקב"ה את עולמו ואת האדם בדין וברחמים שנאמר וייצר ה׳ אלהים את האדם ומנין ששתי שמות הללו הם רחמים ודין שנא׳ ה׳ ה׳ אל רחום וחנון הרי כאן רחמים ודין. לזה אמר ה׳ אלקים אתה החלות להראות לי גבורתך בסנה ועתה בזקנותי אני מבקש רחמים על עמך צאן מרעיתך שתסלח ותכפר עליהם. את עבדך כבקשה ממך אל תהיה כמלך בשר ודם מלך ב"ו כשיהיה לו עבד בעודו קטן והוא גבור הוא אוהבו וכשיזקין הוא שונאו אבל אתה אל תשליכני לעת זקנה וכו׳. את גדלך אלו עשר הדברות. ואת ידך החזקה אלו עשר מכות. אשר מי אל בשמים ובארץ אתה בראת הכל ובידך להמית ולהחיות. אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך לעתיד לבוא. ולמה אמר משה כל כך אלא משה היה סבור שאם ישראל ירצו לעשות שום עון אינו מניחם וזהו בשמים ובארץ ר"ל אל אחד ואין זולתו ולא עוד אלא שאודיע הוד כבודך לדורות שיבואו ואומר להם שע"י בקעת הים ונתת התורה לישראל והמטרת להם לחם מן השמים מ׳ שנה והעלית להם מים מן הבאר והוצאת להם מים מן הסלע ועכשו אם טוב בעיניך לא אמות כי אחי׳ ואספר מעשה יה: אמר לו הב"ה די לך אם תשאר חי יטעו בך ויעשו אותך אלוה ויעבדוך. אמר לפניו רב"שע כבר בדקת אותי בעשיית העגל ובטלתי אותו ועכשו אמות. א"ל הקב"ה משה בן מי אתה א"ל בן עמרם א"ל ועמרם בן מי הוא א"ל בן יצהר ויצהר בן מי הוא א"ל בן קהת וקהת בן מי הוא א"ל בן לוי א"ל וכולם ממי יצאו א"ל מן אדם הראשון א"ל נשאר מהם שום אדם חי א"ל כולם מתו א"ל הקב"ה ואתה רוצה להחיות. א"ל רב"שע אדם הראשון גנב ואכל מה שלא רצית וקנסת עליו מיתה ואני גנבתי כלום לפניך וכבר כתבת עלי משה עבדי בכל ביתי נאמן הוא א"ל הקב"ה למשה כלום אתה צדיק מאדם הר׳ ודורו א"ל כן אדם הראשון וחוה פתה אותם נחש ואני החייתי מתים בנחש. א"ל הקב"ה כלום אתה גדול מנח ודורו א"ל כן נח הבאת עליו ועל דורו מי המבול ונח לא בקש רחמים על דורו ואני אמרתי לך ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחיני נא מספרך אשר כתבת. אמר לו כלום אתה גדול מאברהם שנסיתי אותו בעשר נסיונות א"ל יצא ממנו ישמעאל שיאבדו בניו בניך וכו׳. א"ל כלום אתה גדול מיצחק א"ל יצא מחלציו מי שיחרב ביתך ויהרגו את

בניך כהניך ולוויך. אמר לו הב"ה כלום אמרתי לך להרוג את המצרי א"ל ואתה הרגת כל בכורי מצרים ואני אמות בשביל מצרי אחד א"ל הקב"ה ואתה דומה אלי אני ממית ומחיה כלום אתה יכול להחיות כמוני ולא תזכור כמה כבוד כבדתיך אמרת לי קומה וקמתי שוכה ושכתי גם בשבילך שניתי מעש' שמים וארץ שדרכן של שמים להוריד טל ומטר והארץ להוציא לחם ואמרת לי איני רוצה בזה אלא השמים יוריד לחם והארץ תוציא מים וכן עשיתי שנא' הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ואומר עלה באר ענו לה. גם הייתי רוצה לעשות ליתן לך חיים ואמרת לי איני רוצה אלא אמות. גם אמרת לי ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה. ואני מלאתי את דבריך ועשיתי חפצך שנא' ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם. גם אמרתי זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו וכשחטאו ישר' בעגל בקשתי להקים את דברי ולא הנחת אותי ואמרת לי סלח נא לעון העם הזה וסלחתי כדברך. ולא עוד התורה נקראת על שמי שנא' תורת ה' תמימה וקראתיה על שמך שנאמ' זכרו תורת משה עבדי. ג"כ ישראל נקראו על שמי שנא' כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם בני בכורי ישראל וקראתים על שמך שנא' ויזכור ימי עולם משה עמו. ולא עוד אלא שדברתי עמך באמירה ובדיבור שנא' ויאמר ה' אל משה וידבר ה' אל משה אף אתה דברת עמי באמירה ובדיבור שנא' ויאמר משה אל ה' וידבר משה אל ה'. אני אין לפני אכילה ושתייה ועשית כיוצא בו שנאמר ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה. ג"כ אני אלהים ואתה אלהים שנא' ראה נתתיך אלהים לפרעה. ג"כ אני יש לי נביאים ואתה יש לך נביא שנא' ואהרן אחיך יהיה נביאך. ואני אין בריה יכולה להסתכל כנגדי ואתה וייראו מגשת אליו. אני אמרתי וראית את אחורי ופני לא יראו ובך כתיב והביטו אחרי משה. בעשרים ושתים אותיות כבדתי את התורה ובכולם כבדתיך: שלחתיך אל פרעה והוצאת את ישראל ממצרים: צויתיך על השבת והמילה: נתתי לך עשר הדברות: כסיתיך בענן: נתתי לך שני לוחות אבנים ושברת אותם: עשיתיך יחיד בעולם: הנחלתיך תורתי: כבדתיך מע' זקנים: חזר משה והודה על הכל ואמר לפניו רב"שע גדלתני והרבה טובות עשית לי שאיני יכול לספר אחת מני אלף וכל העולם יודעין מה שגדלתני וכבדתני וג"כ כל העול' יודעים שאתה ה' אחד יחיד בעולמך ואין זולתך ואין דומה לך אתה בראת עליונים ותחתונים

אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון ומי יוכל למלל גבורותיך אלא
דבר אחד אני מבקש ממך שאעבור את הירדן אמר לו הב"ה למשה
משה שתי שבועות נשבעתי אחת שלא תכנס לארץ והב' שלא אכלה
את ישראל אם רצונך שאעבור על השבועה ותכנס לארץ ג"כ
אעבור על השבועה ואכלה את ישראל א"ל רב"שע בעלילה אתה
בא עלי תופס חבל משני ראשי' יאבד משה ואלף כיוצ' בו ולא
יאבד נפש א' מיש': א"ל רב"שע מה יאמרו הבריות רגלים שדשו
ברקיע וידים שקבלו את התורה והפה שדבר עם ה' ימות ואפי"ה
לא מצא תשובה מהש"ית זה משה מה יעשו ויאמרו שאר הבריות:
אר"י עשרה פעמים נכתבה מיתת משה א' הן קרבו ימיך למות ב'
ומו' בהר ג' כי אנכי מת ד' כי ידעתי אחרי מותי ה' ומשה בן
מאה ועשרים שנה במותו וימת שם משה וכו' עשר' פעמים גזר
הקב"ה מיתה על משה ושלא יכנס לארץ ועדיין לא נחתם עד
שנגלה עליו ב"ד הגדול ואמר לא תעבור את הירדן הזה ודבר זה
כולו היה קל בעיני משה ולא היה מעלה על לבו שהיה אומר כמה
פעמים חטאו ישראל וכיון שהייתי מתפלל עליהם היה הקב"ה סולח
להם ומבטל הגזיר' אני שלא חטאתי מעודי כשאתפלל להקב"ה לא
יקבל תפלתי כיון שראה הקב"ה שקל בעיני משה ולא רצה להתפלל
על עצמו מיד קפץ הקב"ה וגזר וחתם עליו הדין ונשבע בשמו הגדול
שלא יכנס לארץ שנאמר לכן לא תביאו את הקהל הזה כיון שרא'
משה שנחת' עליו גזר דין גזר תעניו' ועמד להתפלל ואמר איני
זז מכאן עד שתבטל כל הגזיר' מה עשה משה לבש שק ונתפלש
באפר ועמד בתפל' לפני הקב"ה חמש עשר' פעמים עד שנזדעזעו
שמים וארץ וכל יצורי בראשית ואמרו שמא הגיע צביונו של הקב"ה
לחדש עולמו יצתה בת קול ואמרה לא הגיע צביונו של עולם אלא
אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש: איש זה משה שנאמר
בו והאיש משה ענו מאד. מה עשה הקב"ה הכריז בכל הרקיע
ובכל בתי דיני של ב"ה שלא יקבלו תפלות משה ואין לשום מלאך
להביא לפני תפלת משה לפי שהתמתי גזר דין עליו למיתה קרא
הקב"ה לכל שרי הרקיע בבהלה ואמר להם רדו ונעלו כל שער
ושער כדי שלא תעלה תפלת משה אותה שעה נזדעזעו שמים וארץ
וכל מוסדות הארץ ויצורי בראשית כולם מפני תפלות משה שהיתה
דומה לחרב שקורע וחותך ואינו מתעכב מפני שתפלתו כעין שם
המפורש שלמד מפי רבו זנגזיאל המלאך. על אותה שעה אמר

יחזקאל ואשמע אחרי קול רעש גדול שמע רעש גדול זה משה שכתב בו גם האיש משה גדול מאד: בשעה שראו גלגלי ושרפי מעלה שלא קבל הש"ית תפלתו של משה ולא נשא לו פנים ולא נתן לו חיים מיד פתחו כולם ואמרו ברוך כבוד ה' ממקומו שאין לפניו לא עולה ולא שכחה ולא משוא פנים בין קטון בין גדול: ומנין שנתחנן משה תקט"ו תנונין כמנין ואתחנן אל וכו' אמר לפניו רבש"ע הרב' פעמים נצטערתי בשביל ישראל עד שהיו לך עם סגולה ונחלה וראיתי בצרתן ולא אראה בשמחתם הרינך עושה תורתך פלסתר שכך כתיב ביומו תתן שכרו ועכשו היכן שכרי של מ' שנה שיגעתי בשביל בניך ונצטערתי עליהם במצרים ובמדבר ותורה ומצות שקבעתי להם צרתם ראיתי וטובתם איני רואה ותאמר לי שלא אעבור את הירדן הארבעים שנה ועד עכשו לא הייתי מורה הורא' ויושב בישיב'. מיד התחיל הקב"ה לפייסו א"ל בני משה הרבה מתוקן לך לע"הב שתשבע מכל מיני גן ערן ועדוניו שנא' להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא אלו הצדיקי' המקיימים את התורה מאהבה. אמר שמואל אלו שלש מאות ועשר רבוא עולמות צדיקים של עולם הבא שעתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק עולמות. אמר לו הקב"ה משה ימיך בטלים ואורך אינו בטל שלא תהא צריך לעולם לא לאור החמה ולא לאור הלבנה וככבים ולא אכילה ושתיה ולא כסות ומלבוש ולא שמן לראשיך ולא מנעלי' לרגליך שאני בכבודי מאיר לך ומכבודי אשים לבושך ומהדרי אשית כסותך מזוהרי אטהר פניך וממתקי ארוה גרונך וממרכבות רכובי אשים רכוביך ומשרביט שלי שחקוק עליו שם המפורש שבו בראתי העולם תחלה שממנו נתתי לך דוגמא בעולם הזה שרביט שלי א' משמונה אלפים ושבע מאות וששים רבוא מאותו של עולם הבא א"ל הקב"ה בעולם הזה עשיתי הרבה אותות ומופתים ועל ידך הוצאתי את ישראל ממצרים וקרעתי להם הים והמטרתי להם המן והפכתי מי מרה למתוק ונתתי להם תורה ומצות כנגד אברי האדם וכנגד ימות השנה ומלחמות נצחתי על ידך דייך משה רב לך הגיע יומו של יהושע לפרנס את ישראל ועהיד אני לכתוב על ידי שלמה תלמידך וזרח השמש ובא השמש. אמר משה רבש"ע אם איני מפרנס את ישראל יכנסו בני תחתי או בני אהרן אחי וימלאו מקומי. אמר הקב"ה והוא ינחיל אותם את הארץ כיון שראה שנגזרה גזרה עליו מיד וילך משה וידבר אליהם מעשרים וכ' בתשרי עד א' בשבט תשעים וה' ימים מעשרה פעמים שאמר

לו הקב"ה שימות והיה ממתין עצמו עד א' בשבט הלך וקרא לכל ישראל ופירש להם את התורה לששים רבוא בשבעים לשון שנא' באר היטב ואמר וילך משה וידבר. ומנין שבא' בשבט באר משה התורה לישראל שנאמר ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש בא' לח' דבר משה מאחד בשבט עד ז' באדר לו' ימים ובאותם ימים פירש התורה לישראל. בז' באדר נפטר ובאותו יום שמת היה יודע שהיתה בת קול יוצאת ואומרת הזהר משה בעצמך שאין לך חיים בעולם כי היום הזה לבד: אמר ר' חלבו באותו היום שמת מרע"ה כתב י"ג מרות ושלח משה ספרים לכל שבט ושבט ועדיין לא הגיע חצי היום ואחר כך קרא לכל שבט ושבט ונתן להם התורה והמצות ואותו ספר תורה מובחר שבכולם הניחו בצד הארון והזהירם והוכיחם לכל א' וא' בפני עצמו אנשים לבד ונשים לבד ואמר להם הזהרו בכבוד התורה והמצות. ויש אומרים שירד גבריאל ונטל התורה מידו של משה והעלה אותו לב"ד הגדול של מעלה להודיע צדקתו של משה והיה מוליכו בכל רקיע ורקיע שנא' צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. ולא עוד אלא שנשמתן של צדיקים קורים בספר תורה של מרע"ה בשני ובחמישי ומועדים. א"ר יאשיה באותה שעה עשה משה ליהושע כבוד גדול ופאר רב בפני ישראל והיה כרוז יוצא מלפניו בכל מחנה ישרא' לאמר בואו ושמעו דברי הנביא חדש שיקו' עלינו היום עלו כל ישראל לכבודו של יהושע. ואחר צוה משה להביא כסא של זהב ועטר' של מרגליות וכובע של מלכות ולבוש ארגמן והיה משה עומד ומסדר ומערך מערכות וספסלים של סנהדרין ושל ראשי גדודין ושל כהנים ואחר כך הלך משה ליהושע והלבישו ונתן עליו העטר' והושיבו על כסא של זהב והעמיד עליו התורגמן לדרוש בפני כל ישראל ומי היה תורגמן כלב בן יפונה ויהושע דורש בפני כל ישראל ובפני משה רבו. ומהו המדרש שדרש יהושע: עורו רנו שמי השמים העליונים העירו מוסדות הארץ התתתונים עורו וסלסלו סדרי בראשית עורו והרנינו הררי עולם היללו והללו גבעות אדמה עורו ופצחו צבאות רקיע ושירו וספרו כל אהלי יעקב שירו כל מסכנות ישראל שירו והאזינו כל אמרי לבכם שמו לבבכם לכל דבר קבלו בשמח' עליכם ועל נפשותיכם מצות אלהיכם פתחו פיכם ולשונכם ותנו כבוד לאל מושיעכם ותהיו מודים לפני אדוניכם ותנו עליו בטחונכם כי הוא אחד ואין שני לו אין כמוהו באלהים ואין כערכו במלאכים ואין זולתו באדונים אשר

לשבחו אין קץ ולתהלתו אין אחרית וסוף לנפלאותיו אין חקר ואין מספר לעלילותיו שישמור לנו שבועת אבותינו ויקיים לנו הברית והחסד והשבועה אשר נשבע להם על ידי משה רבינו שגאלנו ברוב פלאים ושהוציאנו מעבדות לחירות ושקרע לנו את הים ושנתן לנו תרי"ג מצות: אמר משה ל"ז שנה היה יהושע משרת אותי במדבר שנאמר ומשרתו יהושע בן נון נער וכשהגיע גזרה של משה וא"ל הקב"ה הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע וצו את יהושע היה משה הצדיק דן מעצמו שמא מפני שעת יהושע תלמידי אני מת שהוא עתיד לפרנס את ישראל ולבוא בראשם ובשביל זה היה עלי גזר דין שלא אכנס לארץ ולא לאכול מפרותיה. שכרה למה לי כי לא ידרכו רגלי בארץ ישראל מוטב שאחיה שיהיה יהושע פרנס ואני אכנס לא"י. מה עשה בא' בשבט עד ששה באדר היה הולך שחרית וערבית ומשמש ליהושע כתלמיד לרב ואותם ל"ו יום עלו למשה יום לשנ': כיצד היה משה משמש את יהושע בכל יום היה משה עומד מחצות לילה והולך לפתחו של יהושע ונוטל המפתח ופותח את הדלת ונכנס ונוטל חלוק ומנערה ומניחה אצל מראשותיו ונוטל מנעליו ומתקנן ומניחן בצדי המטה ונוטל טליתו וכסותו וסודרו וכובע של זהב ועטרת מרגליות ומבחנן ומצרפן ומזקקן ומסדרן לפניו על סילון של זהב: שוב היה מביא קיתון של מים וקערה של זהב ומניחן לפני הסילון ועדין יהושע לא היה ניעור משנתו ואחר כך היה מצוה משה לנער ולכבד בית אהלו של יהושע מעין אהלו של משה ומשלח ומכנים כסא הזהב ופירש סדין של בוץ וסדין של מילת וכל כלי יקרים ונאי' שלו כמנהג המלכי': ואחר היה מוציא כרוז משה עומד באהלו של יהושע ואומר כל המבקש להקביל פניו של יהושע יבוא ויקביל שנפל דבר ביהושע מאת הקב"ה להיות פרנס על ישראל: באותה שעה כל יחיד ויחיד שבישראל שהיה שומע הכרוז היה מפחד ומזועזע ואומר אני חושש בראשי כדי שלא ילך ובוכה ואומר אוי לך שמלכך נער ובת קול אומרת כי נער ישראל ואוהבהו גם הארץ פתחה פיה ואמר' נער הייתי גם זקנתי ומתקבצי' זקני ישראל וכל שרי הגדודים וראשי השבטים שרי האלפים והמאות והעשרות. כשבאו אצל משה צוה עליהם משה והיה מושיב כל אחד ואחד כגדולתו וכיון שרוא' משה שיהושע ניעור משנתו היה נכנס ונוטל חלוקו ונותנה לו בידו כיון שהיה יהושע מכיר היה מתבייש ונוטל חלוקו ומכסה גופו ולובש בזעזועות נפשו ונופל על רגליו של

משה ואומר לו אל תהרגני רבי בחצי ימי מפני השררה שבאה עלי מפני הקב"ה. אמר לו משה בני אל תתיירא אין לך עון בזה במדה שמדדת לי אמדד לך ששמשתני בסבר פנים יפות כך שמשתיך למדתיך ואהבת לרעך כמוך לא כך שניתי לך יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך לסוף לא הניחו ליהושע עד שישב על סילון של זהב כדרך מלכי העולם ועל כרחו עמד לו ומשמשו לכל צרכו ועל כרחו הניח עליו קרני ההוד למעלה מכולם מצוי עליו זנגזיאל רבו מלאך סופר כל בני מרום בעולם בשעה שסיים ממנו כל סתרי תורה. כיון שנתעטף יפה באו ואמרו להם כל ישראל מאחרים לכם מיד תפש משה את יהושע והוציאו מתוך אהלו כיון שהגיעו שניהם לפתח האהל הוליכו לפניו משה בעל כרחו כיון שראו ישראל יהושע הולך בראש נודעזעו כולם ועמדו על רגליהם והלכו שניהם עד מקום גדולים אצל כסא הזהב והושיבו בעל כרחו כשראו ישראל כך בכו כולם וגם יהושע בכה ואמר גדולה וכבוד למה לי. יצתה בת קול ואמרה למשה אין לך חיים אלא חמש שעות בלבד מיד צעק משה ואמר ליהושע שב כמלך בפני העם ודרשו שניהם בפני כל ישראל כאחד פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה משה פירש ויהושע מפרש מקרא שהיה משה קורא היה מפרש יהושע ולא היה עליהם חלוקא זה על זה ברבר זה ונמצאו דבריהם מכוונים כאחד כמרגלית של מלכים עליהם אמר שלמה דברי חכמים כדרבונות על אותם היושבים בגנים. ועדין היו יושבים יהושע וישרא׳ לפני משה יצתה בת קול ואמרה אין לך חיים אלא ד׳ שעות אמר משה לפני הקב"ה רבון העולמים אם מפני תלמידי אתה דוחה אותי אני נוהג כתלמיד לפניו הוא ככהן גדול ואני ככהן הדיוט הוא כמלך ואני כעבד אמר הקב"ה נשבעתי בשמי הגדול ששמים ושמי השמים לא יכלכלוהו שלא תעבור את הירדן הזה. אמר משה רבון העולמים תן לי רשות ואהיה כעוף הפורח באויר בכח שם המפורש או עשה אותי כדג ואשא שתי זרועותי כשני סנפירים וכל שערותי החזיר אותם כקשקשים ואקפוץ את הירדן ואראה את הארץ אמר לו הב"ה אם אעשה לך כך הרי אני עוכר על השבועה. אמר לו רבש"ע הניחני על כנפי העננים כשיעור ג׳ פרסאות של מעלה מן הירדן ויהיו עננים מלמטה ואני מלמעלה ואראה את כל הארץ. אמר לו חשוב עלי כאלו עברתי שבועתי. אמר לפניו רבש"ע חתוך אותי אבר אבר והשליכני אחר הירדן והחייני ואראה את הארץ אמר לו כאלו עברתי

על שבועתי. אמר לו הראני את הארץ במראית העין אמר לו בדבר הזה אני שומע לך שנא׳ כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תעבור. והראהו הקב״ה את הארץ ד׳ מאות פרסה על ד׳ מאות פרסה כשיעור ערוגה בתוך פרדס ונתן כח בעיניו כדי שיראנה כולה הטמון בגבוה והסתר בגלוי והרחוק בקרוב כדי שיראנה כולה וא״ל זה הארץ אשר נשבעתי לאברהם וכו׳ עד כאן עלת׳ לו שעה יצתה בת קול ואמרה לא תצער עצמך שאין לך חיים בעה״ז אלא ג׳ שעות אמר משה רבש״ע הניחני אצל בני ראובן ובני גד ותהיה נפשי כאחד מהם ויהושע ימלוך ויכנס לא״י עם ישראל אמר לו הקב״ה רוצה אתה עושה תורתי פלסתר שכתוב בה שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וכו׳ כשיראו ישראל שאינך עולה לרגל מה יאמרו ומה משה שנתנה תורה ע״י והמצוה אינו עולה לרגל אנו עאכ״ו נמצא אתה מבטל מצותי ועוד כתבתי ע״י מקץ שבע שנים תעשה שמטה בבוא כל ישראל לראות את פני ה׳ אלהיו אתה מבטל שעתו של יהושע בפני כל ישראל וכשיהיה יהושע דורש בחג לעיני כל ישראל מה ישראל אומרים כשאנו לומדים ושומעים תורה מפי התלמיד אנו הולכים לשמוע מפי הרב ולומדי׳ ממנו ונמצא מאבד אתה תורתי: עד כאן עלתה לו שעה א׳ יצתה בת קול וא״ל משה עד מתי אתה מצער עצמך שאין לך עוד אלא ב׳ שעות וסמא׳ ראש לשטנים היה מצפה מתי יגיע שעה שיפטר משה אולי יקבל נשמתו כשאר בני אדם כאדם המצפה לשמח׳ גדולה כיון שראה מיכאל שר ישראל את ס״מ הרשע היה מצפה למיתת משה נטל קולו ובכה והיה ס״מ שמח וצוחק א״ל מיכאל רשע אני בוכה ואתה צוחק ויש אומרי׳ שאמרו לו ה״פ אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי נפלתי במש׳ קמתי בגדולתו של יהושע בשעה שנפלו בידו ל״א מלכים כי אשב בחושך זה חורבן בית א׳ ובית שני ה׳ אור לי בימות המשיח ע״כ עלתה לו שעה: יצתה בת קול ואמרה לו אין לך חיים בעה״ז אלא שעה א׳ אמר לפניו רבש״ע הנה אוותר ואפרח כעוף הפורח בד׳ רוחות העולם ומלקט מזונותיו על הארץ ושותה מים מהנהרות ולערב חוזר לקנו א״ל הב״ה רב לך אמר לפניו רבש״ע הצור תמים פעלו ונתן קולו בבכי ובכה ואמר למי אלך שיבקש עלי רחמים הלך לכל מעש׳ בראשית ואמר להם בקשו עלי רחמים א״ל ע״ע אין אנו יכולין לבקש רחמים ככתוב את הכל עשה יפה בעתו ולבסוף כתיב הכל הולך אל מקום אחד וכתיב כי שמים כעשן

נמלחו והארץ כבגד תבל׳. כיון שראה משה שאינו יכול להמלט מהמיתה קרא ליהושע בפני כל ישראל אמר לו בני הנה את כל העם הזה אשר אני מוסר לך עם ה׳. תנוקותיהם עדין לא התעסקו במצות הזהר בהם שלא תאמר להם דבר שאינו הגון שהם בניו של הקב"ה וקראם בני בכורי ישראל ואוהבם מכל אומה באותה שעה אמר הקב"ה ליהושע יהושע משה רבך הניחך במקומו טול מקל והך על קדקוד שנאמר אל תמנע מנער מוסר כי נער ישראל ואוהבהו אמר יהושע משה רבי מה תהי עלי שמא אתן להם נחלה בהר והם אומרים רצון לנו בשפלה א"ל מרע"ה אל תירא כי הקב"ה הבטיחני שיתן שלום בחלוק הארץ א"ל משה כל טעות שיש לך לשאול שאל ממני שאני ניטל ממך ולא תראני עוד אמר לו רבי היכן הנחתיך בין ביום בין בלילה ויש לי לטעות ועל שלא שאל נשתכחו ממנו ג׳ אלפים הלכות קלות וחמורות, ובבית מדרשו של יעבץ הניחו. אמר לו אע"פי שאין לך טעות לשאול בא ואנשקך הלך לו ונשקו ובכה על צוארו וברכו שנית היותך בשלום וישראל עמי בשלום לא מצאו ממני קורת רוח מעולם כל ימי מפני אזהרות ותוכחות שהייתי מוכיחם. התחיל לברך משה כל שבט ושבט בפני עצמו כיון שראה שקצרה שעתו, כללם כולם בברכה אחרת, וא"ל הרבה צערתי אתכ׳ בתורה ומצות מחלו לי אמרו לו רבינו אדונינו מחול לך גם אנחנו הרב׳ הכעסנוך והרבינו עליך טורח מחול לנו אמר להם מחול הוא לכם, באו ואמרו לו הגיע השעה שאתה נפטר מהעולם ברוך שם חי וקיים לעולם אמר משה לישראל בבקשה מכם כשתכנסו לא"י זכרו אותי ואת עצמותי ואמרו אוי לו לבן עמרם שרץ לפנינו כסוס ונפלו עצמותיו במדבר, אמרו לו ישראל רבינו אם אתה פורש ממנו „מה יהיה עלינו, א"ל כשהייתי עמכם היה הב"ה עמכם שמא תאמרו כל הנסים והנפלאות שנעשו על ידי, בשבילי לא נעשו אלא בשבילכם, ובעבור רחמיו וחסדיו, ואם יהיה בטחונכ׳ עליו, ודאי יעשה חפצכם. פתחו ישרא׳ ואמרו ה׳ האלהים ה׳ הוא האלהים אלקים לנו מחסה ועוז יצתה בת קול ואמרה. משה למה תצער עצמך אין לך חיים בעולם אלא חצי שעה כיון שראה מדת העולם ותשועות גדולות ונחמות שעתיד הקב"ה לעשות לישראל אמר להם אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה׳ ועמד וברכן בשלום ונתן קולו ובכה ואמר לישראל בשלום אראה אתכם לתחיית המתים ויצא מלפניהם בבכיה גדולה וגם ישראל בכו וזעקו זעקה גדולה ומרה

עמד משה וקרע את חלוקו ונטל מעילו וכסה את ראשו כאבל ונכנס לתוך אהלו והיה בוכה ואומר אוי לרגלי שלא דרכו בארץ ישרא׳ אוי לידי שלא קטפו מפירותיה, אוי לגרוני שלא אכל מפירות ארץ זבת חלב ודבש: יצתה בת קול ואמרה למשה אין לך חיים אלא רגע א׳ ומחצה מה עשה משה נטל את המגילה בידו וכתב עליה שם המפורש וספר הישר. הלך משה לאהלו של יהושע למסור לו המגילה והיה יהושע יושב ודורש משה מעומד ויהושע מיושב וכפף קומתו והניח ידו על ראשו ונתעלמו עיניו של יהושע ולא היה רואהו כדי שימאוס נפשו: הלכו ישרא׳ אצל משה לאהלו ואמרו היכן מרע״ה אמרו להם בפתחו של יהושע הלכו ומצאוהו שהיה עומד ויהושע יושב אמרו ליהושע מה עלה על לבך שמשה עומד ואתה יושב כיון שראהו יהושע מעומד צעק ואמר רבי רבי אבי אבי למה אתה מעניש אותי, א״ל ישראל, רבינו למדנו תורה, א״ל אין לי רשות, אמרו לו אין אנו מניחין אותך. יצתה בת קול ואמרה למדו מיהושע קבלו מיהושע יהושע יושב בראש. א״ר שמוא׳ בר נחמני א״ר יונתן בשעה שאמר יהושע ברוך שבחר בצדיקים, ניטלו אוצרות החכמה וניתנו ליהושע ולא היה יודע משה מה היה יהושע אומר. לאחר שעמד יהושע אמרו ישראל סיים לנו את התורה אמר להם איני יודע מה אשיב לכם, והיה משה נכשל ונופל באותה שעה אמר משה רבש״ע עד עכשו בקשתי חיים, ועכשו הרי נפשי נתונ׳ בידך כיון שהשלי׳ נפשו למות אמר הקב״ה למיכאל צא והבא לי נשמתו של משה, אמר גבריאל מי ששקול כנגד ששים רבוא היאך אני יכול ליטול נשמתו ולהיות חצוף לילך לפניו. אחר כך אמר למיכא׳ כך, ובכה מיכא׳ אמר לו לזנגזיאל כך אמר לפניו רבש״ע אני הייתי רבו והוא תלמידי, היאך אטול נשמתו. ואחר כך אמר לס״מ מיד יצא ס״מ בשמחה גדול׳ מלפני הקב״ה ולבש חרבו וחגר אכזריות והלך לפני משה בחמ׳ גדול׳ כיון שנסתכל בו והוא היה כותב שם המפורש וזקוקין של אש יוצאים מפיו וזוהר פניו ומאמרו מבהיקים כשמש ודומה למלאך ה׳ צבאות היה ס״מ מתיירא ומזדעזע ממנו וכשנטל עיניו משה וראה ס״מ ומשה ידע שבא אליו ס״מ ומיד חשכו עיניו של ס״מ מזיו פניו של משה ונפל על פניו ואחזתו כחיל יולדה ולא יכול לדבר בפיו. עד שפתח פיו משה תחלה ואמר ס״מ ס״מ אין שלום אמר ה׳ לרשעים למה אתה עומד לנגדי א״ל הגיע זמנך ליפטר מן העולם תן לי נשמתך א״ל מי שלחך אלי א״ל מי

שברא העולם והנשמות ובידי נמסרו כל הנשמות משנברא העולם והנשמו׳ בידי א״ל משה יש בי כח מכל באי עולם שיצאתי מהול ממעי אמי וביום שנולדתי דברתי לאבי ולאמי ואפילו משדי אמי לא ינקתי אלא בשכר ובשלש שנים נתנבאתי והייתי עתיד לקבל את התורה ונטלתי כתר פרעה מעל ראשו ובן פ׳ שנה עשיתי אותות ומופתים והוצאתי ששים רבוא ממצרים וקרעתי להם הים י״ב שבילין והפכתי מי מרה למתוק ופסלתי לוחות אבנים ועליתי לרקיע והייתי תופס במלחמ׳ וקבלתי חציהם בענן ודברתי פנים בפנים עם אדון העולם ונצחתי פמליא של מעל׳ וקבלתי התורה וכתבתי מפי הקב״ה תרי״ג מצות ולמדתים את בני ישראל ועשיתי מלחמה עם ב׳ מלכים ילידי הענק שבשעת המבול לא הגיע המים לקרסוליהם והעמדתי חמה ולבנה ברום עולם וכי יש בעולם גבור כמוני רשע ברח מלפני. כיון שראה ס״מ נשמתו של משה תמה וברה ברח: יצתה בת קול ואמרה ל׳ תצער עצמך אין לך חיים בעולם אלא חצי רגע חזר ס״מ לפני הקב״ה וא״ל היכן מה הבאת א״ל איני יכול א״ל צא והביא נשמתו קצף עליו הקב״ה א״ל ס״מ רבש״ע אם אתה אומר לי להפוך גיהנם ממדרג׳ עליונה לתחתונ׳ יכול אני להפוך ובן עמרם איני יכול לו ואפילו לעמוד לפניו שאור פניו דומה לשרפי מרכבה וזקוקין יוצאים מפיו של אש ולא עוד אלא שזיו פניו דומה לשכינה בבקשה ממך אל תשלחני אליו שאיני יכול לעמוד בפניו א״ל הקב״ה רשע מאש של גיהנם נבראת ולאש של גיהנם אתה חוזר בתחלה יצתה מלפני בשמחה גדולה וכשראית גדולתו חזרת בבושתך לך והביא נשמתו. מה עשה ס״מ באותה שעה שלף חרבו מתערה ובא לפני משה ע״ה מיד עמד משה עליו בחמה וקצף ונטל מטה האלהים בידו שהיה חקוק בו שם המפורש ופגע בס״מ וגער בו בגערה עד שרץ וברח מלפניו ורץ משה אחריו בשם המפורש ותפס אותו והכה אותו במטה ועור פניו בקרני הודו עדין עלתה לו חצי רגע: יצתה בת קול ואמרה לו משה למה תצער עצמך הגיע סוף השעה עמד משה בתפלה ואמר רבש״ע זכור שנגלית עלי בסנה זכור שהעלת אותי לרקיע ולא אכלתי ושתיתי מ׳ יום ומ׳ לילה רחום וחנון אל תמסרני ביד ס״מ אמר הב״ה קבלתי תפלתך אני בעצמי אטפל ואקבור אותך מיד קדש עצמו כשרפי ההוד ונגל׳ הב״ה משמי שמים העליונים לקבל נשמתו של משה ע״ה כיון שראה משה להקב״ה נפל על פניו ואמר רבש״ע במדת חסד ומדת רחמים בראת עולמך ובמדת רחמים

אתה מנהג עולמך מנהג עמי במדת רחמים א"ל הקב"ה אני אלך לפניך. וג' מלאכי' באו עם הקב"ה וזה המה מיכאל וזגזיאל וגבריאל גבריאל הציע מטתו של משה, מיכאל פירס מילת ארגמן וזגזיאל הניח כלי מילת מראשותיו זגזיאל במרגלותיו מיכאל מימינו וגבריאל משמאלו אמר לו הקב"ה הקף שתי ידיך והניח על החזה העצים שני עיניך ועשה כן מיד קרא הקב"ה לנשמתו א"ל בתי מאה ועשרים שנה קצבתי לך שנותיך להיות בגוף הצדיק ואל תאחרי בתי. השיבה הנפש אתה הוא היודע ואלהי הרוחות ובידך נפש כל חי בראתני ונתתני להיות בגופו של צדיק זה וכי יש גוף נקי וטהור וקדוש בעולם כמו זה, שמעולם לא נראו זבובים עליו ולא היה צר עין מעולם טוב לי לשבת כאן אמר לה הקב"ה אל תאחרי בתי הגיע קצך ואשיבך עמי בכסא כבודי אצל כסא שרפים ואופנים ומלאכים וכרובים אמר' לפניו רבש"ע טוב לי לשבת בזה הצדיק כי המלאכים עזא ועזאל ירדו מן השמים והשחיתו דרכ' ומשה זה שהיה בשר ודם מיום שנגלית עליו בסנה פירש מאשתו הניחני במקומי. כיון שראה הקב"ה כך נטל נשמתו בנשיקת פה שנאמר וימת שם משה עבד ה' על פי ה' ובכה עליו הקב"ה והתחיל לקונן עליו שנאמר מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און ומ"ה בוכים ואומרים והחכמה מאין תמצא והשמים אמרו אבד חסיד מן הארץ והארץ אומרת וישר באדם אין וכוכבים ומזלות וחמה ולבנה ורוח הקדש אומרים ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ויהושע בקש משה ולא מצאו, בא מטטרון לפני הקב"ה ואמר רבש"ע משה בחייו שלך ובמותו שלך אמר הקב"ה למ"ט אני לא על משה בלבד אני מתנחם אלא עליו ועל ישראל שהרב' פעמים הכעיסוני והתפלל עליהם ומרצה אותי שנאמר צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל ואמר לפני כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת גם אני מעיד עליו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים וכו' לכל האותות והמופתים והיד החזקה אשר עשה משה לעיני כל ישראל:

תם מדרש פטירת מרע"ה:

מעשה יהודית:

מעשה שבא מלך הגוים על ירושלים כארבעים אלף גבורי חיל ויצר עליה ימים רבים, ויקוצו בני ישראל מפניהם במצור ובמצוק ויהיו בצרה גדולה. והיתה בירושלים נערה מבנות הנביאים וכראותה כי גדל השבר ועצם הצער ותשם נפשה בכפה ותצא עם שפחתה ותגע עד שערי העיר ותאמר לשוערים, פתחו השערים ואצא אולי יעשה לי הקב"ה אות ופלא ואהרוג את הכופר הזה ויושעו ישראל על ידי ויאמרו לה לא נפתח, שאנו מפחדים שמא אהבת א' מפרשי המלך להנשא לו או שמא תעשי תחבולות על העיר ללוכדה ותאמר ח"ו אלא אנכי בוטחת ברחמי שמים שיעזרוני על האויב הזה. ותשבע להם בי"י אלהי ישראל ויפתחו השערים ותצא עם שפחתה ותלך עד אהל המלך ותבא לפניו והנערה יפה עד מאד וכראות אותה המלך מצאה חן בעיניו ותשא חסד לפניו ויאמר לה המלך מי את בתי, ואי מזה באת, ואנה תלכי ותאמר לו מבנות הנביאים אנכי שמעתי מאבי, שתכבוש את העיר ותתפוש אותה ואבא לבקש על נפשי ונפש בית אבי למלטם כשתקח העיר ויאמ' לה המלך אני אעשה כדברך ואני רוצה לקחתך לי לאשה, ותאמר לו אדוני המלך הנני כאח' שפחותיך עשה הטוב בעיניך אבל אודיעך ארני המלך שאנכי נדה ובערב אנכי ראויה לטבילה צוה את עבדיך בערב כשיראו שתי נשים הולכות למעין שלא יפגו בנו ואל ידברו עמנו מטוב עד רע ואלך ואטבול ואשוב אליך ויצו המלך להעשות כן וישמח שמחה גדולה בנערה ובבשורה שבשרה למלך ויאסוף כל שריו ועבדיו ויעש להם משתה ויאכל וישת מן היין וישכר וירדם וילכו כלם איש לאהליו ולא נשאר עם המלך זולתי הנערה והשפחה ותכון הנערה לבדה

לשמים ותקם ותשלוף את החרב ותכרות בה ראש המלך ותשא ראשו בדיה ותלכנה שתיהן ותעברנה במחנה ואין דובר להן דבר עד שהגיעו לשערי ירושלים ותקרא לשוערי' ותאמ' להם פתחו השער כי הב"ה עזרני והרגתי את האויב ולא האמינו לדבריה. ויהי למלך שר א' משריו והיה אומר למלך חדל מאומה זו אל תצורם ואל תתגר בם מלחמה כי אלהיהם עמם ואהבם ולא יסגירם בידך ראה מה עשה לאשר היו מלפניך למלכים הראשונים ולשרים שצרו על ישראל מה היתה אחריתם והיה למלך מרבה תוכחות עד שקצף עליו המלך ויצו המלך לקשרו ולתלותו חי אצל שער העיר וכראות הנערה כי אינ' רוצי' לפתוח השער א"ל אם לא תאמינו לי הנה השר התלוי יכיר את ראשו ותאמינו לדברי הנערה ויפתחו השער ויראו את הראש לשר התלוי ויכירהו השר ויאמר ברוך יי' אשר הסגיר אותו בידכם והציל אתכם מידו וישמע הדבר ויתקבצו בחורי ישראל וגבוריו ויקחו את חרבותם בידם ויבאו עד המחנה והיו הם קוראים בקול רם שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד. ויראו אנשי המחנה אותם וילכו לאהל המלך ויראו כי מת גבורם וינוסו ויעזבו את אהליהם ואת סוסיהם וכל חילם וימלטו את נפשם וירדפו ישרא' אחריהם עד אנטוכיא וישובו בשלום ויבזו בהם בזה הרבה מאד ויתקבצו זקני ישראל והחכמי' ויבאו בית יי' ויברכו ויהללו את יי' המניח להם מכל אויביהם והמושיעם בעת צרתם תמיד והמקיים דבריו בהם ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא וגו' הוא ברחמיו יעשה נסים ונפלאות עמנו בעת ובעונה הזאת כאשר עשה עם אבותינו:

תם מעשה יהודית:

מדרש לחנוכה*):

ישתבח שמו של הקב"ה שהוא לבדו דר במרום ושוכן על שלוש מאות ותשעים רקיעים ובכל רקיע יש שם כסא כבוד עליו ובכל אחד ואחד יש לו משרתים שרפים ואופנים וכרובים וגלגלים וכסא כבוד. ואל תתמה בדבר זה שהרי מלך בשר ודם שיש לו כמה מקומות יש לו בתים ועליות ותחתונים כ"ש הקב"ה שהעולם שלו וכן שמים בנוים שלוש מאות ותשעים. ובזמן שבית המקדש היה קיים והיה' ישראל עושין רצונו של מקום היה יושב על ערבות של רקיע שביעי מרוב אהבה. ולאחר שחטאו ישראל עלה למעלה למעלה עד ג' מאות ותשעים רקיעים שנ' אלך אשובה אל מקומי:

דרש מרי בר מר מאי דכתיב כי נר מצוה ותורה אור תלה הכתוב המצוה בנר מה נר זה אינו עומד לאדם אלא לשעה אף המצוה אינה מגינה אלא לשעה והתורה תלה באור מה אור זה מאיר לעולם אף תורה מאירה בעולם הזה ובעולם הבא שנ' בהתהלכך תנחה אותך בעוה"ז ובשכבך תשמור עליך בעוה"ב: אמר רבא דרחים רבנן הוי ליה בנין רבנן. דמוקיר רבנן הוי ליה חתנוותא רבנן. דדחיל מרבנן הוא גופיה הוי צורבא מרבנן. ואי לאו בר הכי הוא משתמען מיליה כצורבא מרבנן: אמר רב הונא הרגיל בנר חנוכה הויין ליה בנים תלמידי חכמים הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה הזהיר בקידוש היום זוכה וממלא גרבי יין:

---

*) הועתק לי מתוך קונט' ישן הנמצא בעקד הספרים של יועלי לפסיא ע"י הנכון כהר"ר אייזק פריימאן מקראקא. ועיין יוצר שבת ראשון ושני דחנוכה:

תנו רבנן בימי מלכות יון הרשע גזרו על ישראל שכל מי שיש לו בריח בתוך ביתו יחקוק עליו שאין לשונאי ישראל חלק ונחלה באלהי ישראל, מיד הלכו ישראל ועקרו בריחם שבבתיהם. ועוד גזרו שכל מי שיש לו שור יכתוב על קרנו שאין לשונאי ישראל חלק באלהי ישראל הלכו ישראל ומכרו שווריהם. ועוד גזרו עליהם שיהו בועלין נשותיהן נידות, הלכו ישראל ופרשו מנשותיהן. ועוד גזרו שכל מי שנושא אשה תבעל להגמון תחלה ואח"כ תחזור לבעלה. ונהגו בדבר הזה שלוש שנים ושמונה חדשים עד שנשאת בתו של יוחנן כ"ג. כיון שהוליכוה אצל אותו ההגמון פרעה ראשה וקרעה בגדיה ועמדה ערומה בפני העם מיד נתמלא יהודה ואחיו חימה עליה ואמרו הוציאוה לשריפה ואל יתגלה דבר זה למלכות מפני סכנות נפשות, שהעיזה פניה להיות ערומה בפני כל העם הזה. אז אמרה לו האיך אתבזה לפני אחי ורעי, ולא אתבזה בעיני ערל וטמא שאתם רוצים למעול בי ולהוליך אותו לשכב אצלי. כיון ששמע יהודה וחביריו, כך נועצו יחדיו להרוג ההגמון. מיד הלבישו הנערה בלבוש מלכות ועשו חופת של הדס מבית חשמונאי עד ביתו של הגמון ובאין כל בעלי נבל וכינור ובעלי זמר והיו מזמרים ומרקדים עד שבאו לבית הגמון. כיון ששמע המלך כך אמר לשריו ועבדיו ראו אותם שהם מגדולי ישראל מזרע אהרן הכהן כמה הם שמחים לעשות רצוני ראויים הם לכבוד גדול וצוה להוציא חוץ שריו ועבדיו ונכנס יהודה וחבריו עם אחותו אצל ההגמון וחתכו ראשו ובזזו כל אשר לו והרגו שריו ועבדיו ודרסו היוונים עד גמירא חוץ מעיקר מלכות. וישראל שהיו בעיר היו ברתת וברעד בשביל אותם בחורי ישראל. יצאה בת קול ואמרה נצחו טליא דאזלו למעבד קרבא באנטוכיא וחזרו אותם בחורים וסגרו השערים ועשו תשובה ועסקו בתורה ובגמילות חסדים. כיון ששמע מלך יוונים שהרגו ישראל הגמון שלו, קבץ כל עמו ובא לפני ירושלים במצור ונפחדו מאוד היהודים והיתה שם אשה אלמנה יהודית שמה ולקחה שפחתה והלכה אצל שערי ירושלים ואמרה הניחו אותי לצאת שמא יעשה המקום נס על ידי ופתחו לה ויצאה והלכה אצל הגייסות ואמרו לה מה טובך אמרה רצוני לדבר אל המלך והלכה לפני המלך ואמר לה מה תבקשי ואמרה אדוני בת גדולים מישראל אנכי ואחי נביאים ושמעתי שהיו מתנבאים שמחר יפול ירושלים בידך כיון ששמע שמח שמחה גדולה. והיה לו אדם אחד מחכמיו שהיה רואה

וחוזה במזלות והיה אומר רואה אני שישראל חוזרים בתשובה ואי אתה יכול להם חזור למקומך ונתמלא המלך חמה עליו וצוה המלך לחטפו ואסרו ידיו ורגליו ותלה אותו על העץ אצל ירושלים ואמר המלך מחר כשתפול ירושלים בידינו נהרוג אותו. והיה המלך מאמין לאותה יהודית ואוהב אותה ואמר לה רצונך שתנשאי ואמרה לו אדוני המלך איני ראויה אפילו לאחד מעבדיך ואמנם כיון שלבך נוטה לזה תעביר כרוז בכל המחנה שכל מי שיראה שתי נשים הולכות אצל המעיין אל יפגע בה לפי שצריכה אני לילך לשם לרחוץ עצמי ולטבול. מיד העבירו הכרוז ועשתה כך ועשה המלך משתה גדול ושתו ונשכרו ואח"כ הלכו כל אחד ואחד לאוהליו והמלך ישב בחיקה וישן והלכה אותה יהודית ונטלה סייף שלו וחתכה ראשו ופשטה סרין עליו. והלכה עם ראשו של מלך אצל שערי ירושלים ואמרה פתחו לי השערים שכבר עשה הק"ב נס על ידי ואמרו לה לא דייך שזינתה וקלקלת אף שבאת בעלילה עמנו. מיד הראה להם ראשו של מלך כיון שראוהו פתחו השערים ויצאו והרימו קול שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. כיון ששמעו יוונים כך אמרו למהרת באים עלינו והלכו למלך והוציאוהו בלא ראש ונפל עליהם אימה ופחד וברחו כלם ורדפו ישראל אחריהם והרגו מהם כמה וכמה. כן יעשה הק"ב נקמה בשונאינו מהרה ויחיש לנו ישועה ככתוב ובא לציון גואל:

דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת והכתיב והארץ כבגד תבלה אלא אילו ישראל שנקראו ארץ שנ' כי תהיו אתם ארץ חפץ. דור הולך ודור בא אילו א"ה שבכל דור ודור יועצים על ישראל לאבדם והק"ב מצילם מידם שנ' עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו. א"ר אליעזר בא וראה כמה חביבים ישראל לפני המקום שלעולם מקדים להם רפואה למכה שנ' כרפאי לישראל. בא יון הרשע וגזר וחשכו עיניהם של ישראל ואמרו שכל מי שיזכיר שמו של ה"ק ידקר בחרב והרבה מישרא' נהפכו למינות והיה שם משומד אחד בליעל התני בן פחת שמו שהיה יועץ עיצות רעות על ישראל ואמ' שכל זמן שיקריבו קרבן של שחר ושל בין הערבים אינם נופלים בידכם עמדו ובטלוהו. וחזר עוד אותו בליעל אלהיהם שונא זימה אם תוכלו להכשילם בזנות המשלו עליהם. עמדו וגזרו שכל מי שיכתוב כתובה לאשתו יקרעו אצבעותיו. חזר ואמר מצוה אחת יש להם שאם לא יעשו אותה יאבדו מן העולם וזה הדלקת

נר שבב"ה שנ' להעלות נר תמיד וכתוב עליו תן חלק לשבעה וגם לשמונה. תן חלק לשבעה שכל מי שיש לו חלק בשבע נירות שהם מאירים תמיד בב"ה וגם לשמונה ימי החג אין בריה יכלה להם. עמדו וטמאו כל השמנים שבב"ה ולא נשתייר כ"א פך שמן שלא היו יודעים שהיה מונח תחת המזבח ונעשה נס והדליקו מאותו פך קטן שמונה ימים ועמד הק"ב וקבע להם שמונה ימי חנוכה שלא היה מועד עד עכשיו. אמר הק"ב חשבת לעקור שבעה הנירות ושמונה ימי החג הנני מביא עליכם שמונה ימים ושבעה בני חשמונאי שמאבדים אתכם מן העולם. אתה אמרת שכל מי שיזכיר שמי ידקר בחרב, אני קובע הלל לשמי ח' של ימי חנוכה ועליהם אמר דוד למנצח על השמינית:

חרבם תבוא בלבם וקשתותם תשברנה. אמר ר' שמעון בן יוחי אילו יוונים שעשו מלחמה עם בית חשמונאי ובניו ובשעה שנכנסו להיכל הלך יון אחד ולקח ספר תורה והביא חנה בת יוחנן כ"ג שלא היה כיפיה בעולם והיתה נישאת לאלעזר בן חשמונאי ורצה אותו יון לבא עליה בפני בעלה ואביה. אמר יוחנן כ"ג אני וג' בני ואתה חשמונאי וז' בניך הרי י"ב כנגד י"ב שבטים. מובטח אני שהקב"ה עושה נס על ידינו. מיד הרים אלעזר הסייף והרג אותו היון ואמר עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ: א"ר יצחק ששים ריבוא אלף גייסות הוו וכל אחד מהם היה לו אלף איש תחתיו שבאו עם גליסקס הרשע להלחם עם בית חשמונאי והיה אומר אותו הרשע מה לנו לירא הם שנים עשר כנגד חיל גדול שמא תאמר אלהיהם יוציא כוכבים ממסילות ויעשה מלחמה עמנו ושודדים אותנו כדרך שעשה עם סיסרא הרי סכין עצמינו בדם חזיר ובשכבת זרע של סוס שאין נוגעים אותנו. ואם תאמרו יביא מבול ככר נשבע בשמו הגדול שלא יביא מבול לעולם. א"ת ישלח נחשים ועקרבים ודובים כדרך שעשה בכותיים הרי אנו רוכבין על פילין שאין חיות נוגעות בהם. והיו ישראל עומדים בתפלה ואמרו רבש"ע גלוי וידוע לפניך שלא עמדנו להלחם כנגדם אלא בעבור שמך הגדול שלא יתבזה בגוים ואם אינך עושה נס על ידינו יאמרו אין לו עצה וכתיב בך גדול העצה ורב העליליה. מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ואמר שתוקו בניי התיצבו וראו נקמת ה' אשר יעשה בגוים והביא כל השרים של שבעים אומות ואמר להם כל אחד מהם יהרוג את שלו מן החיל של אותו רשע ואם ינוס אחד מהם הרי נפשו

תחת נפשו שנ׳ ביום ההוא יפקוד ה׳ על צבא מרום במרום וגו׳. מיד ירדו לארץ וכל יון שהיה חץ על קשתו לזרוק בישראל היה המלאך מחזירו ונועץ בלבו שנ׳ קשתם תשברנה וחרבם תבוא בלבם. והיו בית חשמונאי רואין זה את זה ואמרו ה׳ ילחם לכם ואתם תחרישון: תניא שלש שנים לא היה אדם יכול לעבור מפני ריחם ושבע שנים זרעו ישראל שדותיהם וכרמיהם בלא זבל מדם שלהם ועשרים ושלוש שנים הסיקו ישראל מרומחיהם וחציהם. ועליהם אמר הכתוב שם רשעים ירקב ועל בית חשמונאי וכיוצא בהם זכר צדיק לברכה. וחזרו לבית לשלום ולא מצאו שמן טהור אלא פך קטנה שהיה בשיתין המזבח ולא היה שמן אלא להדליק לילה אחת ונעשה נס והדליקו ממנה שמונה ימים וקבעו שמונה ימי חנוכה:

תם מדרש לחנוכה:

מדרש אחר לחנוכה:

בשנת כ"ג שנים למלך אנטיוכוס הוא שנת רי"ג לבנין בית שני רוח רעה נוססה בו והרב חדה לשונו שלופה מתערה להכות ארץ כשבט פיו. ויען ויאמר לכל שריו ועבדיו הפרתמים היושבים ראשונה במלכות הלא תדעו הלא תשמעו כי הנה עם בני ישראל אשר בירושלים גוי עז פנים ודתיהם שונות מכל עם ואת דתי המלך אינם עושים אשר גובה וגובה להם האומרים ידינו רמה ותמיד כל הימים מקוין שברון המלכים לאמר כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאומים וזרח בחשך אור לישרים ולכל בני ישראל יהיה אור במושבותם:

ולי אני המלך אין שוה להניחם ועתה קומו ונקומה עליהם למלחמה לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד הבה נתחכמה לו לבטל מהם את השבת ומילה ור"ח וייטב הדבר בעיני שריו ועבדיו לעשות כדבר המלך. בעת ההיא שלח את ניקנור משנהו בחיל גדול ועם רב ויבא לירושלים ויצר עליה בקול ענות וחירופים לחרף מערכות אלהים ויהרוג בה הרג רב. א"ר שמעון בן יוחאי בת היתה לו למתתיה כ"ג שאין כיופיה בכל העולם ומקודשת לא' מבני חשמונאי ובא אחד מן היוונים ותפסה בבלוריתא והציע ספר תורה תחתיה ובא עליה בפני ארוסה. ולהעלות חימה ולנקום נקם בנה במה בבהמ"ק ושחטו דבר אחר ויביאו את דמו אל עזרת הקודש. ורוח ה' לבשה את יוחנן בן מתתיה ויקנא קנאת ה' צבאות ויחמול על עם הקודש שה פזורה ישראל וילבוש בגדי נקם לנקום נקמת בני ישראל מאת היוונים ויועץ בלבו ויעש לו חרב קטנה ויחגור אותה תחת מעילו. ויצא לרחוב העיר ויבא עד לפני שער

המלך ויקרא לשוערים ויאמר אליהם אני יוחנן בן מתתיה הנני בא לבא לפני ארוניכם. ויאמרו נערי המלך אל המלך הנה יוחנן כהן הגדול עומד בחצר. ויאמר המלך יבא ויבא יוחנן לפני המלך ויאמר לו ניקנור מדוע אתה עובר את מצות המלך ואינך חפץ בשלום מלכותו הלא ידעת אם לא שמעת כי יש לאל ידי בכח גבורת חיילותי לעשות עמכם רע עד בלתי השאיר לכם שריד ופליט כי אתה גם אותך הרגתי ואותם שרפתים כקש לפני רוח ומי בכל אלהי הארצות אשר הצילו את ארצם מידי כי יציל ה׳ את ירושלים מידי. ויען יוחנן למלך לאמור עתה באתי אליך את כל אשר תחפוץ אעשה לא אסור ממצותיך ימין ושמאל. ויאמר לו המלך במה יודע איפה כי אתה סר אל משמעתי הלא כאשר תקרב אל המזבח ועשה את חטאתך ואת עולתך בחלב ודם החזיר הזה ותלבש בגדי מלכות אשר לבש בו המלך, ותרכב על מרכבת המשנה אשר לי ואשר ניתן כתר מלכות בראשך. ויאמר יוחנן אנכי אעשה כדברך כאשר ארוני מצוה רק אין דבר כי יגורתי מפני האף והחימה עם בני ישראל הן אזכח תועבת ה׳ על המזבח לעיניהם ולא יסקלוני אך בזאת יאות לי לעשות כדברך בהוציאך כל איש מלפניך ואני ואתה ואין זולתך ואז אעשה כרבר המלך. פן יודיעון הדבר אל עם בני ישראל. ותטב הדבר בעיני המלך ויצו לאמר הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו לכל הנצבים עליו. ויהי בלכתם ויתפלל יוחנן לפני ה׳ ויאמר ה׳ אלהי ישראל יושב הכרובים אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ אתה עשית את השמים ואת הארץ הטה אזנך ושמע פקח עיניך וראה ושמע את דברי אנטיוכוס אשר שלחו לחרף מערכות אלהים חיים ומלך עולם אמנם ה׳ החריבו מלכי אשור את הגוים ואת ארצם ונתנו את אלהיהם באש כי לא אלהים המה כי אם מעשה ידי אדם עץ ואבן ויאבדום. ואתה ה׳ אלהינו הושיענו נא מידו פן ילך וישתבח ויתפאר בבית דגון אלהיו לאמר אלהי נתנם בידי וכחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וככלות עתרתו חיזק ואמץ לבבו ויאמר ה׳ אלהים זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה האלהים ואנקמה נקמת בני ישראל. ויקרב יוחנן אליו ויתקע החרב בלבו ויהי כאשר כרע שם נפל שדוד את פני הקדש. ויהי אך יצוא יצא יוחנן כ״ג מאת פני הקדש ויריע בתרועה גדולה ויערוך מלחמה בעמים ויהרוג בהם הת.רב שבע

אלף ושבע מאות ושנים ושבעים מבלעדי העם אשר נהרגו איש בחרב רעהו:

ויהי כאשר שמע אנטיוכוס כי נהרג משנהו ניקנור ויצר לו מאד וישלח ויקרא לכל שריו ועבדיו וגם למשנהו הגדול ויאמר אליהם האם בגוי הזה לא תתנקם נפשי אשר השחיתו וחיבלו חיילותי ויבוזו מתנותי ושריו ועתה מה אנו מחשים הבה נא נבא אליהם למלחמה לבטל מהם את השבת וחדש ומילה ומי האלהים אשר יציל אותם מידי. וישלח לבגרים בחיל גדול ועם רב ויבא לירושלים ויצר עליה וימרו את אלהים עליון ויכעיסוהו בבמותם ובפסיליהם יקניאוהו במזבח אלהים ויעבירו קול במחנה מטעם המלך לאמר כל איש ישמור את שבתות ה׳ וחדש ומילה יומת. ורבים מבני ישראל בימים ההם מסרו נפשם בעבור כבוד המקום ב״ה ולא בטלו ברית אבותם. ואשה א׳ מבני הלוים מלתה את בנה לח׳ ימים בתופים ובמחולות והיא עלתה על חומות ירושלים ובנה חתן דמים מהול בידה ותען ותאמר לפני ה׳ כל זאת באתנו ולא שכחנוך ולא שקרנו בבריתך לא נסוג אחור לבנו ותט אשורנו מני ארחיך והשליכה עצמה מעל החומה וימותו שניהם. וכאלה רבים מבני ישראל כמוהם היו עושים ולא שנו ברית אבותם ואת קדוש ישראל יעריצו:

וקהל קדושים אמרו איש אל רעהו הנה דבר המלך בחימה שפוכה לבטל ממנו את השבת דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעים וכתוב בתורתנו ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות הלא טוב לחסות בה׳ ונשבות את שבתותינו אם יחינו נחיה ואם ימיתנו ומתנו. ויועצו לשבות במערה אחת הם נשיהם וטפם. ויאמרו למלך לאמר הנה אנשים באו הנה במערה אחת לשבות את שבתותם. וישלח המלך את חיילותיו חלוצים לצבא וישבו על פי המערה ויקראו אותם אליהם בדבר המלך לאמר מדוע מריתם את דת המלך ועתה באו נא וסורו נא אל משמעתו של מלך והצלהם את נפשותיכם ממות. ויענו כל העם יחדיו לאמר אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע אשר ציונו על הר סיני ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות הלא טוב לנו מות ביד ה׳ פה ולא נחלל את יום השבת ח״ו. וכאשר ראו כל אנשי הצבא כי לא אבו הלוך בדתי מלכיהם ויביאו עצים וישרפו על פי המערה וימותו לפני ה׳ כאלף איש ואשה:

ויהי כשמוע יוחנן בן מתתיה וד׳ אחיו את כל זאת אזרו

חיל בגבורתם ובעזרם ומגינם אביהם שבשמים אשר בטחו בו וילחמו בעמים ויהרגו הרג רב אין חקר ואין מספר לא נשאר בהם עד אחד אפס בגרים אשר נס אל אנטוכיא אל המלך ועמו אנשים פליטי חרב מוכים ומעונים. ויעץ בגרים ויאמר לאנטיוכוס הן אתה שמת טעם לבטל מהם את השבת ר"ח ומילה נבול תבול אתה וכל העם אשר ברגליך אשר אם ילכו כל העמים וכל הלשונות לא יוכלון לעמוד כפני ה' בני מתתיה כ"ג מאריות גברו ומנשרים קלו:

ועתה המלך עצתי תיטב עליך ולא תלחם במתי מעט פן נהיה לבוז וקלס לעיני כל העמים ומלכי ארץ וכל לאומים. אם על המלך טוב יכתב ונשלוח ספרים בכל מדינות מלכותך ויבאו כל שרי עם ועם ולא ישאר מהם עד א' ויעש המלך כדבר בגרים. ויבאו מכל מדינות המלך שרי עם ועם עם אלפים וריבבות חיילות חלוצי צבא וכאשר ראה בגרים כי כביר מצאה ידו וחיילים יגבר ורב מאוד מחנהו אין חקר ואין מספר קם בגרים ויבא לירושלים ויצר עליה הוא החל לחרף מערכות אלהים חיים ומלך עולם ובקע החומה וינתק וישבר במקדש י"ג פרצות. ויחשוב בלבו לאמר הפעם הזאת לא יוכלו לי, כי רב חילי וכי כביר מצאה ידי. א"ר יצחק בר נחמני אלף ופ' ריבוא גייסות באו עם בגרים הרשע ואמר לישראל שוטים אתם שתעשו מלחמה עם חיילים שאין להם שיעור אם תאמרו אלהיכם יביא מבול כבר נשבע שלא יביא מבול לעולם ואם גבריאל יעמד בנו וישרוף אותנו כמו שעשה לסנחריב הרי אנו סכים עצמינו בדם חזיר ובש"ז של סוסים ולא יגעו בנו. נשאו ישראל עיניהם למרום ויאמרו לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד שלא יתבזה בעכו"ם עכשיו יאמרו אין לאלהיהם עצה אחרת וכך כתיב גדול העצה ורב העליליה אמר הקב"ה חייכם מחשבתי גדולה משלכם כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב. באותה שעה היו ישראל מצפים להרי מזרח אולי יבאו להם עכו"ם פרהסיים לעזרם ואז חרה לו למתתיה כ"ג וא"ל לחשמונאי ולא כתוב ארור הגבר אשר שם בשר זרועו ומן ה' יסיר לבו וברוך הגבר אשר שם ה' מבטחו א"ל יפה אמרת אני וה' בני ואתה וג' בנים הם י"ב כנגד י"ב שבטי יה עדות לישראל מובטח אני בק"בה שיעשה לנו נסים ונפלאות. ויצומו וילבשו שקים ואפר לבקש רחמים מלפני אלוהי השמים עוזרם ומגינם של ישראל. וככלות להתפלל קמו מכרוע על ברכם עצמו עשתונותם מנשרים קלו ומאריות גברו וילחמו בעמים ויהרגו בהם הרג רב. א"ר יצחק בר

נחמני באותה שעה תפס הקב"ה ע' שרים של מעלה משרי א"ה ורצע אותם במרצע של אש ואמר הרגו איש את קרובו ואם ימלט א' מהם נפשיכם תחת נפשו. וכשהיו היונים מורים חצים וחרבות באו המלאכים ונעצו אותם בלבם של היונים הוי חרבם תבוא בלבם וקשתותם תשברנה והיו בני חשמונאי רואים הנסים ואומרים ה' ילחם לנו. וכל מלך ומלך מהמלכים שנהרג היו באים המלאכים ומבוססים מסונו והטילו לבתיהם של ישראל שהם לא היו יכולים ליטול את השלל מפני החללים. ואת חיילותיהם מהם שרפו בני ישראל מהם דקרו בחרב ומהם תלו על העץ ולבגרים הרשע שרפו אותו בית ישראל באש. ואז אנטיוכוס המלך כאשר שמע אשר נהרגו בגרים וכל שרי החיל אשר עמו וינס במדינות הים והיה כל מוצאו אותו אל המקום אשר היה בא שמה מורדים בו וקוראין אותו הבורח:

ואח"כ באו בני חשמונאי לבירת המקדש ויבנו השערים ויסגרו הפרצות ויטהרו את העזרה מן ההרוגים ומהטומאות ויבקשו שמן זית זך להדליק את המנורה ולא מצאו כי אם צלוחית א' אשר היתה חתומה בטבעת הכ"ג וידעו כי היה טהור והיה בה כשיעור הדלקת יום א' ואלהי השמים אשר שכן שמו שם הניח ברכה בו והיו מוצאים כל לילה ולילה אחר עריכת הנרות האסוך מליאה שמן והעלו הנרות ממנה ח' ימים. ועל הצלחם ונס האסוך ההוא קבלו וקיימו היהודים עליהם ועל זרעם להיות עושים את ח' ימי חנוכה בהלל ובהודאה בכל שנה ושנה וזכרם לא יסוף מזרעם ברוך הרב את ריבנו ונוקם את נקמתינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשינו ברוך האל המושיע:

תם מדרש לחנוכה:

מגלת אנטיוכס:

ויהי בימי אנטיוכס מלך יון מלך גדול וחזק היה ותקיף בממשלתו וכל המלכים ישמעו לו: והוא כבש מדינות רבות ומלכים חזקים והחריב טירותם והיכליהם שרף באש ואנשיהם בבית האסורים אסר: מימי אלכסנדרוס המלך לא קם מלך כמוהו בכל עבר הנהר: והוא בנה מדינה גדולה על חוף הים להיות לו לבית מלכות ויקרא לה מדינת אנטיוכיא על שמו: וגם בגרים משנהו בנה מדינה אחרת כנגדה ויקרא לה בגרים על שמו וכן שמותן עד היום הזה: בשנת עשרים ושלש שנים למלכו הוא שנת מאתים ושלש עשרה לבנין בית אלהים שם פניו לעלות לירושלים: ויען ויאמר לשריו הלא ידעתם כי יש עם היהודים אשר בירושלים בינינו: לאלהינו אינם מקריבים ודתנו אינם עושים ודתי המלך עוזבים לעשות דתם: וגם הם מיחלים ליום שברון המלכים והשלטונים אומרים מתי ימלוך עלינו מלכנו ונשלוט בים וביבשה וכל העולם ינתן בידנו: אין כבוד למלכות להניח אלה על פני האדמה: עתה באו ונעלה עליהם ונבטל מהם את הברית אשר כרת להם אלהיהם שבת ראש חדש ומילה. וייטב הדבר בעיני שריו ובעיני כל חילו: באותה שעה קם אנטיוכס המלך וישלח את נקנור משנהו בחיל גדול ועם רב ויבא לעיר יהודה לירושלים ויהרוג בה הרג רב ויבן במה בבית המקדש במקום אשר אמר אלהי ישראל לעבדיו הנביאים שם אשכון שכינתי לעולם. במקום ההוא שחטו את החזיר ויביאו את דמו לעזרת הקדש: ובהיות זה כאשר שמע יוחנן בן מתתיה כהן גדול כי זה המעשה נעשה נמלא קצף וחמה וזיו פניו נשתנה ויועץ בלבו מה שיכול לעשות על זה: ואז יוחנן בן מתתיה עשה לו חרב שתי זרתות ארכה זרת רחבה

תחת בגדיו עטופה: ויבא לירושלים ויעמד כשער המלך ויקרא לשוערים ויאמר להם אני יוחנן בן מתתיה באתי לבוא לפני נקנור. ואז באו השוערים והשומרים ויאמרו לו הכהן הגדול מהיהודים עומד בפתח ויען נקנור ויאמר להם בא יבא: ואז יוחנן הובא לפני נקנור ויען נקנור ויאמר ליוחנן אתה הוא אחד מן המורדים אשר מרדו במלך ואינם רוצים בשלום מלכותו: ויען יוחנן לפני נקנור ויאמר אדני אני הוא עתה באתי לפניך אשר תרצה אעשה: ויען נקנור ויאמר ליוחנן אם כרצוני אתה עושה קח חזיר ושחטהו על הבמה ותלבש בגדי מלכות ותרכב על סוס המלך וכאחד מאוהבי המלך תהיה: וכאשר שמע יוחנן השיבו דבר אדני אני ירא מבני ישראל פן ישמעו כי עשיתי כן ויסקלוני באבנים: עתה יצא כל איש מלפניך פן יודיעום. אז נקנור הוציא מלפניו כל איש: בעת ההיא נשא יוחנן בן מתתיה עיניו לאהי שמים ותקן תפלתו לפני אלהיו. ויאמר אלהי ואהי אבותי אברהם יצחק ויעקב אל תתנני נא ביד הערל הזה כי אם יהרגני ילך וישתבח בבית דגון אלהיו ויאמר אלהי נתנו בידי: באותה שעה פסע עליו שלש פסיעות ויתקע החרב בלבו וישלך אותו חלל בעזרת הקדש לפני אלהי השמים: ענה יוחנן ויאמר אהי לא תשים עלי חטא כי הרגתיו בקדש עתה כן תתן את כל העמים אשר באו עמו להצר ליהודה ולירושלים: אז יצא יוחנן בן מתתיה ביום ההוא וילחם בעמים ויהרג בהם הרג רב: מספר ההרוגים אשר הרג ביום ההוא שבע מאות אלף ושנים ושבעים אלף אשר היו הורגים אלה לאלה: בשובו בנה עמוד ויקרא על שמו ממית החזקים: ויהי כאשר שמע אנטיוכס המלך כי נהרג משנהו נקנור צר לו למאוד וישלח לו להביא את בגרים הרשע המטעה את עמו: ויען אנטיוכס ויאמר לבגרים הלא ידעת אם לא שמעת אשר עשו לי בני ישראל הרגו חילי ויבוזו מחנותי ושרי: עתה על ממוניכם אתם בוטחים או בתיכם לכם הם. באו ונעלה עליהם ונבטל מהם הברית אשר כרת להם אלהי השמים שבת ר״ח ומילה: אז בגרים הרשע וכל מחנותיו בא לירושלים ויהרג בהם הרג רב ויגזור בה גזרה גמורה על שבת ראש חדש ומילה: בהיות זה כאשר היה המלך נחפז מצאו איש אשר מל בנו ויביאו האיש ואשתו ויתלו אותם כנגד הילד: וגם אשה אשר ילדה בן אחרי מות בעלה ותמל אותו לשמנה ימים. ותעל חומת ירושלים ובנה מהול בידה: ותען ותאמר לך אומרים בגרים הרשע אתם חושבים לבטל מאתנו הבריח

אשר כרת עמנו. ברית אבותינו לא נבטל ממנו שבת ראש חדש ומילה מבע בנינו לא יוסר: ותפל בנה לארץ ותפול אחריו וימותו שניהם כאחד. ורבים מבני ישראל אשר היו עושים כן בימים ההם ולא שנו ברית אבותם: בזמן ההוא אמרו בני ישראל אלה לאלה באו ונלך ונשבות במערה פן נחלל את יום השבת. וילשינו אותם לפני בגרים: אז בגרים הרשע שלח אנשים חלוצים ויבאו וישבו על פי המערה ויאמרו אליהם יהודים צאו אלינו אכלו מלחמנו ושתו מייננו ומעשנו תהיו עושים: ויענו בני ישראל ויאמרו אלה לאלה זוכרים אנחנו אשר צונו ה׳ על הר סיני ששת ימים תעבד וביום השביעי תשבות. עתה טוב לנו אשר נמות במערה מאשר נחלל את יום השבת: בהיות זה כאשר יצאו אליהם היהודים ויביאו עצים וישרפו על פי המערה וימותו כאלף איש ואשה: אחרי כן יצאו חמשה בני מתתיה יוחנן וארבעה אחיו וילחמו בעמים ויהרגו בהם הרג רב ויגרשום לאיי הים כי בטחו בה׳ אלהי השמים: אז בגרים הרשע נכנס בספינה אחת וינס אל אנטיוכיא אל המלך ועמו אנשים פליטי חרב: ויען בגרים ויאמר לאנטיוכס המלך אתה המלך שמת צווי לבטל מן היהודים שבת ראש חדש ומילה מרמה גדולה ומרד בתוכה: אשר אם ילכו כל העמים והאומות וכל הלשונות לא יוכלו לחמשה בני מתתיהו מאריות הם חזקים ומנשרים הם קלים ומדובים הם ממהרים: עתה המלך עצתי תיטב עליך ולא תלחם באנשים מעט כי אם תלחם בהם ותבוש בעיני כל המלכים: לכן כתוב ושלח ספרים בכל מדינות מלכותך ויבאו שרי החילות ולא ישאר מהם אחד וגם פילים מלובשים שריונים יהיו בהם: וייטב הדבר בעיני אנטיוכס המלך וישלח ספרים בכל מדינות מלכותו ויבאו שרי עם ועם ומלכות ממלכות ופילים מלובשים שריונים עמהם באו: שנית קם בגרים הרשע ויבא לירושלים בקע החומה וינתק המבוא וישבר במקדש שלש עשרה פרצות וגם מן האבנים שבר עד אשר היו כעפר. ויחשב בלבו ויאמר הפעם הזאת לא יוכלו לי כי רב חילי ועוז ידי ואלהי השמים לא חשב כן: וכשמוע חמשה בני מתתיה קמו ויבאו למצפה גלעד אשר היה שם פליטה לבית ישראל בימי שמואל הנביא: צום גזרו וישבו על העפר לבקש רחמים מלפני אלהי השמים: אז נפל בלבם עצה טובה יהודה הבכור שמעון השני השלישי יוחנן הרביעי יונתן חמישי אלעזר: ויברך אותם אביהם וכן אמר יהודה בני אודה ממך כיהודה בן יעקב אשר היה נמשל כאריה: שמעון

בני אודה ממך כשמעון בן יעקב אשר הרג יושבי שכם: יוחנן בני אודה ממך כאבנר בן נר שר צבא ישראל. יונתן בני אודה ממך כיונתן בן שאול אשר הרג עם פלשתים: אלעזר בני אודה ממך כפנחס בן אלעזר אשר קנא לאלהיו והציל את בני ישראל: על זה יצאו חמשה בני מתתיה ביום הזה וילחמו בעמים ויהרגו בהם הרג רב ויהרג מהם יהודה: באותה שעה כאשר ראו בני מתתיה כי נהרג יהודה שבו ויבאו אל אביהם: ויאמר להם למה שבתם ויענו ויאמרו על אשר נהרג אחינו אשר היה חשוב ככלנו: ויען מתתיה אביהם ויאמר אני אצא עמכם ואלחם בעמים פן יאבדו בית ישראל ואתם נבהלתם על אחיכם: ויצא מתתיה ביום ההוא עם בניו וילחמו בעמים: ואלהי השמים נתן כל גבורי העמים בידם ויהרגו בהם הרג רב כל אחוי חרב וכל משכי קשת שרי החיל והסגנים לא נותר בהם שריד וינוסו שאר העמים למדינות הים: ואלעזר היה מתעסק להמית את הפילים ויטבע בפרש הפילים. וכאשר שבו בקשוהו ואחר כך מצאוהו אשר טבע בפרש הפילים: וישמחו בני ישראל כי נתנו בידיהם שנאיהם. מהם שרפו באש ומהם דקרו בחרב ומהם תלו על העץ: ובגרים הרשע המטעה את עמו שרפו אותו בית ישראל באש: ואז המלך אנטיוכס כאשר שמע אשר נהרגו בגרים הרשע וכל שרי החיל אשר עמו נכנס בספינה וינס למדינת הים. ויהי כל מקום אשר היה בא שמה מורדים בו וקורין אותו הבורח: אחרי כן באו בני חשמונאי לבית המקדש ויבנו את השערים הנשברים ויסגרו הפרצות ויטהרו את העזרה מן ההרוגים ומן הטומאות: ויבקשו שמן זית זך להדליק המנורה ולא מצאו כי אם צלוחית אחת אשר היתה חתומה כטבעת כהן גדול וידעו כי היתה טהור. והיה בה כשיעור הדלקת יום אחד. ואלהי השמים אשר שכן שמו שם נתן ברכה והדליקו ממנה שמונה ימים: על כן קימו בני חשמונאי קיום וחזקו איסר ובני ישראל עמם כאחד לעשות שמונה ימים האלה ימי משתה ושמחה כימי מועדים הכתובים בתורה: ולהדליק בהם נרות להודיע אשר עשה להם אלהי השמים נצוחים. ולכן אסור לספוד בהם ולא לגזור (בהם) צום ותענית. זולתי אשר מקובל עליו לפני זה ויתפלל לפני אלהיו: אך חשמונאי ובניו ואחיהם לא גזרו בהם לבטל עבדת מלאכה במקדש. ומן העת ההיא לא היה שם למלכות יון: ויקבלו המלכות בני חשמונאי ובני בניהם מהעת הזאת עד חרבן בית האלהים מאתים ושש שנים:

על כן בני ישראל מהיום ההוא בכל גלותם שומרים הימים האלה ויקראו להם ימי משתה ושמחה מחמשה ועשרים לחדש כסלו שמנה ימים: מן העת ההיא ועד העולם לא יסורו מהם אשר היו בנית מקדשם הכהנים והלויים וחכמיהם אשר קימו עליהם ועל בני בניהם עד עולם:

האל אשר עשה עמהם נס ופלא הוא יעשה עמנו נסים ונפלאות ויקויים בנו מקרא שכתוב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות אמן:

תם מגלת אנטיוכס:

מסכת גיהנם:

כתיב לפני זעמו מי יעמוד ומי יקום בחרון אפו (נחום א׳) ר׳ זעירא פתח לעלוקה שתי בנות הב הב (משלי למ״ד ט״ו) א״ר אליעזר שתי כתות של מלאכים עומדים על פתחי גיהנם. ואומרות הב הב אייתי אייתי. ולמה נקרא שמו גיהנם שקול נהמתה הולך מסוף העולם עד סופו. ולמה נקרא שמו תפתה שהכל נכנסים שם בפתוי של יצה״ר:

פרק ראשון: ר׳ יוחנן פתח עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו גם ברכות יעטה מורה (תהלים פ״ד) מלמד שהרשע מתודה כשם שהמצורע מתודה ואומר אני פלוני בן פלוני עברתי עבירה פלונית במקום פלוני ביום פלוני בפני פלוני במעמד פלוני ופלוני. ג׳ שערים יש בגיהנם א׳ בים. א׳ במדבר. א׳ בישוב. זו שבים מנין שנאמר מבטן שאול שועתי שמעת קולי (יונה ב׳ ג׳). זו שבמדבר מנין שנאמר וירדו חיים שאולה (במדבר י״ו ל״ג). זו שבישוב מנין שנא׳ נאום ה׳ אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים (ישעי׳ ל״א ט׳). חמשה מיני אש יש בגיהנם. אש אוכלת ושותה. שותה ואינה אוכלת. אוכלת ואינה שותה. לא אוכלת ולא שותה. ויש אש אוכלת אש. יש בה גחלים כהרים ויש בה גחלים כגבעות ויש בה גחלים כים המלח. יש בה גחלים כאבנים גדולות יש בה נהרות של זפת ושל גפרית מושכין ורותחין רתמים רתמים: גזר דינו של רשע מלאכי חבלה דוחפין אותו על פניו ואחרים מקבלי׳ אותו מהם ודוחפין אותו לפני אור של גיהנם. ופוערת פיה ובולעתו שנאמר לכן הרחיבה שאול נפשה ופוערת פיה לבלי חוק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלז בה (שם ה׳ י״ד). למי שאין בידו מצוה אחת שמכריעו לכף זכות אבל מי שיש בידו תורה ומעשים טובי׳ ויסורי׳ רבים באים עליו ניצול מדינה של גיהנם שנאמר גם כי אלך בגיא

צלמות לא אירע רע כי' שבטך ומשענתך המה ינחמוני (תהלים כ"ג ד'). שבטך אלו היסורין. ומשענתך זו התורה:

פרק שני: ר' יוחנן פתח. ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש (איוב י"א כ'). גוף שאינו כלה ונשמתו יוצאת באש שאינו נכבה עליהם הכתוב אומר כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה (ישעי' ס"ו כ"ד): א"ר יהושע ב"ל פעם א' הלכתי בדרך ומצאתי אליהו הנביא ז"ל א"ל רצונך שאעמידך על שער גיהנם. אמרתי לו הן. הראני בני אדם שתלויין בחוטמיהן. ובני אדם שתלויין בידיהם. וב"א שתלוין בלשוניהם. וב"א שתלויין ברגליהם. והראני נשים שתלויות בדדיהן. והראני בני אדם שתלויין בעיניהם. והראני ב"א שמאכילין אותם בשרם. ובני אדם שמאכילין אותו גחלי רתמים. ובני אדם יושבי' חיים והולעים אוכלי' אותם. אמר לי אלו שכתוב עליהם כי תולעתם לא תמות. והראני בני אדם שמאכילין אותן חול דק והיו מאכילים אותם בעל כרחם ושיניהם נשברות. והקב"ה אומר להם רשעים כשאכלתם את הגזל הי' מתוק בפיכם ועתה אין בכם כח לאכול לקיים מה שנא' שיני רשעים שברת (תהלים ג' ח'). והראני בני אדם שמשליכין אותם מן האש לשלג ומן השלג לאש כרועה זה שרועה את צאנו מהר להר ועליהם הכתוב אומר כצאן לשאול שתו מות ירעם וירדו בם ישרים לבקר וצורם לבלות שאול מזבול לו (שם מ"ט טו): אמר ר' יוחנן כל מלאך ומלאך ממונה להפרע עונש עבירה אחת. זה בא ודן אותו והולך לו. וכן השני. וכן השלישי. וכן כולם עד שמשלימין לכל עבירות שיש בידו. מלה"ד לבעל חוב שהיו לו בעלי חובו' הרבה והוליכוהו אצל המלך א"ל המלך מה אעשה לכם לכו ותלקוהו ביניכם. באותה שעה נפשו נמסרת בגיהנם למלאכים אכזרים ומחלקים אותו ביניהם:

פרק ג': תניא ג' יורדין לגיהנם ואין עולין. הבא על אשת איש. והמלבין פני חבירו ברבי'. והנשבע בשם ה' לשקר. וי"א אף המתכבד בקלון חבירו. והמסכסך בין איש לאשתו להביא מריבה ביניהם. בכל ערב שבת מוליכין אותן לשני הרים של שלג ומניחין אותן שם. ובמוצאי שבת מחזירי' אותם למקומם. ומלאך יוצא ודוחף אותם ומחזיר אותם למקומם בגיהנם. ומהן נוטלין שלג ונותנין תחת בית שחיהם כדי לצנן אותם בששת ימי החול והקב"ה אומר להם רשעי' אוי לכם שאף בגיהנם אתם גוזלי' שנא' ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו (איוב כ"ד יט) כלומר אף בשאול חטאו:

פרק רביעי: כל י"ב חודש נעשי' אפר והרוח מפזרתן תחת רגלי הצדיקי' דכתיב ועסותם רשעי' כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם (מלאכי ג' כט) ואח"כ נשמתן חוזרת בהם והם יוצאי' מגיהנם ופניהם שחורי' כשולי קדירה והם מצדיקי' עליה' את הדין ואומרי' יפה גזרת עלינו יפה דנתנו. לך ה' הצדקה ולנו בושת הפני' כיו' הזה. אבל אומות העולם עובדי ע"ז דנים אות' בז' מדורות של אש ובכל מדור ומדור י"ב חודש. ונהר דינור יוצא מתחת כסא הכבוד ויורד עליהם והולך מסוף העול' ועד סופו. ח' מדורות יש בגיהנם ובכל מדור ומדור יש בו ששת אלפי' בתים ובכל בית ובית יש בו ששת אלפי' חלונות ובכל חלון וחלון יש בו ששת אלפי' כדי מרה. וכולם מזומני' לסופרי' ולדיינים. ולאותה שעה אמר שלמה ונהמת באחריתך בכלות בשרך ושארך וגו'. וא' מהם אינו נמלט אלא א"כ יש בו תורה ומע"ט. אחרי כל זאת הקב"ה מרחם על בריותיו שנא' כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי:

סליק מסכת גיהנם:

מסכת חבוט הקבר:

פרק ראשון: כיצד אדם מת באי׳ אליו מלאכי השרת. אחד ממלאכי השרת וא׳ ממלאכי מות וא׳ סופר וא׳ שממונה עמו ואומר לו קום הגיע קצך (ובס׳ מ״ע מביא מיד יושב הסופר ומחשב ימיו ושנותיו). אומר להם עדיין לא הגיע קצי מיד פותח את עיניו ורואה מלאך (ושם הגי׳ מזדעזע ונופל על פניו ארז״ל) ארכו מסוף העול׳ עד סופו. מכף רגלו ועד קדקדו מלא עינים. לבושו אש כסותו אש כלו אש וסכין בידו וטפה של מרה תלוי בו. ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות ואינו מת עד שרואה הקב״ה בעצמו שנא׳ כי לא יראני האדם וחי (שמות ל״ג ג׳). בחייהם אינם רואי׳ אבל רואי׳ במיתתם שנא׳ לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו לא חיה (תהלי׳ כ״ב ל׳). מיד מעיד על עצמו כל מה שעשה בעוה״ז והוא מעיד והקב״ה חותם. אם צדיק הוא מוסר נפשו לבעליו. אם רשע גמור הוא מקשה ערפו ומגביר יצרו. מכאן אמרו חז״ל אפילו בפטירתו של אדם רשע יצרו מתגבר עליו. ראב״י אומר כשם שמקשה ערפו בעוה״ז כך מקשה ערפו בשעת פטירתו שעומד בדין שנא׳ רשע יראה וכעס וגו׳ (שם קי״ב י׳). בשעת פטירתו של צדיק מהו אומר הצדיק אבד וגו׳ (ישעי׳ נז) ובשעת פטירתו של רשע מהו אומר ובליעל כקוץ מונד וגו׳ (שמואל ב׳ כב):

פרק ב: שאלו (לפי גי׳ התשבי תלמידיו לו) את ר׳ אליעזר כיצד דין חבוט הקבר א״ל בזמן שנפטר האדם מן העולם בא מלאך המות ויושב לו על קברו ומכה אותו בידו ואומר לו קום הגידה שמך. א״ל גלוי וידוע לפני מי שאמר והי׳ העולם שאיני יודע מה שמי. מיד מכנים רוח ונשמה בגופו (הרדב״ז גורס בפיו ומעמידין

ומושיבין אותו בדין א"ר יהושע כמין שלשלת יש ביד מלאך מורת חציה של אש וחציה של ברזל מכה בה פעם א' וכו') ומעמידו ומחייבו בדין. אריב"ל חציו אש ושלשלת ברזל בידו פעם א' אבריו מתפרקים שניה עצמותיו מתפרקים. ובאין מלאכי השרת ומלקטים אותן ומעמידין אותם ומכה אותו פעם שלישית (גי' הרדב"ז עד שנעשה אפר יום שני דנין אותו בכך ויום שלישי ביותר כיצד דנין אותו משני עיניו. מב' אזניו ומשפתיו ולמה מפני שהוציא דבר תיפלות ומלשונו מפני שהעיד עדות שקר ומתרף בני אדם כו') ומבקשין ממנו דין ודנין אותו בכל מדה ומדה יום א' יום ב' בכך דנין אותו. יום ג' דנין אותו במכות. מכהו מב' עיניו מפני שלא ראה ואמר. ומאזניו מפני שלא שמע ואמר. ומשפתיו מפני שהוציא משפתיו דברי תיפלות. ומלשונו מפני שהעיד עדות שקר. ומרגליו מפני שהקדים רגליו לדבר עבירה. מכאן ארז"ל כל המקדים רגליו לדבר עבירה מקדימין לו מלאך המות וכל המלשין על חבירו לשון הרע מיתתו באסכרה:

פרק ג: אר"מ משום ר"א קשה יום הדין שהקב"ה דן את האדם בקבר יותר מדין של גיהנם. דין גיהנם מעשרים שנה (גי' הרדב"ז שאין דנין בתוכה אלא רשעים ומי"ג שנה ומעלה) אבל דין הקבר אפילו צדיקים נדונין בו. אפילו גמולי חלב. אפי' יונקי שדים נדונין בו. אפילו נפלים נדונין בה. אבל אמרו רז"ל הדר בא"י ומת בע"ש קודם ששקעת החמה ונקבר בשעת תקיעת שופר בע"ש אינו רואה דין הקבר. ומה יעשה שינצל מדין הקבר. יהי' אוהב צדקות ואוהב תוכחות ואוהב גמילות חסדים ומכנים אורחים לתוך ביתו ויתפלל תפלתו בכוונה אפילו מת בחו"ל ומת בע"ש אינו רואה דין הקבר ואף לא דינה של גיהנם שנאמר ויאמר קראתי מצרה לי מבטן שאול שועתי (יונה ב' ג') מצרה זה חבוט הקבר מבטן שאול זהו דינה של גיהנם. בן עזאי או' ג' דינין הן ושלשתם קשין זה מזה ושלשתם לפני הקב"ה הם. רע"א וכי שלשתן לפני הקב"ה והלוא דין קבר לבדו דנין אותו ודין גיהנם לבדו דנין אותו. ודין שמים לפני הקב"ה הוא אם אין עליו דין פוטרין אותו מיד ואם לאו דנין אותו דין ארוך:

פרק רביעי: א"ר יוסי בא וראה כמה בין בהמה לאדם בהמה כמה יסורין סובלת בעולם. שוחטין אותה ומפשיטין אותה ואין עליה דין. אבל אדם כמה יסורין סובל בעוה"ז ולאחר מיתתו

אם צדיק גמור הוא פוטרין אותו מן הדין ואם רשע גמור הוא דנין אותו בדינים חמורים. אמרו בשעה שאדם נפטר מן העולם לא די שהוא נבהל ממלאך המות שכלו מלא עינים וחרבו שלופה בידו אלא שואל לו כלום עסקת בתורה ובגמילות חסדים והמלכת לקונך שחרית וערבית והמלכת את חבירך בנחת רוח. אם יש בו דברים הללו זורק אותו טפה לחוץ פיו ויוצאה נשמתו בלא צער כמושך נימא מחלב. ואם אין בו דברים הללו יוצאת נשמתו מגופו כגרירת קוצים מן הצמר. וכשבא מלאך המות אומר לו צדיק קונך שלחני אליך. מיד מתחנן לו. אומר לו שעה זו אי אפשר לעברה אלא ששמעתי מאחורי הפרגוד שהקדוש ב"ה מתקן לך מדור בגן עדן:

פרק חמישי: בשעת הדין אומר לו הקב"ה לאדם. טורח גדול היה לי עליך שיצרתיך במעי אמך ולא הייה נפל וכשיצאת לאור העולם הקנתי לך מזונות והצלתיך מן היסורים כלום עסקת בתורה ועשית גמילות חסדים לפני. אם יש בו דברים הללו פוטרין אותו מיד מן הדין ואם לאו מוסרין אותו לחמשה מלאכי חבלה כנגד ה' חומשי תורה א' מכה וא' מונה כדרך שמבין ומונין בב"ד ושלישי מוציא אור מגופו ככבשן שהאור יוצא ממנו. הד' מביא עשבים מרים וחמוצים מן ההרים. שאם גזל מחבירו אומרים לו דקדק בשינך לפי שאכלת גזל בשינך. הה' מכה את אביו ואת אמו ואומר להם מפני מה לא הדרכתם את בניכם ללמוד תורה ומעשים טובים כדי שיעשה מצות ומעשים טובים ויפריש ממעשים רעים. מיד נותנין לו רשות להכות את אביו ואת אמו ואם קרא ולא קיים מלקין אותו בפניהם:

סליק מסכת חבוט הקבר:

סדר יצירת הולד:

כיצד יצירת הולד אמר ר׳ יוחנן מאי דכתיב עושה גדולות ואין חקר נפלאות עד אין מספר אילו גדולות ונפלאות שהקב"ה עושה ביצירת הולד שבשעה שאדם בא לשמש מטתו עם אשתו הקב"ה קורא למלאך הממונה על ההריון ואומר לו דע כי פלוני מזריע הלילה יצירת האדם ואתה לך ושמור אותה טיפה וטול אותה בספל חרה אותה בגורן לשלש מאות וששים וחמשה חלקים והוא עושה כך ונוטל הטיפה ומביאה לפני הקב"ה ואומר לפניו רבוני של עולם עשיתי ככל אשר צויתני וטיפה זו מה תהא עליה גוזר עליה כרצונך מיד הקב"ה גוזר עליה אם גבור או חלש אם ארוך או גוץ זכר או נקיבה טיפש או חכם עשיר או עני אבל צדיק או רשע אינו גוזר דאמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים מיד רומז הקב"ה למלאך הממונה על הרוחות ואומר לו הבא לי רוח פלוני שכך וכך הם עושים בהבראם מיום שנברא העולם עד שכלה העולם. תכף בא לפני הקב"ה ומשתחוה לפניו באותה שעה אמר לו הקב"ה הכנס בטיפה זו מיד פותח הרוח את פיו ואומר לו רבוני של עולם די לי בעולם שהייתי מיום שנבראתי אם רצונך אל תכניסני בטיפה זו סרוחה כי קדושה וטהורה אני א"ל הקב"ה העולם אשר אני מכניסך הוא טוב מן העולם אשר היית וכשיצרתיך לא יצרתיך אלא לטיפה זו מיד מכניסו הקב"ה על כרחו בתוך אותה טיפה וחוזר המלאך ומחזיר הרוח בתוך מעי אמו ומזמן שם שני מלאכים ושומרים אותו שלא יפול ומניחים לו נר דלוק על ראשו שנ׳ בהלו נרו עלי ראשי ומביט ורואה מתחלת העולם ועד סופו ובבקר נוטלו המלאך ומוליכו לגן עדן ומראה לו הצדיקים היושבים בכבוד ואומר לו תדע למי

היה אותו רוח א"ל לאו א"ל אותו שאתה רואה באותו כבוד ובאותה מעלה נוצר כמותך במעי אמו וכן זה וזה ושמרו חוקי ומשפטי הקב"ה אם תעשה כמותם אחר מותך כאשר מתו הם תזכה למעלה הזאת ולכבוד הזה כאשר אתה רואה ואם לאו סופך לילך אל המקום אשר אראך. ולערב מוליכו לגיהנם ומראה לו הרשעים שמלאכי חבלה מטרידין אותם וחובטין ומכין אותם במקלות של אש והם צועקין אוי ואבוי ואין מרחמין עליהם ואומר לו המלאך בני הידעת מי המה אילו הנשרפין ואומר לאו וא"ל תדע שאילו נוצרו מטיפה סרוחה במעי אמן ויצאו לעולם אך לא שמרו עדות וחוקות הקב"ה לכך באו לחרפה זו ועתה בני תדע כי סופך לצאת מן המקום הזה ולמות לכן אל תהי רשע אך תהי צדיק ותחי' לעולם ומניין שכך הוא שנ' יתמך דברי לבך שמר מצותי וחיה ומטייל אותו מן הבקר ועד הערב ומראין לו כל מקום שידרוך כף רגלו ומקום שעתיד לדור בו ומקום שעתיד ליקבר בו ואחר כך מראה לו עולם הטובים והרעי' לערב חוזר אותו למעי אמו והקב"ה עושה לו דלתים ובריח שנ' ויסך בדלתים ים בגיחו מרחם יצא וכתיב ואשי' דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך ואומר לו הקב"ה עד פה תבא ולא תוסיף. ומונח הולד במעי אמו ט' חדשים ג' חדשים הראשונים הוא דר במדור התחתון וג' אמצעיים במדור האמצעי וג' האחרונים במדור העליון ואוכל מכל מה שאמו אוכלת ושותה ממה שאמו שותה ואינו מוצא רעי שאלמלא כך תמות אמו ולכך נאמר עושה גדולות וגו' וכאשר הגיע זמנו לצאת בא אותו המלאך ואומר לו צא כי הגיע זמנך לצאת לעולם והוא משיב והלא כבר אמרתי בפני מי שאמר והי' העולם שרי לי מן העולם אשר הייתי דר ואומר לו עולם שאני מכניסך יפה הוא ועוד שעל כרחך אתה נוצר במעי אמך ועל כרחך אתה נולד ותצא לעולם מיד בוכה הוא ולמה הוא בוכה מאותו עולם שהי' בו שמניחו וביציאתו מכה אותו תחת חוטמו ומכבה הנר אשר על ראשו ומוציאו על כרחו ושוכח כל אשר ראה וביציאתו בוכה ולמה מפני שמחליפין לו שבעה עולמות באותו שעה. עולם ראשון דומה למלך שהכל שואלין בשלומו ומתאוים לראותו ומנשקין ומחבקין אותו מפני שהוא בן שנה. עולם שני דומה לחזיר שהוא תדיר בתוך אשפתות כך הוא בשתי שנים הוא תדיר בצואה ובפרש. עולם שלישי דומה לגדי שהוא מרקד במרעה כך הוא מרקד לכאן ולכאן עד שהוא בן חמש שנים. עולם רביעי דומה לסוס כשהוא הולך בסריטיא בגסות הרוח כך

התנוק מהלך בגסות ומשתכח בבחרותו כשהוא בן י"ח שנים. עולם חמישי דומה לחמור שעתנין אוכף על כתפו כך מניחין עליו ונותנין לו אשה ומוליד בנים ובנות ומחזר אחר פרנסת בניו ובני ביתו. עולם ששי דומה לכלב שמחזר אחר פרנסתו וחוטף לכאן בחצוף למזונותיו וגונב מזה וגוזל לזה ואינו מתבייש. עולם שביעי דומה לכלום כי נשתנה מכל דבר גם בני ביתו מקללין אותו ומבקשין מיתתו ואפילו תינוקות משחקין ממנו. לסוף הגיע זמנו למות ואז בא המלאך אצלו ואומר לו מכיר אתה לי והוא אמר הן א"ל ולמה באת היום אצלי וא"ל להוציאך מן העולם מיד בוכה ומשמיע קולו מתחילת העולם ועד סופו ואין כל בריה יכולה לשמוע קולו אלא תרנגול בלבד. ואומר למלאך והלא הוצאתני משתי עולמות והנחתני בעולם הזה אשר אני דר ואומר לו המלאך והלא כבר אמרתי לך שעל כרחך נוצרת ונולדת ותמות ועתיד אתה ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. והרי הן ארבע עולמות שהראה הקב"ה לאליהו ז"ל שנ' צא ועמדת לפני י"י בהר אמר הקב"ה לאליהו מה הן ארבע א"ל רבוני של עולם איני יודע א"ל הקב"ה אילו הן ארבע עולמות שאדם עובר בהן רוח גדול חזק זה העולם הזה שהוא דומה לרוח ואחר הרוח רעש כלומר אחר העולם הזה יום המיתה שהוא מרעיש כל גופו של אדם ואחר הרעש אש כלומר אחר יום המיתה דינה של גיהנם שהוא אש אחר האש קול דממה דקה כלומר אחר אור של גיהנם יום דין הגדול שהוא דממה דקה:

העתקה אחרת:

(מכאן ואילך העתקתי מספר לקוטי הפרדם לרש"י ז"ל)

יצירת הולד. ר' אלעזר אומר האיש מזריע לבן והאשה מזרעת אדום ומתערבין זה בזה ומהם הוולד נוצר כרצונו של הקב"ה הולכת טיפה סרוחה ונופלת לתוכו. כיון שהולכת טיפה סרוחה ונופלת לתוכו מיד קפא כחלב שנאמ' הלא כחלב התיכני וכגבינה תקפיאני. עור ובשר תלבישני וגו'. ומניין שאין הוולד נוצר אלא מראשו שנ' ממעי אמי אתה גוזי. אבא שאול אומ' מטיבורו משלח שרשיו אילך ואילך. מארבעים יום ועד ששים יום נכר אם זכר ואם נקבה. ואמ' כי ביום התשעים אסור לשמש מיטתו. וכל המשמש מיטתו ביום תשעים הרי זה כאילו שופך דמים: ג' חדשי' הראשונים

הוולד דר במדור התחתון. ג׳ חדשים האמצעיים הוולד דר במדור האמצ׳. האחרוני׳ הוולד דר במדור העליון. עד שלשה ימי׳ יבקש אדם רחמ׳ לפני הק׳ שלא יסריח. משלשה ועד ארבעי׳ יום יבקש רחמ׳ שיהא בן זכר. ומארבעים יום ועד שלשה חדשים יבקש אדם רחמ׳ שלא יהיה סנדל. ומשלשה חדשי׳ ועד ששה יבקש אדם רחמים שלא יהא נפל. וםששה ועד ט׳ חדשי׳ יבקש רחמ׳ שיצא לשלום. וכי אדם יכול להוציאו משם לשלום לאו אלא הק׳ ישתבח שמו ויתעלה זכרו של מלך מלכי המלכים עושה לו דלתות ובריחים ומוציאו משם לשלום. רבי אליעזר אומר כשם שדלתות לבית כן יש דלתו׳ לאש׳ שנאמר כי סגר דלתי בטני. רבי יהושע אומר כשם שמפתיחות לבית כך מפתיחות לאשה שנ׳ וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה. ר׳ עקיבא אומ׳ כשם שצירי׳ לבית כך צירים לאשה שנ׳ ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה. תינוקת שלא הגיע זמנה להנשא ונשאת בית שמאי אומ׳ משמשת במוך שמא תתעבר ותמות. ובית הלל אומר משמשת כדרכה ומן השמים ירחמו אותה. זכתה האם ולא זכה האב. אי נמי זכה האב ולא זכתה האם אין הוולד מתקיים עד שיהיו שניהם שוים כאחד בתפילה וברחמים שנ׳ ויעתר לו יי׳ ותהר רבקה אשתו. מכאן אתה למד כי שלשה שותפין יש בו באדם. ואלו הן הק׳ ואביו ואמו. לבן שהאיש מזריע ממנו נוצרים עצמות. וגידים. ומוח. וצפרנים. ולבן שבעינים. אדום שהאשה מזרעת ממנה נוצרים עור. ובשר. ודם. ושחור שבעינים. רוח ונשמה קלסתר פנים חכמ׳ ודיעה ובינה וגבורה נותנין מלפני המקום. וכיון שנפטר אדם לעולמו נאמן הקב״ה נוטל חלקו וחלק אביו ואמו ועמלם מניחו לפניהם. אמר ר׳ אליעזר אין יצירי׳ האברים של אדם אלא כפירות מה פירות הללו קליפה שלהן נוצר תחילה ואחר כך נגמר הפרי בתוך הקליפה ואף גם כן העור של אדם נוצר תחלה ואחר כך נוצרין עצמו׳ וגידי׳ והורידין ומוח הראש והקרומו׳ שבתוך הגולגולת ושיקוי העצמות של רמ״ח אברים של אדם שאלו נוצרין העצמו׳ תחלה היו מפקיעין את מעי׳ וממיתי׳ את האש׳. הא כיצד בא מלאך הממונ׳ על ההריון ונוטל טיפה של זרע שניהם כאחת ועומד לפני הקב״ה ואומר ר״ש נטלתי טיפה זו של זרע שניה׳ כאח׳ מה אתה או׳ וגוזר עליה חכ׳ יהא או טיפש יהא עני יהא או עשיר יהא חיגר יהא או אילם יהא ואלו צדיק או רשע יהא אינו אומר לו. אלא מי שגוזר לאותו מלאך הממונה

על ההריון ואותו המלאך ליל׳ שמו. ולמה נקרא שמו לילה מפני שאין אומנותו אלא בלילה. מפני זה אמר רבי יוחנן שאסור לאדם לשמש ביום שנאמר יאבד יום אולד בו והלילה אמ׳ הורה גבר. כיצד הולד דר במעי אמו מקופל ומונח כפינקס ראשו מונח לו בין יריכותיו וב׳ ידיו על צדיו ושתי אציליו על שתי עקיביו פיו וכל נקביו סתומים אך טיבורו שהוא פתוח משם יורד המאכל ממה שאמו אוכלת ושותה ואינו מוצא רוח מן שום נקב שאם יצא רוח מן הנקבים שמא יהרג את אמו אבל נר דלוק מונחת לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו שנאמר בהילו נירו עלי ראשי וגו׳: ואל תתמה כי כמו שהאד׳ ישן כאן ורואה חלו׳ באספמיא וכשמתעורר משנתו אין לו מאומה בידו ממה שראה כך דין הולד. וכיון שיצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח. וכיון שהגיע זמנו לצאת הקב"ה אומר לו בני הוי יודע שאני יצרתיך ואני עתיד לעשות עמך דין וחשבון הוי לפני צדיק ותמים ואל תהי לפני רשע ואפילו אם אומרי׳ עליך צדיק אתה הוי בעיניך כרשע שאפילו שיחה קלה שבין אשה לבעלה מגידין לו בשעת מיתתו שנאמר כי הנה יוצר הרים וכורא רוח מגיד לאד׳ מה שיחו ובעבור כל זה אינו יוצא משם אלא עד שמשביעו שנאמר כי נשבעתי נאם ה׳ יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב כי לי תכרע כל ברך זה יום המיתה תשבע כל לשון זה יום הלידה. ואם תאמ׳ לאיש פלוני ממון ולי אין ממון כל הממון שלי הוא שנאמר לי הכסף ולי הזהב אמר ה׳ צבאות. ואם תאמר איש פלוני עשיר ואני עני ואין לי עושר דע לך פלוני שאין כל אדם זוכה לשתי שולחנו׳ אם זכית׳ לממון עשה מהן צדקה עד שהן בידך שהרי כנפים יש לו ובשמים הוא פורח שנאמר התעיף עיניך בו וגומ׳. ואם תאמר איש פלוני גבור ואני אינו גבור אינו נקרא גבור אלא בתורה שנאמר ברכו ה׳ מלאכיו גבורי כח עושה דברו וגומ׳ דברי אלה יהיו על לבבך. ודע מה למעלה. אל תשמיע לאזניך דברים בטלי׳ שהן מאזינות אותו לדינה של גיהנם. אל תתן עיניך בממון שאינו שלך ועל אשת איש שאיני׳ שלך שאלו העניינים מאפילות אותך כאישון חושך. ואל ידבר פיך לשון הרע שהוא נכנס תחילה לדין. אל ימצא בידך גזל שכל איבריך מעידין בך. אל יקדמוך רגליך לדבר עבירה שמא יקדמוך מלאכי מות. אל תהיירא מבית דין שלמטה שהרי עידיך אומ׳ הוי ממון הן (?). הוי מתהיירא מבית דין שלמעלה שהרי עדים יש לך שם. אם עשית

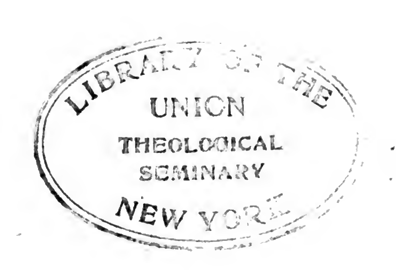
דברי אלה בשמחה הרי פמלייא שלי תצא לקדמך ואני בעצמי אצא לשתרך ואומ' בואך לשלום. אזניך שלא השמעת דברים בטלים הן מאזינות אותך לעולם הבא. עיניך שלא נתרה בממון חבירך הרי מאירות אותך באישון חושך. פיך שעוסקת בתורה בו יתברכו כל בעלי תור'. לשונך שלא סיפרה לשון הרע עליו נהרגו כל בעלי הריגה. ידיך שלא נמצא בהן דבר גזל מה יעשו לך בני עולה. רגליך שלא יקדמוך לדבר עבירה מה יעשו לך מלאכי מות. בכל זמן ובכל עידן זכור את בוראך בכל עת דברי אלה יהיו על לבבך ושמור פיך ולשונך ושמור מצרות נפשך. ד"א שלשה חדשים הראשונים הוולד דר במדור התחתון שלשה חדשים האמצעיים הוולד דר במדור העליון וכיון שהגיע זמנו לצאת מתגלגל ויורד ממדור למדור והם הם חבליה של אשה. איש יורד פניו למטה ואשה פניה למעלה. סימן זה יהיה בידך הוא כדרכו והיא כדרכה שמתוך הדבר הזה אתה למד שמתוך הלבן ומלובן ומזורו הוולד נוצר. הוי יודע שאין לו ימים טובים לאדם אלא באותם הימים ששרוי במעי אמו שנאמר מי יתנני כירחי קדם. לעולם אל יגנה אדם מקום ביאתו אפילו אדם בא מפיה של אשה או מעינירה עדיין מכוער היה ועכשיו שיצא ממקום שאין העין יכולה לראותו מלוכלך ומטונף מכל אבריו. עליו אמ' אליפז התימני עושה גדולות ואין חקר נפלאות עד אין מספר:

תם סדר יצירת הולד:

Druck von Friedrich Nies in Leipzig.

מפתח:

(Inhalts-Verzeichniss.)

LIBRARY OF THE
UNION
THEOLOGICAL
SEMINARY
NEW YORK

Bet ha-Midrasch.

Sammlung

kleiner Midraschim und vermischter Abhandlungen aus der ältern jüdischen Literatur.

Zweiter Theil

enthält:

Chronik des Moses; Geschichte Judith's; Midrasch Cônen; Tractat von den himmlischen Hallen; Geschichte von R. Josua b. Lewi; Schilderung des Paradieses; Buch Serubabel; die Zeichen des Messias; Midrasch der zehn Märtyrer; Midrasch vom Segen Jakob's; der Thron Salomo's; Salomo's Wanderjahre; Tractat von den Tempelgeräthen; Midrasch Maase Tora; Eldad ha-Dani; Buch Henoch; Erzählung von Abraham; die Perle Rab's.

Nach Handschriften und Druckwerken gesammelt und nebst Einleitungen herausgegeben

von

Adolph Jellinek.

Leipzig,

Druck und Verlag von Friedrich Nies.

1853.

בית המדרש

בו נקהלו לעמוד על נפשם מדרשים קטנים ישנים ומאמרים שונים יקרים מפנינים אנשי לב אליהם פונים וכל ישראל אומרים ועונים הננו להם לקונים:

חדר שני

בו הושבתי אספתי וערכתי ע"פ כתבי יד ודפוסים יקרים המערכה הזאת:

דברי הימים של משה רע"ה; מעשה יהודית; מדרש כונן; מס' היכלות; מעשה דר' יהושע בן לוי; סדר גן עדן; ס' זרובבל; אותות המשיח; מדרש אלה אזכרה; מדרש ברכת יעקב אע"ה; דמות כסא של שלמה המלך ע"ה; מעשה בשלמה המלך ע"ה; מס' כלים; מדרש מעשה תורה; ס' אלדד הדני; ס' חנוך; מעשה אברהם; מרגניתא דבי רב:

ולמען ירוץ הקורא בם מבוא שמתי בראשם אני הדורש לכבוד התורה

אהרן יעללינעק

בן ונכד להרב הגאון רבי הירש ברודא זצ"ל מחבר ס' ארץ צבי ותאומי צביה ודרשן בקהל ליפסיא:

ליפסיא

בדפוס ובהוצאות האדון המדפיס המפואר פֿריעדריך ניעס

שנת בֹּיֹתֹ המדרֹש של אֹהרן לפ"ק:

Vorwort.

Wieder übergebe ich dem Publicum *achtzehn* „kleine Midraschim oder midraschartige Stücke," die in vier Folio-, fünf Quart- und sieben Octav-Schriften zerstreut waren, deren Text nicht blos nach verschiedenen Editionen, sondern zum Theil nach Handschriften kritisch bearbeitet ist, die zusammen mit den *siebenzehn* Stücken des ersten Theils dieser Sammlung eine kleine Handbibliothek ausmachen, in welcher auch der Geschichtsforscher Belehrung finden kann, wie die folgende Einleitung es beweiset. Diese Letztere bietet nämlich mehr des Neuen als die zum ersten Theil des „Bet ha-Midrasch," vorzüglich dadurch, dass ich durch die Freundlichkeit des auf dem Gebiete neutestamentlicher Literatur berühmten Editors, des Herrn Professors *Tischendorf* in Leipzig, einige von Demselben aus Kahira mitgebrachte *arabische* Codices, die Nr. I, V und XVII dieses Theils in arabischen Bearbeitungen enthalten, benutzen konnte.

Die folgenden Theile werden sich einem andern Gebiete der jüdischen Literatur zuwenden, wozu bereits durch Copien wichtiger Handschriften Vorbereitungen getroffen worden sind. Doch würde es mich freuen noch einige, in Bibliotheken und bei Privaten handschriftlich vorhandene Midraschim (wie Midrasch Tadsche, Midrasch Esfa, Midrasch der Haftarot, Pesikta dewajehi beschalach) veröffentlichen zu können.

Da weder ich noch die *Nies*'sche Buchdruckerei Mühen und Opfer scheuen, so hoffe ich in der Erwartung, vom gelehrten wie nichtgelehrten Publicum unterstützt zu werden, mich nicht getäuscht zu sehen.

Leipzig, Ende August 1853.

Der Herausgeber.

Einleitung.

I.

Chronik des Moses[1]).

(Hebräischer Text S. 1 – 11.)

Das Leben Mosis wurde schon im hohen Alterthume von den ihn besonders verehrenden *Essäern* (Josefus, de bello judaico II, 8. 9.) reich ausgeschmückt. Dafür zeugt die von einem essäischen Juden verfasste Schrift[2]) „Offenbarung *an* Moses" — *ἀποκάλυψις Μωϋσέως*, auch „die kleine Genesis" und „das Buch der Jubiläen" genannt[3]) —,

---

[1]) Vergl. *Zunz* „die gottesdienstlichen Vorträge der Juden." S. 145.

[2]) Den essäischen Charakter bezeugt die Verehrung der *Siebenzahl* und die Strenge der *Sabbatfeier*. Vergl. den Schluss der „Jubiläen" bei Dillmann III, 70. In einem andern Zusammenhange werden wir die ganze reichhaltige essäische pseudepigraphische Literatur darstellen.

[3]) Vergl. *Fabricius*, cod. pseudepigr. V. T. s. v. Moses und *Treuenfels* im Lbl. des „Orient" 1846, 81 ff. Ein Theil derselben, der von *Adam* handelt, wurde „das Leben Adam's" — *βίος Ἀδάμ* — genannt, und war den Alten als ספרא דאדם הראשון (Zunz, a. a. O. S. 128; J. *Fürst* im Lbl. des „Orient" 1848, 589) bekannt. *Dukes'* Erläuterung des ספרא דאדם הראשון (zur rabbinischen Sprachkunde S. 36) ist nicht sachgemäss. Die ganze Anlage der „Jubiläen" sowie die Rolle, welche die *„himmlischen Tafeln"* in denselben spielen, passen zu jener Stelle in Schemot

die Moses zum Mittelpunkt der Sage macht und die nach einer äthiopischen Uebersetzung jetzt .ganz bekannt ist (deutsch von *Dillmann* in Ewald's „Jahrbücher“ II und III). Auch *Josefus* — der Mitglied des Essäerordens war — kennt viele Sagen über Moses; wie: die Vorherverkündigung der Geburt Mosis, worauf das pharaonische Gebot, die israelitischen Knaben in den Nil zu werfen, sich gegründet; die leichte Entbindung Jochebed's (vergl. Sota 12 a); Moses reisst Pharao die Krone vom Haupte; im Kriege gegen die Aethiopier bedient sich Moses der Ibisse gegen die Schlangen; und die *Tochter* des äthiopischen Königs verliebt sich in ihn. (Vergl. Josefus, Alterthümer II, 9. 2. ff.) — Das Targum Jeruschalmi zu Ex. 1, 15 erzählt einen Traum, den Pharao vor der Geburt Mosis gehabt hatte. — Die *Muhammedaner* haben viele auf Moses sich beziehende Sagen von den Juden aufgenommen. S. *Weil*, biblische Legenden der Muselmänner, S. 126 ff.

Reichen nun die Sagen über Moses in ein hohes Alterthum, so ist doch die vorliegende „Chronik des Moses“ ihrer schriftstellerischen Bearbeitung nach jünger. Zuerst wurde nämlich das Leben Mosis mit Benutzung älterer schriftlicher Denkmäler (vergl. oben) in einer „ausführlichen Chronik des Moses“ dargestellt [4]), die ganz in das *Sefer ha-Jaschar*“ übergegangen ist, und aus welcher der *Jalkut* Auszüge enthält, die auch in der That mit dem ס' הישר und nicht mit *unserer* „Chronik des Moses“ übereinstimmen [5]). Später wurde eine *kürzere* Recension dieser

---

Rabba, c. 41: אמר משה למי אומר אמר לו אני מראה לך. מה עשה הקב"ה הביא לו ספרו של אדם הראשון והראה לו כל הדורות וכו'.

Später wurde das wirklich vorhanden gewesene „Buch Adam's“ zu einer Metapher.

[4]) Aruch s. v. אהרן; Samuel b. Meïr zu Num. 12, 1; Ibn Esra zu Ex. 2, 22. S. *Zunz* a. a. O.

[5]) Daher auch Vieles in den Citaten des Jalkut als dem דברי הימים entlehnt steht, was nur im ס' הישר nicht aber in *unserer* Chronik sich befindet. Besonders hervorzuheben sind Jalkut 52 d unten die Worte: המכשפים הכתובים בספר הישר!

Chronik veranstaltet, welche die hier abgedruckte ist. Man bemerkt in derselben manche Lücken und Mangel an Zusammenhang[6]; es mussten daher einige Correcturen angebracht werden[7]. Auszüglich ist die „Chronik des Moses" im *Midrasch Wajoscha* (s. Bet ha-Midrasch I, S. 40 — 45) verarbeitet

Im Drucke erschien unsere Chronik Const. 1516, Ven. 1544, Paris 1629 mit lateinischer Uebersetzung, Amsterdam 1735, 8. s. l. (in Russland) 1819, 8. Die lateinische Uebersetzung von Gaulmyn ist auch in Gfrörer's Prophetae veteres pseud. (Stuttg. 1840, 8.) enthalten.

Prof. *Tischendorf* brachte aus Kahira unter andern werthvollen Handschriften, (s. meine Berichte über dieselben in *Frankel's* „Monatsschrift für Geschichte und Wissens. d. Judenth." 2. Jahrg.) auch eine *arabische* Bearbeitung der „Chronik des Moses" mit, die 35 Bl. in kl. 8 umfasst[8]. Sie beginnt mit einer Lobpreisung Gottes — einem arab. tesbiach — erzählt dann die Schicksale Mosis bis zu seiner Sendung nach Egypten, wie unsere „Chronik"

---

[6]) S. 3 wird *Bileam* genannt, dessen in unserer Recension früher gar nicht gedacht wurde. S. 4 fehlt bei den von uns in Parenthesen gesetzten Worten (וגם ליצחק) etwas. S. 5 ist die Erzählung des Krieges mangelhaft.

[7]) Nach dem ס׳ הישר, auf welches sich unsere Chronik am Schlusse bezieht. Siehe „*Bet ha-Midrasch*" I. S. XXI Anmerk. 1. Ich hebe folgende Verbesserungen heraus. S. 1 Z. 2 v. u. stand מקצתם für מקצת העם מנשיהן; S. 2 Z. 2 v. o. stand מן יונק חלב ומן אוכל וכו׳; S. 5 Z. 14 v. o. war ganz unverständlich, und ich setzte nach חרבו noch והמית. Der äthiopische König heisst in ס׳ הישר immer קיקנוס. Die Namen der Zauberer S. 5 schrieb ich ינים וממרים für אנים וסמרים. Das *arabische* דברי הימים schreibt indessen auch אנים וממרים.

[8]) Der Anfang: نبتدى الآن بقصة سيدنا משה אע"ם zeigt entweder, dass sie Theil einer grössern Legendensammlung ist oder für das Recitiren in der Synagoge — daher auch ein eulogischer Schluss — bestimmt war.

und das ס' הישר, und fügt dann hinzu, wie Moses in alle *sieben* Himmel, dann in das Paradies und in die Hölle gestiegen sei, dort die Engel, die verschiedenen Arten von Belohungen und Strafen geschaut habe [9]). Durch die Güte des Hrn. Prof. *Tischendorf* sind wir im Stande hier einige Proben mitzutheilen, welche zugleich beweisen mögen, dass das Arabische aus dem Hebräischen übersetzt ist. Der Traum Pharao's lautet: וכאן בעד אן מאת סידנא יוסף ואכותו עא"ם חלם פרעון מנאם אן רגול [10]) כביר מוואקר ואקף קודמהו ובידהו מיזאן וכאן הו במזן אהל מצר גמיעהום כובאר וצגאר פי כפה ואחדה מוואזין כול אהל מצר גמיעאן [11]) וצאר יחסב פי קלבהו עלא דיל עגיבה כתיר ופאק מן נומהו וערף אניהו מנאם חק. פי למא אצבח אללה אלאנהאר לם כול גמיע עולמת מצר ואחכא להום דאלך אלמנאם פזעו כול אלנאס אלחצרין ואל גאיבין פזעו אן עטים מן האדא אל מנאם. פי קאם ואחד מן אל אכאבר אלדי קודמם אלסולטאן וקאל יא סיידי האדל מנאם ידל עאן תשויש כתיר פי ארץ מצר. פי קאל להום אל מלך ואי האדא אל תשוישה. פי קאלו לל מלך תעלם באן יתואלד ולד מן בני אסריאיל ויכרב כול ארץ מצר:

Die Erzählung von dem Schutz, den die neugebornen Kindlein durch gottgesandte Engel fanden, lautet: ואללה ס"ו מן לוטפו עליהום ארסל להום מלאייכתהו ליגפלהום וידהוהום וירהנוהום וכאנו יעטוהום לכול ולד גוז חגארה ימאסכוהום פי כול יד חגר ואחדה ירצע מנהא לבן ואחדה ירצע מנהא עסל וכאנו

---

[9]) Das Steigen in die Himmel scheint den „Hechalot" (vergl. Ziuni 93 cd und das מעין החכמה im 1. Th. des „Bet ha-Midrasch") entlehnt zu sein, und die Fahrt in das Paradies und die Hölle ist der „Geschichte von R. Josua ben Lewi" nachgebildet.

[10]) Die Vocale werden durch Buchstaben (wie הום = هُم) bezeichnet. Das غ wird durch ein ג mit dem Punkte *über* demselben und das ظ durch ט̇ dargestellt. Das Teschdid wird oft durch die Verdoppelung des teschdidirten Buchstaben vertreten. Das Jod makssura wird durch א ausgedrückt. Auch ist die Sprache mehr vulgär als klassisch.

[11]) Des Lammes in der andern Schale wird hier nicht gedacht.

אלמלאייכה יכברוהום וכאן יכבר [12]) שערהום קוואם לאג̇ל מא
יסתורהם וכאן ד̇לך אלשער יטוול קוואם לחד ארכבהום לאג̇ל מא
ינסתרו בהו מן רחמת אללה עליהום ואיצ̇א פעל מעהום ג̇מיל
ואווצ̇אה ללארץ̇ אן תבלעהום ותסתור עליהום אלא אן [13]) יכבארו
ובעדהא תפתח אל ארץ̇ וכאנו ירג̇עון לאהלהום ויערפו אבאהתהום
ואמאהתהום ולייס כאנו אהלהום יחצ̇רו מג̇אייר פי אל ארץ̇
יוכפוהום פי אלמג̇אייר לד̇אן כאנו. אהל פרעון אלכאפר יתחייל
עליהום חתא יקתלוהום וכאנו אהל פרעון יחרתו אל ארץ̇ עלא שאן
יקתלוהום תחת אלארץ̇ כמא קאל אלנץ̇ על גבי חרשו חורשים
האריכו למעניתם:

Auszüge aus der Höllenfahrt Mosis siehe unten Nr. V.

II.

Geschichte Judith's [1]).

(Hebräischer Text S. 12 — 22.)

Die Geschichte Judith's, wie sie in dem apokryphischen Buche erzählt ist, wird hier in einem fliessenden hebräischen Styl, der an den Ton des ס׳ הישר erinnert, mit Verflechtung vieler Bibelstellen und Benutzung der מגלת אנטיוכוס (vergl. den Anfang), einige Abkürzungen und die Auslassung des Namens Achior — der in *unserer* Geschichte als ein gefangener König figurirt — abgerechnet, getreu geschildert. Nach einer *alten* Handschrift ist sie zuerst in der kabbalistischen Sammlung חמדת ימים (Livorno, 1763), Abschnitt חנוכה, abgedruckt worden. Sie ist keine Uebersetzung des Buches Judith, sondern eine im Genius der hebräischen Sprache freie Bearbeitung, welche die von R. Akiba Levi [2]) und von S. Fränkel angefertigten Uebersetzungen im Betreff des Styles übertrifft. Hervorzuheben ist, dass in dieser Geschichte Judith — der jüdischen Sage gemäss — גבינה mit sich führte.

[12]) Analog dem hebr. גדל פרע שער ראשו.

[13]) In der Handschr. אלא אלאן.

[1]) Vergl. „*Bêt ha-Midrasch*“ I, S. XXIII.

[2]) Am a. O. müssen Anmerk. 4 und das Wort „*erste*“ Z. 8 v. u. gestrichen werden.

III.

Midrasch Cônen.

(Hebräischer Text S. 23 — 39.)

Dieser Midrasch zerfällt in folgende *vier*, von verschiedenen Verfassern herrührende Theile [1]):

I. מדרש ה' בחכמה יסד ארץ [2]), von S. 23 bis S. 27, Z. 13 v. o. Dieser Theil beschäftigt sich mit der Verherrlichung der *Tora*, die nach einer altalexandrinischen Anschauung mit der *Weisheit* (Spr. 3, 19) identificirt wird. Da diese, durch den Einfluss des Platonismus, als vorweltlich und als das Princip der Weltschöpfung [3]) betrachtet wurde, so wird auch das Hexaëmeron geschildert, was mit dem 4. Buch Esra c. 6, 38 — 55 zu vergleichen ist. Das schon in der ed. princeps am Schlusse stehende חסלת zeigt, dass dieser Theil beendigt ist. Er kann entweder für das Fest der Gesetzgebung [4]) oder das Neujahrsfest — das die Erinnerung an die Weltschöpfung feiert — ursprünglich eingerichtet worden sein. — S. 25 Z. 1 und 2 v. u. habe ich für das sinnlose שמש משאת העולם als Conjectur שמשמש את העולם gesetzt.

---

[1]) Die Eintheilung in 23 *Capitel* ist eine vom Wilnaer Editor willkürlich gemachte und unwissenschaftliche.

[2]) Rasiël 12b wird dieser Name ausdrücklich genannt. Vergl. *Zunz* a. a. O. S. 169 Anmerk. b.

[3]) Dadurch wird der von den Commentatoren misverstandene Anfang des *Bereschit Rabba* klar. R. Hoschaja bezieht sich nämlich auf das Wort בראשית, welches das Targum Jeruschalmi mit בחוכמתא übersetzt, und die vorweltliche חכמה führte ihn auf die Schilderung der Weisheit in den Spr. C. 8. Bereschit Rabba muss daher mit dem Worte בראשית beginnen, welches z. B. in der Ausgabe des יפה תואר fehlt.

[4]) Mehre Gedichte für dieses Fest im deutschen Machasor lehnen sich auch an die Schilderung der Weisheit in den Spr.

II. ברייתא דמדות העולם[5]), von S. 27 תנו רבנן bis S. 32 Z. 11 v. o. Hier werden die vier Weltgegenden geschildert mit dem Paradiese im Osten und der Unterwelt im Norden. Die Schilderung des Paradieses (worin hier das 6. und 7. Haus fehlt) und der Unterwelt ist der מעשה דר' יהושע בן לוי (s. weiter Nr. V und VI dieser Sammlung) oder dem סדר גן עדן וגיהנם wörtlich entlehnt[6]).

III. מעשה בראשית, von S. 32 ארכו של עולם bis S. 37 Z. 13 v. o. Dieses älteste Stück des Midrasch Cônen, das sich im Buche Rasiël 35a — 36b unter dem Titel מעשה בראשית fast ganz findet und viele Parallelen zu ähnlichen Schilderungen im Buche *Henoch* bietet[7]), ist ein Ueberrest der alten essäischen Kosmogonie, der auch vom ersten Theil unseres Midrasch benutzt wurde[8]). In einer Handschrift, die ich besitze (vergl. weiter Nr. IV), steht die Recension des Buches Rasiël unter der Aufschrift: זה סדרו של עולם לפי מה שנמצא בספר הקומה, und in der That findet sich das ס' הקומה im B. Rasiël gleich nach dem מעשה בראשית. Am Schlusse dieses Theiles standen noch Engelnamen, die man gewöhnlich nicht gern schrieb und druckte. Ein ähnlicher Fall findet sich im „*Alfabet des R. Akiba*,“ wo in dem Fragmente aus dem Buche Henoch (11a ed. Amst.) die Engelnamen im Drucke ausgelassen wurden.

IV. מדרש כונן[9]), von S. 37 ד"א bis zu Ende. Dieser Theil, welcher der späteste ist, zeigt, wie vernünftig Gott Alles eingerichtet, parallelisirt die Weltgegenden mit den israelitischen Stämmen und den Engeln und schliesst

---

5) Daher die Aufschrift in der ed. princeps: אתחיל מידת העולם בסייעתא דבורא עולם.

6) Das גיהנם betreffend, so ist das *aramäische* Fragment in *Nachmani's* שער הגמול zu vergleichen.

7) Vergl. meine Notiz in der Zeitschr. der D M. Gesellschaft VII, 249.

8) Nämlich die Stelle in יום שני S. 25, die sich in der Recension des Buches Rasiël 36a oben findet.

9) Weil der Accent besonders darauf ruht, dass Gott die Welt vernünftig *einrichtete* (כונן).

mit einer Stelle aus den „*Hechalot*," nach welcher die Engel jeden Tag Gott preisen. Er benutzt die *Pesikta* des R. Cahana [10]) Abschnitt 46 und Bamidbar Rabba Cap. 2. Er kommt auch in einem handschriftlichen דרש לסוכות vor [11]).

Diese vier Theile, die allmälig von Copisten zusammen abgeschrieben wurden und keinen innern Zusammenhang haben, führen den Titel „*Midrasch Cōnen*" von den Worten כונן שמים בתבונה (Spr. 3, 19). Er ist Ven. 1601, Krakau 1648, Zolkiew 1785, Wilna 1836 in 4 erschienen. Letztere Ausgabe, die mit einem Commentar von Chaj. Jak. *Sluzky* versehen ist, hat trotz der Bemühungen des gelehrten Editors viele Fehler (wahrscheinlich besass er nicht die seltene Venez. Ausg.), und oft vermisst man ganze Zeilen in derselben. Einige Verbesserungen des Wilnaer Herausgebers habe ich in Parenthesen gesetzt.

IV.

Tractat von den himmlischen Hallen [1]).

(Hebräischer Text S. 40 — 47.)

Dieser Tractat — auch פרקי היכלות und מעשה מרכבה genannt — schildert den himmlischen Gottesthron, enthält eine poetisch ausgebildete Angelologie — die von den jüdischen Silluk- und Keduscha-Dichtern häufig benutzt wird — und eine Darstellung der sieben himmlischen Hallen, ist verwandt mit den Ideen des Buches *Henoch* [2]), hat eine

---

[10]) Das מעין החכמה (Nr. V des 1. Th. unserer Sammlung) steht auch in der Pesikta Abschn. 20.

[11]) S. „*Bet ha-Midrasch*" I, S. XXX.

[1]) *Zunz* a. a. O. S. 166. 167. Vergl. auch *Steinschneider* Bibl. hebr. Bodlej. s. v. היכלות, wo Vieles mit Fleiss gesammelt ist.

[2]) Eine andere Recension der היכלות handelte ausdrücklich von *Henoch*. S. *Recanati* Pentateuch-Commentar 35 a b u. hier Nr. XVI. Vergl. auch *Ziuni* 13 d, 14 a. Recanati citirt übrigens a. a. O. 62 d eine Stelle aus den היכלות, die sich am Schlusse unserer מס' היכלות findet.

Stelle aus dem alten שיעור קומה[3]), und ist in *vorliegender* Gestalt[4]) ein Ueberrest der altessäischen מעשה מרכבה. Er ist mit Zusätzen von *Josef Chiquitilla* (s. Anmerk. 4) Ven. 1601 und Krakau 1648, 4. — in der Sammlung ארזי לבנון erschienen. — Wir lassen hier noch eine Zusammenstellung der zahlreichen Fragmente aus den „Hechalot“ folgen (vergl. auch Nr. XVI):

לקוטים מספר היכלות:

(לקטתי אותם מספרים שונים)

(א) **ובהיכלות** זוטרתי מפורש בלשון הזה: פתח היכל ששי נראה כמי שיש בו מאה אלפים רבבות גלי מים ואין בו אפילו טפה אחת של מים אלא אויר זיו אבני שיש טהור שסלולות בהיכל שזיו מראיהן דומין למים: (רב האיי גאון בתשובה המובאת בעין יעקב פרק ב׳ דחגיגה).

(ב) **וכן** מפורש בהלכות (בהיכלות) רבתי בלשון הזה: מפני ששומרי פתח ההיכל שיש שם מטילין אלף אלפי גלי מים ואין שם אפילו טפה אחת אלא אויר זיו אבני שיש טהור שהן צלולות בהיכל שהיה זיו פניהם דומה למים ואם אמר מים הללו מה טיבן וכו׳: (ערוך ערך אבן המנוגעת).

(ג) **ובפרקי היכלות** פי׳ יותר דבר זה ואמרו כי יש היכל ידוע למעלה וכשמגיעים שם אותם העולין למרכבה שאינם הגונים ונראה להם בתוך אותו היכל ענינים גדולים והוא מדמה בדעתו שהם מים והוא שואל ואומר מה טיבן של אלו המים מיד

[3]) Vergl. die Berechnung der פרסה am Anf. des 2. Cap. mit Rasiël 37 b, 38 a.

[4]) In *meinen* „Beiträgen zur Geschichte der Kabbala“ II, 61 habe ich bereits nachgewiesen, dass die *gedruckten* פרקי היכלות von *Josef Chiquitilla* bearbeitet worden sind. Ich habe nun in dieser Sammlung alle Zusätze Chiquitilla's weggelassen, und so den ursprünglichen Text hergestellt. Später kaufte ich eine Handschrift, welche die מס׳ היכלות *ohne jene Zusätze* wirklich enthält! Auch fehlen in derselben mehre ד״א im letzten Capitel, die eine jüngere Zuthat sind.

קול יוצא מלמעלה ומכריז על זה האיש שהוא ממנשקים העגל ומיד נענש: (שערי אורה שער ה׳ דף ס״ג א׳ דפוס אופינבאך).

(ד) **וכן** איתא בספר היכלות: אמר ר׳ ישמעאל אמר לי מטטרו״ן שר הפנים כשבקש הקב״ה להעלות אותי למרום בתחלה שגר לי ענפ״יאל השר ונטלני מביניהם לעיניהם והרכיבני על כרוב גדול וברכב אש ובסוסי אש ומשרתי כבוד והעלני עם השכינה בשמי מרום כיון שהגעתי שמה היו חיות הקדש ושרפים וכרובים וגלגלי המרכבה ומשרתי אש אכלה הריחו ריחי ה׳ אלפים וש״ס רבבות פרסאות ואמר מה ריח ילוד אשה פה ומה טעם טיפת לבן שיעלה בשמי מרום השיב הקב״ה ואמר משרתי צבאי כרובי ואופני אל ירע לבבכם בדבר הזה שכל בני כפרו בי ובמלכות הגדולה ועבדו ע״ז וסלקתי שכינה מביניהם וזה שנטלתי שכרי מכל עמלי תחת כל השמים: ועוד איתא תמן אמר ר׳ ישמעאל סח לי מטטרו״ן שר הפנים כיון שלקחני הקב״ה לשמש תחת כסא הכבוד וגלגל המרכבה וכל מערכי השכינה נעשה בשרי שלהבת אש וגידי אש לוהטת ועצמותי גחלי רתמים ועפעפי זוהר כרקיע וגלגלי עיני לפידי אש ושער ראשי להטי להבה וכל איברי לכנפי אש בוערת וגוף קומתי לאש יוקדת מימיני חוצבי להבי אש ומשמאלי בוער לפידין מסביבותי נפרחים רוח סערה: וכן איתא שם אמר ר׳ ישמעאל שאלתי למטטרו״ן שר הפנים מה שמך אמר לי ע׳ שמות נגד ע׳ אומות שבעולם כעין שמו של הקב״ה מלכי אבל מלכי קורא אותי נער: (ציוני י״ג ד׳ י״ד א׳).

(ה) **בספר היכלות:** הקב״ה מחבק ומנשק שמו של דיוקני של יעקב החקוק בכסא הכבוד ומשים שתי זרועותיו על שתי זרועותיו של יעקב ואמר אשרי האב שמקלסין אותו בניו בקדושה הללו: (רזיאל ט״ו ב׳) ובספר היכלות יש אפילו כשקורעין ספר חובות מקטרג בפה עד שבאין מפרי שבועה ומלמדין זכות ומלקין לו: (שם מ״ה א׳).

(ו) **בפרקי היכלות:** שאמר שם גנב אדם דבר אחד יודע ומכיר רצח אדם ידע בו ומכיר ולא עוד וכו׳: (דרשת הרמב״ן דף 29).

(ז) **בפרקי היכלות:** אמר ר׳ ישמעאל צופה ומביט היכל אלהי ישראל ורואה כל מה שעושים לפני כסא כבודו ליודע מה שהיה והוה וכל מה שעתיד להיות בעולם ויודע ג״כ למי משפילין למי מגביהין למי שמחלישין אותו למי מגבירין למי מרוששין למי מעשרין למי ממיתין למי מחיין למי מנחילין תורה למי נותנין לו חכמה. גדולה מכולם שהוא צופה ומביט ומגיד בכל מעשה בני אדם שעושין אפילו בחדרי חדרים בין מעשים טובים בין מעשים מקולקלים. גנב אדם יודע ומכיר בו נואף אדם יודע ומכיר בו רוצח

נפש יודע ומכיר בו נחשד על הנדה יודע ומכיר בו סיפר לשון הרע יודע ומכיר בו ומכיר בכל כשפים: (עמק המלך דף ס"ג ע"א).

(ח) **בספר היכלות:** א"ל שר הפנים לר' ישמעאל על שירטוטי הפדחת והיד וכפות: (ציוני ס"ד א').

(ט) **וזהו** שארז"ל בספר היכלות: ומתעטפים כסות אש ולבנה וכו'. — ועוד אמרו בספר היכלות: מי לא ירומם אותו מלך נורא על כל משרתיך ברתת בזיע משרתים בבהל וברעד מתבהלים כל משרתים בגזרה בפה אחד מוציאין מפני אימה ויראה שעומדין לפניו אין בהם מוקדם ומאוחר וכל המעכב את הקול מחברו כשיעור נימא של שער נדחה לאש וללהבה וכו' (רקנטי פי' התפלות ל"ח א' וב').

(י) **בענין** שאמרו רז"ל בספר היכלות: שלשה פעמים בכל יום כסא כבודך משתטח לפניך ואומר התכבד ושב עלי מלך מפואר שמשאך חביב עלי ואין כבד עלי: (רקנטי פי' על התורה פ' ויצא דף ס"ב ד'; ועיין סוף מס' היכלות).

(יא) **ובספר היכלות** נתבאר זה וכך מצאתי כתוב שם בלשון הזה: אמר ר' ישמעאל אותו היום חמישי בשבת היה כשבאה שמועה קשה מכרך גדול של רומי לומר יתפסו ארבעה אנשים מאבירי ישראל רשב"ג ור' יהודה בן בבא ור' אלעזר בן דמה וח' אלפים ת"ח מירושלם פדיון שלהם וכיון שראה ר' נחוניא בן הקנה גזרה זו עמד והורידני למרכבה ובקשתי משר הפנים ואמר לי כתבו ב"ד של מעלה ונתנו לסמאל לומר לו רד והכחד מאבירי ישראל כל נתח טוב ירך וכתף להשלים גזרה וגונב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת ושמורה זאת הנקמה להנקם ממנו עד שיגיע יפקוד ה' על צבא המרום במרום וכו' ועל מלכי שנשחטו ומוטל הוא וכל שרי מלכיות במרום כגדיים וכבשים של יום הכפורים. ע"כ מצאתי שם: (רקנטי טעמי המצות י"ו ע"ב. ועיין פי' על התורה פ' וישב). **Vergl. nun noch das** מעין החכמה **im 1. Theil unseres „Bet ha-Midrasch," das einen Theil der „Hechalot" ausmacht, und die ähnlichen Citate aus den Hechalot bei *Recanati*** טעמי המצות**, 37 a b (auch in** חמדת ימים **Abtheilung** ימים נוראים**, 100 a b c abgedruckt, ohne Angabe der Quelle) und *Ziuni*, 93 c d. Vergl. auch die** פרקי דר' אליעזר**, Cap. 4, von den Worten** ד' כתות של מלאכי השרת **angefangen.**

V.

Geschichte von R. Josua ben Lewi[1]).

(Hebräischer Text S. 48 — 51.)

Die Ausschmückungen und Eintheilungen des Paradieses und der Hölle rühren von den *Essäern* her[2]), welche sie den Griechen nachgebildet haben. *Josefus* erzählt nämlich von den Essäern: „Den Guten, sagen sie, indem sie denselben Glauben haben wie die Griechen, stehe ein Leben jenseits des Meeres bevor, und ein Ort, der weder durch Regen, Schnee noch Hitze belästiget werde, sondern den stets ein sanfter vom Meere her wehender Wind kühle. Den Schlechten aber verheissen sie einen dunkeln und frostigen Winkel, voll von unaufhörlichen Strafen (de bello jud. II, 8. 11). Als nach der Zerstörung des zweiten Tempels ein Theil der Essäer mit den Peruschim sich vermischte — ein anderer Theil ging zum Christenthum über; daher eine jüdisch- und eine christlich-essäische, pseudepigraphische Literatur — wurden ihre phantastischen Schilderungen unter den Juden heimisch. R. Josua b. Lewi — der mit Essäern Umgang hatte (vergl. Berachot 19; Rosch ha-Schana 22, wo er von den טובלי שחרית und der קהלא קדישא דבירושלים spricht) — wurde nun zum Helden einer „divina commedia“ (nach *Steinschneider's* geistreicher Benennung in seinem Artikel „jüdische Literatur,“ 379) gemacht, worin das Paradies und die Hölle geschildert werden. Diese Schilderung — die in verschiedenen Recensionen vorhanden ist — war auch in aramäischer Sprache abgefasst[3]), was für ihr hohes Alter zeugt.

---

[1]) *Zunz* a. a. O. S. 141. Vergl. *Steinschneider* Bibl. hebr. Bodlej. s. v. מעשה, col. 610 ff.

[2]) Daher wurden sie häufig in essäischen Schriften, wie im Buche Henoch und im מעשה בראשית gefunden.

[3]) Ein Fragment der aramäischen Schilderung steht in *Nachmani's* שער הגמול, das auch in der Wilnaer und Lemberger Ausgabe der מעשה דר' יהושע ב"ל mit abgedruckt ist.

— Unsere Recension ist zuerst im כל בו §. 120 aufgenommen, dann in Wilna 1802 und Lemberg 1850 8. erschienen. In תורה אור von *Josef Ibn Jachja* Cap. 38 steht unsere Geschichte — bis zur Schilderung der Hölle — unter dem Namen אגרת שלח ר׳ יהושע ב״ל ע״י מלאך המות דה״י של ר׳ גמליאל וזקני ישראל מחוך ג״ע לר׳. — Das *arabische* משה רע״ה erzählt auch, dass die Hölle und das Paradies dem Moses gezeigt wurden (s. oben S. X). Der Anfang der Erzählung lautet folgendermassen: פי דלך אלוקת סמע מוסה סוט ינאדי ויקול מן אל סמא אל ז׳[4]) והוא יא מוסה אעלם אן אחת בך לענדי ואווריתך כורסי וקארי וכדלך תרא גן עדן וגהינם חתא תרא אל רשעים פי אייאהו עדב קאעדין מעדבין וגן עדן חתא תרא גזא אל צדיקים ואיש מוהייאה להום לאלדי יפעל אלכיר. פי דלך אלוקת בעת רב אל עזה אל מלך וקאל להו רוח מעא עבדי מוסה ואפתח להו גהינם וכאליה ינצור אל רשעים פי אי עדאב הום מעדבין. פי דלך אלוקת גא גבריאל ופתח להו גיהנם תלהב. פי קאל יא גבריאל מא אטיק ארכול גהינם מן קוית אל נאר קאל להו יא מוסה לא תכאף לאין פי נאר גהינם אקווא מן הדאדי באלף מראה ואנא אכליך תמשי פיהא כמא ימשי אל אנסאן פי אל מא ולא תנכוני רגליך בנרהא וכול האדא בקוצרת אללה ס״ו. פלמא גא מוסה יעבור גהינם הרבת נאר גהינם מן קודאמהו. פי דלך אל וקת גא אל מלאך נסריאל אלדי מוכאל עלא גהינם וקאל למוסה מן אנת קאל להו אנא מוסה אבן עמרם. קאל להו אל מלאך נסריאל ולמא דא גיית הנא והדא מא הו מוצעאך קאל להו נאעם מא הו מוצעי אלא גבני אל שיי״ת חתא יוריני עדאב אל רשעים פי גהינם. פי תלך אל סאעה קאל רב אלעז לל מלאך נסריאל אורי עבדי מוסה אל רשעים כיף הום מעדבין פי גיהנם. פי דלך אל וקת גא מוסה אלא נסריאל ודכל במוסה אלא גהינם פי אוול מחצר וראה רשעים: Dann werden die verschiedenen Höllenstrafen geschildert[5]), unter Andern auch für Plaudern in der Synagoge während der Toravorlesung, des Schema und des Priestersegens ויתכלמו)

---

[4]) Moses ist nämlich nach der vorausgehenden Erzählung im 7. Himmel.

[5]) Mit Benutzung der מס׳ גיהנם und der מס׳ חיבוט הקבר. — In *einer* Recension der „Hechalot" wird übrigens auch erzählt, dass Metatron dem Moses die Geheimnisse des Himmels, die Hölle und das Paradies gezeigt habe.

פי בית הכנסת פי וקת ספר תורה ופי וקת קראית שמע וכהנים)
sowie für das Schreiben des שם המפורש für Nichtjuden, was auf Amulette hinweist. Dann wird dem Moses das Paradies gezeigt, was mit folgenden Worten eingeleitet wird: ת̈ם בעד ד̇לך פתח מוסה עיני וראה אל מלאך גׄבריאל
וצקת וסגׄד לו קאל אל מלאך גׄבריאל למוסה ראית גׄהינם קאל לו
ראיית. ת̈ם בעד ד̇לך קאל אל מלאך גבריאל למוסה תעאלא חתא
אואריך גׄ"ע אמר הקב"ה לשכינה תסיר מעא מוסה וראכ̇ל גׄ"ע גׄו
אל מלאייכה לקודאמו וקאלו לו זכית. פי קאלו להו לדאנא זמנך̇
לתתואפא מן אל דונייא קאל להום לא חזן גׄית אלא אנטר עטמת
הקב"ה ואגׄר אל צאלחין פי ג"ע כיף הום ואקפין פי וקפו אל
מלאייכה ושבחו למוסה וקאלו ימחסן מוסה עבד אללה יא מחסן
מוסה מאלוד מרא זכית לצעוד סבע סמאוות ימחסן אל שעב....
ת̈ם בעד דאכ̇ל מוסה גׄ"ע וראה מלאך ואחד גׄאלם תחת צאגׄר
אל חייא. פי סאל מוסה לגׄבריאל וקאל להו מן הוא אל מלאך
האדא וקאל להו רסי מלאכי פי גׄ"ע. פקאל אל מלאך למוסה מן
אתה קאל להו אנא מוסה אבן עמרם: Moses sieht dann die Erzväter und andere Fromme auf verschiedenen Thronen im Paradiese sitzen, und nachdem er dasselbe verlässt, nennt ihn ein Bat-Kol: „Diener Gottes, Vertrauter meines Hauses!“ (כ̇רגׄת בת קול וקאלת למוסה רבינו עאל"ם עבד אללה
ס"ו אמין ביתי כמא קאל אל פסוק בכל ביתי נאמן הוא).

VI.

Schilderung des Paradieses.

(Hebräischer Text S. 52 — 53.)

Bei Nr. V haben wir bereits bemerkt, dass es verschiedene Recensionen der von R. Josua ben Lewi gemachten Beschreibung des Paradieses giebt. Eine derselben ist vorliegende Schilderung, die mehr unter muhammedanischem Einflusse entstanden zu sein, und auf welche *Maimuni* in seiner Einleitung zum Abschnitt חלק (wo er die verschiedenen Ansichten über das zukünftige Leben aufzählt) anzuspielen scheint. Die Gegner Maimuni's in Frankreich nahmen unsere „Schilderung“ stark in Schutz.

(Vergl. den Brief seines Sohnes, מלחמות ה׳ genannt). Sehr poetisch ist die Beschreibung, wie die Frommen die Freuden der Kindheit, der Jugend und des Greisenalters abwechselnd als Kinder, Jünglinge und Greise durchleben. Unser סדר גן עדן, das als besonderes Stück in Handschriften gefunden wird (s. Bibl. hebr. Bodlej. a. a. O.), ist in Jalkut z. Genesis §. 20 und im שבט מוסר C. 25 abgedruckt.

VII.

Das Buch Serubabel.

(Hebräischer Text S. 54 — 57.)

Dieses kleine Büchlein ist eine Art jüdischer „*Apokalypse*[1]"; und wie die christlichen Chiliasten eine zweite Parusie Christi erwarteten[2]) und von derselben die Gründung des tausendjährigen Reichs hofften, so soll nach unserm Büchlein im 10. Jahrhundert — 990 oder nach einer andern Leseart 970 Jahre nach der Zerstörung des Tempels — der Messias kommen, dem viele Kämpfe durch *Armilus* — der römische Romulus als Typus des messianischen Gegners[3]) — vorangehen. Es ist nichts als Judenhass von Eisenmenger, wenn er (entdecktes Juden-

---

[1]) Wie in der „Offenbarung des Johannes" (18, 9) Rom eine Hure genannt wird, so entsteht nach „Serubabel" (S. 56) Armilus aus Unzucht. Johannes und Serubabel richten ihre Visionen besonders gegen Rom.

[2]) Besonders interessant sind die chiliastischen Anschauungen von *Justin dem Märtyrer.* Vergl. *Otto,* de Justini Martyris scriptis et doctrina, p. 184 ff. Das ביום אכלך ממנו מות תמות (Genes. 2, 16) erklärt Justin (dial. c. Tryph. p. 278 ed. Otto) dadurch, dass *ein* Tag nach der Schrift 1000 Jahre bedeute und Adam kein Alter von 1000 Jahren erreicht hatte.

[3]) Siehe *Zunz* a. a. O. S. 282 Anmerk. d.

thum II, 704 — 713) dieses Büchlein gegen die Juden benutzt, da es nur vom jüdischen Standpunkte aus das behauptet, was in der „Offenbarung des Johannes“ vom christlichen Gesichtpunkte aus gesagt wird. Unser Buch *Serubabel* ist sehr alt, da schon *Saadja* die Armilussage kennt (vergl. *Zunz* a. a. O. S. 282 Anmerk. d) und es von *Ibn Esra*[4]) (zu Ex. 2, 22; s. *Zunz* S. 140 Anmerkung c) erwähnt wird.

Unser Abdruck ist nach zwei Handschriften der Leipziger Raths-Bibliothek (cod. XXII und cod. XXXVIII) gemacht worden, und weicht von der Recension, die Const. 1519 und Wilna 1819 8. (letztere Ausgabe zusammen mit dem B. מלכיאל) erschien, in einigen Punkten ab.

VIII.

Die Zeichen des Messias.

(Hebraischer Text S. 58 — 63.)

Die *zehn Zeichen*, welche der Ankunft des Messias vorausgehen werden, schliessen sich in ihrem Genre an das Buch „Serubabel“ (Nr. VII) an und sind ebenfalls in dem Tone der „Apokalypse“ geschrieben. Sie beruhen auf sehr alten Nationalsagen[1]), die zur Zeit der Noth und des Elends immer lebendiger hervortraten. *Armilus* wird hier ausdrücklich mit dem Antichrist identificirt (S. 60), was im Buche Serubabel und im „*Midrasch Wajoscha*“ (Bet

---

[4]) Die Stelle lautet: וכלל אומר לך כל ספר שלא כתבוה נביאים או חכמים מפי הקבלה אין לסמוך עליו ואף כי יש בו דברים שמכחישים הדעת הנכונה וככה ס' זרובבל וגם ס' אלדד הדני והדומה להם:

[1]) Der Ausdruck ולא ראשי ישיבות וגאון יעקב (S. 58), der auch in אותיות דר' עקיבא, 6 b ed. Amst. vorkommt, bietet keine Anhaltpunkte für die Zeit der Abfassung. Vergl *Zunz* a. a. O. S. 169.

ha-Midrasch I, 56) noch nicht der Fall ist. Unsere Recension ist dem aus alten Stücken bestehenden Sammelwerkchen אבקת רוכל, S. 2 b ff. ed. Amst. entlehnt. Auch ist in der zu Constantin. 1519 erschienenen Sammlung kleiner Hagadot ein ס' אותות המשיח enthalten[2]).

IX.

Midrasch der zehn Märtyrer[1]).

(Hebräischer Text S. 64 — 72.)

Dieser Midrasch — der auch „Midrasch Ele Eskerá“ heisst, weil nämlich eine für den Versöhnungstag bestimmte Selicha, welche die Hinrichtung der zehn Märtyrer betrauert, mit den Worten אלה אזכרה beginnt und in den Ausdrücken mit unserm Midrasch übereinstimmt — erzählt, dass *ein* römischer Kaiser zehn berühmte Mischnalehrer habe hinrichten lassen, damit die Schuld der zehn Söhne Jakob's, die ihren Bruder Josef verkauften, gesühnt werde[2]). Obwohl unser Midrasch andere Quellen, wie die „*Hechalot*“ — wo von den zehn Märtyrern die Rede ist und von R. Ismael's Unterredung mit den Engeln im Him-

---

[2]) Ist mir aber nicht zu Gesichte gekommen. — In cod. 17 der Leipziger Rathsbibliothek steht eine kurze Recension der „*Zeichen des Messias*“ mit der Ueberschrift: והעתקתי אותות ממשיח ממדרשי רב האי גאון ז"ל. Vergl. auch Kerem Chemed VIII, 101.

[1]) Vergl. *Zunz* a. a. O. S. 142; *Grätz* in Frankel's Monatsschrift I, 307 ff.; *Beer* das. II, 153 ff.

[2]) Diese Anschauung von der Sühne der Söhne Jakob's ist sehr alt; vergl. *Recanati* Anf. וישב. Acher konnte wirklich die Hinrichtung des R. Chuzpit der Vergeltungslehre nicht gemäss finden. Es werden daher auch in unserm Midrasch dem römischen Kaiser Zweifel an der Vergeltungslehre in den Mund gelegt.

mel erzählt wird[3]) — und den Midrasch Cônen (S. 25 יום שלישי) benutzt, so bildet er doch ein abgerundetes episches Ganzes[4]). Wenn übrigens auch die Conjectur *Grätz*'ens (a. a. O.), dass die ersten zwei Märtyrer Simon b. Nanas und Ismael, der *Sohn* eines Hohenpriesters, waren, wodurch die historische Gleichzeitigkeit der 10 Märtyrer bestätigt würde, sich bewähren sollte[5]), so ist doch die ganze Scenerie unseres Midrasch sagenhaft eingerichtet. Er wurde zum ersten Male von mir besonders nach einem Codex der Hamburger Stadtbibliothek mit Zusätzen edirt (Leipzig, 1853). In diesem neuen Abdrucke habe ich mehre Verbesserungen angebracht[6]). — Eine der *Tischendorf*'schen Handschriften enthält auch eine arabische Elegie auf die zehn Märtyrer.

---

[3]) Siehe *Recanati* a. a. O. und den Anhang zu meiner besondern Ausgabe des Midrasch Ele Eskerá S. 18 ff.

[4]) Blos die Erzählung von R. Ismael's Geburt (S. 65; vergl. auch לקוטי הפרדס von Raschi, 4ab) ist etwas störend, und sie ist in der That in dem Hamburger Codex (Nr. 136) durch einen besondern Strich bezeichnet und fehlt auch in der erwähnten Selicha. Zu bemerken ist noch, dass während in den לקוטי הפרדס von R. Ismael b. *Elischa* die Rede ist, man hier Ismael b. *Jose* liest!

[5]) Die Sage schmückt nur die Details aus, alterirt aber nicht das Hauptfactum in der Geschichte; daher hat der *Grätz*'sche Gesichtspunkt von der Gleichzeitigkeit der 10 Märtyrer gegen den Verf. des „Juchasin" Vieles für sich.

[6]) Besonders hebe ich hier רומי für ביתי (S. 66 Z. 12 v. o.) hervor.

X.

Midrasch vom Segen Jakob's [1]).

(Hebräischer Text S. 73 — 82.)

Der Titel, unter dem unser Midrasch bekannt ist, nämlich: שיטה חדשה לבראשית רבה על ברכת יעקב אבינו לבניו giebt zugleich seine Stellung in der Midrasch-Literatur an. Er ist eine andere Recension des *Bereschit Rabba* zu Genes. Cap. 49 und 50, 1 — 10, oder zu dem Segen und den letzten Lebensmomenten Jakob's. Wahrscheinlich wurde der Segen Jakob's schon frühzeitig vielfach erläutert; und daher mögen verschiedene Recensionen entstanden sein. Auszüge aus unserm Midrasch finden sich im *Jalkut* [2]), und wie die von uns in Parenthesen gesetzten Worte (S. 80 und 81), zeigen, kamen immer neue Zusätze hinzu. Nach der Vermuthung von *Zunz* (a. a. O. S. 291 Anmerk. c) wäre unser Midrasch dem R. Mose ha-Darschan (bl. in der 2. Hälfte des 11. Jahrh.) zu vindiciren.

Er ist Venedig 1602 und Hamburg 1782, 4 erschienen, und ist an manchen Stellen, wahrscheinlich durch Schuld der Copisten, lückenhaft.

XI.

Der Thron Salomo's.

(Hebräischer Text S. 83 — 85.)

Die orientalische Plastik hat den Salomonischen Thron, als das Sinnbild israelitischer Macht und Grösse, reich ausgeschmückt. Unsere Beschreibung desselben, die dem כל בו §. 119 entlehnt ist, schliesst sich dem Targum Scheni

---

[1]) Vergl. *Zunz* a. a. O. S. 254 ff.

[2]) Nach demselben wurde der Text an manchen Stellen berichtigt. S. 78 letzte Zeile v. u. liest Jalkut נרשקו für נוקשו.

zu Ester und dem Midrasch Abba Gorion (Bet ha-Midrasch I, 2) an, und ist wahrscheinlich dem Letztern, wo dem Jalkut zufolge ausführliche Details über den Thron standen, die in unserer Ausgabe dieses Midrasch aber vermisst werden, entnommen. — Lehrreiche Erläuterungen und Parallelen zu der Targum'schen Schilderung des Salomonischen Thrones hat S. *Cassel* in den „wissenschaftlichen Berichten der Erfurter Akademie“ I, S. 37 ff. geliefert.

XII.

Salomo's Wanderjahre.

(Hebräischer Text S. 86 — 87.)

Der Orient machte Salomo zum Mittelpunkt der Sagenbildung, und so sehen wir hier den weisen König als bussfertigen Wanderer, als Kochkünstler und als den Helden eines Romans! Unsere Sage, die dem Buche עמק המלך, 14d 15a entnommen ist, knüpft an die Berichte über Salomo und den Dämonenfürsten Aschmedai im Tractat Gittin, 7. Abschn. an.

XIII.

Tractat von den Tempelgeräthen.

(Hebräischer Text S. 88 — 91.)

Die Ueberschrift dieses dem Buche עמק המלך, 14b cd entlehnten — auch Wilna 1802 und Lemberg 1850 gedruckten — apokryphischen Tractats lautet: אלו המשניות כתבו ה' צדיקים גדולים והם שימור הלוי וחזקיה וצדקיה וחגי הנביא וזכריה בן עדו הנביא והם גנזו הכלים של בה"מ ועושר האוצרות שהיו בירושלים ולא יתגלו עד יום בוא משיח בן דוד במהרה בימינו

אוכי"ר, und er ist die pseudepigraphische Nachahmung der בריתא דמלאכת המשכן (Ven. 1602; Hamb. 1782; Offenbach 1802), die sich mit der Einrichtung der Stiftshütte beschäftigt. Ausser der messianischen Idee spielt der Engel Schamschiël eine Hauptrolle in diesem Tractate.

XIV.

Midrasch Maase Tora [1]).

(Hebräischer Text S. 92 — 101.)

Lehren, Verhaltungsregeln und Erfahrungssätze sind in diesem, dem R. Jehuda ha-Nasi fälschlich zugeschriebenen [2]) Midrasch nach Zahlengruppen von *drei* bis *zehn* zusammengestellt, die verschiedenen Werken entnommen sind. Er wird von Tosafot zu Berachot 8b (s. v. ישלים פרשיותיו) citirt, und ist ausser im כל בו §. 118 Const. 1519; Ven. 1544; Amsterdam 1697 gedruckt. Letztere Ausgabe endigt schon bei den Worten ומוצא אני מר ממות את האשה (S. 101 Z. 1 v. o.). Auch differirt sie in der Anordnung der Sentenzen von dem כל בו [3]). — Eine ähnliche Bearbeitung unseres Midrasch bis zur Zahl funfzehn fortgeführt, enthält das חופת אליהו רבה im Anhange des ראשית חכמה, Bl. 316a — 320b ed. Amsterdam.

---

[1]) *Zunz* a. a. O. S. 284.

[2]) Im כל בו lautet die Aufschrift: מעשה תורה נאמר ע"י רבינו הקדוש ז"ל.

[3]) Der von *Zunz* S. 284 Anmerk. *d* urgirte Satz שבעה דברים נוח לו לאדם (S. 99 Z. 6 v. o.) enthält nach *meiner* Interpunction wirklich sieben Sachen; nur ist das Wort אוהם corrumpirt.

XV.

Eldad ha-Dani [1]).

(Hebräischer Text S. 102 — 113.)

Eldad ha-Dani — auch Abu-Dâni oder Daud ha-Dani, d. h. vom Stamme Dan, genannt (vielleicht machte man eine Anspielung auf אלדד ומידד מתנבאים) — blühte im Anfange des 10. Jahrhunderts zu Fez, machte Reisen mit einem דוד החרש bis nach Indien, besuchte die Wohnorte der zehn Stämme, kehrte dann zurück und hielt sich in Kairawan auf, wo er von den zehn Stämmen, besonders vom Stamme Dan — daher sein Name ha-Dani —, von deren Lebensweise, deren gesetzlichen Einrichtungen, den Nachkommen Mosis [2]), dem Flusse Sambation viel erzählte. Die Juden Kairawan's wendeten sich deswegen an R. Zemach b. Cafna, Gaon zu Pumbedita, besonders wegen einiger Vorschriften über das Schlachten und die Trefot, worauf er ihnen erwiederte, dass er schon früher von diesem Eldad gehört habe und dass von der *Tradition* nicht abgewichen werden dürfe. Auf dieser Thatsache beruht unser ספר oder כתב אלדד הדני, das aus *drei* Theilen besteht: 1. aus einem Berichte *über* Eldad nebst dessen Relationen (S. 102 — 107); 2. aus einer eingeschalteten Abhandlung, die הלכות שחיטה und הלכות טריפה der zehn Stämme [3]) enthaltend (S. 108 — 112); 3. aus der An-

---

[1]) Vergl. *Zunz* a. a. O. S. 139 ff; *Landauer* im „Orient" 1845, 562 ff. 1846, 121 ff.; *Luzzato* das. 1846, 481 — 82.

[2]) Die Beni-Musa werden auch von *Schâhrestâni* im كتاب الملل والنحل p. 168 ed. *Cureton* erwähnt.

[3]) Dass diese הלכות, wie sie uns vorliegen, nicht von Eldad herrühren können, geht aus dem Umstande hervor, dass ja nach dem Berichte der Kairawaner Eldad's Sprache nicht ganz verständlich war. — Was übrigens Tosafot und Ascheri zu Cholin, Anfang, im Namen der הלכות ארץ ישראל anführen, steht *nicht* in den Halachot

frage an R. Zemach Gaon mit einem neuen differirenden Berichte über die zehn Stämme [4]) und der Antwort desselben (S. 107. 108. 112. 113). Diese drei Theile, welche die *mündlichen* Berichte Eldad's bearbeiteten, wurden als *Tendenzschrift gegen die Karäer* [5]) verbreitet. Wahrscheinlich wurden die Berichte Eldad's von den Karäern gegen die Tradition benutzt, indem sie geltend machten, dass halachische Differenzen zwischen den 10 Stämmen und den rabbanitischen Juden obwalten; daher R. Zemach in seiner Antwort besonders die Tradition in Schutz nimmt. —

Obwohl das ס' אלדד הדני oft gedruckt wurde (s. *Fürst*, Bibl. Jud. s. v. Eldad ha-Dani), so ist es doch sehr selten geworden. Unser Abdruck ist nach einem — allerdings typographisch schlecht ausgestatteten zu Zolkiew 1772, 8 nach der Constant. Ausgabe vom Jahre 1516 oder 1519 (vergl. das Titelblatt) gedruckten Exemplar [6]) gemacht worden, die mit der von *Luzzatto* (a. a. O.) beschriebenen Ausgabe s. l. e. a. übereinstimmt.

---

des Edad, und ich weiss nicht, warum *Asulai* (Schem II. s. v. הלכות א"י ed. Benjakob) die Idendität beider Halachot behauptet.

[4]) Diese Differenz zeigt, dass der 1. und der 3. Theil verschiedene Bearbeitungen sind.

[5]) Im 10. Jahrhundert schrieb auch *Saadja* gegen die karäische Sekte.

[6]) Im Besitze des Herrn Dr. J. *Fürst* in Leipzig. — S. 108 Z. 12 v. u. fehlte nach חלדותיה das Wort הגרמותיה, wofür קולמסיה gesetzt ist. Nach Luzzato a. a. O. steht in der ed. s. l. e. a. הגרמותיה קלמוסיה. — In den Auszügen, die in Eisenmengers „entdecktes Judenthum" II, 527 ff. stehen, sind oft andere Lesearten zu finden. Für חי היה חי היה (S. 105 Z. 5 v. o.) liest E. אחינו שבטי ישורון (S. 540). Auch kommen in der E.schen Recension ein Fürst ניקולי מבני אהליאב (S. 527) und die כוזרים (S. 530) vor.

XVI.

Das Buch Henoch.

(Hebräischer Text S. 114 — 117.)

Dass es ein *hebräisches*, dem in der äthiopischen Uebersetzung erhaltenen ähnliches *Buch Henoch* gegeben habe, geht daraus hervor, dass die in demselben behandelten Themen, wie die Visionen *Henoch's* und *Noah's*, Angelo- und Dämonologie, Astronomie und Kosmologie, Schilderungen des Paradieses und der Hölle sich in hebräischen Schriften wiederfinden [1]), und dass der Karäer Salmon ben Jerucham im 10. Jahrhundert ein ס'שם בן נח [2]) und Mose de Leon [3]) sowie der Sohar gegen Ende des 13. Jahrhunderts ein ס' חנוך kennen und citiren. Nur zu den Parabeln des der essäischen Literatur angehörenden Buches Henoch fehlen die Parallelen, weil diese, auf geschichtliche Ereignisse anspielend [4]), später verloren gingen. Grosse Stücke dieses Buches sind in die Pirke de-Rabbi Eliëser [5]) und in die „*Hechalot*" übergegangen — daher die Letzteren gradezu in einer Handschrift der Oppenheim'schen Bibliothek (1061 Q.) ס' חנוך heissen [6]) — wo Henoch besonders als *Metatron* [7]) figurirte. Aus dem

---

[1]) Siehe meine Notiz in der Zeitschrift der D. M. Gesellschaft, Jahrg. 1853, S. 249.

[2]) Vergl. *Jost* im Lbl. des „Orient" 1845, 814. Dieses ס' שם בן נח sowie das von S. b. Jerucham genannte ס' הרזים sind dieselben, die das Buch *Rasiël* 2a — 3b und 34a — 35 benutzt.

[3]) Siehe weiter unten die Auszüge. Nachweise über das Buch Henoch im *Sohar* giebt *Zunz* in der kleinen Schrift „etwas über rabbinische Literatur," S. 19.

[4]) Siehe *Ewald*, Geschichte des Volkes Israel, II, 2. S. 397 fl.

[5]) Vergl. S. *Sachs* in Frankel's Monatsschrift I, 279.

[6]) Vergl. *Steinschneider* Bibliotheca hebr. Bodlej. s. v. היכלות.

[7]) *Ziuni* 39a sagt über diesen Namen: מטטרון פי' מורה הדרך כדאיתא בספרי אצבע של הקב"ה נעשה מטטרון למשה והראהו כל א"י.

Schicksale, welches das hebräische Buch Henoch erfuhr — dass es nämlich verschiedenen Schriften einverleibt wurde — lässt sich auch nachweisen. dass es allmälig aus besondern Theilen zusammengefügt wurde.

Was das von uns hier mitgetheilte und so genannte Buch Henoch betrifft, so bildet es, obwohl es auch mit den „Hechalot“ zusammenhägt[8]), doch ein Ganzes, worin Henoch als Metatron geschildert wird. Es befindet sich in dem „Alfabet des R. Akiba“ 10c — 11d ed. Krakau, 11a — 12e ed. Amsterdam, dem es später einverleibt und, damit es hineinpasse, mit Zuthaten versetzt wurde[9]). Besonders zu bemerken ist, dass in demselben viele gereimte Sätze vorkommen.

Wir lassen jetzt die Stellen aus dem ס' חנוך folgen, welche *Mose de Leon* in seinem handschriftlichen ס' משכן העדות oder ס' הסודות 4. Th. citirt: ראיתי בסוד ספרי החכמה
בחכמת עליונ' הקדמונים אשר אמרו כמה שאמרו **בספר חנוך**
והודיעו כי בנסע הרקיע הזה נגבה למעלה סוד (עד צ"ל) הטבעת
הגדולה אשר לפאת דרום והיא יחד תקוע אצל רקיע בפיאה ההיא
ורקיע עומד ושם נראה גוון אחד ועליו ממונה וזורח אור שר אחד
העומד מימין הכסא והוא .שר גדול ושם נראה גוון אחר ועליו
ממונה וזורח אור שם שר אחר והוא מתחת ימין הרקיע חוזר ועומד
שם ובעמוד רקיע זורחות אותיות שם מחוקק בכ"ב אותיות והוא סוד
שם המפורש אשר ממנו עומדין ומרעידים כל צבא המסעות של
מעלה ואזי הרקיע חוזר ועדיין בתוך גוון אותיות של אש שחורה
כי הגוון ההוא לבן ועל שם זה נקרא לבנת ספיר. ואמרו בתרגו'
חוזרת אבן טובה שזרח תמיד. וטבעת ההיא מחוק' ברקיע ועומדת
ובשעה שעומד בא ממונה אחד העומד על י"ב אלף משרתים שומרים
משמרת שערי אותו רקיע לצד דרום וקורא השם מיוחד וקורא בו
כי למען מעלות צדיקים אשר בגן ניתן לו רשות להסתכל בהן וכיון
ששומעין קול גדודיו כך ורואין אותיות פורחות באותו רקיע כולם

---

8) Vergl. *Recanati* Pent.-Comment. 35a und die oben S. XVI mitgetheilte Stelle aus *Ziuni*. — Die Sprache erinnert auch an die מס' היכלות. Aus der arabischen „Chronik des Moses“ (s. oben Nr. I) wissen wir ferner, das Metatron dem *Moses* alle Geheimnisse offenbarte.

9) Wie die Krakauer Ausgabe angiebt, fehlt auch in der That diese ganze Stelle in der ersten Ven. Edition.

באימה וביראה וברעש גדול בקולות רעמים ואומרי' בשכ"מלו. ועוד שהצדיקים עומדין כאן שומעין קול חיילי מרומים בתוך רקיע כורעים ומשתחוים ואומרי' ק' ק' ק' הש' צבאות. ואמ' כי אברהם הזקן הוא שומע ושמח ואמר מלא כל הארץ כבודו. ובנסע הרקיע לצד פאת הצפון ושם טבעת אחרת ועליו שר גדול העומד משמא' הכסא ואחז באותה טבעת והרקיע עומד והוא גבוה על י"ב ריבוא חיילים וגדודים כלם אש מביט ורואה אותיות הש' מחוקק על רקיע וכל דיבור ודיבור שיוצא מפיו יוצאים מתוכו י"ח אלף ברקים של אש ואש אדומה וקורא האותיות ויודע כי למען הצדיקים אשר בג"ע ..... ואמרו **בספר חנוך** הידוע לחכמים קדמונים אשר כי הוא מספר כל ענייני גן ומגלין כי ג' חומות יש בגן זו לפנים מזו מחיצות ידועות והרקיע אשר בגן חופף על כולם ובין כל מחיצה ומחיצה נטעי נאמנים ואילנות של בשמים והיכלות בנויות ורוחות בני (אדם) שם כפי מעשיה' בעה"ז ורואין בין מחיצה למחיצה אלה לאלה כמוכן עששיות דולקות בזוהר המחיצה אשר מבחוץ היא מחיצה מוכנת על מתכונתה כמראה אש לבנה ואין אש זולתי למראית העין. ובכל יום ויום על החומה הזאת ורואין כי עופות מצפצפות בכל מיני זמר כגון בבוקר. ואמר חנוך כי ראה אותם ואין ידוע מי הם ומה עניינם: **Dann folgen Details über die drei Mauern.**

XVII.

Erzählung von Abraham[1]).

(Hebräischer Text S. 118 — 119.)

Bereits im 1. Theil unseres „*Bet ha-Midrasch*" S. 25 — 34 haben wir eine „Erzählung von Abraham" mitgetheilt und in der Einleitung (das. S. XVI) bemerkt, dass sie nach dem Arabischen gearbeitet sei. Die vorliegende „Erzählung" ist dem Pentateuch-Commentar *Bechaji ben Ascher's* 25 cd ed. Ven. entlehnt, der sie einem Midrasch — wahrscheinlich dem „Bereschit Rabbati des R. Mose

---

[1]) Vergl. *Steinschneider* Bibliotheca hebr. Bodlej. col. 609, no. 3877.

ha-Darsahan" (s. *Zunz* a. a. O. S. 287 ff.) — entnommen hat [2]) und die in צאינה וראינה Aschn. לך לך jüdisch-deutsch wiedergegeben ist. Sie ist aus einem grössern selbständigen מעשה אברהם abgekürzt, wofür folgender Umstand spricht. Unter den *arabischen* Handschriften, die Prof. *Tischendorf* aus Kahira brachte, befindet sich auch eine „Erzählung von Abraham (قصة ابراهيم ابونا ע״ס), die mit der hier mitgetheilten übereinstimmt, nur dass sie ausführlicher ist. Wir theilen hier eine Probe mit. Der Anfang lautet: קאלו אל עולמא אליהום אל סלאם אן לילה אן אתואלד אברהים אבונא עא״ס ט̇הר כוכב פי אל סמא אלד̇י לם ט̇הר מת̇להו קט אבדן צ̇ויצ̇איי אן עט̇ים ואסמהו אל משתרי וכאן חואליה ארבע כואכיב ונמרוד אל מלך ואקף מע אל וזרא בחועו לחתא צ̇ארו אל כואכיב אלד̇י הום חואלין אל משתרי פי קאם צ̇אר אל משתרי ובלע אל כואכיב אלד̇י כאנו חדאה ואל מלך נמרוד בינצ̇ור פי קאל אל מלך איש האד̇ה ומא יכון האד̇ה אל אמר ﭏ עט̇ים פי קאלו להו אסאל אללה ת״ע בקא אל מלך יסתעג̇ב פי ג̇אב אל עולמא ואל עארפין פי קאלו להו יא מלך מא הו אלא ולד פי האדל בלד אתואלד אל לילה והו יועסא לאל מלך ויבקא להו אל חוכם ואל אסתטאעה ואל עז ואל שרף וכול האד̇ה מן ענד רב אל אעלמין ותכון לדהו סאמען פי אל עאלם ועלא ידיה תכון דרייתהו מוברכא וימליך אל דונייא ויתבדדו ג̇מיע אל אומם פי ג̇אויב אל מלך נמרוד וקאל אן כאן דל כלאם צחיח והו כמא קולתו פי נצ̇אוור עלא האדל ולד ונקתולהו וכאן תרח אבוה וזיר מן אל וזרא בחוע אל מלך נמרוד והו קאצ̇ר פנאתהום פי ג̇אויב תרח וקאל אללה אללה יא איהו אל מלך ואל אעלם יקול לאן דל כלאם בתאע אלד̇י זאד פל דונייא לאנסאן צ̇עיף מסכין ואג̇ב יעטיכום ולדהו חתא הקתולוה פי ג̇אויבוה אל וזרא אלא תרח וקאלו להו אן אחסן ראיינא ענד אל מלך פי יעטי לאבוה תוקלהו דהב ונקתולוה פי ג̇אוב אל מלך וקאל אלגולאם אלד̇י אתואלד אל לילה נאכד̇וה נקתולוה ונעטי לאבוה תוקלהו דהב מת̇ל מא קולתו לאג̇ל יטיב כ̇אטר אבוה פי ג̇אוב תרח וקאל לאנהו כאן מן וזרת נמרוד ונמרוד אל מלך לם כאן יערף אן דל ולד אלד̇י אתואלד אן הו אבן תרח פי קאל אל מלך לאל וזרא איש אל ראיי אלד̇י שורתו עלייא לנעמלהו פי קאמו קאלו להו מת̇ל לפרץ (פרס l.) וקודאמהו שעיר פי ג̇אויבהום ואחד מן אל וזרא וקאל

---

2) Bechaji leitet sie mit den Worten ein: ובמדרש אני השם אשר הוצאתיך מאור כשדים.

***

להום פי אדא קתלתו האדל פרץ (פרס .l) אל שעיר מן יאכולהו
וכדלך אנתו אדא אכדתו האדל ולד וקתלתוה ואעטיתו לאבוה
תוקלהו דהב איש ינפעהו האדל דהב עואץ אל ולד והאכדא למא
קין קטל קבל אבוה פי מא מאת איש אפאד לאבוה מא כסראהו
פי שאמו כבר אינו אבן תרח פי סאלו אלא תרח וקאלו להו
האדל ולד אלדי אתואלד דיך אל לילה אווא לך יא תרח פי
גאויבהום תרח וקאל נעם זאד לי ולד ומאת פי רצו וגאויבוה אל
וזרא וקאלו להו אחנא לם קולנא לך פי אל מאיית שאיי אלא פי
אל חי אלדי אתואלד לך פי גאפלהום תרח ואראז באל מוכפי
אלא מנזלהו ואמרהום באין יכפו אל צבי אל מולוד מע אל דאייה[3])
פי אל מגארה פי צאר מוכפי פי אל מגארה מודת תלת עשר
סנת מע דאייתהו:

פלמא אנתשא אל גולאם וכובר קלילה מן אל זמאן וכרג
אלא אל דונייא לינצור תדכירהא וישרוף לאמורהא לחתא יחקק
עבאדת אללה תע׳ פי ראך אל נהאר אלדי כרג בצוצאיי (?) אל
דונייא פי שאך אברהים פי כאלהו אנהו רב אל אעלמין פי וקפ קד
שואייה לקדר מא שרקת אל שמס וצאיהא פי שך אברהים פי
כאלהו אנהו מולאהא וחאכם עליהא פי לענד מוגיב אל שמס
אשרקת אל קמר ואל כואכיב פי קאל לנפסהו האדהי אל סולטאן
והאדהי עסכרהו להאדהי תוצלח אל עבאדה פלמא אצבח אללה
באל צבאח וטהרת אל שמס קאל אללה לא שך אן עליהום ולי
וסאייד יוהמורהום יגיבו ויחצרו פי להו תוצלח אל עבאדה פלמא
ערף אללה נייאתהו וטאעטהו ושוברהו פי תוגאלה עלי אל קודרה
וקאל להו יא אברהים אנא כאלק אל דונייא וסאייר מא פיהא
פי לענד דלך אל וקת נתק אברהים באל וחדאנייה ואל חקקייא
וקאל תבארך אללה רב אל עאלמין עאלם אל אצראר מוזאיין אל
סמא באל אנואר ואל אפלאך באל וקאר כאלק אל עמאר ואל
אקפאר אל עזיז אל גבאר אל עטים אל קהאר להא (להו .l) אל
עז ואל אפתכאר יחיי וימית והו חי דאים לא ימות: **Dann folgen die Erzählung, wie er die Götzen zertrümmert, weil sie nicht reden konnten, ein grosser Dialog zwischen Abraham und Nimrod, die Errettung aus dem Feuerofen, der Tod Haran's und die Namengebung *Abraham*.**

---

3) **Nach dieser Darstellung wurde also Abraham nicht durch ein Wunder, sondern von seiner *Amme* (داية) genährt.**

XVIII.

Die Perle Rab's.

(Hebräischer Text S. 120 — 122.)

Dieses von *Elija de Vida's* in ראשית חכמה, 40ab ed. Amst. nach einer alten Handschrift als מרגניתא של ר' מאיר mitgetheilte, im אור קדמון (Ven. 1718) und in *Elija ha-Cohen's* שבט מוסר Cap. 7 aber als מרגניתא דבי רב veröffentlichte Stück athmet eine strenge Askese und ist, den Anfang ausgenommen, sehr späten Ursprungs.

Ich trage hier noch einiges zu מדרש תמורה (Bet ha-Midrasch I, 106 — 114) nach. Dieser Midrasch ist auch in dem ס' הפרדס לרש"י (Const. 1807) abgedruckt und dort steht die in unserer Ausgabe (S. 110) fehlende תמורה ד', die — nach einer Mittheilung des Herrn *Rosenthal* in Hannover — also lautet: תמורה ד׳עת לעקיר נטוע כנגד לעושה נפלאות. מוציא לח מיבש ועלין מעצים ומרוה את הנטיעה ומגדלה ואין אחר זולתו שנ' כי אני ה' הפרחתי עץ יבש הובשתי עץ לח אני ה' דברתי ועשיתי כל"ח:

Verzeichniss

der in dem 1. und 2. Theil des „Bet ha-Midrasch" benutzten Handschriften:

1) מדרש אבא גוריון, cod. hebr. 32 der Hamburger Stadtbibliothek.
2) מדרש מגלת אסתר, derselbe cod. ders. Bibliothek.
3) דרש לחנוכה, cod. hebr. 12 der Leipziger Rathsbibliothek.

4) סדר יצירת הולד, ders. cod. ders. Bibliothek.
5) ס׳ זרובבל, cod. hebr. 38 ders. Bibliothek.
6) ס׳ זרובבל, cod. hebr. 12 ders. Bibliothek.
7) מס׳ היכלות, cod. hebr. in *meinem* Besitze.
8) ס׳ משכן העדות von R. Mose de Leon, cod. hebr. in *meinem* Besitze.
9) אותות ממשיח ממדרשי רב האי גאון, cod. hebr. 17 der Leipziger Rathsbibliothek.
10) מדרש אלה אזכרה, cod. hebr. 134 der Hamburger Stadtbibliothek.
11) ס׳ חנוך, cod. hebr. Oppenh. 1061 Q.
12) סדר גיהנם, cod. hebr. 21 der Leipziger Rathsbibliothek.
13) قصة سيدنا משה עא״ם, cod. arab. im Besitze des Prof. Tischendorf in Leipzig.
14) قصة ابراهيم ابونا עא״ם im Besitze Desselben.

מדרשים קטנים ואגדות שונות:

דברי הימים של משה רבינו ע"ה:

בשנת מאה ושלשים שנה לרדת בני ישראל למצרים מקץ ששים שנה לאחר שמת יוסף חלם פרעה חלום אחד והנה בחלום זקן אחד עומד לנגדו ובידו מאזנים והיה מעלה כל דרי מצרים אנשים ונשים וטף בכף אחד של המאזנים והיה משים בכף שנייה טלה אחד והטלה מכריע לכל אנשי מצרים והוא משתאה ומהרהר בלבו הפלא ופלא גדול על המראה הגדולה הזאת ויקץ פרעה והנה חלום ויקבוץ לכל חכמי מצרים ואת כל חרטומיו ויספר פרעה להם את חלומו ויראו כל העם מאד מן החלום עד שבא א' מן השרים לפני המלך ויאמר לפניו זה החלום רעה גדולה הוא למצרים וכהלה ויאמר לו המלך ומה היא ויאמר לו בן יולד לבני ישראל שיחריב כל מצרים ועתה אדוני המלך איעצך עצה טובה שתצוה שכל בן שיולד בבני ישראל יהרגו אותו ואולי לא יקום זה החלום וייטב הדבר בעיני פרעה ובעיני עבדיו ויקרא מלך מצרים למילדות העבריות וכו' ותראנה המילדות כי חיות הנה דומות לחיות ואינן צריכות למילדות. ויצו פרעה לכל עמו וכו' ויהי כאשר שמעו בני ישראל את הדבר הזה אשר צוה פרעה להשליך הבנים היאורה ופרשו מקצת העם מנשיהן ומקצתם דבקו בהן ללדת בנים והעזובנ' ילדיהן על פני השדה וה' אשר נשבע לאבותיהם לתת זרעם כעפר הארץ שלח להם

מלאכיו לרחוץ אותם ולסוכם ולהתחילם ולשום שני חלקי אבנים מן הא׳ יונק חלב ומן הב׳ אוכל דבש ומגדל שערותיהם עד ארכובותיהם למען יתכסו מהם ולעדנם ולפנקם בחמלתו עליהם. ויהי בחמול הש״ית עליהם ובקש להרבותם על פני כל הארץ צוה להבל ארצו לקבל אותם ולשמרם עד שיגדלו ואח״כ ותפתח הארץ ותקיא אותם ויציצו כעשב הארץ. וישובו איש אל אביו ואיש אל משפחתו וידבקו בם ועוד היו עושין סוכות בארץ בקרקע וטומנים אותם שם והיו המצריים חורשין על גביהן ואינן יכולין להזיקם כדכתיב ע״ג חרשו חורשים וכו׳:

איש לוי היה בארץ מצרים ושמו עמרם בן קהת בן לוי בן ישראל ויקח האיש את יוכבד דודתו לו לאשה ותהר האשה ותלד בת ותקרא שמה מרים כי בעת ההיא החלו המצריים בני חם למרור חיי בני ישראל. ותהר עוד ותלד בן ותקרא שמו אהרן כי בימי ההריון החל פרעה לשפוך דמי זכריהם ארצה ומהם השליך ליאור. וה׳ הטה חסד עליהם ולא מת אחד מהם מאשר היו משליכים היאורה והיה מחייתם מהקב״ה. ואשר היו משליכים בשדה היו מכלכלים אותם מלאכי השרת ומצילין אותם לאבותם בחורים גדולים. ויהי בהשמע דבר המלך ודתו להשליך הבנים היאורה ורבים מעמי הארץ היו פורשין מנשותיהן ויפרד ג״כ עמרם מאשתו. ויהי בעת ההיא מקצת שלש שנים ותהי רוח אלקים על מרים ותנבא בתוך הבירה הנה בן יהיה נולד לאבי ולאמי בפעם הזאת שיושיע את בני ישראל מיד מצרים. ויהי כשמוע עמרם את דברי הילדה ויקח את אשתו אשר פירש ממנה בעת הגזרה מקץ ג׳ שנים. ויהי מקץ ג׳ חדשים ותהר יוכבד ותלד בן ובעת לידתו נתמלא הבית אורה גדולה כאור השמש והירח בעת זורחם. ותרא האשה את הילד כי טוב הוא ונחמד למראה ותצפנהו ג׳ ירחים בחדר משכבה: בימים ההם הערימו סוד כל מצרים לאבד כל היהודים ותלכן נשי מצרים ארצה גושן אשר שם בני ישראל ותשאנה גוריהם על כתפיהם עד לא ידעו לדבר ובלדת האשה הישראלית את הילד ותצפון את בנה מפני המצריים לבל ידעו המצריים עת לדתה לבלתי השחיתם. והיו באות נשי מצרים גושנה וילדיהן אתם ובבוא המצריות בבית העבריות והיה הילד המצרי מגמגם בלשונו והילד העברי הצפון בחדר משכב אמו עונה אותן כבתבן וכלשונן והיו הולכות המצריות ומגידות לבעליהן ובעליהן למלכם והיה שולח פרעה שוטרו ולוקח את הנערים:

ויהי כמשלש חדשים אשר ילדה יוכבד את הילד ויודע הדבר ביתה פרעה ותמהר האשה טרם בא השוערים ותקח תבת גומא ותשם בה את הילד ותשם בסוף על שפת היאור. ותתצב אחותו מרחוק וישלח אלקים חום גדול ושרב בכל ארץ מצרים וישרוף בשר האדם כחום השמש בגבורתו ויצר להם מרוב החום ותרד בת פרעה לרחוץ על יד היאור וגם כל נשי מצרים כמשפטן הזה. ותרא בת פרעה התיבה שצפה על פני המים ותשלח את אמתה ותקחה ותפתח ותראהו את הילד והיו באות נשי מצרים ההולכות על שפת היאור להניקהו ולא רצה להניק אצלם מאת השם היתה זאת להשיבו אל שדי אמו. ותאמר אחותו לבת פרעה האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות ותאמר לה לכי ותלך ותקרא לאמו. ותאמר לה היליכי את הילד והניקהו לי ואני אתן את שכרך שתי כספים ליום. ויהי מקץ שנתים ימים ותביאהו לבת פרעה ויהי לה לבן ותקרא שמו משה כי מן המים משיתהו. ואביו קרא לו חבר כי בעבורו נתחבר עם אשתו. ואמו קראה לו יקותיאל כי הניקה אותו משדיה. ואחותו קראה לו ירד כי ירדה אליו אל הנהר לראות מה יהיה בסופו. ואהרן קרא לו אבי זנוח כי זנח אבי את אמי והושיבה בעבור זה. וקהת זקנו קרא לו אבי גדור כי בעבורו גדר אלקים פרץ בישראל אשר לא הוסיפו עוד המצריים להשליך בנים היאורה. ומניקתו קראה לו אבי סוכו כי האלהים יצפינהו בסוכה מריב המצריים. וישראל קראו לו שמעיה בן נתנאל כי בימיו שמע אלהים את נאקתם: בשנה הג׳ ללדת משה ופרעה יושב על השלחן לאכול והגבירה יושבת מימינו ובתיה בתו משמאלו ושריו ועבדיו יושבים לפניו והנער יושב עם בתיה בת המלך ויושט הנער את ידו ויקח העטרה מעל ראש המלך וישם אותה על ראשו ויבהל המלך והשרים על הדבר הזה ויתמהו איש אל רעהו. ויען בלעם הקוסם אחד משרי המלך ומיועציו ויאמר זכר אדוני המלך החלום אשר חלמת ואשר פתר לך עבדך הלא תדע כי העלם הזה מילדי העברים הוא ורוח אלקים בו ומחכמתו עשה זה וזה הוא שיחריב את מצרים. ועתה יצוה המלך מהרה ויסירו את ראשו ויטב הדבר בעיני המלך ואוהביו. וישלח הש״ית מלאך גבריאל ונדמה כאחד משרי המלך ואוהביו. ויאמר לו אדוני המלך לא טוב הדבר להמית נפש דם נקי כי אין לנער דעת. ועתה צוה ויביאו אבן יקרה לפניו וגחלת אש ואם יושים ידו ויקח האבן יקרה בידוע שהוא בן דעת ובן מות הוא ונעשה ממנו משפט. ואם יושיט

1*

ידו ויקח הגחלת בידוע שאין בו דעת ופטור. ויראו כל חכמיו ויאמרו טוב הדבר ויביאו לפניו אבן טובה והגחלת ויושט הנער את ידו ליקח את האבן והמלאך דחף ידו ולקח הגחלת ויביאה לפניו ויגע בשפתיו ובקצת הלשון ונעשה כבד פה וכבד לשון ועל זה ניצל. ויועץ המלך עם יועציו מה נעשה לבית ישראל אשר הם רבים בכל יום ותאמר לו אשתו כטוב בעיניך עשה הלוא כל הארץ לך היא. ויען בלעם ויאמר למלך הלוא תדע כי כל האומה הזאת כל מעשיה בערמה ובמרמה היו. יעקב אביהם עקב עשו אחיו ולקח את בכורתו ובא אל אביו במרמה ויקח ברכתו ויברח אל לבן ונתן לו שתי בנותיו לנשים ושלל את צאנו וכל נפשות ביתו. יצחק אביהם גר בגרר והכשיל אנשי המקום על אשתו לאמר אחותי היא ולקח כל טובם וכספם והלך. וכן עשו בני יעקב לשכם וחמור שאמרו להם שימולו ומלו וביום הג׳ נכנסו עליהם בהיותם כואבים והרגו אותם לפי חרב ובזזו ושללו כל נכסיהם. ועתה אם תשמע בקולי אל תהרגם בחרב רק תרבה עליהם ענויים קשים שיהיו כלים מאליהם ויטב בעיני פרעה ובעיני עבדיו. ויען יתרו המדיני ויאמר לו אדוני המלך ידוע תדע כי כל מי ששולח בהם ידו לא ינקה הלא ידעת אם לא שמעת מה נעשה לפרעה על שלקח שרה אשת אברהם (וגם ליצחק) וגם מה שנעשה לארבעה מלאכים על בן אחיו של אברהם ומה נעשה ללבן לא היה אדם ששלח בהם ידו ונקה. ויקצוף המלך מאד על יתרו המדיני ויאמר לו לך ברח לך אל מקומך והלך: ויהי אחר שהציל אלקים את הנער משה ולא הרגוהו המצריים ויהי בבית המלך בלבוש מלכות ואבן יקרה על ראשו וכל שרי המלך מנשאים אותו ומקץ ט״ו שנה אשר גדל משה בבית פרעה הואיל הנער לראות פני אביו ואמו וירא בסבלותם וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו. ויהי בראות המוכה את משה וירץ אליו לעזרה כי משה גדול ונכבד היה בבית פרעה ויאמר לו אדוני האיש המצרי הזה בא אל ביתי לילה ויאסרני ויבא אל אשתי לעיני ועתה מבקש נפשי לקחתה. ויהי כאשר שמע משה את הדבר הזה הרע ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי ויצל את העברי מיד מכהו. וישב משה אל בית המלך והאיש העברי שב אל ביתו ויהי בשוב האיש הביתה אמר לגרש את אשתו כי לא נכון לבוא עליה אחרי אשר הוטמאה ותלך האשה ותגד לאחיה ויבקשו אחי האשה להורגו ויבוא וימלט:

ויהי ביום השני ויצא משה אל אחיו וירא בסבלותם וירא איש וכו' ויאמר לרשע למה תכה רעך. ויאמר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי. וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה ומסרו לקוסטינר להרגו ולא שלטה בו החרב ועשה הקב"ה נס עמו שנעשה ערפו כעמוד של שיש והוא שאמר משה כשנולד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי וכו' והוא שאמר לו הקב"ה כשסרב בשליחותו של מקום ואמר לו שלח נא ביד תשלח ואמר לו הקב"ה (שלח נא ביד תשלח) מי שם פה לאדם או מי למדך לדבר כשהיית נדון לפני פרעה על המצרי או מי ישום אלם מי שם את פרעה אלם שלא נתאמץ במצות הריגתך או חרש או משרתיו חרשים שלא שמעו במצותו עליך להרגך מי עשאן עורים שלא ראוך כשברחת מן הבירה ונמלטת. ומה עשה האלהים וישלח את מיכאל שר צבא מרום ודמותו כדמות שר הטבחים. ויקח חרבו והמית שר הטבחים כי נהפך דמותו לדמות משה ויחזק המלאך ביד משה ויוציאהו ממצרים ויניחהו מחוץ לגבול מצרים רחוק מהלך ג' ימים:

וישאר אך אהרן ויתנבא בתוך מצרים וידבר אל בני ישראל לאמר איש שיקוצי עיניו השליכו ובגילולי מצרים אל תטמאו הה"ד וימרו בי בית ישראל ולא אבו שמוע ויאמר ה' להשמידם לולי משה בחירו וזכר ברית אבותם אברהם יצחק ויעקב. ויחזק יד פרעה עליהם לענותם הלוך וקשה על בני ישראל וילחצם עד עת שלח דברו ויפקדם. וכשראה בלעם שלא נעשתה עצתו ולא יצא הדבר לפועל לכלות את בני ישראל כפי מחשבתו הרעה אשר חשב ויצא ממצרים וילך לו למלך ניקנוס עם שני בניו ינים וממרים ומלך ניקנוס הוא מלך אדום: בימים ההם היתה מלחמה בין כוש ובין בני קדם וישב ממנו שבי גדול ויכנעו מפני כוש ויהי בצאת ניקנוס להלחם בבני קדם ויעזוב בלעם הקוסם בן לבן הארמי ושני בניו ינים וממרים לשמור את העיר וישבו שם (ודלת הארץ אתם) ויועץ בלעם עם עם הארץ למרוד במלך ניקנוס לבלתי תת בוא העירה. וישמעו אליו עם הארץ וישבעו לו וימליכו אותו עליהם למלך ואת בניו הפקיד עליהם שרי צבאות בראש העם ויגבהו החומות משני צדי העיר ומן העבר השלישי חפרו בארות רבים לאין מספר וישימו שם מי הנהר הסובב את כל ארץ כוש ומן העבר הב' קבצו נחשים ועקרבים רבים בלהטיהם ואין יוצא ואין בא אל העיר. ויהי בשוב

ניקנוס וכל שרי החילים מהמלחמה וישאו עיניהם ויראו חומת העיר גבוהה מאד ויתמהו איש אל רעהו ויאמרו ביניהם ראו בני העיר כי נתאחרנו במלחמה ויגבהו חומת העיר ויחזקוה לבלתי בא אליהם מלכי כנען. ויהי כאשר קרב אל העיר ויראו שערי העיר סגורות ויקראו לשוערים לפתוח אליהם לבוא העיר וימאנו השוערים לפתוח להם במצות בלעם הקוסם ולא נתנום לבוא העירה ויערכו מלחמה בפתח השער ויפלו מחיל ניקנוס מאה ושלשים איש ויהי ביום הב׳ נלחמו מעבר הנהר ויביאו שלשים פרשים רוכבי סוסים דרך הנחל ויטבעו בתוך הבורות וימותו. ויצו המלך לעשות רפסודות לעבור בם ויעשו כן ובבואם אל מקומות הבורות המים מתגלגלים ויטבעו עוד ביום ההוא מאתים איש:

ויהי ביום הג׳ ויבואו מן העבר אשר שם הנחשים והצפעונים ולא יכלו ליכנס אל העיר ויהרגו הנחשים מהם ע״ז איש ויחדלו מלהלחם על כוש ויצור עליה ט׳ שנים אין יוצא ואין בא. ויהי בהיות המצור על כוש ברח משה ממצרים ויבוא אל מחנה ניקנוס מלך כוש ומשה בן שלשים שנה בבואו אל מחנה ניקנוס הצרים על כוש והימים אשר צר ניקנוס על כוש ט׳ שנים. ויהי משה הולך ובא עמהם וימצא חן בעיניהם ויאהבו המלך וכל השרים וכל חיל המלחמה כי הוא הולך וגדל ונוי קומתו דמתה לתמר ויאהבו המלך מאד וישמהו שר צבא וישבו שם ימים רבים עד שחלה המלך ניקנוס וימת. ויאמרו עבדיו מה נעשה אם נעלה מעל העיר ירדפו אחרינו ויכרתו את שמנו ועתה טוב לנו למות במצור משוב לארצנו כשוב העם הנכלמים ויועצו יחדו להמליך עליהם את משה למלך כי אין כמוהו בעם. ויעשו כן ויתנו לו למשה הגבירה אשת ניקנוס ויזכור משה את ברית ה׳ אלהיו ולא קרב אליה וישם חרב בינו לבינה ולא חטא עמה. ויהי ביום הג׳ למלכו ויאמרו לו עבדיו תן לנו עצה ודבר מה נעשה כי ט׳ שנים זה לא ראינו נשינו וטפינו ואנו מתאוים לראותם. ויאמר להם משה אם תשמעו בקולי תשלחו ותשובו אל בתיכם לשלום ויאמרו לו כל אשר תצונו נעשה. ויאמר להם ההרה לכו וקחו לכם מאפרוחי החסידה כל א׳ וא׳ מכם וילכו מהרה ויעשו כן. ויאמר להם למדו׳ לצוד ציד כדרך בני הנץ ויעשו כן ויאמר להם רכבו איש על סוסו ולבשו השריונות וקחו לכם איש כלי מלחמתו ובואו אחרי מן הצד אשר הנחשים שם ובעת אשר יצאו הנחשים השליכו עליהם אפרוחי החסידה ויאכלום ונקח העיר ויעשו

כן ויקרבו אל העיר ויכוה לפי חרב. וכראות בלעם בן בעור כי נלכרה העיר עונן ונחש ופרח באויר הוא ובניו וינוסו אל מצרים אל פרעה וישבו עמו וישובו איש לביתו וכראות העם כי המלך הושיעם ובעצתו הטובה נתפסה העיר ויאהבוהו מאד וירא משה את ה׳ אלהיו ולא סר מחוקות אבותיו אברהם יצחק יעקב ע״ה ימין ושמאל והימים אשר מלך משה על כוש מ׳ שנה:

ויהי היום והוא יושב על כסאו והגבירה יושבת אצלו ותאמר הגבירה לשרים ראו המלך אשר המלכתם עליכם זה מ׳ שנה ולא קרב אלי ועתה שימו עליכם מלך בן אדוניכם ניקנוס כי לו משפט המלוכה ולא תמליכו עליכם איש נכרי. ויאמרו כל שרי החיילים למשה טוב אתה בעינינו מאד אך כל עם המדינות יועצים להמליך עליהם בן אדוניהם. ועתה קח לך עושר ונכסים ולך מעמנו ושוב אל מקומך בשלום. וילך משה לארץ מדין וישב על הבאר ולכהן מדין שבע בנות וכו׳ עד אשר הואיל משה לשבת את האיש א״ל רעואל מאין תבוא מה ארצך ואי מזה עם אתה ויאמר לו אני משה ויספר לו כל המוצאות אותו במצרים אז אמר בלבו יתרו זה האיש אשר שלח ידו בכתר המלך ועתה אקחנו ואמסרהו ביד פרעה ויצו לכלכלו בלחם צר ומים לחץ וימצא חן בעיני צפורה בתו ותחמול עליו ובכל יום ויום מעט לעת היתה מספקת לו לחם ומזון וישב שם שבע שנים. ויהי מקץ שבע שנים אמרה צפורה לאביה השבוי והאסור אשר השלכת לבור זה כמה ימים ושנים הלוא תדרשנו כי בכל יום צועק עליך לאלהיו והיה בך חטא. ויאמר לה יתרו מי שמע כזאת אדם שלא אכל ושתה זה כמה שנים עודנו חי הלכו לבית האסורים ומצאוהו עומד על רגליו ומתפלל לאלהיו ויוציאוהו משם:

בימים ההם צוה יתרו שיעבירו קול בכל ארצותיו שכל מי שיבוא ויתלוש המטה הנטוע בגנו שיתן לו צפורה בתו לאשה והיו באים מלכים ושרים גדולים וגבורים ולא יכלו לעקור המטה ואחר שהוציא משה מבית הכלא היה מתהלך בגן וראה שם את המטה מוצב ארצה והוא של סנפרנון וחקוק עליו שם המפורש וישם משה ידו על המטה ויעקרהו ממקומו במהר׳ ויהי למטה בכפו וישב לבית והמטה בידו וכראות יתרו המטה ביד משה תמה מאד ויתן לו את צפורה בתו לאשה ותלד בן ויקרא את שמו גרשום ומשה בן ע״ז שנים בצאתו מבית הסוהר. צפורה הלכה בדרך הצדקניות שרה ורבקה רחל ולאה ותלך בדרך ה׳ כאשר צוה עליה משה בעלה:

ומשה היה רועה את צאן יתרו וה' אמר לזכור השבועה אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב ונראה למשה בסנה הש"ית וישלחהו לפרעה לעשות אותות ומופתים וישב אל חותנו ויאמר לו אלכה ואשוב' ל אחי אשר במצרים ויקח משה את אשתו ויהי בדרך במלון ויפגשהו ה' על דבר אשר לא זכר למול את בנו ונפל לפני המלאך ותקח צפורה צור מחדודי צורים ותמל את בנה ותמלט את בעלה ובנה מיד המלאך: ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת משה המדברה וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו וישא אהרן את עיניו וירא את בניו ואת אשתו ויאמר מי אלה לך ויאמר משה אל אהרן הילדים אשר חנן אלהים אותי בארץ מדין וירע הדבר מאד בעיני אהרן ויאמר אל משה על הראשונים אנו מצטערין ואתה בא להוסיף עליהם ויאמר משה לאשתו לשוב אל בית אביה ותעש כן ואחר כן באו משה ואהרן מצרימה ויבואו לבית פרעה והיו בשער בית פרעה שני כפירים שאין שום אדם יכול לקרב מהם לשער המלך מפחדם שהיו טורפים למי שרואים אותו עד שיבוא רועה הכפירים ויסירו אותם. ובעת ששמעו שבאו משה ואהרן שומרי הכפירים התירום והניחום על פתח השער בעצת בלעם הקוסם וחרטומי מצרים ובבוא משה ואהרן לפתח השער ויט משה את מטהו על הכפירים ושמחו לקראתו ויבואו אחריו והיו שוחקים לפניו כשחוק הכלבים עם בעליהם בעת בואם מהשדה. ובעת שראה כך פרעה ועבדיו יראו מאד מפניהם ויאמרו להם מה המעשה ומה אתם רוצים ויאמרו אלהי העברים נקרא עלינו לאמר שלח עמי ויעבדוני א"ל פרעה שובו לפני מחר ואשיבה לכם דבר ויעשו כן ויצאו וילכו. אחרי כן קרא פרעה לחכמים ולהרטומים ולמעוננים ולקוסמים וביניהם בלעם ויאמר להם בלעם איך קרבו אל השער ולא טרפו אותם הכפירים א"ל פרעה באו ולא עשו בהם כלום משחקים עמם כאלו הם גדלום ושמחו עמהם כשמחת הכלבים עם אדוניהם באשר גדלום בנעוריהם. ויאמר בלעם אין לו כ"א כמונו ועתה שלח לקרוא אותם ולהווכחה יחדיו לפניך. וישלח לקרוא להם ויצאו משה ואהרן וזקני ישראל ויבואו לפני המלך וידברו אליו כדברים אשר דברו אליו ומטה האלהים בידו ויאמר להם פרעה ומי הוא אשר יאמן אתכם. ויבוא משה ואהרן ויעשו כן כאשר דבר ה' להם וישלך אהרן מטהו לפני פרעה ולפני עבדיו ויהי לתנין ויקרא פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם כן וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינים ויקם מטה אהרן ויבלע מטות

החרטומים ויען בלעם והרטומיו אין זה פלא והמהה וגוזמא מתנינך שבלע התנינים שלנו כי חוק בכל העולם שחיה בולעת חיה אחרת אם תרצ' שנדע כי רוח אלהים השלך מטך לארץ ואם מטך בעודנו עץ יבלע מטותנו והם עצים נדע כי רוח אלהים עמך ויעשו כן וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינים ואחר שחזרו כמו שהיו בתחלה בלע מטה אהרן את מטותם. אז צוה פרעה להביא כל ספרי מצרים ולחפש אולי ימצאו שמו של הקב"ה ויחפשו ולא מצאו לפי שהם ספרי טעות ויאמר להם חפשתי בכל ספרי ולא מצאתי שם אלהיכם ויאמרו ה' אלהי העברים נקרא עלינו אז אמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו ויאמר משה הוא צונו שנלך דרך שלשת ימים ונזבחה לה' אלהינו. כי מיום שירדו ישראל למצרים לא זבחנו לו ואם אינך משלח כמה צרות רעות ורבות ומגפות ישלח בכם. ויאמר להם מה כחו וגבורתו של אלוה זה ויאמרו לו עושה שמים וארץ אור וחושך ים ויבשה ובהמות וחיות וכל העולם חל וזע מלפניו והוא יקח את כוחך וישיבך עפר אל האדמה ויחר לפרעה עליה' ויאמר כל אלה האלוהות לא יוכלו לעשו' כאשר עשיתי אני לי יאורי ואני עשיתיני ויחר אפו ויגרש אותם ויאמר להכביד עולם. ויביא ה' עליהם נגעים גדולים עשרה שהם נחשבים כמאתים וחמשים מכות: מכה א' הביא עליהם הקב"ה דם מפני שהיו מונעים בני ישרא' לעשות טבילה לכך הביא עליהם דם: מכה ב' הביא עליהם צפרדע שהיו נופלות במשארותם ובחדרי משכיותם ומשכבם ומרקדין ומנגנין בתוך מעיהם והיתה מכת צפרדע קשה מכולם ולפיכך הביא צפרדע לפי שהיו המצריים אומרים לישראל לכו וצדו לנו דגים לפי' הביא עליהם צפרדע: מכה ג' הביא עליהם כנים כרום אמה על הארץ וכשהיו המצריים לובשים בגדים נקיים מיד מתמלאים כנים לפי שהיו המצריים אומרים לישראל לכו וטאטו וכבדו בתינו וחצרותינו ושווקינו לכך נהפך להם לכנים: מכה ד' הביא עליהם ערוב מאריות וזאבים ונמרים ודובים וחיות רעות ונכנסין לבתיהם של מצרים וסוגרות דלתות בתיהם והקב"ה שולח חיה מן האדמה ששמה סילוני' והיתה נכנסת בחלונות ופותקת הדלתות והיו דובים ונמרים ואריות וזאבים נכנסים ואוכלים המצריים ותינוקות בערסהן ומפני מה הביא עליהם לפי שהיו המצריים אומרים לכו רעו את בהמותינו לפיכך הביא עליהם ערוב ודבר שימותו כל בהמתם והיא מכה חמישית: מכה ו' הביא עליהם שחין באדם ובבהמה ומפני מה הביא עליהם שחין לפי

שהיו המצריים אומרים תקנו לנו מרחצאות לעדן גופנו ועצמנו לפיכך הביא עליהם שחין לחמם את בשרם ומגררין את גופם בחיכוך גדול: מכה ז' הביא עליהם ברד ומפני מה הביא עליהם ברד לפי שהיו המצריים אומרים לישראל לכו וחרשו וזרעו לנו את שדותינו לכך הביא עליהם ברד שישבר האילנות והזרעים: מכה ח' הביא עליהם ארבה לפי שהיו שניו כשני ארבה ומתלעותיו מתלעות לביא ומפני מה הביא עליהם ארבה לפי שהיו המצריים אומרים לישראל לכו ונטעו לנו אילנות ושמרו ארת פירותיהם לפיכך הביא עליהם ארב' שיאכל מה שנשאר מהברד: מכה ט' הביא עליהם חשך של גיהנם מי שהירה יושב לא היה יכול לעמוד ומי שהיה עומד לא יוכל לישב מפני כובד החושך ומפני מה הביא עליהם חשך מפני שהיו פושעים בישראל ובקש הקב"ה להמיתם בג' ימי אפילה כדי שלא יראו המצריים במפלתן של ישראל וישמחו עליהם: מכרה עשירית זו היא מכת בכורות וארז"ל קודם שהביא עליהם המכ' הלך משה לפרעה ואמר לו דע כי בכורי מצרים ימותו בלילה הורה התחיל להלעיג עליו ואמר לו כמה בכורות במצרים לא יש ג' מאות והטפשים לא ידעו כי כולם בכורות מפני שהיו שטופים בזמה והיו כולם ממזרים כל א' וא' היה בכור לאביו. וכן הלך משה אצל בכורים ואמר להם כה אמר ה' בחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים מיד הלכו כל א' וא' אצל אבותיה' דעו כי כל המכו' כולם שאמ' משה כולם באו ועתה אומר ומת כל בכור בארץ מצרים השיבו אות' אבות' וא"ל לכו אצל פרעה כי בכור הוא מיד הלכו אצל פרעה וא"ל שלח את העם הזה שאם לא תשלחם הלילה הזה ימותו כל בכורי מצרי' א"ל פרעה מי אמר לכם שתבואו ותדברו עמי א"ל אבותינו אמרו לנו הדבר הזה א"ל לכו והרגו איש את אביו אני אומר או נפשי או נפש שונאי ישראל תצא ואתם אומרים לי לשלחם. מה עשו בכורי מצרים נטלו איש חרבו כמצות המלך פרעה והרגו את אבותם שנאמר למכה מצרים בבכוריהם. ואח"כ בחצי הלילה הכה בהם כל בכור באדם ובבהמה ואף צורתם שהיתה חקיקה מחה אותה הקב"ה וישאילום כסף וזהב וסוסים ובגדים ושמלות כמו שאמר הקב"ה לאברהם אבינו וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ואח"כ ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל: ויהי בהוציאם ממצרים זכרו ישראל על השבועה שהשביעם יוסף ואמר פקוד יפקוד אלהים אתכם

והעליתם את עצמותי מזה אתכם ומשה כתב שם המפורש והשליכו בנילוס וכתב עלי שור עלי שור מיד צף הארון ולקחו עמהם ארונו של יוסף וגם הארונות של השבטים העלו עמם וכל אחד ואחד נטל ארון אביו והלכו להם למדבר ויצאו עמהם עמים רבים ואספסופים רבים עלו עמהם וישבו להם במדבר. ואמר האספסוף הלוא משה אמר דרך ג׳ ימים נלך במדבר ועתה נשכימה יחד מחר אם יחזרו מוטב ואם לאו נעשה עמהם מלחמה וכשהגיע למחר אמרו למשה שהיום חונג לפי שכבר עברו שלשת ימים אנחנו חוזרים אמר להם משה ה׳ אמר לנו לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם אמר להם בגדתם באדוניכם מיד עשו להם מלחמה ויקומו ישראל ויהרגו בהם הריגה גדולה והנשארים הלכו לפרעה ויגידו לו כי ברח העם וירדו העם וישיגו אותם חונים על הים ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה ויבואו אחריהם פרעה וכל חילו וטבעו בים ולא נותר מהם איש זולתי פרעה מלך מצרים אשר נתן הודאה לאל חי והאמין בו שנאמר ה׳ הצדיק ואני ועמי הרשעים ויצו הקב״ה למיכאל וגבריאל שרי מרום ויוציאוהו משם ויוליכוהו לנינוה העיר הגדולה וימלוך פרעה על נינוה ד׳ מאות שנה. ובני ישראל באו המדברה ויבוא אליהם עמלק בן אליפז בן עשו להלחם עמהם ועמו היו מאה אלף ושבעה ושמונים רבוא איש כולם היו קוסמים ובעלי אוב וידעוני וימסרם ה׳ כולם ביד משה עבדו וביד יהושע תלמידו ויכום לפי חרב. ויבוא הכנעני מלך ערד וילחם בישראל וגם סיחון ועוג וכולם נפלו ביד ישראל ובאו בחדש הג׳ להר סיני ונתן להם הקב״ה תורתו הקדושה ודבר עמהם מן השמים ועשו משכן ואהל וארון ומזבח ומזבח לעולה ואהרן ובניו מקטירים ומכפרים עונותם של ישראל. והלכו במדבר מ׳ שנה לא בלו שמלותם מעליהם ונעלם מעל רגליהם ואוכלים מן כל ימי היותם במדבר ארבעים שנה ובשנת הארבעים בחדש הראשון בעשור לח׳ מתה מרים ז״ל ובחדש שנים עשר בז׳ בו מת מרע״ה בן מאה ועשרים שנה ויקבור אותו בגי מול בית פעור ויקם ה׳ את יהושע פרנס על ישראל והעביר ישראל את הירדן ולקח ארץ שלשים וא׳ מלכים וחלקה לישראל. ויתר דברי משה ואשר עשה הלוא הם כתובים על ספר דברי הישר:

הם דברי הימים של משה רבינו ע״ה:

מעשה יהודית:

ויהי בימי אליפורני מלך יון מלך גדול וחזק והוא כבש מדינות רבות ומלכים חזקים והחריב טירותם והיכליהם שרף באש. בשנת עשר שנים למלכותו שם פניו לעלות ולכבוש ירושלים עיר הקדש וקיבץ ק"ך אלפי שולפי חרב וצ"ב אלף בעלי חצים ויאמר המלך אליהם הנה עם בני ישראל אשר בירושלים משונים בדתיהם ואת דתי המלך אינם עושים הוות בקרבם ולא ימיש מרחובם תוך ומרמה עתה קומו ונקומה עליהם למלחמה ולא יזכר שם ישראל עוד. ויען מלך א' אשר היה כבוש תחת ידו במלחמה ויאמר לו חדל לך המלך מאלהי עולם אלהי ישראל האלהים ה' גבור מלחמה מושל בגבורתו עולם עיניו בגוים תצפינה הסוררים להלחם עם עמו ונחלתו לא ימלט. ולא עוד אלא שכל א"ה נקראו נכרים וישראל הם עם קרובו ומי יגש ויערב אל לבו להלחם עמם. לך התבונן במלכים הראשונים שעברו על שפשטו ידיהם בישראל מה עלתה בהם כמו פרעה וסנחריב ויתר המלכים נכול הבול אתה וכל העם אשר ברגליך ולא תוכל להלחם בישראל אשר מנשרים קלו מאריות גברו הלא המה הגבורים אשר מעולם אנשי שם. ויהי כשמוע אליפורני המלך את דברי המלך ההוא ויקצוף המלך מאד וחמתו בערה בו לאמר מי זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לאמר כי עם בני ישראל רב ועצו' ממני ואשר כח בהם לעמוד בפני חיילי רבים כחול הים ומי בכל אלהי הארצות אשר הצילו את ארצם מידי כי יציל ה' את ירושלים מידי ויחר אפו מאד ויצו לייסר את המלך ההוא בשפטים גדולים כי דיבר סרה על עוצם חיילותיו לאמר כי לא יעצרו כח בפני עם בני ישראל ויצו המלך לאנשי הצבא לאוסרו

בנחשתי׳ ולהוליכו אל מחנה העברים לירושלים באף ובחמה ובקצף גדול לאמר ככה יעשה לאיש אשר דיבר טוב על ישראל קום לך אתם ואם באבדי את ישראל תפול גם עתה כמוהם כנפול בני עולה ויקחו אותו עבדיו ויביאו אותו מחנה ישרא׳ פתח שערי ירושלים וישובו אל אדוניהם. והמלך בא ברחובות ירושלים אסור בכבלי ברזל וימצא שם שרי צבאות ישראל עוזיהו בן מיכה וכרמי ויתמהו איש אל אחיו וישאלו את פיו ויספר להם את כל אשר קרהו על כי דיבר טוב על ה׳ ועל ישראל עמו ואשר צוה המלך למסור אותו ביד ישראל להמיתו בחרב בהריק חרבו בישראל ואשר אמר ארדוף אשיג אריק חרבי תורישמו ידי וחירף מערכות אלהים חיים לאמר מי בכל אלהי הארצות אשר הציל את ארצו מידי כי יציל ה׳ את ירושלים. ויהי כשומעם שרי ישראל את דברי המלך רעדה אחזתם שם חיל כיולדה ויבאו אל מקדש ה׳ וישתחוו לה׳ בבכי ובצעקה גדולה ומרה לאמר ה׳ אלהי ישראל יושב הכרובים אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ אתה עשית את השמים ואת הארץ הטה ה׳ אזנך ושמע פקח עיניך וראה ושמע דברי אליפורני אשר חירף מערכות אלהים חיים ומלך עולם אמנם ה׳ החריבו מלכי אשור את העכו״ם ואת ארצם ונתנו את אלהים באש כי לא אלהים המה כי מעשה ידי אדם עץ ואבן ויאבדם ועתה ה׳ אלהינו הושיענו נא מידו שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך ועל הממלכות אשר בשמך לא קראו כי לא תעזוב הבוטחים בשמך וכי תשפיל הגבר אשר הובטח באדם ובגבור׳ הסוס יבטח. ויהי ככלות את תפלתם לפני ה׳ נחמו את המלך ההוא וידברו על לבו לאמר ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו אשר הודעת את שמו ואת גבורתו יהיה מגן עוזרך והוא יראך את מפלת האויב הרע הזה בנקום ה׳ אלהינו נקם נקמת בני ישראל ויהי ה׳ עמך ואתנו תחשב כטוב בעיניך ובא עוזיהו וקבלו בביתו ויעש לו משתה גדול ואח״כ נתקבצו כל העם ויתפללו כל הלילה שואלי׳ עזר מאת ה׳:

ויהי ממחרת היום הזה צוה אליפורני לעלות למלחמה עליהם והעם הרגליים אנשי חיל היו ק״ך אלפים איש והפרשים י״ב אלפים נתקבצו יחדיו בכח גדול וביד חזקה נגד בני ישראל. וכאשר ראו בני ישראל את ריבויים ישבו על הארץ ויעלו עפר על ראשם ויצעקו בני ישראל אל ה׳ להושיעם מיד אויביהם ויקחו את כלי זיניהם וישבו בדרכים הצרים אשר בהם נתיב ההר וישמרו

אותם יומם ולילה. ואליפורני בלכתו סביב ההר מצא סילוני המים אשר חוץ לעיר ויצו לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס אותם. ויבואו חיילי הצבא אל המלך לאמר לו כי בני ישראל אינם בוטחים לא בחנית ולא בחיצים ולא בקשת אפס ההרים הרמים וכל הגבעות מחזיקים אותם ואתה למען תוכל להם בלי מערכת מלחמה שום תשים שומרים על מקורי המים לבלתי יוכלו לעלות מים מהמה ותמית אותם בצמא מבלי חרב אז ימסרו לך את העיר מפני הצמא. וייטב הדבר בעיני המלך ולפני כל שלישיו וישם מסביב שרי מאות על מקורי המים ויהי לעשרים יום אחרי שומו משמרת זאת נתמעטו המים מהבורו׳ ומהפלג׳ לכל יושבי ירושלי׳ ויצמא העם למים ויאספו בני ישראל אל עוזיהו כל האנשים והנשים בחורים ונערים יחד כולם פה א׳ לאמר ישפוט אלהים בינינו וביניך כי הרעותה לנו ומאנת לענות מפני המלך ועל כן ימסור אלהים אותנו בידיהם ואין עוזר ונפלנו לעיניהם ברוב הצמאון ועתה נמסור עצמנו בלב שלם למלך. הלא טוב לנו לעבוד לה׳ והיינו עבדים לאליפורני ממותנו בצמא ומהיותנו דראון לכל בשר בראותנו בנינו ובנותינו מתים לפנינו מעידים אנחנו היום את השמים ואת הארץ ואת אלהי אבותינו הפוקד עלינו כפי עונותינו כי תמסרו תכף ומיד את העיר ביד חיל האויב ונמות מהרה לפי חרב. ויהי כשומעם את צעקת בני ישראל כל שרי צבאות ישראל צעקו צעקה גדולה ומרה ויבכו בכי גדול תוך ההיכל ויצעקו אל ה׳ קול א׳ לאמר חטאנו עם אבותנו העוינו הרשענו אלהים אל דמי לך אל תחרש ואל תשקוט אל כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד אשר אמרו נרשה לנו את נאות אלהים כי נועצו לב יחדיו עליך ברית יכרותו. אלא האל אב הרחמן חמול על עמך ועל נחלתך ואל תמסור בני בריתך ביד העמים אשר לא ידעוך למה יאמרו הגוים איה אלהיהם וברוב גאונך תהרוס קמיך עשה להם כמדין כסיסרא כיבין בנחל קישון נשמדו בעין דאר היו דומן לאדמה שיתמו נדיבמו כעורב וכזאב וכזבח וכצלמונע כל נסיכמו. וכאשר כלו הצעקות והבכי קם עוזיהו ועיניו זולגות דמעה ויאמר אליהם חזקו ויאמץ לבבכם אחי ונקודה חסד מה׳ עוד ה׳ ימים אולי ישוב חרון אף ה׳ ויתן כבוד לשמו ואם אחרי ה׳ ימים לא יושיע ה׳ לנו נעשה כאשר דברתם:

ויהי כשמוע את הדברים האלה יהודית האלמנה בת בארי והיא היתה יראת ה׳ מאד ותעש לה יהודית בעליות ביתה חדר מיוחד להתפלל בה ותשב שם עם נערותיה והיא היתה מענה בצום נפשה כל ימי חייה והיא היתה אשת יפת תואר מאד ותהי יהודית נושאת חן בעיני כל רואיה כי היתה יראת את ה׳ והיא כאשר שמעה כי דבר עוזיהו למסור את העיר אחר ה׳ ימים שלחה לקרוא את הכהנים חברי וכרמי ויבאו אליה ותאמר אליהם יהודית מה זה הדבר אשר חשב עוזיהו לעשות למסור את העיר ביד האויב אם לא יבא ישועתנו תוך ה׳ ימים ומי אתם נסיתם את ה׳ לא זו הדרך לקבל חסד המקום ב״ה רק להעיר חרון אף ה׳ האפס לנצח חסדו כי שמתם גבול לחסדיו ולרחמיו לשום לכם יום כפי בחירתכם חלילה לסור מאחרי ה׳ חסדי ה׳ כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו טוב ויחיל ודומ׳ לתשועת ה׳ כי לא יזנח לעולם ה׳ כי אם הוגה ורחם כרוב חסדיו רגע ידבר על גוי ועל ממלכה ונחם על הרעה ועתה לכו ונשובה אל ה׳ כי ארך אפים הוא ונשאלה ממנו סליחה וכפרה על זה העון בבכי ובצום ואל אלהינו כי ירבה לסלוח ועת צרה הוא ליעקב וממנה יושע וכאשר נבהלה נפשינו מפני זדונם כן נגילה ונשמחה בישועתו כי לא הרשענו כאבותנו אשר עזבוהו ויקטרו לאלהים אחרים. ועל כן נמסרו לחרב ולשבי ולחרפה ולכלימה ביד שונאיהם ואנחנו לא נדע אל אחר זולתו אלהינו אין עוד מלבדו והוא ידרוש דמינו מיד קמינו למען כבוד שמו. ועתה אחי אתם הכהנים לה׳ ונפש כל עמו ישראל תלויות בכם ואתם חזקו ויאמץ לבבכם ולב כל ישראל לאמר אליהם כי אבותינו הובאו בנסיון לנסות אותם אם באמת אהבו את ה׳ אלהיהם ואתם תאמרו אליהם כי אברהם אבינו עמד בנסיונו של מקום וה׳ אהבו וכן יצחק ויעקב ומשה ושאר האבות נמצאו נאמנים לפני ה׳ ביסורין. וכל מי שלא עמד בנסיון ביראת ה׳ והתלוננו לפני ה׳ נגפו לפני המשחית וימותו במכת הנחשי׳ ועתה התבוננו וראו כי כאשר ייסר איש את בנו ה׳ אלהינו מיסרנו ולמות לא נתננו בעבור שמו הגדול והנורא:

ויאמרו אליה עוזיהו והכהנים צדק כל אמרי פיך אין בהם נפתל ועקש נואלנו ואשר חטאנו לשום גבול לישועת ה׳ ולכן העתר בעדינו כי ישרה ויראת את ה׳ את. ותאמר להם יהודית אנכי אתפלל לה׳ בעדיכם. וגם אתם העתירו אל ה׳ בעדי להקים את

עצתי אשר חשבתי לעשות לנקום נקמת בני ישראל מאת היונים ולכן לעת ערב תעמדו בשערי העיר ואצא אני ושפחתי עמי בלילה ואתם אל תחקרו ממני אנה אני בא אפס כי תמיד תהיה תחינתכם בפיכם לה׳ אלהי ישראל לפקוד את עמו בעבור כבוד שמו. ויאמר אליה עוזיהו לכי לשלום ואלהי ישראל יתן את שאלתך אשר שאלת מעמו ויהי ה׳ עמך לנקום אותנו מאויבינו אמן. ויהודית נכנסה בחדרה ותלבש שק ואפר ותעל עפר על ראשה ותשתחוה לה׳ ותשפוך את נפשה בצום ובבכי ותתפלל לפני ה׳ וכה אמר בתפלתה ה׳ אלהי שמעון אבי אשר שמת בידו חרב להתנקם מהנכרים אשר טמאו וגילו את ערות דינה אחותם ונתת את נשיהם בשבי ואת בנותיהם וכל שללם לבוז ביד עבדיך אשר קנאו את קנאתך פקדני נא ה׳ אלהי כרוב חסדך כי כל דרכיך צדק ומשפטיך תהום רבה והבט נא את מחנה האויב הרע הזה אשר חירף מערכות אלהים כאשר ראיתה את מחנה מצרים ברודפם חמושים אחרי ישראל עמך ונחלתך אשר בטחו במרכבותיהם ובסוסיהם וברוב חילם והשקפת על מחניהם והבהלת אותם במחשכים תהומות יכסיומו ירדו במצולות כמו אבן במים אדירים כמוהם יהיו גם אלה ה׳ אלהי הבוטחים על חילם וברכב ובפרשים ובחיצים ובקשת המתהללים בחניתותיהם ולא ידעו ולא יבינו כי אתה ה׳ אלהינו ה׳ איש מלחמות יעיר קנאה יריע אף יצריח על אויביו יתגבר חשוף זרוע גבורתך כבראשונה ושפוך כאש גבורתך אל הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו אשר אמרו נרשה לנו את נאות אלהים לבא במקדש ולטמא היכל קדשיך ולנתק קרן מזבחך אנא ה׳ עשה למענך אם לא למענינו חרבם תבא בלבם וקשתותם תשברנה ולצר הצורר הרע הזה אליפורני המלך קדמה פניו הכריעהו וילכד בפח עיניו לאהוב אותי ותחלהו בחולי החשק בי והן בנפשי חוזק למאוסו ובידי כח ואל להשמידו יפלו במכמוריו רשעי׳ יחד אנכי עד אעבו׳ ויהי׳ זה זכר לשמך הגדול כי תמכור אותו ה׳ אלהי ביד אשה ואתה ה׳ לא בגבורת הסוס תחפץ ומלכות זדון לעולם שנאת שועת עניים אתה תשמע צעקת הדל תקשיב ותושיע חנני ושמע תפלתי ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש ותן דבר בפי ועצה בלבי לקיום בית מקדשך למען ידעו כל הגוים כי אתה אלהים חיים ואין זולתך אלהים:

ויהי ככלות יהודית להתפלל לה׳ את כל התפלה והתחנה הזאת ותקם מן המקום אשר השתחותה שמה לה׳ מכרוע על ברכיה וכפיה פרושות השמים ותקרא את שפחתה ותבא אל היכל ביתה ותסר בגדי אלמנותה והשק מעליה ותרחץ את גופה ומשחה עצמה בשמן המור ותקלע את קלעות שערותיה ותשם כתר על ראשה ותלבש בגדים יקרים מוזהבים ותכשיטי׳ חריטים ושהרוני׳ ועגילי׳ וטבעות ותיפה את עצמה בכל תמרוקי הנשים וכ״ד קישוטיה וה׳ נתן לה זיו ויופי הרבה למצוא חן בעיני כל רואיה ותתן יהודית ביד אמתה שפחתה נאד חלב והמת יין וצלוחית שמן וקמח ולחם וגבינה ותלך לה וכאשר באה אל שערי העיר ומצאה את עוזיהו ואת הכהנים המקוין אותה שמה ותעבור לפניהם ויאמרו לכי לשלום ואלהינו יתן חן וחסד בעיני כל רואיך ויתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא לטובה ותתהלל עליך ירושלים עיר הקדש ותהי שמך בכלל החסידי׳ ובמספר הצדיקי׳ ויענו כל העם אשר שם אמן ותצא יהודית מן העיר ההיא ואמתה:

ויהי כאשר ירדו מן ההר בעת עלות השחר פגעו בה משומרי המלך אליפורני ויתפשוה לאמר מאין באתה ואנה תלכי ותאמר אליהם יהודית מבנות העברים אנכי ואברח בהחבא מאתם כי ידעתי כי ימסרו בידכם ולכן חשבתי אצלי לאמר אלכה נא לי לפני שער אליפורני לגלות לו סודות עם היהודים ולהורות לאנשי הצבא את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון ללכוד את העיר ולתופשה ולא יפול ממחנהו עד א׳. וכאשר שמעו את דבריה האנשים אשר תפשוה הביטו את תוארה ויפיה והמה ראו כן תמהו מנועם אמרותיה במועצות ודעת ויאמרו אליה ברוך טעמך כי תלצת נפשך ממות וחכמת בעצתך לבא אל אדונינו ותדע באמת כי בעמוד׳ך לפניו ייטב לך ותמצא חן וחסד בעיניו ויביאו אותה למלך ומיד כאשר באת לפניו וישא המלך את עיניו וירא את יפיה וזיו הדרה בערה בו אש החשק והתאוה ויחלה המלך מחולי החשק וכל שריו ועבדיו הפרתמים היושבי׳ לפני המלך אמרו מי אשר ימאס עם העבריי׳ אשר יש להם נשים יפות כאלה ומי לא ילחם עמהם בעבורם וכאשר ראתה יהודית את המלך יושב על כסא מלכותו השתחוה לו אפים ארצה ויקימוה עבדי המלך כי כן מצות אדוניה׳ אז אמר לה המלך הגילי ותשמחי בלבבך ואל תיראי כי לא אחפוץ במות כל אשר יחפוץ לעבדני ולא הייתי מרים חרבי ותניתותי על עמך אם לא

מאסוני ועתה תאמרי נא לי על מה נסת וברחת מעמהם ותבחרי לבא אלינו. ותאמר לו יהודית אנחנו חטאנו לפני ה' אלהינו ולכן דבר ביד הנביאים אל העם לייסר אותם על עוונות ועל כן בני ישראל פחדו ממך כי חטאו לפני ה' אלהיהם וכבד הרעב בהם והנה נחשבנו כמתים מפני הצמאון עד אשר הסכימו לשחוט את צאניהם ולשתות את דמם וחשבו להתיר את הקדשים אשר צוה ה' אלהיהם בשמירתם ושלא יהנו מהמה בחטים ביין ובשמן. ואם יעשו זה המה יאבדו ואתה תעמוד. וכאשר ידעתי זה אני אמתך נסתי מאתם ושלחני אלהים להגיד לך ואולם אנכי יהודית אמתך עובדת את ה' אלהי גם עתה בהיותי אצלך. אשר על-כן אנכי אצא ג' פעמים ביום ואתפלל לפני ה' אלהי ואתנפל לפני אלהי והוא יגיד לי מתי ישלם להם כפעולם וכרוע מעללותם ואבא ואגיד לך ואעבורך בכל חוצות ירושלים ויהיו כל עדת בני ישראל כצאן אשר אין להם רועה ולא יחרץ כלב לשונו נגדך כי כל זה נאמר לי במראות האלהים ולמען חרון אף ה' שולחתי להגיד לך כל זה. וייטב הדבר בעיני המלך ובעיני כל עבדיו ויראו האנשים ויתמהו בראות חכמתה כי רבה ויאמרו איש אל רעהו אין אשה משכלת כזאת בכל הארץ ביופי בחן ובשכל. ויאמר לה המלך הטיב אלהים עמך אשר שלחך לפני למען תמסור את עמך בידינו ובעבור דבריך הטובים אם כה יעשה לי אלהיך. אלהיך אלהי ואת תהיה ראשונה במלכות ויהי שומעך בכל הארץ. ויצו המלך להביא אותה בבירת נכותו ויצו להאכילה מעל שלחנו ותאמר לו יהודית לא תוכל אמתך לאכול מאשר צוית לתת לי פן יקראני אסון אבל אוכל מאשר הבאתי עמי ויאמר אליה המלך ואם יחסר לך את אשר הבאת לך עמך מה נעשה לך. ותאמר יהודית חי נפשך אדוני שלא יחסר לי זה עד אשר יקים ה' את דברי אשר חשבתי לעשות. ותשאל עוד בעת בואה אל האהל רשות לצאת בלילה ובעת עלות עמוד השחר חוץ מן המחנה להתפלל לה' אלהיה ג' ימים ויצו את אנשיו להניחה ולעשות כל חפצה ולצאת ולבא להתפלל לפני ה' אלהיה ותצא בכל לילה ולילה מחוץ למחנה לטבול את גופה תוך ברכת המית ובעלותה מלטבול שפכה את נפשה בבכי ואנקה לפני ה' ישראל לישר את דרכה בישועת עמה ובאה אל האהל בטהרתה ותאכל בסעודת הערב:

ויהי ביום הג׳ ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו ויאמר ל סריסו שומר הפלגשים לאמר לך נא ראה אם תוכל לפתות ולרצות את יהודית הזאת שאבא אליה ואז בא הסרים אל יהודית ויאמר אליה אל תבושי ואל תכלמי לבא אל אדוני ואולי ייטב לך לאכול ולשתות עמו ותאמר לו יהודית מי אנכי אשר אמנע מאדוני כל אשר ייטב לו וכל הישר בעיניו אעשה כי כל אשר יחפוץ אדוני המלך הוא טוב לי כל ימי חיי. ותקח ותלבש בגדי תפארתה ותבא ותעמוד לפניו ויהי כראות המלך את יפיה תכף הוכה ונחלה מאהבתו אותה ויאמר לה המלך אכלי לחמך בשמחה ושתי בלב טוב יינך כי מצאת חן בעיני. ותאמר לו יהודית אשתה אדוני כי שמח לבי ויגל כבודי היום שמחה רבה מכל ימי חיי ותשב ותאכל ותפתח את נאד החלב ותשת וגם את המלך השקתה וישמח ויגל המלך עמה מאד וישתה יין הרבה מאד ממה ששתה כל ימי חייו:

ויהי אח״כ הלכו כל עברי המלך איש איש על מקומו ויסגור סרים המלך את דלתי האוהל אשר שם יהודית עם המלך וילך לו. ויהודית לבדה באהל ואליפורני המלך במטתו ישן כמרת ותאמ׳ יהודית אל אמתה לעמוד בחוץ לשמור לפני האהל ותעמוד יהודית לפני המטה ותתפלל בדמעות רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע וכה אמרה בתפלתה חזקני ה׳ אלהי ישראל ואנקמה את נקמת עבדיך ישראל לחזק בריחי שערי ירושלים עיר מקדשך סמכני באמרתך ואל תבישני משברי בחווק עוזך. וככלותה להתפלל קרבה אל העמוד אשר בראש מטתו ושלפה חרבו של אליפורני עצמו אשר היה תלוי בעמוד ובשולפה את החרב תפשה אותו משערי ראשו ותאמר חזקני נא ה׳ האלהים והכתה פעמים צוארו ותחתכה את ראשו ותשלח את אמתה ותקח את כלי מלחמתו אשר היו תלויים בעמודים והכתה את כל גופו מכף רגל ועד ראש אין בו מתום פצע וחבורה ומכה טריה ותבא ותתן ראש אליפורני ביד שפחתה לשום אותה באמתחתה. ותצאנה שתיהן יחדיו כמנהגן להתפלל ותעבורנה את כל המחנות ואין פוצה פה ומצפצף עליהן כי כן צוה עליהן המלך וכסובבן את העמק באו בשערי העיר ותאמר יהודית אל שומרי החומות מרחוק בקול ששון ובקול שמחה פתחו שערים כי עמנו אל אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישרל:

ויהי כאשר שמעו את קולה אנשי העיר ויקראו את כהני ה׳ ויאספו כולם מגדול ועד קטן יצאו לקראתם בשמחה ובשירים

ובהלל ובהודות לה׳ והדליקו נרות בכל חוצות ירושלים ובחצריהם ובטירותם עטרו כולן בבגדים חמודים וכלי יקר ואבנים טובות ומרגליות לכבוד ולתפארת ויביאו את יהודית אל תוך העיר בשמחה גדולה כי חשבו לבלתי ראות פניה עוד ויסובבוה כל ישראל סביב. ותעל יהודית במקום גבוה ותהס את כל העם. ויהס העם עמדו לא ענו עוד. ואז ענתה יהודית בקולה קול עוז לאמר הללו ירושלים את ה׳ הללי אלהיך ציון כי חזק בריחי שעריך בירך בניך בקרבך הללו את ה׳ אלהינו הללוהו כגבורותיו הללוהו כרוב גודלו אשר לא עזב חסדו ואמתו למיחלים לחסדו ועשה חסד ביד שפחתו וימכור ה׳ ביד אשה שפחתו לשונא ועוכר ישראל בלילה הזה. והוציא מאמתחת׳ את ראש האויב צורר היהודים אליפורני הרשע. ועתה אחי חי ה׳ כי שמרני מלאך ה׳ בצאתי מכאן וביושבי שמה ובשובי הנה ולא נטמאתי והביאני ה׳ אלהיכם אליכם בשמחה ובישועה והמליט נפשי בישועכם הודו לה׳ כי טוב כי לעולם חסדו: וכל ישראל השתחוו לה׳ אפים ארצה ויאמרו אליה ברוך ה׳ אשר בידך השפיל אויבינו המחרף והמגדף מערכות אלהים כל גוים סבבונו בשם ה׳ כי אמילם דחה דחיתנו לנפול וה׳ עזרנו כי לא בזה ולא שיקץ ענות עני ולא הסתיר פניו ממנו ובשועו אליו שמע. ועוזיהו נשיא ישראל אמר אליה ברוכה את לה׳ עליון מכל הנשים מנשים באהל תבורך ברוך ה׳ אשר ברא את השמים ואת הארץ ואשר הצליח את דרכיך להביא ראש מלך אויבנו צורר היהודים והגדיל היום את שמך ולא ימוש זכר תהלתך מפי כל האנשים אשר יזכרו את חסדי ה׳ לעולם כי לא חמלת על נפשך בעת צרה ויגון עמך. ויענו כל העם אמן ואמן. ויקראו אל המלך אשר היה עומד בבית עוזיהו אשר דיבר טוב על ישרא׳ ותאמר לו יהודית ה׳ אלהי ישרא׳ אשר הודעת את שמו ואת גבורתו ואמרת כי הוא יקום נקמתנו מאויבנו הנה הוא יתברך שבר ראש כל הרשעים בלילה הזה בידי ולמען תדע כי כן הוא הנה ראש אליפורני אשר בזדונו ובעזות לבו מאס את אלהי ישראל וישטום אותך להרגך לאמר כאשר נכה עם ישראל מוכה הפול ביניהם וחרבי יעבור בך. וכאשר ראה המלך החסיד ההוא את ראש אליפורני ויפול על פניו ארצה ויאמר כן יאבדו כל אויבך ה׳ ויפול על רגל יהודית וישתחוה לה ויאמר אליה ברוכה את מאלהיך בכל אהלי יעקב כי כל גוי ועם ועם אשר ישמע את שמעך יהללו עליך את שם ה׳ אלהי ישראל:

ותאמר יהודית אל כל העם שמעו נא לי אחי ועמי ותלו את הראש הזה על ראש חומותינו והיה כאשר יזרח השמש ולקחתם כל אחד מכם את כלי זייניכם ותצאו בתרועת מלחמה ואל תרדו למטה אפס כי תקעתם ותריעו ובכן שומרי החומה וילכו אל שר חילם לעוררו למלחמה וכאשר יבאו השרים באהל אליפורני וימצאו אותו מגולל בדמו תפיל עליהם אימתה ופחד ובראותכם אותם בורחים רדפו מהם אחריהם בחוזק כי ה׳ יתן אותם תחת רגליכם. וכן עשו בני ישראל כאשר האיר היום תלו על ראש החומות את ראש האויב הצורר ויקח כל איש ואיש את כלי מלחמתו בידו ויצאו ותקעו והריעו תרועה גדולה וכאשר ראו כן שומרי החומות באו באהל מלכם אליפו׳ והשמיעו קול גדול בפתח האהל להעירו וכאשר באו השרים והשלישים אמרו לסריסים לא עת התמהמה לכו ועוררו את המלך כי יצאו העכברים מחוריהם ופיתו אותנו למלחמה ואז דחק ונכנס סריס המלך שומר הפלגשים באהל אליפורני ויעמוד לפני קלעי מטתו ויספוק את כפיו אולי ישן הוא ויקץ כי חשב כי עודינו ישן עם יהודית וכאשר לא הרגיש דבר קרב אל המטה ויסר את הקלעים וירא גוף אליפורני מושלך ארצה ומגולל בדמו וראשו איננו ויצעק צעקה גדולה בבכי ויקרע את בגדיו ויבא באהל יהודית ולא מצאה ויצא החוצה אל העם ויאמר אליהם אשה א׳ עברית עשתה רעה גדולה הזאת והנה אדונינו המלך מת ומושלך על הארץ ומגולל בדמו וראשו איננו וכאשר שמעו כן שרי החיל קרעו כולם את בגדיהם ויפול עליהם אימה וחשיכה גדולה ותהי צעקה גדולה ומרה במחנותם:

וכאשר שמעו כל החיל כי נהרג ומת גבורם יצאה מהם כל עצה ויברחו כולם מפני הפחד והיראה ובבורחם מלפני העברים הרודפים אחריהם חמושים עזבו כל רכושם וינוסו במשעול הכרמים ובנתיבות ההרים וכאשר ראו כן בני ישראל ירדו מן ההרים וירדפו אחריהם וירדפו בתרועת הצוצרות ובקול שופר חזק מאד והיו מכים את כל הנמצאים מכה גדולה מכת חרב וירדפום עד החורמה ויתר העם ירדו אל מחנה האויב וישללו את כל שללם שלל הרבה מאד אין מספר בצאן ובבקר ברכב ובסוס ובכל מטלטלי אלהיהם וכולם נתעשרו מגדול ועד קטן משלליהם ובזמן ל׳ יום לא נשלם שללם אשר שללו בני ישרא׳ רק כל עושר אליפורני וכל רכושו ניתן ליהודית זהב וכסף ומרגליות ואבני יקר אשר לו הכל ניתן לה מאת העם:

ואז המלך אשר בבירת עוזיהו אשר דיבר טוב על ישראל בראות הנס אשר עשה ה׳ אהי ישרא׳ עזב מעבוד האלילים והאמין בה׳ וימול את בשר ערלתו ובא לחסות תחת כנפי השכינה הוא וכל ילידי ביתו עד היום הזה. וכל עדת ישראל ששים ושמחים עם יהודית והצאן כל הנשים אחרידה בתופי׳ ובמחולות והיו אומרות הודו לה׳ כי טוב כל״ח את יהודית אם בישראל את תהלת ירושלים את שמחת ישראל את כבוד עמינו כי עשית בכח וחזק ואמץ לבך ויד ה׳ היתה עמך לחזק אותך ומבורכת תהיה לעולם ויען כל העם אמן ואמן וזקנים עם נערים ישמחו יעלצו במצלחים ובנבלים:

ותשר יהודית את השירה הזאת לה׳ ותאמר הללו את ה׳ בתוף שירו לה׳ במחול שירו לו שיר חדש הודו וקראו בשמו. ה׳ איש מלחמה ה׳ שמו ה׳ אלהים גדול אתה ונורא בכח ואין דומה לך כל הבריות יעבדוך ויודוך ה׳ כל מעשיך כי אמרת ותהי ושלחת את רוחך ונבראו. ההרים והיסודות ירעשו וכדונג נמסו מלפני גבורתך ימינך ה׳ נאדרי בכח ימינך ה׳ תרעץ אויב מי כמוך באים ה׳ מי כמוך נאדר בקדש נורא תהלות עושה פלא:

ויהי אחר התשועה הגדולה הזאת כאשר נטהרו כל ישראל העלו כולם עולות וזבחי׳ ונדרים ויהודית הקדיש את כל שללה לבית האהים ויעשו עם יהודית שמחת זאת הישועה ג׳ חדשים ובכל ימי חיי יהודית לא קם מזיק על ישראל ותשקוט הארץ אחרי מותה שנים רבות ולכל בני ישראל היה אור במושבותם:

תם מעשה יהודית:

מדרש כונן:

כתיב ה׳ בחכמה יסד ארץ וגו׳ (משלי ג׳ י״ט) זו תורה. תורה זו אנה שמה ואנה היתה למה נקרא שמה תורה מפני שירדה הוראה לעולם. ועוד נקרא שמה תורה שהיא בגי׳ תרי״א ושני (ושתי) דברות אנכי ולא יהיה לך ששמעו מפי הגבורה הרי תרי״ג וכן כתוב תורה צוה לנו משה (דברים ל״ג ד׳). ד״א תורה בלשון יון קורין למראה ודמות תוריא״ה כלומר שהיתה סתומה ואח״כ נראית וניתנה לישראל והיתה גנוזה בעליונים קודם שנבראו שמים וארץ ומה שמה היה אמון שמה דכתיב ואהיה אצלו אמון (משלי ח׳ ל׳). ושמא תאמר שהיתה כתובה על ספר עדיין לא נבראו בהמה וחיה לפשוט מהם עור לעשות גויל לכתוב עליו. ואם תאמר על כסף וזהב או (צ״ל שאר) מיני מתכות עדיין לא נבראו לא נזדככו ולא פענחו (ר״ל לא נתגלו בעולם). וא״ת על לוח עץ עדיין לא נבראו האילנות בעולם. ועל מה היתה כתובה ובמה היתה כתובה באש שחורה ע״ג אש לבנה והיתה קשורה בזרועו של הקב״ה שנא׳ מימינו אש דת למו (דברים ל״ג ב׳) ומה שמה אמון שנא׳ ואהיה אצלו אמון (משלי ח׳ ל׳). כיון שנסתכל הקב״ה הביט כאן וכאן ואין מלאך בשמים ונתאוה לבראות עולם לעשות אדם להתעסק בתורה שנא׳ והוא באחד ומי ישיבנו (איוב כ״ג י״ג) ונתיעץ עם התורה שהיא חכמה לבראות עולם שנא׳ י״י בחכמה יסד ארץ וגו׳ בדעתו תהומות נבקעו ושחקים ירעפו טל (משלי ג׳ י״ט כ׳). חכמה גי׳ ע״ג שמות ח׳ שמונה כ׳ עשרים מ׳ ארבעים ה׳ חמשה הרי ע״ג שמות חקוקים על זרועו של הקב״ה. באחד מהם נברא האור באחד מהם אש באחד מים הרי ג׳ נשארו מהם שבעים שמות ועל כל שם ושם יכול

לבראות עולם כזה ובהן עתיד לבראות עולמות כמה וכמה להנחיל לצדיקים לע"ל להרחיב בהם (צ"ל גבולם) ולמלא בהם אוצרותיהם שנא' להנחיל אהבי יש וגו' (משלי ח' כ"א). מה עשה נטל שם מן התורה ופתח אותה ונטל ממנה שם אחד שלא נמסר לכל בריה שנא' זה שמי לעולם (שמות ג' ט"ו) חסר כתיב לשון העלמה והציק והטיף ממנו ג' טפות מן (צ"ל אל) הים ונתמלאת כולה מים ורוח הקודש ושכינת הקודש (או צ"ל ושכינה הקדושה) הי מרחפת ומנשבת עליו שנאמר ורוח אלקים מרחפת וגו' (בראשית ג' א'). פתח את התורה ונטל ממנה שם שני והוציא משם ג' טיפות של אורה אחת לאור עוה"ז ואחת לאור עוה"ב ואחת לאור תורה. פתח התורה והוציא משם שלש טיפות של אש והוסק ממנה כל העולם כולו מאותו האש חוץ מאש בני אדם שנא' אש דת למו (דברים ל"ג ב') ונתמלא כל העולם מים ואורה ואש. כיון שראה הקב"ה מימינו אש משמאלו אורה ומתחתיו מים נטלן וערבן שנים שנים ונטל אש ומים וערבן ועשה מהם שמים אש ומים ונטל מים ואורה וערבן זע"ז ועשה מהן סוכה של חושך ועננו כבוד שנאמר ישת חושך סתרו סביבותיו וכו' (תילים י"ח י"ב). נטל אש ומים ועשה מהן חיות הקודש ועשה שמים ואמר להם התמתחו כאוהל והיו נמתחין מעצמן. שנאמר הנוטה כדוק שמים וגו' (ישעי' מ' נ"ב) עד שנאמר להם הקב"ה די:

התחיל הקב"ה לעמוד באורה ושכינתו בעליונים וסגר בעד האופל וחתם ונעל חלונותיו אמר הקב"ה אור זה אם נגלהו לב"ו הוא הולך חושך זה להגניזו. אם אגלה שניהם כאחת נמצאו מלאכי השרת רואין ואינן נראין. ואם נתערב שניהם לזווגם אין אורם שוה כאחד. אלא אפריד ואטול האור מן החושך ויהיה אור שרוי אצלי שנא' ונהורא עמיה שרא (דניאל ב' כ"ב) והחושך ישכון למטה שנא' וחושך על פני תהום ונאמר וירא אלקים את האור כי טוב ויבדל וגומר וכתיב ויקרא אלקים לאור יום וגומר (בראשית א' ד' ה'):

יום ראשון נטל גוש של שלג מתחת כסא הכבוד וזרק על פני המים באמצעו של עולם ונעשה ארץ שנאמר כי לשלג יאמר הוא ארץ (איוב ל"ז ו') ולקח אבן שתיה וירה אותה במקום בהמ"ק ונתיסד עליה העולם שנאמר או מי ירה אבן פנתה (שם ל"ח ו') וקרא לארץ ועמדה במקומה כדי שלא תזוז לא לכאן ולא לכאן כאניה בפלגוס שנאמר אל אלקים י"י דבר ויקרא ארץ (תהילים נן א') וכיון שזרח אורו על ארץ ישראל זרח בב"ה תחלה ומשם האיר

לכל העולם כולו שנאמר מציון מכלל יופי אלקים הופיע (שם שם ב׳). כיצד האירו לבש טליתו ונתעטף באורו והאיר לעולם שנא׳ עוטה אור כשלמה (שם ק״ד ב׳) והיו המים כל אותו היום מכסין הארץ והיתה מתמוגגת עד שלבש לבוש גאות ונתרקנה ככודו שנא׳ ה׳ מלך גאות לבש (שם צ״ג א׳) וחגר מחגרות של עוז והעמידה בעוזו. שנא׳ ה׳ עוז התאזר (שם שם):

יום שני אמר יהי רקיע בתוך המים וגו׳ (בראשית א׳ ו׳) אמר להם התפלגו לשני חצאים. והעלו חצייכם למעלה וחצייכם למטה. וזרו ועלו כולם למעל׳. אמר להם הקב״ה אני אמרתי עלו חצייכם למעלה ואתם עליתם כולכם למעלה. אמרו המים לא נרד העיזו לפני הבורא ולכך נקראו מים עזים שנא׳ ובמים עזים נתיבה (ישעי׳ מ״ג ט״ז). מה עשה הקב״ה הושיט אצבעו קטנה וקרעם לשני חלקים ונפלו חציים למטה בעל כרחן הה״ד ויאמר אלקים יהי רקיע (בראש׳ א׳ ו׳) אל תקרי רקיע אלא קריע ובקש הקב״ה לשרפן עד שעמדו והתחננו לפניו. אמר להם דעו שאני מבקש להעביר בניי בנעלים בתוככם. אם אני מבקש לעשותכם ים ים ואם יבשה יבשה. מיד התנה עמהם הקב״ה זה התנאי הה״ד וישב הים לפנות בקר לאיתנו (שמות י״ד כ״ז) אל תקרא לאיתנו אלא לתנאו שהתנה עמהם בראשונה. ועוד התנה עמהם שלא להניח את יונה לילך תרשישה. ולאחר שחצה המים ברא אראלים ומלאכים ואופנים ושרפים וחשמלים ונפח באש והסיק בו׳ מדורי גיהנם:

יום שלישי ברא כל עצים ואילנות בג״ע ובעוה״ז ברא כל אילני מאכל וסרק כיון שראו ארזי לבנן ואילנות בשן וכל אילנות הגבוהים כי נבראו תחלה בארץ מיד גבהו למעלה וגאו בעצמן. אמר הקב״ה אני שונא גאון וגובה ואין גאה בעולם אלא אני. מיד ברא הברזל וכיון שראו האילנות כן שברא הר הברזל בכו לכך נקראו אילנות בכאים (הג״ה בשמואל ב׳ ה׳ ממול בכאים תרגום מקבל אילניא). א״ל הקב״ה למה תבכו אמרו לו לפי שבראת הר הברזל כדי שיעקרינו ממטעינו. והיינו סבורים שאין בעולם גבוהים כמותינו. ועכשיו נברא משהית לחבלינו. א״ל הקב״ה מכם יצא בית יד לגרזן שיקצוץ אתכם. ואעשה אני כי אתם תשלטו בו והוא בכם ועשה שלום ביניהם:

יום רביעי נטל אש והתמו וטבעו וקרא שמו שמש שמשמש את העולם. בו ביום נטל אור וחתמו וטבעו וקראו שמו ירח

ע"ש ירוק אורח וקראו סהר שמשמש בלילה להאיר העולם שהוא חושך כבית הסוהר והיו שניהם שוים ושקולים כאחד הה"ד ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים (בראשית א ט"ז) שניהם היו גדולים עד שקטרגה הלבנה על החמה ואמרה לפני הקב"ה רבש"ע למה זה בראת עולמך בבי"ת אמר לה להודיע לכל בריותי שב' שנים כנגד ב' עולמות וב' עדים אמרה לפניו רבש"ע איזה עולם גדול מחבירו העוה"ז או העוה"ב א"ל העוה"ב גדול מעוה"ז אמרה לפניו רבש"ע מפני מה בראת ב' עולמו' עוה"ז ועוה"ב אחד קטן וא' גדול בראת שמים וארץ שמים גדולים מן הארץ בראת אש ומים מים מכבין את האש בראת שמש וירח צריך שיהא אחד גדול מחבירו אמר הקב"ה גלוי וידוע לפני שבדעתך שאגדיל אותך ואמעיט אותו הואיל וקטרגת עליו לכי את ומעטי את עצמך אחד מן ששים לאור החמה. מיד אמרה לפניו רבש"ע על דבר אחד שאמרתי נענשתי כל כך אמר לה עתיד אני להחזיר אותך כאור החמה שנא' והיה אור הלבנה כאור החמה (ישעי' כ"ז). אמרה לפניו רבש"ע אור החמה מה תהא עליה אמר לה עדיין את מקטרגת עליה חייך שיהיה אורה שבעתיים הה"ד ואור החמה יהיה שבעתיים כאור שבעת הימים:

יום חמישי נטל הקב"ה אור ומים וברא מהן לויתן ואשתו וכל דגי הים ותלה כל העולם כולו על סנפיריו של לויתן. עירב רקק המים ונברא מהם זיז שדי וכל עוף השמים ותלה רגליו של זיז שדי על סנפיריו של לויתן וראשו כנגד כסא הכבוד. וברא אופן אחד בארץ וראשו כנגד חיות הקודש והוא מתורגמן בין ישראל ובין אביהם שבשמים שנא' והנה אופן אחד בארץ אצל החיות (יחזקאל א' ט"ו) וסנדלפון שמו וקושר כתרים לבעל הכבוד מקדוש ומברוך הוא ומאמן יהא שמי' רבא שעונים בני ישראל בבית הכנסת ומשביע את הכתר בשם המפורש והולך ועולה לו בראש האדון. מכאן אמרו חכמים כל המבטל קדוש וברוך ואי"שר גורם למעט העטרה וחייב נידוי עד שישוב ויביא קרבן לפני הצדיקים לעתיד לבוא:

יום ששי נטל מים ועפר ואור וברא בהמות בהררי אלף. ושור שהוא רועה אלף הרים בכל יום. ומשחקים בכל יום בג"ע לפני הבורא. וברא בהמות וחיות ושרצים ורמשים ואח"כ כנס כל מלאכי השרת כתות כתות וא"ל נעשה אדם וגו' (בראשית א כ"ו) אמרו לפניו רבש"ע מה אנוש כי תזכרנו (תילים ח' ה') והיא היתה כת של מיכאל מיד שרפן באשו הגדולה והשאיר מהן מיכאל לבדו.

וקרא לכת של גבריאל ואמרו כמו שאמרו לו הראשונים ושרפן באשו הגדולה והשאיר מהן גבריאל לבדו. קרא לכת של לביאל אמרו לפניו רבש"ע ומי יאמר לך מה תעשה עשה כרצונך בעולמך כי כך נאה לך. אמר הקב"ה לביאל יפה ראית לעצמך שריפאת מה שהרסו חביריך. מיד החליף את שמו וקרא שמו רפאל ומסר בידו כל מיני רפואות שבעולם אמר למיכאל לך הבא לי עפר ממקום ב"ה וכן עשה. צברו הקב"ה בידו ועשאו לאדם הראשון שנ' וייצר ה' אלהים את האדם עפר וגו' ומנה הקב"ה למיכאל וגבריאל על ישרא'. רפאל מנה על מיני רפואות ומסר בידו כל מיני דוגמות שבעולם כדוגמות מים עליונים כן דוגמות מים התחתונים יש ערוגה אחת שכולה דוגמה אחת כגזירתו של מלך הוא שאפילו דוגמה אחת מיינקת מכולן. ואם מתקבצים כל באי עולם אינם יכולים לעשות כדוגמה אחרת הה"ד מה רבו מעשיך וגו' (תהלים ק"ד נ"ד) ואין לך עשב ואילן שבעולם מלמטה שאין לו שר מלמעלה שממזרו מביאו בעתו ומצמיחו. הה"ד התוציא מזרות בעתו (איוב ל"ח ל"ב): (חסלת)

תנו רבנן ישובו של עולם מהלך ת"ק שנה. שליש מדבר. שליש ישוב. שליש ים. וכמה שלישו קס"ו שנה וח' חדשים ורמז מן המקרא אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ (דברים י"א כ"א) ושנות האבות ת"ק שנה הוו. הרי גבהו של עולם מן הארץ עד לשמים ת"ק וכגבהו כן ארכו שנא' כי כגבוה שמים על הארץ (תילים ק"ג י"א) וכתיב כרחוק מזרח ממערב (שם יב) וכתיב וימתחם כאהל לשבת (ישעי' מ"ם כ"ב) מנין וימתחם גי' תק"ד דל מיניהו ד' לד' רוחי דעלמא דלית בהו ישוב וכן כתיב מי שם ממדיה כי תדע (איוב ל"ח) כי תדע גי' תק"ד הוו שני שלישי יבשה דכתיב ותראה היבשה (בראשית א' ט') מחצה ישוב ומחצה מדבר שממה היבשה גי' שכ"ב הוי שליש ים דכתיב ולמקוה המים קרא ימים (שם יו"ד) למקוה גי' קפ"א הוי תק"ג דל מינייהו תלת לתלת רוחי. וא"ת התם תק"ד והכא תק"ג התם דתחומי דיבשה הוא והכא מימים ליבשה לא בעי תחום. והא יתירין ליה תלת רוחי על היבשה הני לשאר ימים דאע"ג דיבשה נינהו קרא להו ימים וקחשיב להו בהדי ימים דכתיב ולמקוה המים (שם שם). וקחשיב להו בהדי יבשה דכתיב ויקרא אלקים ליבשה ארץ (שם שם) משום דתחום דיבשה הוו ומי אוקיינוס לא תחום יבשה

הוא. ליבשה גי׳ שמ״ז הוו. והרי תלתי דת״ק מדבר וישוב של״ג שנים וד׳ ירחין הוו הנך חד יתירי לנסין שבים (פי׳ איים) וקרא להו יבשה שנא׳ ויקרא אלקים ליבשה (שם שם) אלו נסין שבים שאע״פ שעומדים בתהום ים קרואים ארץ. ולמקוה המים קרא ימים (שם שם) זה ים סדום ים סליתי ים ירמוך ים המלח ים הערבה ים טבריה וים הגדול שאע״פ שהן תחומי מי אוקיינוס הן קרויין ימים שנא׳ ולמקוה המים קרא ימים (שם שם):

מזרח העולם גן עדן. אלה ד׳ פנות. ד׳ רוחות העולם סביבות ישובו. מרוח מזרחית עדן שנא׳ ויטע י״י אלקים גן בעדן מקדם (בראשית ב׳ ח׳) מרוח מזרחית ושיעורו ח׳ (י״ה) מאות אלף שנים ובו ז׳ בתות של צדיקים ובתים בנויין בו וכל בית ובית י״ב ריבוא מיל ולמעלה גבוה מאה ריבוא מיל:

הבית הראשון שכנגד פתח הראשון שבג״ע בו גירי הצדק שנתגיירו מאהבה וקורותיו של ארזים ועובדיה הנביא ממונה עליהם ומלמדם תורה:

הבית השני כנגד פתח שני פתוח וקירותיו מכסף וקורותיו ארזים והשוכנים בו בעלי תשובה שנצרפים מכל חטא ככסף מכל סיגים והממונה מנשה בן חזקיהו לרב עליהם ומלמד׳ תורה:

הבית השלישי בנויה מכסף ומזהב טוב ומכל אבנים טובות ומרגליות והוא גדול מאד. וכל טובות שבשמים וארץ שם הם וכל מיני מגדים ומיני בשמים ומיני ריחנים נטועים שם ובאמצעיתו עץ חיים שנא׳ ועץ החיים בתוך הגן (בראשית ב׳ ט׳) והוא גבוה ה״ק שנה ויושבין תחת צילו אברהם יצחק ויעקב וי״ב שבטים וכל יוצאי מצרים ומתי מדבר ומלמדם להם תורה ושם דוד ושלמה בעטרותיהן ושם כלאב בן דוד עודנו חי ומשמש בפני אביו ושם כל דור ודור מישרא׳ חוץ מאבשלום וסיעתו ומשה דורש להם כל התורה ואהרן מלמד לכהנים סדר כהונה וכל כהן שחילל כהונתו בעוה״ז פניו מוריקות מפני הבושה ויושב לבדד ושומם עד שיבא אליהו שנאמר וטיהר את בני לוי (מלאכי ג׳ ג׳) ומעץ החיים עולין ויורדין נשמותיהן של צדיקים לשמים ומשמים לג״ע כאדם העולה ויורד בסולם והוא שתול על מקור מים חיים שנאמר והיה כעץ שתול על פלגי מים וגו׳ (תהילים א׳) ומשם יוצא נהר יובל ומתחלק לד׳ נהרות שנאמר ונהר יוצא מעדן וגו׳ והיה לארבעה׳ ראשים (בראשית ב׳ יוד) והם גיחון חדקל פישון ופרת ויוצאין ומשוטטין בעולם ושיעור הגן ש״ש׳

(כצ"ל) אלף שני' ושם מרגיעין כל ישראל וגירי הצדק אבל צדיקי' גמורי' ואבות העולם ועשרה הרוגי מלוכה ובחוני שמד שמסרו נפשם למיתה על יחוד השם נשמותיהן בישיבה של מעלה ויורדין בכל יום עם נפשות הצדיקי' שבג"ע ונשמותיהן (צ"ל ונשמות הצדיקי') שבג"ע עומדים חבורות חבורות איש ואנשי ביתו בית ומשפחתו משפחה ומשפחה עד שבט הבא ממנו וכן כתיב ונאספת אל עמיך (במדבר כ"ז י"ג) אל בני המשפחה ויאסף אל עמיו (בראשית מ"ט ל"ג) לבני השבטים. וקתדראות של אבנים טובות ומרגליות ומטות מוצעות שם ויושבים ומודים ומשבחים להקב"ה חי העולמים איש איש כראוי לו ונהנים מזיו השכינה ובין העוה"ז ובין ג"ע הם (צ"ל היא) החרב המתהפכת מחמי אש לצונן של ברד ומברד לגחלי אש שלא יכנס אדם שם בחייו שנאמר וישכן מקדם לג"ע את הכרובים (בראשית ג' כ"ז) ושיעור להט החרב עשר שנים וכשנכנסו נשמות ישראל בג"ע טובלין אותן ברמ"ח נהרי בלסמון ואפרסמון ומכניסין אותן לג"ע ונהנין מזיו השכינה (כצ"ל איש) כפי מעשיו וכפי תורתו:

הבית הרביעי קורותיו מעצי זיתים והשוכנים שם ישרא' שלקו בעוה"ז ולא מרדו בצווי (כצ"ל בצלו) של הקב"ה והיו נמוכין במתק שפתן ולמה בנוי מעצי זיתים על שהיו לחוצים בעוה"ז ומרורים כזית לכך הם עכשיו מובהקין בג"ע כשמן זית:

הבית החמישי בנוי מאבני שוהם וישפה ואבני מלואים וכסף וזהב וכתם טוב וסביביו נהרי אפרסמון ולפני הפתח מושך נחל גיחון ומסך (צ"ל מפתח) מכל עצי לבונה וריח טוב ומטות זהב וכסף ובגדי רקמה ויושבין שם משיח ב"ד ואליהו ומשיח בן אפרים ושם אפריון מעצי הלבונה כענין המשכן שעשה משה במדבר וכל כליו ועמודיו של כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן (עדה"כ שיר) ובתוכו משיח בן דוד שאהב את ירושלים. אליהו ז"ל תופסו בראשו ומניחו בחיקו ומחזיקו ואומר לו סבול יסורין ודין מרך שמיסרך על חטאת ישראל וכן כתיב והוא מחולל מפשעינו מדוכא בעוונותינו (ישעי' נ"ג ה') עד זמן שיבא הקץ וכל שני וחמישי וכל שבת ויו"ט באין אבות העולם ומשה ואהרן דוד ושלמה וכל מלכות ב"ד ונביאים וחסידים ומקבלים פניו ובוכין עמו והוא בוכה עמהן ומחזיקין לו טובה ואומרים לו סבול דין מרך שהקץ קרוב לבוא ושלשלאות שבצוארך מתנתקות ואתה יוצא לחירות. ואף קרח וכל עדתו מתחננין כל יום רביעי ואומרים לו עד מתי קץ הנפלאות מתי תשוב תחיינו

ומתהומות הארץ תשוב תעלנו (תילים ע"א כ') והוא אומר להם לכו ושאלו לאבות העולם והם מתביישין וחוזרין למקומן. הרי כתבנו רוח מזרחית וישוב אשר בה וסדרי גן עדן:

מערב העולם מדבר. רוח מערבית מי אוקיינוס ובו איים רבים וישוב לשונות הרבה ועמים רבים ואחריו מדברות מלאים נחש שרף ועקרב וציה ותהו ואין אדם ואין זרע ואין אילן שם. ושיעורו אלף אלפים תת"ק שנים והוא משא מדבר ים (ישעי' כ"א א') ומתרגמינן ימא מערבא:

צפון העולם גיהנם רוח צפונית וישובו ארץ בבל וכשדים חוץ מן הישוב. אחוריהן אוצרות אש גיהנם ואוצרות שלג וברד וקיטור וכפור וחושך ורוח סערה והוא אלף אלפים תש"ה שנים. עוד יש בו מהלך ה' שנים דירת שדים ומזיקין ורוחות מחבלין ושם גיהנם ושיעורו ב' אלפים ומאה שנה ולשם נדונים הרשעים בשבעה מדורות גיהנם ושם כת סמאל ורוח צפון אינה מסוככת שנאמר נוטה צפון על תהו (איוב כ"ו ז'). וה' שנים הפרש בין דירת שדים לישוב של רוח צפונית. שאלמלא כן היו מחריבים העולם כולו. שר של גיהנם קיפוד שמו וחבירו השני נגדסגיאל והשר השלישי סמאל והם ממונים על ג' פתחים גדולים. הפתח האחד מדבר ושם ירדו לשאול קרח וכל עדתו ולשם ממונה נגדסגיאל. והפתח השני דומה (צ"ל בימה) של תרשיש וכן כתיב מבטן שאול שועתי (יונה ב' ג') ולשם ממונה קיפוד. הפתח השלישי בגיא בן הנום נוכח ציון וירושלים שנא' כי הנה היום בא בוער כתנור (מלאכי ג' י"ט). ושבעה מדורין יש בגיהנם ואלו (הן ל"ג) שמותן: שאול הלוכה ג' מאות שנים ושם נידונין קרח וכל עדתו י"ב חודש כבשר בקלחת. אבדון הלוכה ש' שנה ולשם אוברות נשמות של רשעים. באר שחת הלוכה ש' שנה ושם נידוני' הגזלנים והגנבים ועושקי שכר שכיר. שני בורות יש שם ממלאין בזה ושופכין לתוך השני וזה אינו מתרוקן וזה אינו מתמלא. טיט היון הלוכה ש' שנה ושם נידונים מגלי העריות וטובעין שם ואינן עולין לעולם. דומה הלוכה ש' שנה ובו נידונין המלשינים תלויין בלשונותיהן ובו נידונין בכל מיתה ובעונש כבד אותן שעיניהם צרות בת"ח. באר שחת הנקרא ארץ תחתית הלוכה ש' שנה ובו טובעין בחושך היהורים החולקים על ת"ח שנא' ואתה אלקים תורידם לבאר שחת (תילים נ"ה כ"ד):

הבית הראשון פתוח גבים גבים ואריות של אש עומדין שם וכשנופלים שם בני אדם מיד אוכלים אותם ואחר שתאכלם האש חוזרים לקדמותם ונופלים שם:

הבית השני יש בו עשרת אלפים ריבוא מאותן שלא קבלו התורה ועליהם ממונה אבשלום לדיינם ובי״ק אומרת לו הניחו לו בשביל זכות אבות ומלאך אכזרי עומד ומכה אותן הנזכרים בשבט של אש ושמו קושיאל ולאבשלום פוטרין מן הדין בזכות דוד ובשבר אבותיו שאמרו נעשה ונשמע בהר סיני והרשעים נידונים שם שני פעמים ביום:

הבית השלישי נידונים שם עשרת אלפים ריבוא מא״ה הנזכרים ודנים אותם בשבט של אש כמשפט הראשונים ומלאך הממונה עליהם שפטיאל וקרח ממונה עליהם וקרח ועדתו נפטרים מן הדין בזכות לוי בן יעקב ועדתו נפטרין מן הדין בזכות שאמרו (אבותיהם ל״ג) נו״נ בהר סיני:

הבית הרביעי נידונים בו עשרת אלפים ריבוא בשבט של אש מא״ה הנז׳ וירבעם בן נבט ממונה עליהם והמלאך המכה אותם מתניאל שמו. וירבעם ניצול מן הדין בזכות אפרים בן יוסף שהיה צדיק גמור ועל שאמרו אבותיו נו״נ בהר סיני:

הבית החמישי נידונים (בו צ״ל) עשרת אלפים ריבוא בכל יום מא״ה הנ״ז ואחאב עמהן והמלאך הממונה המכה אותן אוניאל שמו ואחאב ניצול מן הדין על שאמרו אבותנו נו״נ בהר סיני:

הבית הששי דנין אותן שם כראשונים עשרה אלפים רבוא ונידונים בכל יום ומיכה עמהן והמלאך המכה אותן הדריאל שמו ומיכה ניצול מכל הדינין על שאמרו אבותיו נו״נ בהר סיני:

הבית השביעי נידונים שם עשרת אלפים ריבוא מא״ה הנז׳ בכל יום כראשונים ועמהן אלישע אחר הוא אלישע בן אבויה ומלאך הממונה עליהם רוגזיאל שמו ואלישע אחר נידון עמהן:

רוח דרומית חדרי תימן והם אוצרות אש ומערת קיטור וסופה וסערה דכתיב מן החדר תבא סופה (איוב ל״ז ט׳) וכתיב והלך בסערות תימן (זכריה ט׳ י״ד) ממזרים קרה (איוב שם) זו רוח צפונית שמקררת כל העולם בשלג ושיעור אוצרות וחדרים (ומערות ל״ג) אלפים ותתקס״ה שנים ושם פתחה של גיהנם והרשעים נכנסים שם וחוזרין ורואין מרוח מזרחית ומסתכלין בכבודן של צדיקים ומתביישין ומצטערין ואומרים אוי להם שתטאו ושלא עסקו בתורה

ובמצות ומלאכי חבלה מנהיגין אותן בקוצין עד שמגיעין לעומקה של גיהנם אשר ברוח צפונית וק"ד שנים הפרש בין פתחה של גיהנם ובין ישוב שבדרום. וכיון שהנשמה פורחת מגופה מקבלים אותה מלאכי חבלה וקולעין אותה כהרף עין למלאכי זעם ומלאכי זעם קולעין אותה לגיהנם שנא' ואת נפש אויבך יקלענה בתוך בכף הקלע (שמואל א' כ"ה כ"ט) ומייסרין אותה בגיהנם. נמצא בריות העולם **ים מדבר ישוב גן עדן וגיהנם** וכל ד' גבולותיו מהלך שבע פעמים אלף אלפים שנה ותע"ה אלפים שנה ותק"ד שנים ורוח ד' שנים הרי תתק"ח עם ישוב ת"ק שנה וגלגל חמה מהלך משחרית לערבית ת"ק שנה ואינו נכנס בישוב אלא שש שעות (שבועות) בשנה ולבנה מהלכת חסר ממנה י"א שעות ואינה נכנסת בישוב אלא שש שעות (שבועות) בלבד:

ארכו של עולם ת"ק שנה ורחבו ת"ק שנה והוא עגול וים הגדול הנקרא אוקיינוס מקיף אותו והים הגדול עומד על סנפיריו של לויתן ולויתן שרוי בתוך המים התחתונים ואינו דומה בהן אלא כדג קטן שבתוך הים ומים התחתונים עומדים על שפת מימי אוקיינוס ואינן דומין בהן אלא כמעין קטן שעל שפת הים כן המים התחתונים כנגד מי אוקיינוס ומי אוקיינוס עומדין על שפת מימי בראשית ודומין מי אוקיינוס כנגדן כמעין קטן שעל שפת הים ומי בראשית עומדין בשפת (צ"ל מים) בוכין ודומין כנגדן כמעין קטן שעל שפת הים ומים הבוכין תלוין ועומדים על ארץ התחתונה וארה"ת רקוע על המים שנא' לרוקע ארץ על המים (תהלים קל"ו ו') ומים על עמודי חשמל ועמודי השמל על הר ברד והר ברד על אוצרות שלג ואוצ"ש על אוצרות של מים ואש ואוצרות מים על הים וים על תהום ותהום (צ"ל ושר של תהום) דומה לשלשה ראשי שור ועומד בין תהום העליון לתהום התחתון ואומר לתהום העליון החסר מימיך לתהום התחתון הבע מימיך שנא' תהום אל תהום קורא (תילים מ"ב ח') והתום עומד על תהו ותהו דומה לקו ירוק ומקיף את כל העולם כולו כחוט ומתווך בין קצות השמים לקצות השמים ומשם חושך יוצא ותהו על בהו אלו אבנים מפולמות שהם משוקעות בתהום ומהן יוצאין מים שנא' ונטה עליה קו תהו ואבני בהו (ישעי' ל"ד י"א) ובהו עומד על הים וים עומד על מים מתוקים ומים מתוקי' על ההרי' וההרי' על רוח ורוח על כנפי סערה וסערה תלויה וקשורה

בשפת ארץ התחתונה. וארץ התחתונה בסערה. וסערה תלויה וקשורה בכיפת אדמה. אדמה תלויה בסערה. וסערה תלויה וקשורה בכיפת חרבה. חרבה תלויה בסערה. וסערה תלויה וקשורה בכיפת יבשה. יבשה תלויה בסערה. וסערה תלויה וקשורה בכיפת ארקא. ארקא תלויה בסערה. וסערה תלויה וקשורה בכיפת תבל. תבל תלויה בסערה וסערה תלויה וקשורה בכיפת חלד וכיפות ז' רקיעין אחוזים בקורקסייהו ככיפת קערה שהיא כפויה ע"ג שולחן. וחלד היא ישוב העולם. וחלד תלויה בסערה וקשורה בכיפת רקיע. רקיע וקורקסיה אחוזים בקורקסי תבל. ורקיע תלוי' בסערה וקשורה בכיפת שחקים. שחקי' בקורקוסיה אחוזי' בקורקסי ארקא ושחקי' תלוי' בסערה וקשורים בכיפת זבול. זבול תלויה בסערה ואחוזים בקורקסי יבשה. זבול תלויה בסערה בכיפת מעון וקורקסי מעון אחוזים בקורקסי חרבה. חרבה תלויה בסערה וקשורה בכיפת מעון (צ"ל מעון תלוי' בסערה וקשורה בכיפת מכון). וקורקסי מעון אחוזים בקורקסי אדמה (צ"ל וקורקסי מכון אחוזים בקורקסי אדמה). מכון תלויה בסערה וקשורה בערבות. וקורקסי ערבות אחוזים בקורקסי ארץ התחתונה. ערבות תלוים בזרוע של הקב"ה שנאמר ומתחת זרועות עולם (דברים ל"ג). אמר שמואל זרועו' הללו למה אלא אחת בימינו סובל העליוני' ובשמאלו סובל התחתוני' לכך נאמר ומתחת זרועות עולם. וכסא כבוד אחרי ארץ התחתונה מקיפין אש ומים. אחרי או"מ מקיפין רעש ורעדה. ואחרי רו"ר מקיפין ברקים ורעמים. ואחרי בו"ר מקיפין זיקין וזועות. אחרי זו"ז דמות החיות. אחרי דה"ח רצוא ושוב. ואחרי רצו"ש אמרי המולה. אחרי א"ה קול דממה דקה. אחרי קד"ד אומרים קדוש קדוש קדוש. אחרי אומרי קק"ק אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו. אחרי אומרי בכי"מ אומרים ברוך כבוד ה' לעולם ועד:

ארץ התחתונה אחוזה בקורקסי ערבות ומישור ערבות בארץ התחתונה ובהן רגלי החיות ואופנים ושרפים ועל קרני החיות רקיע ועל אותו רקיע כס"כ ורגלי השכינה על ראשיהן ובערבות ורגליהן בארץ התחתונה. ומנין שכסה"כ בערבות שנאמר סולו לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו (תלים ס"ח ה'). ומנין שרגלי החיות בארץ התחתונה שנאמר וארא החיות והנה אופן אחד בארץ אצל החיות (יחזקאל א' ט"ו) וכשם ששכינתו בעליונים כך שכינתו בארץ שנאמר כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ (חבקוק ג' ג') ואומר

השמים כסאי והארץ הדום רגלי (ישעיה ס"ו א'). ואלף אלפים וריבי רבבות של מה"ש עומדין ומקלסין אותו בכל מיני שבח ובכ"מ קילום סביבות סביבות רגלי השכינה בארץ התחתונה שנא' כסה שמים הודו וגו' (חבקוק שם) ומקיפין אותו מקום של רגלי השכינה אלף אלפים עולמות שנאמר סביב שמונה עשר אלף ושם העיר מיום ה' שמה (יחזקאל מ"ח ל"ה)-וזו ירושלים בנויה שברקיע. וד' אלפים ות"ק עולמות לרוח מזרחית וד"א ות"ק עולמות לרוח מערבית וד"א ות"ק עולמות לרוח דרומית וד"א ות"ק עולמות לרוח צפונית אלו שברוח צפונית מלאים מלאכים אומרים תהלה בכח בכבוד וגבורה ושבח וזמרה וחן וצדקה נותנים שיר ותפארת. אלו שברוח דרומית מלאים מלאכים נותנים הוד והדר פאר ורנה ועטרה וגאוה וגאון. אלו שברוח מזרחית מלאים מלאכים משוררים שיר חדש וקדושה מלאים טהרה כתר מלכות וקול דממה דקה. אלו שברוח מערבית מלאים מלאכים אומרים בחדוה ותפארת ועטרה וגאות גילה וצהלה ורינה:

שמונה עשר אלפים עולמות מקיפין חומות אש ומים. אחרי חומות אש ומים מקיפין הרי ברד. אחרי הרי ברד מקיפין אוצרות של שלג. אחרי אש"ש מקיפין כתלים של סופה. אחרי כש"ם מקיפין כיפי סערה. אחרי כ"ס מקיפין כרובים מעופפים. אחרי כ"מ מקיפין כנפי רוח. אחרי כ"ר מקיפין אלף אלפים מחנות. אחרי אא"מ מקיפין רבי רבבון צבאות. אחרי רר"צ מקיפין אלפי שנאן. אחרי א"ש מקיפין משוררי שירות. אחרי מ"ש מקיפין מרנני רננות. אחרי מ"ר תוקעי בשופר זה. ואחריהם אומרים הדר ואחריהם אומרים ברוך ואחריהם אומרים י"י ימלוך שנאמר ותהלתו מלאה הארץ (חבקוק ג') ואחרי כל אלה מקיפין טיט היון. מכאן ואילך תהו ובהו עד אין חקר ועד אין מספר ואין שיעור ואין סוף שנאמר ישת חושך סביבותיו סכות חשכת מים עבי שחקים (שמואל ב כ"ב י"א) ע"כ יש לך רשות לדבר מכאן ואילך כאלו נותן אצבעו בעין. כ"כ בספר בן סירא במופלא ממך אל תחקור ובמכוסה ממך אל תדרוש ובמה שהורשת התבונן ואין לך עסק בנסתרות:

ובכל יום ויום יושב הקב"ה על כרוב עובר ושב בכל העולמות הללו ומקבל מהן שבח וקילוס כשהוא הולך רוכב על כרוב וכשהוא חוזר טס על כנפי רוח שנאמר ויעוף וידא על כנפי רוח (תילים

י"ת י"א). בא וראה שלא כמדת הקב"ה מב"ו. מב"ו כשהוא משגר שליח ממדינה למדינה צריך לחזור ולהחזירו שליחותו. אבל שליח של הקב"ה אינו כן אלא במקום שעומדין משם מחזירן שליחותן שנאמר והנה האיש לבוש הבדים אשר הקסת במתניו משיב דבר לאמר עשיתי כאשר צויתני (יחזקאל ט' כ"ט) ואומר התשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הננו (איוב ל"ח ל"ה). וישיב לך א"א כאן אלא ויאמרו לך הננו מלמד שכ"מ שהולכין שם מצויין ועומדין לפניו ואומר הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאום ה' (ירמיה כ"ג כ"ד). ע"כ תהום התחתון של ארץ התחתונה:

למעלה מארץ התחתונה תהום. למעלה מתהום תהו. למעלה מתהו בהו. למעלה מבהו ים. למעלה מן הים מים מתוקים. למעלה ממים מתוקים אדמה. ועל אדמה גדולתו ותהלתו של הקב"ה כחו ותקפו שנאמר אל תראי אדמה וגו' (יואל ב' כ"א) ע"כ תהום השנית. למעלה מתהום תהו. למעלה מתהו בהו. למעלה מבהו חושך. למעלה מחושך מים. למעלה ממים חרבה. למעלה מחרבה יאורים שנאמר ונתתי יאורים חרבה (יחזקאל ל' י"ב) ע"כ תהום השלישית. למעלה מתהו בהו. למעלה מן בהו מים. למעלה מן מים יבשה. וביבשה ימים ונהרות וכל מקוה מים שנאמר אשר לו הים והוא עשהו ויבשת ידיו יצרו (תילים צ"ה ה') עד כאן תהום הרביעית. למעלה מן היבשה תהום. למעלה מן תהום תהו ובהו וחושך ומים. למעלה ממים ארקא ובארקא שאול תחתית ואבדון ובאר שחת וטיט היון ושערי מות ושערי צלמות וכהם נידונים בגיהנם ושם נידונים רשעים ומלאכי חבלה ממונים עליהם ושם אוצרות חושך ורשעים בחושך ידמו (שמואל א' ב' ט'):

מדור העליון של גיהנם שאול וגבהו ת"ק שנה ארכו ת"ק שנה ורחבו ת"ק שנה. מדור השני אבדון ת"ק שנה ארכו ות"ק שנה רחבו ת"ק שנה גבהו. מדור השלישי באר שחת ת"ק שנה ארכו ת"ק שנה רחבו ת"ק שנה גבהו. מדור הרביעי טיט היון ת"ק שנה ארכו ת"ק שנה רחבו ת"ק שנה גבהו. מדור החמישי שערי מות ומדתו כמדת האחרים. מדור הששי שערי צלמות ומדתו כמדת הראשונים וכן מדור השביעי. ונמצא גיהנם עולה הילוכה עשרת אלפים ות"ק שנה והאש שבגיהנם חזקה היא אחת מס' באש של שערי צלמות. האש שבשערי צלמות קשה היא

אחת מס' באש של שערי מות. והאש שבשערי מות קשה היא אחת מס' באש של טיט היון. והאש של טיט היון קשה היא אחת מס' באש של באר שחת. והאש של באר שחת קשה היא אחת מס' באש של שאול. והאש של שאול וכל מדורת הללו שבגיהנם לכופרים בה' לאפיקורסין למוסרין ולכופרים בתורה ולכופרים בתחה"מ. ושנתנו חיתותם בארץ החיים אלו פרנסי הדור שמטילין אימה יתירה על הצבור שלא לש"ש ושפשטו ידיהם בזבול מה שהחריבו בהמ"ק ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירב"נ וחביריו יורדין לגיהנם וננעלת בפניהם ונידונין בה לדור דורים שנאמר ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים (ישעיה ס"ו) (ע"כ מעשה גיהנם):

תהום החמישי למעלה מן ארקא תהום תהו ובהו וחשך ומים. למעלה מן המים תבל ועל תבל יש הרים וגבעות שנאמר ההרים רעשו והגבעות תתמוגגנה (ישעיה) ובה אפיקים וגאיות וכל יושביהן. ויש בתבל שס"ה מיני בריות ויש מהן ב"א שראשם דומה לשור וגופיהן דומה לשור והן מדברים כב"א. ויש מהם שיש לו שני ראשים וד' אזנים וד' עינים וב' חוטמין וב' פיות וד' ידים וד' רגלי' וגופיהן אחד וכשהן יושבין דומין לשני ב"א וכשהן הולכין דומין לא"א וכשעה שאוכלין ושותין מריבין זע"ז לומר אתה אכלת יותר ממני ואתה שתית יותר ממני. ושמא תאמר רשעים הם ח"ו אלא צדיקי' גמורים הם ועל תבל עתיד הקב"ה לעמוד ולהקים פגרי אדם של אותן ב"א שעשו עצמן כאלו שוכנים בעפר ומחיה אותן להעמידן על רגליהן ומודיע להן ניסים וגבורות ונפלאות כדי שיודו להקב"ה שהוא מחיה מתים ואח"כ יושב ומחלק להן שכר טוב וחלק טוב ונחלה מכסא ה"כ שנאמר וכסא כבוד ינחילם כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל (שמואל א' ב' ח'). ע"כ תהום הששית:

למעלה מן תבל תהום למעלה מן תהום תהו ובהו וחושך וים ומים. למעלה ממים חלד ועל חלד יש ב"א ובהמות וחיות השדה ועוף השמים וימים ונהרות ודגי הים וכל מיני שקצים ורמשים. ושם ישראל ותורה ומצות ומע"ט וצדיקים ויראת ה' וע' אומות ורשעים וצדיקים והישרי' ומדברות הרי' וגבעות שדות וכרמי' וגנות ופרדסים יערות וכל ישוב שנא' האזינו כל יושבי חלד (תילים מ"ט ב'). ע"כ תהום הז'. ע"כ שיעור התחתיים:

נתחיל שיעור עליים. למעלה מן חלד וילון ואינ

משמש כלום אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית ומחדש בכל יום מעשה בראשית. ומנין שנקרא שמים שנא׳ הנוטה כדוק שמים (ישעי מ׳ כ״ב). ולמה נקרא שמו וילון לפי שהוא דומה לסימן של מלכים שמכניסין אותו בפתח פלטין של מלכים. משעה שהמלך נכנס בפלטין שלו הם מכניסין אותו ובשעה שהוא יוצא הם מעבירי׳ אותו. אף כך וילון בשעה שעלה עמוד השחר תצא חמה לשמש בעולם הוא נמתח בעולם ומכסה פני רקיע מפני גלגל חמה שמהלכת בעולם. וכשהחמה נכנסת גוללין ומעבירין אותו כדי שתעלה הלבנה וכוכבי׳ ומזלות להאיר על פני הארץ והוא רחוק מן וילון ת״ק שנה. למעלה מן וילון שמים הנקרא רקיע שנאמר השמים מספרים כבוד אל וגו׳ (תילים י״ט ב׳) ושמה חמה ולבנה וכומ״ז קבועים שנאמר ויתן אותם אלקים ברקיע השמים וגו׳ (בראשית א׳ י״ז) ומלאכים קדושים שמות נכבדים ממונים עליהם ואלה שמותם (ע״כ מצאתי):

ד״א ה׳ בחכמה יסד ארץ (משלי ג׳ י״ט) שכל מה שברא הקב״ה בעולמו ברא כנגדן ונתן אומת זע״ז. ברא הקב״ה את ישרא׳ ברא כנגדן לאומים כי לעין (צ״ל בולעין) אותן ישראל כשהן חיין. ומה תקנה תקן להן. שרים. ברא לאומים ברא שרים שלהם ברא ישראל ברא שרים שלהם מיכאל וגבריאל בזמן שישראל עוברין על רצונו של מקום עומדין ומקטרגין שרי המזלות על ישראל. ועומדין שרי ישראל בתחינה ובקשה לפני הקב״ה כיון שמתחברת תחנתם של שרי מזלות עם תחנתם של ישראל מיד מתרצה להם הקב״ה לישראל. ונותן להם שיהיו מתגברין ומתישין את כחן ומסכסכין את רוחם ואלמלא כן לא היו יכולין ישראל לעמוד בפניהם. ברא בני אדם ברא כנגדן שדים ואלמלא רחמיו של הקב״ה ותיקונם שתיקן להן אין כל בריה יכולה לעמוד בפני המזיקין ומיד חוזרין חלילה. ומה תקנה שלהן כל תקופת ניסן נותן הקב״ה כח בשרפים ומתגברין ומתקוממין את ראשן ונופל אימתן על המזיקין וכן הוא אומר באברתו יסך לך ואומר לא תירא מפחד לילה (תילים צ״א). ברא בהמות וחיות ברא כנגדן דובים ואריות ונמרים ואלמלא רחמיו של הקב״ה לא היו יכולין בהמות ושאר חיות לעמוד בפני חיות רעות. ומה תקנה תיקן להן כל תקופות תמוז נותן הקב״ה כח בבהמות בהררי אלף ומגביהות את עצמן ונופל אימתן על אריות וחיות רעות ואלמלא כן לא היתה בהמה יכולה לעמוד בפניהם. ברא עופות מהן בישוב מהן שלא בישוב ברא כנגדן פרס ועזניה כמו כן בישוב

כך נשר בישוב. ואלמלא רחמיו של הקב"ה ותקנה שתקן להן לא היו עופות יכולין לעמוד בפני אלו. ומה תקנה שתיקן להן כל תקופות תשרי נותן הקב"ה כח בזיז שדי ומרים את ראשו ונותן אימתו וקולו על פרס ועזני'. ברא דגים קטנים ודגים גדולים ויש בהן דג גדול שגדלו ארבע מאות פרסה ואלמלא רחמיו של הקב"ה ותקנה שתיקן להן לא היה כח לקטני' לעמוד בפני הגדול. ומה תקנה שתיקן להן כל תקופת טבת מרים לויתן את ראשו מניף א"ע ונופל אימתו על הדגים שבים ואלמלא כן לא היה כח לקטנים לעמוד בפני הגדול הה"ד ה' בחכמה יסד ארץ:

דבר אחר י"י בחכמה יסד ארץ וגו' שברא הקב"ה את עולמו בד' רוחות מזרח ומערב צפון ודרום. מזרח ממנו יוצא אור לעולם. מערב ששם אוצרות שלג ואוצרות ברד ומשם יוצא קור לעולם. דרום משם טללי ברכה וגשמי נדבה יוצאי' לעולם. צפון ממנו יוצא חשך לעול'. וכשם שברא הקב"ה ד' רוחות וסיבבן לכל העולם כולו ובריות העולם עומדים באמצע כך ברא הקב"ה ד' רוחות וסבבן לכסא הכבוד וכס"הכ באמצע למעלה מכולם. וכך סדרן של בני יעקב בשעה שצוה עליהם בדגלים. מזרח שממנו יוצא אור יהיו כנגדו מי שהוא אור. וכן כתיב והחנים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה (במדבר ב' ג') שהוא מלך ועליו יששכר שהוא בעל תורה שנא' ומבני יששכר יודעי בינה לעתים (ד"ה א' י"ב ל"ב) ועליו זבולון שהוא בעל עשירות שנא' זבולון לחוף ימים ישכון (בראשית מ"ט י"ג). דרום שממנו טללי ברכה וגשמי נדבה יוצאין לעולם וכנגדן ראובן שהוא בעל תשובה והקב"ה משפיע ברכה בשבילו לעולם ועליו שמעון דסני זימה הוא ומדתו מדה"ד לכך הרג אנשי שכם ועליו גד בעל גבורה שנא' גד גדוד יגודנו וגו' (בראשית מ"ט י"א). מערב שממנו אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום יוצא לעולם וכנגדן אפרים ובנימין ומנשה ושכינה לעולם במערב שנא' ידיד ה' ישכון לבטח וגו' (דברים ל"ג י"ב). צפון שממנו חושך יוצא לעולם וכנגדן דן שיצא ממנו ירבעם שהחשיך בעבודת כוכבים ומזלות שהיה מחזיר ירבעם על כל א"י ולא היו מקבלין אותו עד שבאו שבט דן וקבלו אותו שנא' ויועץ המלך ויעש שתי עגלי זהב אשר בדן (מלכים א' י"ב כ"ח) ועליו נפתלי ואשר מאירים על החושך שנא' יהי רצוי אחיו וגו' (דברים ל"ג כ"ד) הה"ד י"י בחכמה יסד ארץ (משלי ג' י"ט):

כונן שמים בתבונה שברא שמים וד׳ רוחות וסיבב להם מלאכים מיכאל וגבריאל ואוריאל רפאל וסיבבן לד׳ רוחות. מיכאל במזרח מלפניו כנגד שבט לוי שבשעה שעברו ישראל את הים ענה משה ואמר מי כמוכה ואח״כ אמר אין כאל ישורון הרי מיכאל. רפאל במערב מאחריו כנגד אפרים ולמה נקרא שמו רפאל שהוא מזומן לרפאות את ישראל שנא׳ אל נא רפא נא לה (במדבר י״ב י״ג) וסתם הכתוב רפא נא לה הרי רפאל. גבריאל בדרום מימינו כנגד ראובן ויהודה דכתיב כי יהודה גבר באחיו (דה״א ה׳ ב׳) ויצא ממנו בן שנקרא שמו פלא יועץ אל גבור (ישעיה ט׳ ו׳) הרי גבריאל. אוריאל בצפון משמאלו כנגדו דן שהוא חושך ולמה נקרא שמו אוריאל כנגד תורה נביאים וכתובים לכך נאמר כאן כונן שמים בתבונה:

דבר אחר כונן שמים בתבונה העליונים שבראן לזכרון אל לשבח את שמו. כיצד כל שחר ושחר מלאך עומד לפניו ופותח ואומר י״י ימלוך לעולם ועד (שמות ט״ו י״ח) וכל גבורי מעלה עונין אחריו וחיה אחת עומדת באמצע הרקיע ישראל שמה ואומרת ברכו את י״י המבורך וכל גדודי מעלה עונין אחריו ברוך י״י המבורך לעולם ועד וגומרין את הדבר שרפים ואומרים קדוש קדוש קדוש י״י צבאות וגו׳ (ישעיה ו׳ ג׳) והאופנים וחיות הקודש מרעישים את העולם ואומרים ברוך כבוד י״י ממקומו (יחזקאל ג׳ י״ב) עד שאוגרין כל שרי מעלה וכל גדודים כאו״א אומר לאותה חיה ששמה ישראל ועל מצחה חקוק ישראל שמע ישראל י״י אלהינו י״י אחד (דברים ו׳ ד׳) הה״ד כונן שמים בתבונה:

תם מדרש כונן:

מסכת היכלות:

פרק ראשון: הקב"ה רם ונשא ואף כסאו רם ונשא: ומנין שהקב"ה נקרא רם ונשא שנ' כה אמר רם ונשא ומנין שאף כסאו רם ונשא שנאמ' ואראה את יי' יושב על כסא רם ונשא: הכ"ה נק' צדק שנאמר אני יי' דובר צדק כו' ומנין שאף כסאו נקרא צדק שנ' צדק ומשפט מכון כסאך: הקב"ה נקרא משפט שנ' כי אלהי משפט יי' ואף כסאו נקרא משפט שנא' כי שמה ישבו כסאות למשפט: הקב"ה נקרא אמת שנאמ' ויי' אלהים אמת ואף כסאו נקרא אמת שנא' והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת: הקב"ה נקרא כבוד שנא' ויבא מלך הכבוד ואף כסאו נקרא כבוד שנאמר כסא כבוד מרום מראשון: יבא מלך הכבוד וישב על כסא הכבוד בהיכל הכבוד שנאמ' ובהיכלו כלו אומר כבוד: הקב"ה נקרא קדוש שנ' קדוש ק"ק יי' צבאות מלא כל הארץ כבודו ואף כסאו נקרא קדוש שנא' אלהים ישב על כסא קדשו: יבא מלך הקדוש וישב על כסא הקדוש בהיכל הקדוש בסוד קדושים רבה שנא' אל נערץ בסוד קדושי' רבה:

כמה כסאות יש לו לב"ה יש לו כסא נכון שנ' נכון כסאך מאז: יש לו כסא צדק שנא' צדק ומשפט מכון כסאך: יש לו כסא חסד שנ' והוכן בחסד כסא: יש לו כסא יה שנאמר כי יד על כס יה: יש לו כסא כבוד שנאמר כסא כבוד מרום מראשון: יש לו כסא אמת שנא' והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת: יש לו כסא קדוש שנא' אלהים ישב על כסא קדשו: יש לו כסא עולם שנא' כסאך אלהים עולם ועד: יש לו כסא רחמים שנא' לי' אלהינו הרחמים והסליחות: יש לו כסא מלוכה שנאמר

והיתה לײ׳ המלוכה: יש לו כסא רם ונשא שנאמר ואראה את יי׳ יושב על כסא רם ונשא: יבא רם ונשא וישב על כסא רם ונשא ית׳ וית׳ ויתרומם על כל ברכה ותהלה:

פרק שני: כסא רם ונשא ארכו ת״ח אלפים רבבו׳ פרסאו׳: ורחבו חמש מאות אלפים רבבות פרסאו׳: ועביו שלש מאות אלפים רבבות פרסאות: וחשבונות הללו בפרסאות של הקב״ה ית׳ שמו וישתבח זכרו וכל פרס׳ ופרסה שלו אלפים באמה והאמה שלו ד׳ זרתות וזרת שלו מסוף העולם ועד סופו שנא׳ מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן: שבעים כסאות של מלכות יש לו להב״ה מעין כסאי מלכיות שבעולם כנגד שבעים אומות שבעולם ושבעים כתרי כבוד יש לו מעין כתרי כבודו כנגד שבעים לשונות שבעולם ושבעים שרביטים של ממשלות יש לו מעין שרביטין שיש בעולם וכנגד שבעים כתרים של כבוד שיש לו בעולם וכלם אינן אלא משלו וכל מלכי ארץ וכל מלכי רוזני תבל אינן אוכלים גדולה ומלכות בעולם אלא משלו והוא אינו חסר כלום ממלכותו וממשלתו אבל כסא הכבוד עצמו אינו מנחיל אותו אלא ליריאיו בלבד שנאמר וכסא כבוד ינחילם:

פרק שלישי: כסא הכבוד תחתיו כסא אבן ספיר מתוקן לתחת רגלי השכינה שנ׳ ויחזו את האלהים (פי׳ כבוד אלהי ישר׳) ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכסא הכבוד מתוקן למושב יקרו וכסא הכבוד הוא כסא רם ונשא ומראהו כעין החשמל מתוך האש ומהו חשמל מלמד ששלש מאות ושבעים ושמונה מיני מאורות של זיו וזוהר גדול קבועים בו והפחות שבהם כזיו גלגל חמה וסימן בגימט׳ חשמ״ל שע״ח ולא עוד אלא שפירם עליו כתבנית כנר של זיו זוהר מאור הדר שהן כיוצא בו בכל מיני מאורות שברום ערבות שאפי׳ חיות הקדש שבמרכבה וכרובי גבורה ואופני שכינה אינם יכולים להסתכל בזיו הכבוד מפני שהוא נתון ופרוס עליו ומזיו כסאו מוקף כמראה זוהר סביבות כסאו ולפיכך הקיף הקב״ה ענן וערפל סביבו שנאמר ישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו כדי שלא יזונו מלאכי השרת מזיו השכינה ומזיו כסאו ומזיו כבודו ומזיו מלכותו שנאמר רם על כל גוים יי׳ על השמים כבודו יודעים גבורת כבודו ומספרים השמים תפארתו בכל שעה ושעה שנאמר השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע כתוב א׳ אומר על השמים כבודו וכתוב א׳ אומר מלא כל הארץ כבודו אם נאמר על השמים כבודו

כבוד אל למה נאמר מלא כל הארץ כבודו אלא על השמים כבודו זהו עיקר שכינה כבודו ומלא כל הארץ כבודו זהו כבוד שכל המלכים והרוזנים נוהגים בו כבוד ואוכלים גדולה ומלכות מכבודו:

פרק רביעי: קרקע ערבות כולה מליאה גחלים ואבני ספיר ואבני ברקת ואבני מרגלית קבועים בה שזיון הולך בכל רקיע ורקיע ונוקבין בזיון שבעה רקיעים ודומה גלגל חמה בפני זיון כמו זיו הנר בפני זיו גלגל חמה וכל רקיע ורקיע מלא זיו וזוהר גדול מזיון כמו רקיע מזיו גלגל חמה שהוא מלא ומאיר את כל העולם ולא עוד אלא שארבע חומות של אש מוקפות להם ברום ערבות: חומה ראשונה של לפיד: שניה של שלהבת: ג׳ של להטת: רביעית של ברקים: שאפילו שבעה שרים הגדולים הנקראים בשם מלכים יהוה יהוה שם נכבד ונורא אינם יכולים להסתכל בזיו אותם החומו׳ שכנגד הכסא וביניהם קבועים ז׳ היכלות על ז׳ הידורים זה לפנים מזה וזה לפנים מזה וכולם מלאים גחלים ולפידים וזיקוקים וברקים ועמודי גחלים ועמודי להטי׳ ועמודי לפידים ועמודי ברקים ועמודי אישי׳ ועמודי להבים שהם גבוהי׳ מן הארץ ועד רום רקיע העליון ובכל היכל והיכל ח׳ אלפים ותשס״ו שערי ברקים כמנין שעות של ימות השנה וכל שער ושער רום קומתו כרום ז׳ רקיעים ורחבן כרחבו וארכו של עולם ועל כל פתח ופתח שבהיכל ערבות קבועים בהם שס״ה אלפים רבבות מיני מאורות כמאור הגדול שכל העולם מבהיק מזיון ואין כל בריה יכולה להסתכל בהם ועל כל פתח ופתח עומדים שס״ה אלפים רבבות של מלאכי השרת שהם גבוהים מן הארץ ועד רום רקיע וכלם מכף רגלם ועד קדקד ראשם מלאים עינים וכל עין ועין כגלגל הלבנה וכל א׳ ואחד גופו כגחלים ומראיהם כלפידים וגלגלי עיניה׳ כברקי׳ מאירים וכלי תכסיסיהן איש למינהו וכל א׳ וא׳ יש לו סוסים וסוסיה׳ סוסי אש ומרכבותיהם מרכבו׳ להבה והרכותיה׳ חרבות לפידי׳ ורומחיה׳ רומחי שלהבת וקשתותיה׳ קשת גדול וחיציהם חיצי להט וכל כלי זייניהם אש בוערה ויש להם כמה שמות ולסוסיהם כמה שמות ויש להם ד׳ פנים ולסוסיהם ד׳ פנים ויש להם ד׳ כנפים ולסוסיהם ד׳ כנפים הם מדברים בד׳ פיות ד׳ דבורים וסוסיהם מדברים בד׳ פיות ד׳ דבורים הם אומרים קדוש וסוסיהם אומרים קדוש הם אומרים ברוך וסוסיהם אומרים ברוך הם מספרים שירות מלכם בע׳ לשונות וסוסיהם מספרי׳ שירות מלכם בע׳ לשונות הם עושים רצון קוניהם

בכל יום ויום וסוסיהם עושין רצון קוניהם בכל יום ויום ולמעלה מהם ממונים ח׳ שרים גדולים ורמים ונכבדים על כל פתח ופתח של מלאכי השרת ואינם נכנסים ויוצאין לראות פני כסא הכבוד ולומר שירות כסא הכבוד אלא על פיהם וד׳ חותמות של שם המפורש בידיהם שנים על כל פתח ופתח לכל א׳ ואחד א׳ בכניסה ואחד ביציאה שמורת של שומרי הפתחים על כל פתח ופתח לכל א׳ וא׳ של השרים הגדולים הממוני׳ על הפתחים שבהיכלי ערבות. מן הארץ ועד לרקיע מהלך ת״ק שנה ועביו של רקיע ת״ק שנה וכן כל רקיע ורקיע ובין כל רקיע ורקיע מהלך ת״ק שנה למעלה מהם חיות הקדש רגלי החיות כנגד כלן קרסולי החיות כנגד כלן שוקי החיות כנגד כלן ירכי החיות כנגד כלן. גופי החיות כנגד כלן. צוארי החיות כנגד כלן. ראשי החיות כנגד כלן. עיני החיות כנגד כלן. קרני החיות כנגד כלן. למעלה מהן כסא הכבוד. רגלי כסא הכבוד כנגד כלם. וכסא הכבוד עצמו כנגד כלם. ורם ונשא יתרומם ויתנשא שוכן עליו:

פרק חמישי: בהיכל ז׳ קבוע כסא הכבוד ומרכבות כרובים ומחנות שרפים ואופנים וחיות וגלגלי אש אוכלה ומרכבות להבה וחשמלי זוהר הדר וזיקוקי אש ואוצרי ברקים וגנזי טללים וחדרי להטים וכידורי לפידים ורגלי צבאים. (צ״א ורגלי צבאים) וגדודי טפסרים וצבאות אראלים ולהבות גחלים ואסיפת אישים ואסמי שלגים ונהרי להבים ומעייני מקור מים חיים וקוראי קולות ורעמים ומרעישי שירה ומדברי פלאים ושואגי נעימים והדורי פני׳ וניצוצי חשמלים ומעונות נוראים ומרובעי פנים וכנפים ומכוסי אפים ומלואי עיני׳ ובעלי קרני הוד של מלכות והדר של כבוד תפארת עליונים וגיאות רם ורמים ושבח רם רמים שעל כסא הכבוד ואוצרות רוחות וגנזי נשמות ברכות וצדקות תהלות וזמירות חיילות וצבאות גדודים ומערכות דגלים וחיילות שלישים ובעלי מלחמות גבורים וגבורות עזוזות ותעצומות פרשים ופקודי חיילות שרים ותוקעי בקרנות ומגידי תושבחות ומרנני רננות ושבחות והודאות פלאות וגדולות פאר שירים ושירות קדושה ונעימות ברום רקיע ערבות ברזי דרי ערבות בתוך ערבות לרוכב ביה שמו בערבות ית׳ שמו ויתעלה זכרו אמן:

פרק ששי: ד׳ כתות של מלאכי השרת מקלסין לפני הקב״ה. מחנה ראשונה של מי״כאל על ימינו. ומחנה שנייה של גברי״אל על שמאלו. ומחנה שלישית של אורי״אל מלפניו. ומחנה רביעית

של רפ"אל מאחריו. ושכינת הקב"ה באמצע והוא יושב על כסא רם ונשא וכסאו גבוה למעלה וד' מחנות עומדות בתוך בחדרי אישים ולפידים לנגדם גלגלי כסא הכבוד ומרכבות שבהיכל השביעי שבערבות וכל מחנה ומחנה ד' מאות ותשעים וששה אלפים פרסאות. ארכו ורחבו שני אלפים פרסאות שנא' וגוייתו כתרשיש מה תרשיש שני אלפים פרסאות אף גוייתן של מלאכי השרת שני אלפים פרסאות נמצאת גוייתן של מלאכי השרת מן הכתוב. ורום קומתן מק"ו ובין מחנה ומחנה נהרי אש עוברין ביניהן שהם נמשכין ויוצאין מתחת כסא הכבוד וכל אחד ואחד עמוק כתהום רבה. ורחבו כמרחבי רקיע עולין ויורדין בכל א' וא' ומרעישין את המון כל המערכות ובין כל מחנה ומחנה ערפלי טוהר מוקפין ביניהם ובין כל מערכה ומערכה ענני אור לפניהם וענני חשך לאחריהם וכלם כנפיהם כרום ראשיהם ואש מעוטפין על פניהם לבל יצפו ולבל יכירו בדמות פני שכינה כי השכינה אצלם בכל מקום וכל מלאך ומלאך מהם מלובשין לבושי שלהבה ועטופים מעילי נחלת נכונים באימה ופחד לעשות רצון קוניהם מהם עומדי' אלף מחנות בקדושה ומהם רצים רובי צבאות בשליחות אותם שעומדים בקדושה אומרי' לפניו מהבוק' ועד ערב קק"ק ה' צבאות ומהערב ועד הבקר אומרים לפניו ברוך שם כבוד ה' ממקומו וכשם שהקדושה משולשת כך הברכה משולשת והם צופים בדמות כסא הכבוד ואינם מכירין בדמות פני השכינה והם מביטים בדמות פני החיות ואינם משיגים למחנה החיות וחיות הקדש עומדות מתחת כסא הכבוד ופניהם דמות צורת אדם וכל גופן דומה לנחלים המשולהבות בתוספת אש וכל א' וא' מהם יש לה כ"ד פנים וכ"ד כנפים שכל א' וא' מהם יש לה עשרים פנים בתוך ד' פנים ועשרים כנפים בתוך ד' כנפים (ר"ל שכל אחת ואחת מהם יש לה כ"ד פנים בתוך פנים ויש לה כ"ד כנפים כנפים בתוך כנפים) וכל א' וא' מהם גופן מלא עינים וכל עין ועין כגלגל הלבנה וכלם נכונים ופונים לכל צד וצד ולכל רוח ורוח ופניהם אשה אל אחותה וכנפיהם אשה אל אחותה ולפני פרסות רגליהם רבוצות אבני נחלי' ולפני אבני נחלי' רבוצי' טורי לפידי' ולפני טורי לפידים מוקפי ענני האישי' ולפני ענני האישים מוקפי' נוצצי קללי' ולפני נוצצי קללים מוקפי' נוצצי להבי' ולפני ניצוצי להבים מוקפי' עבי קלים ולפני עבי קלים מוקפים ערפלי טוהר ולפני ערפלי טוהר מוקפים נהרי נחלת ולפני נהרי נחלת מוקפים גלגלי שלהבת ולפני גלגלי שלהבת מוקפים

חשמלי דולקת ולפני חשמלי דולקת מוקפים קולי רעמים ולפני קולי רעמים מוקפים ענני להטות ולפני ענני להטות מוקפים זיקוקי ברק ולפני זיקוקי ברק מוקפים ברקי האור ולפני ברקי האור מוקפים גשמים בשמים ולפני גשמים בשמים מוקפים טללי חיים ולפני טללי חיים מוקפים מחנות שכינה ולפני מחנות שכינה מוקפים מרעישי שירה ולפני מרעישי שירה מוקפים מנעימי קרושה ולפני מנעימי קרושה מוקפים גלגלי סופה ולפני גלגלי סופה מוקפים כנפי הרוח ולפני כנפי הרוח מוקפים סביבי סערה ולפני סביבי סערה מוקפים נהר דינור ולפני נהר דינור מוקפים חשמלי זוהר ולפני חשמלי זוהר מוקפים בזיקי הדר ולפני בזיקי הדר מוקפי׳ בזיקי גאוה ולפני בזיקי גאוה מוקפים טפסרי נורא ולפני טפסרי נורא מוקפים אראלי מעונה ולפני אראלי מעונה מוקפים אומרים קדוש ולפני אומרים קדוש מוקפים אומרים ברוך ולפני אומרים ברוך מוקפים אומרים ה׳ ימלוך לעולם ועד כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ. זה משכן החיות שבמרכבה:

פרק שביעי: למעלה מהם מעונה כדמות רקיע כעין הקרח הנור׳ על ראשי החיות שהוא מלא זיו וזוהר שנ׳ הוד והדר לפניו נתון מתוכן והוכן כרוב מראות אש וכרוב מראות להבה ונתון בהדר הוד על ראשי החיות שנ׳ ודמות על ראשי החיות רקיע ושם הוכנו כרובי פלאי פלאים גלגלי מרכבה שכסא הכבוד נתון עליהם גלגל זה כנגד גלגל זה וגלגל זה כנגד גלגל זה זיו הדרו של גלגל זה כנגד זיו הדרו של גלגל זה מעשה פלאיו של גלגל זה כנגד מעשה פלאיו של גלגל זה ועומדת בת קול אחת אצל גלגל זה ובת קול אחת אצל גלגל זה ומה טיבן של קולות הללו אלא מלמד שבשעה שהקב״ה יורד משמי שמים העליונים מתשע מאות וחמשים וחמשה רקיעים ויושב בערבות על כסא כבודו מיד בת קול אחת יוצאה בכל שערי רקיע ורקיע ובכל שערי ערבות ואומרת שאו שערים ראשיכם וגומר והם משיבין ואומרין מי זה מלך הכבוד והיא משיבה ואומרת ה׳ עזוז וגבור ה׳ גבור מלחמה: ובת קול אחרת יוצאה בכל שערי בתי כנסיות ובתי מדרשות ואומרת שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד ושרי בתי ע״א משיבין ואומרים מי הוא זה מלך הכבוד. ושרי בתי כנסיות ובתי מדרשות עם הררי בראשית משיבין ואומרין ה׳ צבאות הוא מלך הכבוד סלה: ומה הוא מלך הכבוד שהוא יודע לכבד לבריותיו מכבודו. באותה שעה

ישמיעו גלגל לגלגל ברעש וברעם קולות ורעמים קולות לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו. באותה שעה אין הב"ה רוכב בערבות לא בקדוש שמו ולא בברוך שמו ולא בה' צבאות שמו אלא בשתי אותיות הללו בי"ה מפני שבשתי אותיות הללו ברא הקב"ה העולם הזה והע"הב שנא' כי ביה ה' צור עולמים צור עולם לא נאמר אלא צור עולמים: באי זה אות ברא הקב"ה עולם הבא ובאי זה אות ברא העה"ז. ברא עולם הבא בי' וברא עה"ז בה' ומנין שברא הב"ה העה"ז בה' שנ' בהבראם אל תקרי בהבראם אלא בה"א בראם אם כן יקדים ה"א ליו"ד אלא מלמד שמתחלה ברא העה"ב והעמידו לצד אחד ואח"כ ברא העה"ז. ומפני מה ברא העה"ז בה"א מפני שהוא דומה לאכסדרה ומפני מה דומה לאכסדרה מפני שכל מי שרוצ' לצאת מן העה"ז יוצא ואין בידו מאומה מיגיעו ומעמלו מכל מה שעמל כל ימי חייו. ומפני מה ברא העולם הבא ביו"ד מפני שכל המקטין עצמו בעה"ז זוכה ונוחל העה"ב שנברא ביו"ד: דבר אחר כשם שהיו"ד קטן מכל האותיות כך אין נוחל בעה"ב אלא מי שהוא מקטין עצמו אצל מי שהוא קטן ממנו בתורה ובחכמה שנאמר ודוד הוא הקטן וכן דוד קטן היה והלא ראש למלכי יהודה היה ויצא ממנו משיח וכל המלכים כלם אלא מתוך שהקטין את עצמו זכה ונחל גדולה ומלכות בעה"ז וגדולה ומלכות בעה"ב: דבר אחר מפני שבני העולם הבא ממעטין את עצמם ומתן שכרם מכובד ומרובה שנא' להנחיל אוהבי יש. ומפני מה תגין של יו"ד כלפי פניו מפני שבני העה"ב אינם מלוין זה לזה אלא כל א' וא' נהנה משלו לפי שכר מעשיו שבידו לפיכך נאמר סולו לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו מלמד שבשעה שהקב"ה רוכב בערבות על כסא כבודו ירונו לפניו בקול רנה וקול ששון וקול שמחה וקול ירנן וקול יגיל וקול עילוז וקול עוז וזמירות וקול שירות ותושבחות ותהלות קול פאר ותודות קול שבח ושירות קול צהלה ורננות וכסא הכבוד גבוה למעלה באויר ומראה כבודו כעין החשמל ועטרת נוגה בראשו וכתר שם המפורש במצחו חציו אש וחציו ברד מימינו חיים ומשמאלו מות ושרביט של אש בידו ופרוכת פרוסה לפניו ושבעה מלאכים שנבראו תחלה משרתים לפניו לפני' מן הפרוכת ושבעה שוטרים יושבים על שבעה כסאות שם הראשון אורפ"ניאל. ושם השני תינר"א נ"א תגרי"אל. ושם השלישי דוה"ל נ"א בוא"ל. שם הרביעי אסי"מור נ"א כלמ"ה. שם החמישי פלמי"אל נ"א דנה"אל. שם הששי

פסכ"ר. ושם השביעי כלמי"ה נ"א בוא"ל: ברא הקב"ה שש קצוות ופנה למעלה וחתמו ביה"ו חתם תחת ופנה למטה וחתמו ביו"ה. חתם מזרח ופנה לפניו וחתמו בהי"ו. חתם מערב ופנה לאחריו וחתמו בהו"י. חתם דרום ופנה לימינו וחתמו בוי"ה. חתם צפון ופנה לשמאלו וחתמו בוה"י ית' שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעדי עד ולנצח נצחים אמן בשם יהדריאל אלהי ישרא' המסגל עדתו מלך נסים מלך גבורות מלך נפלאות מלך נוראות מלך פריסות כסאך מעופף משעה שתקעת יתד אריגת המסכת של שכלול העולם כלו ומסלולו עומד עליה שני הכרות רוחות לאין חקר ולאין מספר לא הניח רגליו על קרקע ערבות אלא כעוף מתעופף ועומד תחתיו גאי גאים קשורי קשרים וכל מלכי' ראשי מדות שברא חבושים עומדים תחת כסא כבודו והוו מנטלי' אותו בעוז ותוקף ואף הם לא הניחו רגליהם בקרקע ערבות אלא כעוף מתעופף ועומדים תחתיהם ושלשה פעמים בכל יום ויום כסא כבודו משתטח לפניו ואומר יהדריאל אלהי ישרא' התכבד ושב עלי מלך מפואר לפי שמשאך חביב עלי שנאמר קק"ק יי' צבאות מלא כל הארץ כבודו מי כה' אלהינו מי כאדוננו מי כמלכנו מי כיוצרנו אין קדוש כה' כי אין בלתך ואין צור כאלהינו: אמר ר' ישמעאל כל השירות הללו וכל המעשה הזה שמע ר' עקיבא כשירד למרכבה ותפס ללמוד אותם מלפני כבודו שהיו משוררים לפניו משרתיו ברוך הוא וברוך שמו ויברכו את שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה:

תמה מסכת היכלות:

מעשה דר׳ יהושע בן לוי:

ארז״ל ריב״ל צדיק גמור היה וכשהגיע זמנו ליפטר מן העולם אמר הקב״ה למלאך המות עשה לו כל צרכו מה שיבקש ממך. הלך אצלו ואמר הגיע זמנך ליפטר מן העולם אלא כל דבר שאתה מבקש ממני אעשה לך. כששמע ר׳ יהושע כך א״ל מבקש אני ממך שתראני מקומי בגן עדן. א״ל לך עמי ואראהו לך. א״ל תן לי חרב שלך שלא תבהילני בו. מיד נתן לו החרב והלכו שניהם עד שבאו אצל חומות ג״ע וכשבאו אצל חומות ג״ע חוץ לחומה לקח מה״מ את ר״י והגביהו והניחו על חומת ג״ע. א״ל ראה מקומך בג״ע. קפץ ריב״ל מן החומה ונפל בג״ע ואחז מה״מ בכנף מעילו. א״ל צא משם. נשבע ר׳ יהושע בשם שאינו יוצא מכאן. ולא היה רשות למלאך ליכנס שם. אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה רבש״ע ראה מה עשה בן לוי בזרוע נטל חלקו בגן עדן. א״ל הקב״ה לכו ובדקו אם נשבע קודם לכן והי׳ מפר שבועתו אף הוא יפר. ויצאו ובדקו ואמרו מימיו לא עבר שבועתו. א״ל הקב״ה א״כ לא יצא משם. כיון שראה מה״מ שלא יכול להוציאו א״ל תן לי החרב. ולא היה רוצה ר״י ליתן לו עד שיצאה בת קול ואמרה תן לו הסכין שצריכה לבריות. א״ל ר״י השבע לי שלא תראה אותו לבריות בשעה שאתה נוטל נשמתו של אדם. שבתחלה שבכל מקום שהיה מוצא שוחטו בפני הכל כבהמה ואפי׳ בחיק אמו ובאותה שעה נשבע לו ונתנה לו. והתחיל אליהו מכריז לפני ר״י ואמר לצדיקים פנו מקום לבר ליואי. הלך ומצאו לרשב״י שהיה יושב על י״ג קינובין של צדיקים. א״ל את בר ליואי. א״ל אין. א״ל ראית הקשת מימיך. א״ל אין. א״ל א״כ לית את בר ליואי. ולא היה הדבר כך כי לא נראתה

הקשת. מימיו ולמה אמר לו שנראתה כדי שלא יחזיק טובה לעצמו. ולמה שאלו בקשת מפני שהוא אות ברית בין הקב"ה ובין הארץ וכל זמן שנראת הקשת הקב"ה מרחם על עולמו וכל זמן שיש צדיק בעולם אין העולם צריך קשת שבשביל צדיק א' העולם עומד שנ' וצדיק יסוד עולם לפיכך שאלו על הקשת. הלך מה"מ לר"ג וא"ל כך וכך עשה לי ריב"ל. א"ל ר"ג יפה עשה לך אלא בא ואשלחך אליו ואמור לו בבקשה ממך שתחפש בג"ע כלו וגיהנם ואוצרותיהם וכתוב אותם ותשלח אותם אלי אם יש גוים בג"ע ומבני ישראל בגיהנם. הלך מלאך המות וא"ל ר"י כך אעשה. הלך ר"י וחפש בג"ע כלו ומצא בה ז' בתים בג"ע וכל בית ובית י"ב ריבוא מילין באורך וברוחב י"ב ריבוא מילין שיעור מדת ארכן כרחבן. הבית הראשון כנגד הפתח הראשון בג"ע שוכנים בה גרים שבישראל שנתגיירו מאליהם לא בחזוק והקירות שלה בנויות מזכוכית וקורותיה ארזים וכשבאתי למדרה עמדו כל הגרים ובקשו לעבור. ענה עובדיה הצדיק שהוא ממונה עליהם וא"ל מנין זכותכם שישב זה עמכם מיד הניחוני למדרה. הבית השני כנגד פתח השני בג"ע והיא בנויה מכסף וקורותיה ארזים ויושבין בה בעלי תשובה ומנשה בן חזקיהו ממונה עליהם. הבית השלישי כנגד פתח הג' שבג"ע והיא בנויה מכסף וזהב ושוכנים בה אברהם יצחק ויעקב וכל ישראל שיצאו מארץ מצרים וכל דור המדבר וכל בני המלך חוץ מאבשלום ושם דוד ושלמה וכלאב בן דוד חי הוא שם ושם כל מלכי בית יהודה חוץ ממנשה בן חזקיהו שהוא ממונה על כל בעלי תשובה ומשה ואהרן הם ממונים עליהם ושם כל כלי זהב וכלי כסף הנחמדים וכל טובות ושמנים ואבנים וחופות ומטות וכסאות ומנורות של זהב ושל אבנים טובות ומרגליות ואמרתי למי אלה מזומנות ענה דוד ואמר לי כל אלו השוכנים בעולם שבאת ממנו ואמרתי לו שמא יש שם מא"ה אפילו מבני עשו אחי א"ל לא שכל טובה שעושים בעולם הקב"ה משלם להם שכרם בחייהם באותו העולם ובסוף יורשים גיהנם אבל בישראל כל רשע שבהם לוקה בעולמו בחייו וזכה לעוה"ב שנאמר ומשלם לשונאיו וגו'. הבית הרביעי כנגד פתח הרביעי בג"ע והוא בנוי ויפה כאדם הראשון וקורותיו מעצי זית ובו צדיקים גמורים ונאמנים ולמה מעצי זית על שהיו ימיהם מרורים כזית. הבית החמישי הוא בנוי מכסף וזהב ומפז ומכתם וזכוכית ומברולח ונהר גיחון מושך אל תוכו וקורותיו זהב וכסף ומעלה מכל ריח לבנון

הפרשת מטות כסף וזהב ובשמים תכלת וארגמן מארינגת חוה ותולעת שני ועזים מארינגת המלאכים ושוכנים בו משיח ב"ד ואליהו ז"ל ואפריון מעצי הלבנון עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן ובתוך אפריון משיח שוכן שהוא אהבת בנות ירושלים של תוכו רצוף אהבה ואליהו ז"ל נוטל ראשו של משיח ומניחו בחיקו וא"ל החרש כי הקץ קרוב ואבות העולם והשבטים כלם ומשה ואהרן דוד ושלמ' וכל מלך ומלך מישראל ומבית דוד כל שני וחמישי וכל שבת ויום טוב באים אליו ובוכים עמו ומחזיקים אותו ואומרים לו דום והשען בבוראך כי הקץ קרוב ואף קרח ועדתו ודתן ואבירם ואבשלום באי' אליו כל יום רביעי ושואלים אותו עד מתי קץ הפלאות ומתי תשוב תחיינו ומתהומות הארץ תשוב תעלינו והוא אומר להם לכו אצל אבותיכם ושאלו להם וכשהם שומעים כך מתביישים ואינם שואלים אל האבות. וכשבאתי אצל משיח שאל אותי ואמר לי מה עושין ישראל בעולם שבאת משם אמרתי לו הם מחכים אותך בכל יום. מיד הרים קולו בבכי. הבית הששי יושבים בו מתים בדרך מצוה. הבית השביעי יושבין בו מתי חולאים בשביל עונותיהם של ישראל:

ועוד אמר ריב"ל בקשתי למדוד בגיהנם ולראות אותו ולא נתנו לי רשות משום צדיקים לא יראו גיהנם. שלחתי לאותו מלאך ששמו קומם שיכתוב לי גיהנם כלו ולא היה יכול שבאותה שעה המיתו ר' ישמעאל כ"ג ורשב"ג ועשרה צדיקים ובאה שמועה ולא יכולתי ללכת עם אותו מלאך לגיהנם. יום א' עמדתי וקבלתי (צ"ל חמדתי) עם קנור המלאך והלך עמי האור עד שבאתי לשערי גיהנם והם פתוחים והרשעים שהיו שם ראו את האור ושמחו ואמרו זה לזה האור הזה שיוציאנו מכאן. וראיתי בתי' ארכן עשרה מילין על חמשה מילין פתוחות גבים גבים של אש ועומדים ואוכלין את הרשעים. ואחר שאוכלין אותם עומדין מעל האש על רגליהם ונופלין ונשרפין. ובאותו הבית יש בו עשר אומות מאומ"ה ואבשלום בן דוד ממונה עליהם ואומרים אומה לאומה אם אנחנו חטאנו מפני שלא קבלנו את התורה אתם מה חטאתם משיבים להם אף אנו כמותכם. אומרים לאבשלום אתה ואבותיך שקבלתם את התורה למה. אומר להם על אשר לא שמעתי למצות אבי. ומלאכים עומדין מכאן במקלות שלהן ומנטלין אותן על האש והן נשרפים כולם ואח"כ רצים לאבשלום ורוצים להכותו ולשרפו באש ובת קול אומרת

להן אל תכו ואל תשרפו אותו שהוא מזרע ישראל שאמרו לפני נעשה ונשמע והוא בן דוד עבדי. ומניחין אותו על כסאו ומושיבין אותו בכבוד המלך. ולאחר כן מוציאין את הרשעים מן האש כאילו נשרפו ולא נגע בהם אש כלל וחוזרין ושורפין אותם וכן עושין להם ז׳ פעמים ד׳ ביום וג׳ בלילה ואבשלום ניצול מכל אלה מפני שהוא בן דוד. א״ר יהושע כשראיתי כל אלה חזרתי לגן עדן וכתבתי כל הדברים ושלחתי אותן לר״ג ולזקני ישראל והודעתים כל מה שראיתי בג״ע ובגיהנם. המקום ברחמיו יצילנו מדינה של גיהנם ויתן לנו חלק לעוה״ב עם הצדיקים והחסידים אמן:

תם מעשה דר׳ יהושע בן לוי:

סדר גן עדן:

אמר רבי יהושע בן לוי שני שערי כדכד יש בגן עדן ועליהם ששים ריבוא של מלאכי השרת וכל א' ואחד מהם זיו פניהם כזוהר הרקיע מבהיק ובשעה שהצדיק בא אצלם נפשטין מעליו הבגדים שהיה עומד עמהם בקבר ומלבישים אותו שמונה בגדים של ענני כבוד ושני כתרים נותנים על ראשו אחד של אבנים טובות ומרגליות ואחד של זהב פרוים ונותנים שמונה הדסים בידו ומקלסין ואומרים לו לך אכול בשמחה לחמך ומכניסים אותו במקום נחלי מים מוקף ת"ת ורדים והדסים וכל אחד ואחד יש לו חופה כפני עצמו לפי כבודו שנאמר כי על כל כבוד חופה ומושכי' ממנו ארבע נהרות אחד של שמן ואחד של אפרסמון ושל יין ודבש וכל חופה וחופה למעלה ממנה גפן של זהב ושלשים מרגליות תלויים בו וכל אחד מבהיק זיו כזיו הנוגה. וכל חופה יש בה שולחן של אבנים טובות ומרגליות וששים מלאכים עומדים על ראש כל צדיק וצדיק ואומרים לו לך אכול בשמחה דבש שעסקתה בתורה שנאמר ומתוקים מדבש ושתה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית שעסקת בתורה שנמשלה ליין שנאמר אשקך מיין הרקח והמכוער שבהם כדמותו של יוסף וכדמות של רבי יוחנן ופרחי רמון של כסף מוקף כנגד השמש ואין אצלם לילה שנאמר ואור צדיקי' כאור נוגה ומתחדש עליהם לשלש משמרות. משמרה ראשונה נעשה קטן ונכנס למחיצת הקטנים ושמח שמחה קטנים. משמרה שניה נעשה בחור ונכנס למחיצת הבחורים ושמח שמחת בחורים. משמרת שלישית נעשה זקן ונכנס למחיצת הזקנים ושמח שמחת זקנים. ויש בג"ע שמונים ריבוא של מיני אילנות בכל זוית הקטן שבהם משובח מכל עצי בשמים. בכל זוית

יש בו ששים ריבוא של מלאכי השרת מזמרי׳ בקול נעים ועץ החיים באמצע וגופו מכסה כל גן עדן ויש בו ת״ק אלף טעמים ואין טעמו של זה דומה לזה ואין ריחו של זה דומה לזה. ושבעת ענני כבוד למעלה ממנו ומארבע רוחות מכין אותו וריחו נודף מסוף העולם ועד סופו ותחתיו ת״ח מבארין את התורה וכל אחד יש לו שתי חופות אחד של כוכבים ואחד של חמה ולבנה ובין כל חופה וחופ׳ פרגוד של ענני כבוד ולפנים הימנה עדן שבה יש י״ש עולמות שנאמר להנחיל אוהבי יש י״ש בגימט׳ שלש מאות ועשר ובתוכו שבעה בתים של צדיקים. ראשונה שם הרוגי מלכות כגון רבי עקיבא וחבריו. שניה הטבועים בים. שלישית רבי יוחנן ותלמידיו מה היה כחו שהיה אומר אם יהיו כל השמים יריעות וכל העולם לבלרין וכל היערים קולמוסים אינן יכולים לכתוב מה שלמדתי מרבותי ולא חסרתי אלא ככלב המלקק בים. כת ד׳ אלו שירדה עליהם הענן וכסה להם. כת ה׳ של בעלי תשובה במקום שב״ת עומדים צדיקים גמורים אין עומדים. כת ו׳ של רווקים שלא טעמו טעם חטא מימיהם. כת ז׳ של עניים שיש בהם מקרא משנה ודרך ארץ עליהם הכתוב אומר וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו. והקב״ה יושב ביניהם ומבאר להם את התורה שנאמר עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי ולא פירסם הקב״ה הכבוד המתוקן להם יותר ויותר שנאמר עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו:

תם סדר גן עדן:

ספר זרובבל:

הדבר אשר היה אל זרובבל בן שאלתיאל פחת יהודה (נ"א הראני שם) המראה הזאת. ואני הייתי מתפלל לפני ה' בחזיון המראה אשר ראיתי על נהר כבר באומרי (נ"א ואומר) ברוך אתה ה' מחיה המתים:

נהם לבבי עלי לאמר איך יהיה צורת הבית לעולמים. ויענני מדלתות השמים ויאמר לי האתה זרובבל פחת יהודה. ואומר אני עבדך. ויצא לי קול (נ"א ויען לי) וידבר עמי כאשר ידבר איש אל רעהו. קולו שמעתי ומראהו לא ראיתי. ואקום ואתפלל כבתחילה ואומרה (נ"א ואגמור) תפלתי ואפנה לביתי. וביום אחד עשר לאדר (נ"א לחדש) היה מדבר עמי ויאמר לי בא אצלי שאל ממני. ואומר מה אשאל. קטני' (נ"א קצרו) ימי קצי ואמלא ימי. ויאמר לי אחייך. ויאמר אלי תהי חי. ותשאיני רוח בין השמים ובין הארץ ויוליכני בנינוה העיר הגדולה והיא עיר הדמים ויצר לי מאוד ואקום מצרה להתפלל ולחלות את פני אלהי ישראל ואתודה את פשעי וחטאתי ואומר אנא ד' חטאתי פשעתי ואשמתי כי נחלו כאבי. אתה הוא אלהי ישראל אשר עשית הכל ברוח פיך ובאומרך מתים יחיו. ויאמר ה' אלי לך אל בית התורף (נ"א בית הלצות) מקום השוק. ואלך כאשר צווני. ויאמר אלי פנה לך הלאה. ואפנה ויגע בי וראיתי איש נבזה ופצוע. ויאמר אלי האיש הפצוע ונבזה זרובבל מה לך פה (נ"א מלאכתך). ואען ואומר רוח ה' נשאני באשר (נ"א בזה העיר) לא ארע ויוליכני בזה המקום. ויאמר אלי אל תירא כי למען הראותך הובאת הנה. וכשמעי דבריו נחמתי ושאלתי לו מה שם המקום הזה. ויאמר אלי זו הוא רומה רבה שאני אסור בה

בכלא עד בא קיצי (נ"א ואומר לו אדוני אי אתה ומה מבקש ומה תעשה הנה ויאמר אלי אני משיח השם שאני אסור פה עד עת קץ). וכשמעי זאת הסתרתי פני רגע ממנו ואשוב ואביט אליו והסתרתי עוד כי יראתי. ויאמר אלי אל תירא ואל תחת למה אתה מחריש. ואומר שמעתי שמעך כי משיח אלהי אתה. ומיד נדמה אלי כנער מכלול יפה ונעים בחור אין כמותו. ואומר אליו מתי יאיר נר ישראל. ובאמרי לו הדברים והנה איש בעל כנפים בא אלי ויאמר אלי (נ"א מוסיף עוד מה השאל למשיח השם ועניתי ואמרתי מתי יבא קץ הישועה ויאמר לי) כי הוא היה שר צבא ישראל שנלחם עם סנחריב ועם מלכי כנען ועתיד הוא להלחם מלחמת ה' עם משיח ה' ועם המלך עזפני' וארמילוס בן אבן שיצא מהאבן. ויוסף מטטרון ויאמר לי המלאך אני שנהגתי את אברהם בכל ארץ כנען ואני הוא אשר פדיתי את יצחק ונאבקתי עם יעקב במעבר יבוק ואני שנהגתי את ישראל במדבר מ' שנה בשם ה' ואני שנגליתי ליהושע בגלגל ואני הוא ששמי כשם רבי ושמו בקרבי. ואתה זרובבל שאל ממני ואגידה מה יקרא לעמך באחרית הימים. ויאמר לי זה משיח ה' הצפון כאן עד עת קץ (נ"א ויאמר לי משיח ה' אשר יבא בעת קץ ושמו מנחם בן עמיאל ויולד בימי דוד מלך ישראל וישאהו רוח ויצפנהו כאן עד עת קץ) ואני שאלתי למטטרון ויאמר אלי מטה ישועה יתן הש"י לחפצי בה אם מנחם וככב יגיה לפניה ותצא חפצי בה ותהרוג ב' מלכים האחד נוף מתימן ושם השני אנטוכיא (נ"א אסרנו מאנטוכיא) ואותות האלו יהיו בחג השבועות ואמת הדבר (נ"א מוסיף לכשיהרג) וכשיבנה העיר ד' מאות ו"כ שנה יחרב שנייה ו"כ שנה לכניעת (נ"א לכשיבנה רומא) רומה וימליכו בה שבעים מלכים וכשנגמרו עשרה מלכים בה והעשירי יהרוב ב"ה ויוסר התמיד ומאותו יום חשוב לך ט' מאות וצ' שנה יהיה תשועת ה' ויזכור עם קדשו לגאלם לנטלם לנשאם ולקבצם. והמטה אשר יתן ה' לחפצי בה אם מנחם משקד (נ"א מן שקדים) הוא והוא נטמן ברקת (נ"א מוסיף עיר נפתלי). והוא מטה אהרן ומשה ודוד מלך ישראל. והוא המטה אשר פרח באוהל מעד ויציץ ציץ ויגמול שקדים ואליהו בן אלעזר גנזו ברקת והיא טבריא ושם גנזו משיח בן אפרים. ויען זרובבל בן שאלתיאל (נ"א ואומר למיכאל) ויאמר בי אדוני מתי יבא נר ישראל ומה יהיה אחרי כל זאת. ויאמר לי משיח בן יוסף

יבא ה׳ שנים אחר חפצי בה ויקבץ כל ישראל כאיש אחד ויעמדו מ׳ שנים בירושלים ויקריבו קרבן ואז יעלה מלך פרס על ישראל ויהיה צרה גדולה בישראל ותצא חפצי בה אשת נתן הנביא עם המטה אשר יתן ה׳ לה ויתן ה׳ בהם רוח עועים ויהרגו איש את אחיו ושם ימות רשע. וכשמעי דבריו נפלתי על פני ואמרתי לו הגידה לי האמת על עם קודש. וידבק בי ויראיני אבן בדמות אשה ויאמר אלי אבן זאת ישכב שטן עמה ויצא ממנה ארמילוס והוא ימלוך על כל העולם כלו ואין מי יעמוד לפניו וכל מי שלא יאמין בו ימות בחרבו הקשה ויבא בארץ ישראל עם עשרה המלכים לירושלים ויהרגו שם משיח בן יוסף ושש עשרה צדיקים עמו ויגלו ישראל במדבר וחפצי בה אם מנחם עומדת שם לא יבא אותו רשע (ולא יראה אותו רשע) ומלחמה זו תהיה בחדש אב. אז ואז יהיה צרה בישראל שלא היתה כמותה בעולם וינוסו בצריחים ומערות ובמדברות וכל א״ה יטעו אחר אותו רשע שטן ארמילוס חוץ מישר׳ ויספדו כל ישראל את נחמיה בן חושיאל שנהרג ותהיה נבלתו מושלכת לפני שערי ירושלים וחיה ועוף לא יגעו בה. וכשמעי דבריו ותצר לי מאוד (נ״א מוסיף על הריגת בן יוסף ועל כל ישרא׳) ואקום להתפלל לפני ה׳ וישמע וישלח את מלאכו אלי ואדע כי הוא המלאך הדובר בי ואשתחוה לפניו. ויאמר אלי מה לך זרובבל. ואומר אליו הבהילנו רוח. ויעמוד מטטרון ויען ויאמר זרובבל שאל ממני בטרם אלך מעמך. ואשאל לו ואומר מתי יבא נר ישראל. ויען אלי ויאמר חי ה׳ אשר שלחני כי אומר אליך את מעשה הש״י כי הקול הקדש שלחני אליך להגידך את כל אשר תשאל. ויאמר אלי מיכאל גשה נא אלי ושים לבך לאשר אני אומר אליך כי אמת הדבר בשם אלהים חיים. ויאמר אלי מנחם בן עמיאל יבא פתאום בחדש ניסן ויעמד על בקעת ארבאל ויצאו אליו כל הכמי ישראל ולהם יאמר בן עמיאל אני הוא משיח אשר שלחני ה׳ לבשרכם ולהצילכם מיד צורריכם ויביטו בו החכמים ויבזוהו כמו שאתה בוזת אותו (נ״א מוסיף ולא יאמינו בו) ויבער בו חמתו וילבש בגדי נקם הלבושת ויבא בשערי ירושלים ועמו אליהו ויקיצו ויחיו את נחמיה (נ״א בן שאלתיאל הנהרג) ויאמינו בו. וכך השביעני מטטרון כי למלאות חרבות ירושלים ט׳ מאות וצ׳ שנה יהיה תשועת ה׳ מנחם ואליהו יעמדו על הים הגדול ויקראו בנביאיו ויצאו כל פגרי ישראל שהשליכו עצמם בים מפני שוביהם ואז תעל

עדת קרח ויבואו אצל משה ויחיו מתי מדבר ואסף דגל הקרחי
וירד הש"י בהר הזיתים וההר יבקע מגערתו וילחם בגוים ההם כאיש
מלחמות יעיר קנאה ויבא משיח בן דוד ויפח באפיו של ארמילוס
וימיתוהו וכל ישראל יראו את ה׳ בשוב ציון עין בעין (נ"א מוסיף
שנ׳ עין בעין יראו בשוב ה׳ ציון) כאיש מלחמות וכובע ישועה
בראשו ולבוש שריון וילחם בארמילוס ובחייליו ויפלו כלם פגרים
מתים בבקעת ארבאל וימלטו שרידים ויתקבצו בסלע ה׳ אלף חמש
מאות ולבושי שריון מאה אלף ו"ה מאות מישראל ונחמיה בראשם
ויהרגום. ואחרי זאת יבא מנחם בן עמיאל ונחמיהו ואליהו ויעלו
לירושלים ובחדש אב ישבו חרבות ירושלים ויהיה שמחה גדולה
לישראל ויקריבו קרבניהם ויערב לה׳ מנחת יהודה וישראל כבראשונה
וירח ריח ניחוחינו וישמח מאד בהדר הבית הבנוי למעלה והוסיף
בה באורך וברוחב וירד מן המזרח וממדבר הגדול עד הים האחרון
ועד הנהר הגדול נהר פרת וגם ההיכל יהיה נבנה על (נ"א חמשה)
ראשי הרים. ואשאל לו מה שמם ויען ויאמר לי לבנון הר המוריה
ותבור וכרמל וחרמון:

ואלו הם העשרה מלכים אשר יקומו על האומות כ"ז שנים
האחד סליקום מאספיא. השני ארטמוס (נ"א ארטימוס) ממדינת
הים. ג׳ קילוס (נ"א טלים) מגיתא. ד׳ פלואוס (נ"א פאולס) מגליא.
ה׳ רומטרוס ממורטיא. ו׳ מקלנוס מזלטיא (נ"א מורקולוס מאטליא).
ז׳ הוא ארכטונים מאדמים (נ"א אכטונוס מרודמא). שמיני
מכפליסנים (נ"א אפעלסטוס) מארם נהרים. ט׳ פרוס מפרסי (נ"א
שירון מפרס). י׳ ארמילוס בן שפון (נ"א מוסיף וזה סימן דמות
ארמילוס שער ראשו כזהב וכבול וידיו עד עקבי רגליו וזה עינו
זרת בן עין לעין ועיניו עקומות ושני קדקדין לו וכל רואיו יראו
ממנו ועשרה מלכים שיבראו עמו יקומו על האומות). מיד אחריו
והיתה לה׳ המלוכה. ועינינו תראנה הקריה הנסוכה אשר בגלות
נמשכה בחטאנו עד הנה התוחלת נמשכה (נ"א מיד והיתה לה׳
המלוכה במהרה בימינו):

סליק ספר זרובבל:

אותות המשיח:

האות הראשון עתיד הקב"ה להעמיד שלשה מלכים וכופרים ברעתם ומשקרים ומראים עצמם לבני אדם שהם עובדים להכ"ה ואינם עובדים ומתעים ומבלבלים כל הבריות וכופרי' אומות העולם בדיניהם ואף פושעי ישראל המתיאשים מן הגאולה כופרים בהקב"ה ועוזבים את יראתו ועל אותו הדור נאמר ותהי האמת נעדרת ומהו נעדרת שבעלי האמת נעשו עדרים והולכים ובורחים ומתחבאים במערות ובמחילות עפר ונאספים כל גבורי הדור ובטלו אנשי אמנה ונגנזין שערי חכמה והעולם עומד משונה ובאותו זמן אין מלך ולא נשיא בישרא' שנאמר כי ימים רבים ישבו ישראל אין מלך ואין שר אין זבח ואין מצבה וגו'. ולא ראשי ישיבות וגאון יעקב לא רועים נאמנים ולא חסידים ובעלי השם וננעלי' דלתי שחקים ונסגרים שערי פרנסה וכלכלה. ובזמן שמשיח יתגלה בגבורתו דור הולך ונופל בחייו מפני גזרות קשות ומשונות ומבוהלו' שגוזרי' שלשה מלכים הללו. ועוד שגוזרים לכפור במקרש בה' ובתורה והקב"ה גזר שתמלוך מלכות הרשעה ט' חדשים מכיפה לכיפה שנאמ' לכן יתנם עד עת יולדה ואין לכן אלא שבועה שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי. וגוזרים גזרו' קשות וכופלים מס על ישרא' על אחד עשר מי שהיה נותן עשרה נותן מאה וכל מי שהיה נותן שמונה נותן שמונים וכל מי שאין לו חותכין ראשו. וכל אלו תשעה חדשים מתחדשות גזרות אחר גזרות זו קשה מזו. ויוצאים בני אדם מסוף העולם שהם מכוערים ביותר וכל מי שרואה אותם מת מפחדם ואינם צריכים לעשות מלחמה אלא מפחדם ממיתים הכל וכל אחד ואחד יש לו שני קדקדים ושבעה עינים והם דולקים כאש וקלים

בהליכתם כצבאים. באותה שעה צועקים ישראל ואומרים ווי ווי וקטנים מישראל מתבעתים והולכים ונטמנים כל אחד ואחד תחת אביו ותחת אמו ואומרים ווי ווי אבא מה נעשה ואבותיהם משיבים להם עתה אנחנו סמוכים לגאולתן של ישראל:

האות השני מביא הקדוש ברוך הוא חום בעולם מחמתה של חמה עם שחפת וקדחת ורבים חלאים רעים ודבר ומגפה וממיתים מאומות העולם אלף אלפים בכל יום וכל רשעים שבישרא' מתים עד שיבכו אומות העולם ויצעקו אוי לנו אנה נלך ואנה נברח וחופרים כל אחד קברו בחייו ושואלין את נפשם למות. ומתחבאים בצחיחין ובצריחין וחיוחין כדי לצנן את עצמם ובאים במערות ובמחילות עפר. ואם תאמר איך ינצלו הצדיקים מחום החמה הקב"ה יעשה להם רפואה באותו חום שנאמר וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה. ועל אותו עדות נבא בלעם הרשע אוי מי יחיה משומו אל:

האות השלישי הקדוש ברוך הוא מוריד טל של דם ויראה לאומות העולם כמו מים וישתו ממנו וימותו ואף רשעי ישראל המתיאשים מן הגאולה ישתו ממנו וימותו וצדיקי' המחזיקי' באמונתו של הקדוש ברוך הוא אינם נזוקים כלל שנאמר והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע. ויהיה כל העולם דם כל אותם השלשה ימים שנאמר בהושע ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן:

האות הרביעי הקדוש ברוך הוא מוריד טל של רפואה לרפאות הדם וישתו ממנה הבינוניים ויתרפאו מחלים שנאמר אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון:

האות החמישי הקדוש ברוך הוא מחזיר את השמש לחשך שלשי' יום שנאמר השמש יהפך לחשך והירח לדם. אחר שלשים יום הקדוש ברוך הוא מחזירו לקדמותו שנאמר ואספו אסיפת אסיר על בור וסוגרו על מסגר ומרוב ימים יפקדו. ומתפחדים אומות העולם ומתביישים ויודעים שבשביל ישראל כל האותות האלו ורבים מהם מתיהדי' בסתר שנאמר משמרים הבלי שוא חסדם יעזובו:

האות הששי ממליך הקדוש ברוך הוא אדום הרשעה על כל העולם כמו שאמרנו למעלה. ויקם מלך אחר ברומי וימלוך על כל העולם תשעה חדשים ויחריב מדינות רבות. ויחר אפו על ישרא' וישליך עליהם מס גדול. ויהיו ישראל באותה שעה בצרה גדולה

מרוב הגזירות והמהומות שמתחדשות עליהם בכל יום וישראל מתמעטין וכלין באותו זמן ואין עוזר לישראל ועל אותו זמן נתנבא ישעיה ואמר וירא כי אין איש וישתומם וגומר. לסוף תשעה חדשים יגלה משיח בן יוסף ושמו נחמי' בן חושיאל עם שבט אפרים ומנשה ובנימין ומקצת בני גד. ושומעין ישראל שבכל המדינות שבא משיח ה' ומתקבצים אליו מעט מכל מדינה ומכל עיר שנאמר בירמיהו שובו בנים שובבים נאם ה' כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון. ויבא משיח בן יוסף ויתגרה מלחמתו עם מלך אדום וינצח את אדום ויהרוג מהם תילי תילים ויהרוג את מלך אדום ויחריב מדינת רומי ויוציא קצת כלי בי' המקדש שהם גנוזים בבית יוליי"נוס קיסר ויבא לירושלם וישמעו ישראל ויתקבצו אליו. ומלך מצרים ישלים עמו ויהרוג כל אנשי המדינות אשר סביבות ירושלם עד דמשק ואשקלון וישמעו כל אנשי העולם ויפול אימה גדולה עליהם:

האות השביעי הקב"ה בעל נפלאות עושה מופת בעולם. אמרו שיש ברומי אבן של שיש דמות נערה יפה תואר והיא אינה עשויה ביד אדם אלא הקב"ה בראה כן בגבורתו. ובאין רשעי אומות העולם בני בליעל ומחממין אותה ושוכבים אצלה והקדוש ב"ה משמר טפתן בתוך האבן ובורא בה בריה ויוצר בה ולד והיא מתבקעת ויוצא ממנה דמות אדם ושמו ארמי"לוס. השטן זה שהאומות קורין אותו אנטיקרי"שטו ארכו שתים עשרה אמה ורחבו שתים עשרה ובין שתי עיניו זרת והן עמוקות אדומות ושער ראשו כצבע זהב. פעמי רגליו ירוקין ושתי קדקדין יש לו. ויבא אצל אדום הרשעה ויאמר להם משיח אני אני אלהיכם מיד מאמינים בו וממליכים אותו עליהם ומתחברים בו כל בני עשו ובאים אצלו והולך וכובש כל המדינות ואומר לבני עשו הביאו לי תורתי שנתתי לכם. ומביאים לו תפלותם ואומר להם אמת היא שנתתי לכם ואומר לאומות העולם האמינו בי כי אני משיחכם מיד מאמינים בו. באותה שעה משגר לנחמיה בן חושיאל ולכל ישראל ואומר להם הביאו לי תורתכ' והעידו לי שאני אלוה מיד מתפחדין ויתמהו. באותה שעה יקום נחמיה בן חושיאל ושלשים אלף גבורים מגבורי בני אפרים ויקחו ספר תורה וקורין לפניו אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. ויאמר להם אין בתורתכם זו כלום אלא בואו והעידו לי שאני אלוה כדרך שעשו כל האומות. מיד יעמוד

כנגדו נחמיה ויאמר לעבדיו תפשוהו וכפתוהו. מיד יקום נחמיה בן חושיא ושלשים אלף שעמו ויעשו עמו מלחמה ויהרגו ממנו מאתים אלף. מיד יחרה אפו של ארמי"לוס הרשע ויקבוץ כל חילי אומות העולם לעמק החרוץ וילחם עם ישראל ויהרגו ממנו חילי חילים וינגפו מישראל מעט ויהרג משיח ה' ובאים מלאכי השרת ונוטלים אותו ומטמינים אותו עם אבות העולם. מיד ימס לבם של ישראל ויתש כחם וארמי"לוס הרשע לא ידע שמת משיח שאם יודע לא היה משאיר מישראל שריד ופליט. באותה שעה כל אומות העולם טורדין את ישראל ממדינותיהם ואינם מניחים אותם לדור עמהם במדינותיהם ואומרים ראיתם את העם בזוי ושפל שמרדו עלינו והמליכו מלך ותהי צרה לישראל שלא היתה כמותה מימות העולם עד אותו זמן. ובאותה שעה יעמוד מיכאל לברר את הרשעים מישראל שנאמר ובעת ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול העומד על בני עמך והיתה צרה אשר לא נהיתה וגומר. מיד יברחו כל ישרא במדברות וכל מי שלבו מסופק בדינו חוזר על האומות העולם ואומרי' זו הגאולה שאנו מחכי' לה שהמשיח נהרג. וכל מי שאינו מצפה לגאולה מתבייש ממנה וחוזר על אומות העולם. באותה שעה הקב"ה בוחן את ישראל וצורפן ככסף וכזהב. שנאמר בזכריה והבאתי את השלישי' באש וצרפתים כצרוף הכסף וכתיב ביחזקאל וברותי מכם הפושעים בי וגו'. ובדניא כתיב יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים והרשיעו רשעים וגו' ויהיו כל שארית ישראל והקדושים והטהורים במדבר יהודה חמשה וארבעים יום ויהיו רועים ואוכלים מלוחים ועלה שיח קוטפי'. ובהם מתקיי' מה שנאמר בהושע לכן הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדברה ודברתי על לבה. ומנין שחמשה וארבעים יום הם שנאמר ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ משומ' אלף ומאתי' ותשעי'. וכתיב אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשי' וחמשה. נמצא בין אלו לאלו חמשה וארבעים יום. באותה שעה ימותו כל רשעי ישרא שאינם ראוים לראות הגאולה. ויבא ארמי"לוס וילח' במצרי' וילכדה שנאמר וארץ מצרי' לא תהיה לפלטה ויחזור פניו לירושלם להחריבה פעם שניה שנאמר ויטע אהלי אפדנו בין ימים להר צבי קדש ובא עד קצו ואין עוזר לו:

האות השמיני יעמוד מיכאל ויתקע בשופר שלשה פעמים שנא' והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדי' וגומר וכתיב וה' אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן. תקיעה ראשונה יגלה

משיח בן דוד ואליהו הנביא לאותן הצדיקים הברורים מישראל שנסו למדב׳ יהודה לסוף מ״ה ימי׳ ישיבו את לבם ויחזיקו את ידיה׳ הרפות וברכיה׳ הכושלות יאמצו. וישמעו כל ישראל הנשארי׳ בכל העולם את קול השופר וידעו כי פקד ה׳ אותם וכי באה הגאול׳ השלמה ויתקבצו ויבאו שנאמר ובאו האובדים בארץ אשור וגומר ומאותו קול יפול פחד ורתת על אומות העולם ויפלו עליה׳ חלאי׳ רעים. וישראל מתאזרי׳ לצאת ויבא משיח בן דוד ואליהו הנביא עם הצדיקים ששבו ממדבר יהודה ועם כל ישראל הנקבצי׳ ויבא לירושלים ויעלה במעלות בית הנשאר׳ וישב שם וישמע ארמי״לוס שעמד מלך לישראל ויאמר עד אנה האומה הבזויה והשפלה הזאת עושין בן מיד יקבוץ כל חיילי אומות העולם ויבא להלחם עם משיח ה׳ ואז הקב״ה אינו מצריכו למלחמה אלא אומר לו שב לימיני והוא אומר לישראל התיצבו וראו את ישועת ה׳ אשר יעשה לכם היום מיד הקב״ה נלחם בהם שנאמר ויצא ה׳ ונלחם בגוים ההם ביום הלחמו ביום קרב. והקב״ה מוריד אש ונפרית מן השמים שנאמר ונשפטתי אתו בדבר וברד וגש׳ שוטף ואבני אלגביש וגו׳. מיד ארמי״לוס הרשע ימות הוא וכל חילו ואדום הרשעה שהחריבו בית אלהינו והגלונו מארצנו. ובאותה שעה יעשו בה׳ ישרא׳ נקמות גדולות שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וגומר:

האות התשיעי יתקע מיכאל תקיעה גדולה ויבקעו מחילות המתי׳ בירושלם ויחיה אותם הקדוש ב״ה וילך משיח בן דוד ואליהו הנביא ויחיו משיח בן יוסף הנאסף בשערי ירושלם וישלחו את משיח בן דוד בשביל שארית ישראל הפזורים בכל הארצות. מיד כל מלכי אומות העולם נושאים אותם על כתפותיהם ומביאים אותם לה׳ וגו׳:

האות העשירי תוקע מיכאל תקיעה גדולה ויוציא הקדוש ברוך הוא מנהר גוזן ומחלח וחבור ומערי מדי כל השבטים ויבאו עם בני משה באין מספר ובאין שיעור. כגן עדן הארץ לפניהם ואחריהם תלהט להבה ולא ישאירו מחיה לאומות העולם ובשעה שיצאו השבטים ענני כבוד יקיפו אותם והקב״ה הולך לפניהם שנאמר ועלה הפורץ לפניהם והקב״ה יפתח להם מעינות של עץ חיים וישקה אותם בדרך שנאמר בישעיה אפתח על שפיים נהרות ובתוך בקעות מעינות אשים מדבר לאגם מים וציה למוצאי מים. וכתיב

לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמש וגומר. הקב"ה יזכנו לראות את הגאולה מהרה ויזכנו לראות בית הבחירה. ויקיים בנו מקרא שכתוב הנני שב את שבות אהלי יעקב ומשכנותיו ארחם ונבנתה עיר על תלה וארמון על משפטו ישב ויקיים עלינו כל נחמותיו וכל הבטחותיו שנאמר על ידי נביאיו וכתיב בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהלה:

תמו אותות המשיח:

מדרש אלה אזכרה:

כשברא הקב"ה ית' את האילנות היו מתגאים בקומתן ומגביהין עצמן למעלה למעלה. וכיון שברא הקב"ה ית' את הברזל היו משפילין עצמן ואמרו אוי לנו שכבר ברא הקב"ה אותו דבר שיכרות אותנו. כך אחר חורבן הבית היו פריצי הדור מתגאים ואמרו מה הפסדנו בזה שנחרב הבית הרי יש בינינו תלמידי חכמים שמדריכין את העולם בתורתו ובמצותו. מיד נתן הקב"ה בלב הקיסר של רומי ללמוד תורת משה מפי חכמים וזקנים. והתחיל בספר בראשית והיה לומד עד שהגיע לואלה המשפטים. וכיון שהגיע לפסוק וגונב איש ומכרו וגו' מיד צוה למלאות פלטירו מנעלים ושלח לקרוא לעשרה חכמי ישראל ובאו לפניו והושיבן בקתדראות של זהב. אמר להן עמוק הדין יש לי לשאול מכם ואל תאמרו לי כי אם הדין ואת האמת והמשפט. אמרו לו אמור. אמר להם ומי שגנב איש מאחיו של בני ישראל והתעמר בו ומכרו מה דינו? אמרו לו התורה אמרה מות יומת. ענה ואמר להם א"כ אתם חייבים מיתה. אמרו לו אמור למה. אמר להם על מכירת יוסף שמכרוהו אחיו. ואם הם היו בחיים הייתי דן אותם ועתה שאינם חיים אתם תשאו עון אבותיכם. אמרו לו תן לנו זמן ג' ימים אם נמצא זכות על עצמנו מוטב ואם לא עשה מה שתחפץ. ונתרצה להם לדבר זה. יצאו מלפניו וחילו את פני ר' ישמעאל כ"ג שיזכיר השם הגדול ויעלה לרקיע ויחקור אם נגזרה גזירה מאת הש"י. וטיהר ר' ישמעאל את עצמו בטבילה ובקדושין ונתעטף בטלית ובתפילין והזכיר השם המפורש בפירושו. מיד נשאו הרוח והביאו למעלה עד ברקיע הששי ופגע בו גבריאל המלאך. ואמר לו אתה

הוא ישמעאל שקונך משתבח בך בכל יום שיש לו עבד בארץ שדומה לקלסתר פניו. אמר לו אני הוא. אמר לו למה עלית בכאן. אמר לו לפי שמלכות הרשעה גזרה גזירה עלינו לאבד ממנו עשרה חכמי ישראל ועליתי לידע הגזירה אם היא מאת הקב"ה. אמר לו גבריאל אם גזירה היא לא חתומה תוכל לבטלה? אמר לו הן. אמר לו במה. א"ל בשם י"ת. מיד ענה גבריאל ואמר אשריכם בני אברהם יצחק ויעקב שגילה הקב"ה לכם מה שלא גילה למלאכי השרת:

אמרו עליו על ר' ישמעאל כהן גדול שהי' משבעה יפים שהיו בעולם והי' פניו דומה למלאך ה' צבאות. כיון שכלו רוב ימיו של ר' יוסי אביו אמרה לו אשתו אדוני אישי מה זה שאני רואה הרבה בני אדם שמצליחין בזרעם ואנו לא הצלחנו בבנים כי אין לנו יורש בן או בת. אמר ר' יוסי דבר זה גורם להם לפי שמשמרין עצמן (צ"ל נשיהן) כשיוצאין מבית הטבילה אם פגע בהן דבר שאינו הגון הן חוזרות לטבילה וטובלות פעם שנית ולפיכך הם מצליחים בזרעם. אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הרי אני מקבלת עלי להיות נזהר באותן הדברים. וכיון שהלכה לטבילה ויצאה מבית הטבילה פגע בה כלב אחד חזרה וטבלה פעם שני' פגע בה (גמל) חזרה וטבלה עד שמוני' פעמים. אמר הקב"ה לגבריאל הרבה נצטערת הצדקת לך והראה לה כדמות בעלה. מיד יצא גבריאל והלך וישב בפתח בית הטבילה והיה נדמה לה כדמות ר' יוסי בעלה ותופסה והוליכה לביתה. ואותו הלילה נתעברה מר' ישמעאל ונעשה יפה תואר ויפה מראה כדמות גבריאל ולכך נתדווג לו גבריאל כשעלה ברקיע. אמר לו גבריאל ישמעאל בני חי נפשך שכך שמעתי מאחורי הפרגוד שעשרה חכמי ישראל נמסרו להריגה ביד מלכות הרשעה. אמר לו ר' ישמעאל למה. א"ל על מכירת יוסף שמכרוהו אחיו. שמדת הדין מקטרגת בכל יום לפני כסא הכבוד ואומרת כלום כתבת בתורתך אות אחת לבטלה. הרי השבטים שמכרוהו את יוסף ולא פרעת עדיין מהם או מזרעם. לפיכך נגזרה גזירה על עשרה חכמי ישראל למסרם להריגה ביד מלכות הרשעה. אמר לו ר' ישמעאל עד עתה לא מצא הקב"ה פריעה במכירתו אלא בנו. אמר לו גבריאל חי נפשך ישמעאל בני שמיום שמכרוהו השבטים את יוסף לא מצא הקב"ה בדור אחד עשרה צדיקים וחסידים כמו השבטים לפיכך הקב"ה פורע מכם אבל לך האמת.

כיון שראה סמאל הרשע שביקש הקב"ה לחתום את החתימה למסור עשרה צדיקים ביד מלכות הרשעה שמח שמחה גדולה והי' מתפאר לומר נצחתי את מיכאל השר. מיד חרה אפו של הקב"ה על סמאל הרשע ואמר לו אי סמאל אם רצונך לפטור עשרה חכמי ישראל מהריגה או תקבל עליך צרעת לעולם הבא. אחד משנים תקבל. א"ל סמאל הרשע לא אפטור עשרה צדיקים מהריגה אקבל עלי גזירתך כאשר דברת. מיד חרה אפו של הקב"ה על סמאל ולא הספיק את דבריו עד שקרא הקב"ה מטטרון הסופר הגדול השר ואמר לו כתוב וחתום ששה חדשים שלמים נגע צרעת שאת וספחת ובהרת וירקון ושחין רע על אדום הרשעה וגפרית ואש על האדם ועל הבהמה ועל הכסף ועל הזהב ועל כל אשר להם עד שיאמר איש לחבירו הא לך רומי וכל אשר בה בפשוט וחבירו משיב אין לי חפץ בהם כי אין לי הנאה מהם. וכששמע ר' ישמעאל כך מיד נתקררה דעתו והי' מהלך ברקיע אנה ואנה והי' רואה מזבח סמוך לכסא הכבוד. אמר לגבריאל מה זה. אמר מזבח הוא. אמר לו ומה אתם מקריבים עליו בכל יום. וכי פרים ואשים למעלה? אמר לו נפשות של צדיקים אנו מקריבים עליו בכל יום. אמר לו מי מקריב אותם? אמר לו מיכאל השר הגדול. מיד ירד ר' ישמעאל והגיע לארץ והגיד לחביריו שכבר נגזרה גזירה ונכתב ונחתם והיו. מתאוננים בימין על שנגזרה גזירה עליהם קשה כזאת ושמחים בשמאל על ששקלן הקב"ה בצדקות ובחסידות נגד השבטים. והיו יושבין זוגות זוגות

ר' ישמעאל ור' שמעון ב"ג: ר' עקיבא ור' חנינא בן תרדיון: ר' אליעזר בן שמוע ור' ישיבב הסופר: ר' חנינא בן חכינאי ור' יודא בן בבא: רבי חוצפית המתורגמן ור' יודא בן דמא:

נכנס הקיסר וכל גדולי רומי אחריו. אמר להם מי יהרג תחלה. ענה ר' שמעון ב"ג אני נשיא בן נשיא מזרעו של דוד מלך ישרא' ע"ה אני איהרג תחילה. ענה ר' ישמעאל כ"ג ואמר אני כ"ג בן כ"ג מזרעו של אהרן הכהן אני איהרג תחלה ואל אראה במיתת חבירי. אמר הקיסר זה אמר אני איהרג תחלה וזה אמ' אני איהרג תחלה א"כ הפילו גורלות ביניכם. ויפול הגורל על רשב"ג וצוה הקיסר לחתוך את ראשו תחלה והכוהו. ונטלו אחר

כך את ר׳ ישמעאל כ״ג בין יריכיו וצוח עליו במר נפש ואמר אי תורה ואי שכרה. הלשון שהי׳ מבארת התורה בשבעים לשונות איך עתה לוחכת את העפר. והי׳ מתאונן ובוכה על רשב״ג. אמר לו הקיסר מה זה ומה זה אתה זקן שאתה בוכה על חבירך היה לך לבכות על עצמך. א״ל ר׳ ישמעאל אני בוכה על עצמי שחבירי גדול ממני בתורה ובחכמה ועל שקדמני בישיבה של מעלה אני בוכה:

עוד שהוא מדבר ומתאונן ובוכה ומקונן נשקפה בתו של הקיסר בעד החלון וראתה יפיו של ר׳ ישמעאל כ״ג ונכמרו רחמי׳ עליו ושלחה לאביה ליתן שאלה ובקשה אחת. ושלח לה הקיסר בתי כל אשר תאמר אעשה חוץ מר׳ ישמעאל וחביריו. שלחה לו אבקש ממך להחיות את נפשו. שלח לה כבר נשבעתי. שלחה לו אבקש לך א״כ שתצוה להפשיט את עור פניו כדי להסתכל במקום מראה. מיד צוה להפשיט את עור פניו. וכיון שהגיע למקום תפילין צעק צעקה גדולה ומרה ונזדעזעה שמים וארץ. צעק פעם שני׳ ונזדעזעה כסא כבוד. אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה צדיק כזה שהראית לו כל גנזי העולם עליונים ורזי תחתונים יהרג במיתה משונה מזה הרשע. זו תורה זו שכרה! אמר להם הניחו לו שתעמוד זכותו לדורות שלאחריו. אמר הקב״ה מה אעשה לבני גזירה היא ואין מי שיפיר. יצתה בת קול ואמרה אם אשמע קול אחר אהפוך את כל העולם לתוהו ובוהו. וכששמע ר׳ ישמעאל כך שתק. א״ל הקיסר עד עתה לא בכית ולא צעקת ועתה אתה צועק. א״ל לא על נשמתי אני צועק אלא על מצות תפילין שהולכין ממני. א״ל הקיסר עדיין אתה בוטח באלקיך. א״ל הן יקטלני ולו איחל. מיד יצתה נשמתו של ר׳ ישמעאל:

ואחריו הוציאו ר׳ עקיבא בן יוסף דורש כתרי אותיות ומגלה פנים בתורה כמו שנמסרו למשה מסיני. וכשהוציאוהו להריגה בא מכתב לקיסר שמלך ערביא מתפשט בארצו. נחץ ללכת וצוה לחבוש את ר׳ עקיבא בבית האסורין עד שישוב מן המלחמה. וכשבא מן המלחמה צוה להוציאו. וסורקין את בשרו במסרקות ברזל וכל סריקה וסריקה שהיו סורקין הי׳ אומר ר׳ עקיבא צדיק הוא ה׳ הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא. יצתה בת קול ואמר׳ אשריך ר׳ עקיבא שהיית צדיק

וישר ויצתה נשמתך בצדיק וישר. וכשנפטר בא אלי' הנביא זכור לטוב ונטלו על כתיפו ונשאו חמשה פרסאות ופגע בו ר' יהושע הגרסי א"ל וכי אינך כהן. א"ל גופן של צדיקים אינו מטמא. והלך עמו יהושע הגרסי עד שהגיע למערה אחת מאוד יפה וכיון שנכנסו שם מצאו שם מטה יפה ונר דולק. נטלו אלי' ז"ל דרך מראשותיו ור' יהושע דרך מרגלותיו והשכיבוהו על אותו מטה והי' מלאכי השרת בוכים עליו שלשה ימים ושלשה לילות ואחר כך קברוהו באותה מערה וביום של מחרתו נטלו אלי' ז"ל והביאו בישיבה של מעלה לדרוש בכתרי אותיות בישיבה של מעלה והיו מתקבצות כל הנשמות של צדיקים וחסידים לשמוע מדרשות:

ואחריו הוציאו ר' חנינא בן תרדיון. אמרו עליו על ר' חנינא בן תרדיון שהי' נעים בפני הקב"ה ואדם ומעולם לא עלה קללת חבירו על מטתו (צ"ל שפתו). וכשצוה הקיסר ברומי שלא ללמוד תורה מה עשה ר' חנינא בן תרדיון עמד והקהיל קהילות ברבים וישב לו בשוקי של רומי והי' לומד ועוסק ודורש בתורה. וצוה הקיסר לכרכו בספר תורה ולשרפו. נטלו הקוסטינר וכרכו בספר תורה והצית את האור ונטל ספוגין של צמר ושריין במים ונתן על לבו כדי שלא תצא נשמתו במהרה. והי' בתו עומדת ואומרת אוי לי אבא שראיתיך בכך. והוא משיב ואמר לה טוב לי בתי שראיתני בכך. ותלמידיו היו עומדין עליו ואומרין רבינו מה אתה רואה. אמר להם אני רואה גוילין נשרפין ואותיות פורחות והתחיל לבכות. אמרו לו תלמידיו מפני מה אתה בוכה. אמר להם אם אני לבדי נשרף לא הי' הדבר קשה לי ועכשיו אני נשרף וספר תורה עמי. אמר לו הקוסטינר ר' אם אני מסתלק את הספוגין של צמר מעל לבך כדי שתצא נשמתך מהרה מכיאני אתה לחיי עולם הבא? א"ל הן. אמר לו השבעה לי. נשבע לו. מיד כשנשבע לו הרבה הקוסטינר את השלהבת ונטל הספוגין ויצתה נשמתו. ואף הקוסטינר השליך עצמו באש ונשרף. יצתה בת קול ואומרת ר' חנינא בן תרדיון והקוסטינר מזומנים לחיי עולם הבא. על זה בוכה ר' ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת כגון זה הקוסטינר ויש אדם שעובד כל ימי חייו ומפסיד את שכרו בשעה אחת כגון יוחנן כהן גדול ששמש שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי:

ואחרין הוציאו ר׳ יודא בן בבא שלא טעם שינה אלא כשינת סוס מח״י שנה עד פ׳ שנים. ואותו היום שהוציאוהו ליהרג ערב שבת הי׳ והוציאוהו ליהרג מט׳ שעות ולמעלה והתחיל מבקש מהם בחייכם המתינו לי מעט עד שאקיים מצוה אחת שצוה הקב״ה עלי. א״ל עדיין אתה בוטח באלקיך. א״ל הן. א״ל וכי עדיין יש כח באלקים שאתה בוטח עליו. א״ל גדול ארוני ומהולל מאד ולגדלתו אין חקר. א״ל אם יש בו כח למה לא הציל אותך ואת חביריך מיד מלכות. א״ל אנו חייבים מיתה למלך גדול ונורא והוא מסר אותנו ביד מלך כדי לתבוע את דמינו מידו. באו והגידו למלך את דבריו. שלח המלך אליו ואמר לו אמת שהגידו לי ממך או לאו. א״ל אמת הוא. א״ל הקיסר כמה עזי פנים אתם שעל פתח מיתה אתם עומדים ועדיין עזים אתם. א״ל ר׳ יודא אוי לך קיסר רשע בן רשע הלוא ראה חרבן ביתו והריגת חסידיו וצדיקיו ולא עשה קנאה להנקם מיד. אמרו לי׳ תלמידיו רבינו הי׳ לך להחניף אותו. אמר להם וכי לא למדתם שכל המחניף לרשע סופו נפל לידו. א״ל בחייך קיסר המתין לי עד שאקיים מצוה אחת ושבת שמרה והוא עולם הבא. א״ל לוה שמעתי לעשות שאלתך. מיד התחיל בקידוש היום ויכלו השמים והארץ והי׳ אומר בנעימות ובקול רם והי׳ תמיהים כל העומדים עליו. וכיון שהגיע עד ברא אלקים לעשות לא הניחוהו לגמור וצוה הקיסר להרגו והרגוהו ויצתה נשמתו באלקים. יצתה בת קול ואומ׳ אשריך ר׳ יודא שהיית דומה למלאך ויצתה נשמתך באלקים. וצוה וחתכוהו איברים איברים והשליכוהו לכלבים ולא הוספד ולא הוקבר:

ואחרין הוציאו ר׳ יודא בן דמא. אותו היום ערב שבועות הי׳. א״ל ר׳ יודא לקיסר חייך המתין לי מעט עד שאקיים מצות עצרת ואקדשו כדי לשבח הקב״ה שנתן לנו התורה. א״ל הקיסר עדיין אתה בוטח בתורה ובאלקים שנתנה. א״ל הן. א״ל קיסר מה שכרה של תורתך. א״ל עלי׳ אמר דוד ע״ה ומה רב טובך אשר צפנת ליראיך. א״ל הקיסר אין שוטים בעולם כמו אתם סוברים שיש עולם אחר. א״ל אין שוטים בעולם כמו אתם כופרי׳ באלקים חיים ואוי לך אוי לבושתך ואוי לחרפתך כשתראה אותנו עם השם באור החיים ואתה תשוב בשאול תחתיות במדרגה התחתונה. מיד חרה אפו של הקיסר עליו וצוה לקשרו בשערות ראשו בזנב הסוס וצוה למשכו בכל רוחב של רומי ואחר כך צוה וחתכוהו איברים.

ובא אלי' ז"ל ולקח האיברים וקברן במערה אחת הסמוכה לנהר היורד לפני רומי ושמעו כל רומיים קול נהי ובכי כל שלשים יום בתוך אותה מערה ובאו והגידו לקיסר. אמר להם אם הי' העולם נהפך לתוהו ובוהו לא אשקוט עד שאמלא רצוני באותן עשרה זקנים כאשר נשבעתי. והי' שם אחד מחכמי רומי ואמר לקיסר אדוני קיסר דע כי הסכלת בזה ושגית הרבה מאד ששלחת יד בעם ה' בלי חנינה. דע כי תהי' לך מרה באחרונה שהרי כתיב בתורת היהודים אל רחום וחנון ארך אפים. ועוד כתיב בתורתם ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו. כששמע הקיסר כך חרה אפו על אותו זקן וצוה לחנקו. כששמע הזקן כך מיהר ומל את עצמו מיד, כשנחנק לא נמצא ולא נודע אנה. ויחרד הקיסר חרדה גדולה ולא שב אפו בכל זאת ועוד ידו נטויה:

ואחריו הוציאו את ר' חוצפית המתורגמן. אמרו עליו על ר' חוצפית המתורגמן שהי' בן מאה ושלשים שנה כשהוציאוהו ליהרג והי' יפה תואר ויפה מראה והי' דומה למלאך ה' צבאות. באו והגידו למלך את יפיו ואת שיבתו ואמרו לו בחייך אדוני תרחם על הזקן הזה. אמר הקיסר לר' חוצפית כמה שנים אתה א"ל מאה ושלשים שנה לבד מיום אחד ובקשתי ממך שתמתין לי עד שתתמלא יומי. אמר לי' הקיסר מה לך שתמות היום או למחר. אמר לי' כדי שאקיים עוד שתי מצות. אמר לי' מה מצוה עתה רוצה לעשות. אמר לי' לקרא קריאת שמע ערבית ושחרית להמליך עלי את שם הגדול והנורא המיוחד. אמר לי' הקיסר עזי פנים ועזי נפש עד מתי אתם בוטחים באלקיכם שאין בו כח להציל אתכם מידי שהרי אבותי חרבו את ביתו ואת נבלת עבדיו נתנו סביבות ירושלים ואין קובר ועתה אלקיך זקן הוא ואין לו כח להציל עוד. שאלו הי' בו כח הי' נוקם נקמתו ונקמת עמו ונקמת ביתו כמו שעשה מפרעה ומסיסרא ומכל מלכי כנען. וכששמע ר' חוצפית כך בכה בכי גדול ואחז בבגדיו ויקרעם על גדוף השם ית' ועל חרפתו ואמר לקיסר אוי לך קיסר מה תעשה ליום אחרון כשפוקד הש"י על רומי ועל אלקיכם. אמר המלך עד מתי אתווכח עם זה וצוה להרגו ויסקלוהו ותלוהו. ואז באו שריו וחכמיו וחלו פניו לקברו כי חמלו על שיבתו. ויאמר המלך לקבור אותו. ויבאו תלמידיו ויקברוהו ויספדוהו הספד גדול וכבד מאד:

ואחריו הוציאו את ר׳ חנינא בן חכינאי. ואותו היום ערב שבת הי׳ וכל ימיו הי׳ יושב בתענית מבן שנים עשר שנים עד תשעים שנים וחמש. אמרו לו תלמידיו רבי רצונך שתטעום כלום קודם שתיהרג. אמר להם עד עתה התעניתי ולא אכלתי ולא שתיתי ועתה איני יודע איזה דרך אלך ואתם אומרים לי לאכול ולשתות. התחיל בקדוש היום ויכלו השמים עד ויקדש אותו ולא הניחוהו לגמור עד שהרגוהו. ויצתה בת קול ואומרת אשריך ר׳ חנינא בן חכינאי שהיית קדוש ויצתה נשמתך בקדושה בתיבת ויקדש:

ואחריו הוציאו ר׳ ישיבב הסופר. אמרו עליו על ר׳ ישיבב הסופר שהי׳ בן תשעים שנה אותו היום שהוציאוהו ליהרג. כיון שהוציאו אותו באו תלמידיו ואמרו לו רבינו תורה מה תהא עלינו. אמר להם בני עתידה תורה להשתכח מישראל לפי שאומה הרשעה העיזה פני׳ והערימה סוד לאבד מרגלותינו ממנו והלוואי שהייתי כפרה על הדור. אבל אני רואה שאין לך רחוב ורחוב שברומי שאין בה חלל חרב שעתידה אומה הרשעה לשפוך דם נקי מישראל. אמרו לו רבינו ומה תהא עלינו. אמר להם החזיקו איש ברעהו ואהבו שלום ומשפט אולי יש תקוה. אמר לי׳ קיסר זקן בן כמה שנים אתה. אמר לי׳ היום בן תשעים שנה אנכי ועד לא יצאתי ממעי אמי הי׳ גזירה מאת הקב״ה למסור אותי ואת חבירי בידך כדי לתבוע דמינו מידך. אמר לי׳ וכי יש עולם שני. אמר לי׳ הן. ואתה אוי ואוי לבושתך כשיפרע דם חסידיו מידך. אמר הקיסר מהרו להרגו גם זה ואראה כח וגבורתו של אלקי זה ומה יעשה לי בעולם שני. צוה עליו ושרפוהו:

ואחריו הוציאו ר׳ אלעזר בן שמוע. אותו יום אמרו עליו על ר׳ אלעזר בן שמוע שהי׳ מאה וחמש שנים ומקטנותו עד סוף ימיו לא שמע אדם שהוציא תפלות מפיו ולא נתקוטט עם חביריו בין בדבור בין במעשה והי׳ עניו ושפל רוח וישב בתענית שמונים שנה. ואותו היום שנהרג יום כפורים הי׳ ובאו תלמידיו לפניו ואמרו לו רבינו מה אתה רואה. אמר להם אני רואה ר׳ יודא בן בבא שמשיאים את מטתו ואת מטת ר׳ עקיבא בן יוסף סמוכה אצלו והם מתווכחים בדבר הלכה יחד זה עם זה. אמרו לו ומי מכריע ביניהם. אמר להם ר׳ ישמעאל כ״ג. אמרו לו מי מנצח. אמר להם ר׳ עקיבא על שטרח בכל כחו בתורה. אמר להם בני

רואה אני עוד שנשמת כל צדיק וצדיק מטהרת את עצמה במי השילוח כדי ליכנס היום בטהרה בישיבה של מעלה לשמוע את דרשות ר׳ עקיבא בן יוסף שידרש להם מעניינו של יום וכל מלאך ומלאך מביא קתדראות של זהב לכל צדיק וצדיק לישב עליו בטהרה. צוה הקיסר להרגו. ויצאה בת קול ואומרת אשריך ר׳ אלעזר בן שמוע שהיית טהור ויצאה נשמתך בטהרה:

סליק מדרש אלה אזכרה:

מדרש ברכת יעקב אבינו ע"ה:

ויקרא יעקב אל בניו: לא היה צריך קרא לומר אלא ויקרא עשו למה שהוא גדול. אלא אמר הכתוב כי לא שאול תודך מות יהללך. ומי מודה מי שהוא חי ומשתחוה לחי שנאמר חי חי הוא יודך כמוני היום. א"ר חנינא בנוהג שבעולם עבד אינו עושה דיאתיקי ומי עושה דיאתיקי בן חורין כך עשו בן יעקב גורר מה(?) ואינו עושה דיאתיקי לא מת עשו על מטתו ומי עשה דיאתיקי יעקב שנא' חי חי הוא יודך לפיכך ויקר' יעקב אל בניו. זהו שאמר הכתוב מסיר שפה לנאמנים זה יצחק ויעקב ששניהם בקשו לגלות מסטירין של הקב"ה יצחק קרא לעשו לגלות לו את הקץ וגנזו הקב"ה ממנו שנ' ויקרא את עשו בנו הגדול. ואף יעקב בקש לגלות את הקץ לבניו שנא' האספו ואגידה לכם. למה הדבר דומה לעבד שהאמינו המלך על כל מה שיש לו בא אותו העבד למות קרא לבניו לעשותן בני חורין ולומר להם היכן הוא דיאתיקי שלהן והאוני שלהן. ידע המלך והלך ועמד לו מלמעלה הימנו ראה אותו עבד והפליג את הדבר שהיה מבקש לגלות להם התחיל אומר להם בבקשה מכם עבדי' של מלך אתם היו מכבדי' אותו כדרך שהייתי מכבדו כל ימי. כך יעקב אבינו אמר אקרא לבני להודיע להן אימתי הוא הקץ מיד נגלה עליו הקב"ה ואמר לו לבניך אתה קורא ולי לאו שכן ישעיה אמר ולא אותי קראת יעקב. כיון שראה אותו יעקב התחיל אומר לבניו בבקשה מכם בני היו מכבדין להקב"ה כדרך שכיבדוהו אבותי שנא' האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו. אמרו לו יודעין אנו מה בלבך. שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. כיון ששמע יעקב כן השתחוה שנא' וישתחו ישראל על ראש המטה.

התחיל אומר בלחישה ברוך שם כבוד מלכותו לעול' ועד. אמר לו הקב"ה כבוד אלהים הסתר דבר אין המדורה הללו שלך שנאמר הולך רכיל מגלה סוד וגו'. דבר אחר ויקרא יעקב אל בניו. זהו שאמ' הכתוב אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי. אמר ריב"ל ג' דברים גזרו ב"ד של מטה והסכים הקב"ה מלמעל' ואלו הן. אחד בימי עזרא בשע' שעלו מבבל ביקש הקב"ה להתיר להם את המעשרות. מה עשה הלכו וגזרו על עצמן שהן מעשרין שכן הוא אומ' את ראשית עריסותינו ותרומתינו ופרי כל עץ תירוש ויצהר וגו' מה עשו כתבו בספר וחתמו ונתנו אותו בהיכל. למחר נכנסו ומצאו אותו חתום. ומנין שהסכים הקב"ה עמה' שנ' ובכל זאת אנו כורתים אמנה וכתבים ועל החתום שרינו לוינו וכהנינו. ואחד בימי מרדכי ואסתר שנ' קימו וקבלו היהודים. ומנין שהסכים הקב"ה עמהם וקבלו אין כתיב כאן אלא וקבל היהודי' מכאן שהסכי' הקב"ה עמה'. ואחד בימי יהוש' בשעה שנכנסו ישראל לארץ. אמר להם יהושע והיתה העיר חרם ואין אתה מוצא שאמר לו הקב"ה אלא מעצמו עשאו. ומנין שהסכים הקב"ה על ידו שנ' חטא ישראל וגם עברו את בריתי וגו' מכאן שהסכים הקב"ה עמהן. הוי אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי. מדבר ביעקב בשעה שנכנסו בניו לברכה התחיל מחלק להם פרוקופאו' ומנין שהסכים הקב"ה עמו שכן אתה מוצא בברכה שברך יעקב אבינו את השבטים כך ברכן משה. תדע לך שהוא כן את מוצא ממה שהסכים הקב"ה עמו על כל ברכה וברכה אימתי בשעה שהיה מסתלק מן העולם. הוי ויקרא יעקב אל בניו: ר' פנחס הכהן בר חמא ור' יהודה הלוי בר שלום אומר מהו האספו הטהרו כמה דאת אמר תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף. דבר אחר האספו העשו אסופות אסופות. מה עשו כיון שנכנסו התחיל מקנתרן. ראובן בכורי אתה:

ראובן בכרי אתה. א"ר לוי בר שלום שלא ראה קרי יעקב אביהם פ"ד שנה עד שנולד ראובן: יתר שאת אמר ליה ראוי היה לך ליטול ג' חלקים יתר על אחיך הבכורה והכהונה והמלכות וכשחטא ניתנה הבכורה ליוסף והכהונה ללוי והמלכות ליהודה: פחז כמים. נוטריקון הוא *פחזת *חטאת *זנית. וכי ראובן זנה חס לצדיק אלא כשמתה לאה אמו הביא יעקב בלהה והושיבה על המטה כיון שראה ראובן קינא ועמד והפך את המטה והעלה עליו הכתוב כאלו שכב עמה: אז חללת יצועי עלה. יצועי קלקל ועלה. אמר לו אביו

בני אין לך רפואה עד שיבא מי שכתוב בו ומשה עלה. וכיון שבא משה ועלה ועמד בהר עיבל ומינה שבטו של ראובן תחלה על הקללות ופתח פיו שבטו של ראובן ואמר ארור שוכב עם אשת אביו ידעו כל ישראל שהיה ראובן זכאי ונתרפא ומחל לו הקב"ה:

שמעון ולוי ארור אפם. בשעה שהרגו שכם וחמור וכל אנשי העיר ולא נמלכו באביהן ואירר כעסן שהיה קשה ביותר שנ' ועברתם כי קשתה שככה חמתם ואף שלה' לפיכך אחלקם ביעקב וגו' סופרי' להעמיד משמעון בבתי כנסיות. ותלמידים ומשנים משבט לוי בבתי מדרשות עוסקים בתורה:

יהודה אתה יודוך אחיך. לפי שהודית יודו לך אחיך בעוה"ז ובעה"ב. ולפי ברכתו של יעקב אבינו עמדו ממנו ל' מלכים שנ' אלה תולדת פרץ. ותחשוב דוד ושלמה רחבעם ואביה אסא עד יכניה. וכן לעה"ב ודוד עבדי נשיא להם לעולם. ולפי שזכה יהודה והציל לתמר וב' בניה מן המיתה הציל את יוסף מן המיתה שנ' ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגו'. והציל לפרץ וזרח וכבר נשתלמה צורתן במעי אמן תמר שהיה לה ג' חדשים מעוברת שנ' ויהי כמשלש חדשים. לפיכך הציל הקב"ה מזרעו ארבעה אחד מן הכור ושלשה מן האש. דניאל כנגד יוסף. חנניה מישאל ועזריה כנגד תמר פרץ וזרח שנא' הוציאוה ותשרף. וזכה להקרות גביר באחיו שנא' כי יהודה גביר באחיו. ועוד משבט יהודה יצאה אלישבע בת עמינדב אחות נחשון לו לאשה. ועוד משבט יהודה יצא נחשון בן עמינדב ראש לנשיאים שנ' ויהי המקריב ביום הראשון. ועוד משבט יהוד' יצא בצלאל שעשה את המשכן. ומשבט יהודה הקריבו בראשונה לחנוכת המזבח. ומשבט יהודה יצאו מלכים ונביאים. ומשבט יהודה יצא כלב. ועוד במסעות יהודה בראשונה שנא' ונסע דגל מחנה יהודה. בחנייתם כן שנ' והחונים קדמ' מזרחה דגל מחנ' יהוד'. ובברכת משה החסיד בירך בראשונ' שנ' וזאת ליהודה ויאמר. ועוד שבט יהוד' נחלו בראשונ' שנ' זאת הארץ. וחלק האר' שלקחו הרבה משאר שבטי' שנ' והארץ שקטה ממלחמ' ויגשו בני יהוד' אל יהוש' בגלגל ויאמ' אליו כלב בן יפנ' הקנזי. וחלק הארץ שנתן מנחלתו ללוי' ישבו בה בני אהרן שנ' ויתנו להם את קרי' ארב'. ועוד אחר מית' יהוש' שאלו מי יעל' לנו בכנעני בתחל' להלחם בו ויאמ' יהוד' יעל'. ומשבט יהוד' יצא עתניאל ראשון לשופטי' שנ' ויזעקו בני ישרא' אל ה' ויקם ה' את עתניאל בן קנז. ומשבט יהודה

יצא בועז. ועוד מלכות ישראל נתנה לשבט יהודה לדוד הצדיק לו ולבניו ברית מלח. שנאמ׳ ויאמר ה׳ אל שמואל עד מתי אתה מתאבל על שאול וגו׳ עד כי ראיתי בבניו לי מלך. בכל מקום שנא׳ לי לעולם הוא וכן אמר דוד ויבחר ה׳ אלהי ישראל בי כי ביהודה בחר לנגיד ובבית יהודה בית אבי בי רצה להמליך על ישראל. ועוד משבט יהודה יצא שלמה המלך והוא בנה בית המקדש ורצה הקב"ה ליתן שכינתו בה שנא׳ אז יקהל שלמה ולא יכלו הכהנים לעמד לשרת מפני הענן וכתיב וכל בית ישראל רואים ברדת האש. ועוד משבט יהודה יצא יהושפט איש צדיק שנא׳ בו ויעש הישר בעיני ה׳. ומשבט יהודה יותם המלך איש צדיק שנ׳ בו ויעש הישר בעיני ה׳. ומשבט יהודה יצא יאשיהו איש צדיק שנא׳ בו וכמוהו לא היה לפניו מלך. ומשבט יהודה יצאו חנניה מישאל ועזריה אנשים צדיקים וחכמים שכן כתוב בהם והילדים האלה ארבעתם נתן להם האלהים מדע והשכל בכל ספר וחכמה. ונעשה להם נסים ומופתי׳ בבבל דכתי׳ בדאין קרב נבוכדנצר לתרע אתון נורא יקדתא. דאין דניאל עם מלכא מליל אלהי שלח מלאכיה ובסוף כתיב ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין. ועוד משבט יהודה יצא זרובבל בן שאלתיאל וכתי׳ אמר אל זרובבל בן שאלתיאל פחת יהודה. וכתיב ביום ההוא נאם ה׳ אקחך זרובבל בן שאלתיאל. וכתיב ידי זרובבל בן שאלתיאל יסדו הבית הזה וידיו תבצענה. וכתיב כי מי בז ליום קטנו׳. וכתיב מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור. ועוד משבטו עתיד משיח שנאמר והיה ביום ההוא שורש ישי. ומשבט יהודה יצא שלמה שבנה בית ראשון. ובצלאל בנה את המשכן. זרובבל בנה בית שני. ומלכנו עתיד לבנות בית המקדש. ושני שבטים הללו מצינו שהם מתייחסים מכל שבט. יהודה ולוי. ובהם המלכות והכהונה. יהודה רביעי הוא נולד לשבטי׳ כגון ד׳ שהוא אות רביעי׳ באל"ף בי"ת ולשם הזה. וביום הרביעי נבראו המאורות וכתיב במשיחנו וכסאו כשמש נגדי. וניצלו לו מזרעו ארבע אחד מגוב אריות ושלשה מכבשן האש. דוד אות רביעית הוא ראש וסוף שנא׳ לא יסור שבט מיהודה. ועוד כתיב ונאמן ביתך וממלכתך וכתיב לעול׳ אשמר לו חסדי. ומה שאמרנו כשם שברביעי נבראו המאורו׳ כך יהודה נולד רביעי לשבטים ומהם אנו מונים שנות עולם. השבטים נמנו בתורה בט"ו מקומות ויהודה נמנה ראש לשבטים בד׳ מקומות כנגד לידתו. ועוד כתיב בקרבן

נחשון שהוא משבט יהודה וקרבנו קערת כסף אחת ובכלם כתיב קרבנו הוסיף לנחשון וי"ו רמז ליהודה ששה צדיקים יצאו משבטו ונתברכו כל א' ואחד בשש מדות. כתיב בדוד יודע נגן וגבור חיל איש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה' עמו. וכתיב בחנניה מישאל ועזריה ילדים אשר אין בהם כל מום וטובי מראה ומשכילים בכל חכמה ויודעי דעת וגו'. וכתיב בחזקיהו שש ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום. וכתיב ביה כדניאל בדאין כל קבל די רוח יתיר' ביה ומנדע ושכלתנו וגו'. וכת' במשיחנו ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דע' וירא' ה':

יהודה אתה יודוך אחיך. זו היא שנאמרה ברה"ק ע"י איוב אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם כנגד מי אמר איוב המקרא הזה לא אמרו אלא כנגד הצדיקים שהם כובשים את יצרם ומודים במעשיהם שכל מי שהוא מודה במעשיו זוכה לחעה"ב שנ' זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלהים. וכן אתה מוצא ביהוד' בשעה שבא מעשה תמר לידו והוציאוה לישר פשלחה ואמרה לו הכר נא מהו הכר נא שא נא עיניך והכר את בוראך ואל תתבייש מב"ו מיד כבש יצרו והודה במעשיו. ובשביל שהודה במעשיו הציל הקב"ה את בניו מן השריפה והוא רמז שרמז לו הקב"ה מתחלה שנ' ויהי כמשלש חדשים. אמר לו הקב"ה אתה הצלת את תמר ואת שני בניה מן השריפה אף אני אציל את בניך מן השריפה ואלו הן חנניה מישאל ועזריה. הא למדת שכל מי שהוא מודה במעשיו הקב"ה מצילו ומביאו לחעה"ב וכל מי שאינו מודה במעשיו הקב"ה מקללו. שכן מצינו בקין בשעה שהרג את הבל אמ' לו הקב"ה אי הבל אחיך אמר לפניו רבש"ע אני והבל הנחנו דורן לפניך. להבל קבלת ולי חזרת בפחי נפש ממני אתה מבקשו והלא אינו מתבקש אלא ממך שאתה משמר כל הבריות. אמר לו אני מודיעך היכן הוא מיד קללו שנא' ועתה ארור אתה מן האדמה וגו' מיד עמד ונשתטח לבקש רחמים מלפני הקב"ה שנ' גדול עוני מנשוא. אמר לפניו רבש"ע לא יהא עוני גדול מאותן ס' רבוא שעתידין להכעים לפניך במדבר וכיון שאמר נושא עון מיד מחלת להם שנ' ויאמר ה' סלחתי כדבריך. באותה שעה אמר הקב"ה אם איני מוחל לקין הרי אני נועל דלת בפני כל ב"ת. מיד מחל לו הקב"ה מחצה שמתחלה אמר לו נע ונד תהיה בארץ ולאחר שעשה תשובה מה כתיב בי' וישב בארץ נד קדמת עדן. מכסה פשעיו לא יצליח ומודה

ועזב ירוחם זה יהודה הצדיק שבייש עצמו במעשה תמר ואף ראובן לא הודה במעשיו אלא מכחו של יהודה כיון שראה ראובן את יהודה שהודה עמד הוא והודה על מעשיו. ולפי שגרם יהודה לראובן לעשות תשובה לפיכך סמכו משה רבינו לו שנ׳ יחי ראובן ואל ימות וגו׳ וכתיב בתרי׳ וזאת ליהודה ויאמר. על שניהם הוא אומ׳ אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם ומה שכר נטלו על כך להם לבדם נתנ׳ הארץ ולא עבר זר בתוכה:

יהודה אתה יודוך אחיך. בא וראה מה כתיב למעלה מן הענין שמעון ולוי אחים וכלם אינם אחים אלא אחים הם בעצה הם נטלו עצה על שכם והרגום שנא׳ ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו. והם נטלו עצה על יוסף ובקשו להרגו שנא׳ ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא ועתה לכו ונהרגהו. ומי הם אם תאמר ראובן הרי ראובן בקש להצילו שנא׳ וישמע ראובן ויצילהו מידם. אם תאמר יהודה הרי כבר נאמר ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע. ואם תאמר בני השפחות והלא כבר נאמר והוא נער את בני בלהה וגו׳. אלא מי הם ויאמרו איש אל אחיו זה שמעון ולוי דכתיב בהו שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם. וכיון שבאו במצרים אמר יוסף אם אני מניחם במקום אחד נוטלים עצה עלי ומחריבין את כרך מצרים לפיכך הפריש שמעון מלוי שנאמר ויקח מאתם את שמעון. וכיון שהפריש נעשה לוי יחידי שנא׳ ויפתח הא׳ את שקו וכי א׳ היה והלא כבר נאמר ויהי הם מריקים שקיהם אלא הא׳ זה לוי שנעשה יחידי ותשש כחו באותה שעה לכך נאמר שמעון ולוי אחים: וכיון שהוכיחן אביהם הוריקו פניו של יהודה. מיד קרא לו ופתח יהודה אתה יודוך אחיך. א״ר תנחום בר חנילאי בשעה שהוכיח יעקב שמעון ולוי הוריקו פניו של יהודה ונתיירא שמא הוכיחו במעשה תמר מיד קראו ופייסו שנא׳ יהודה אתה יודוך אחיך. מת״ל אתה יודוך אחיך. אלא כך אמר לו יעקב יהודה בני גלוי וידוע לפני הקב״ה שהצלת את יוסף מן המיתה שאלמלא אתה היו הורגים אותו שמעון ולוי ועתה תזכה שהרי יודו לך אחיך בעה״ב שהצלת אותם משפיכות דמים ולא נטרדו אחיך לגיהנם אף בעה״ז תזכה שיקראו כל השבטים על שמך יהודים כשם שנקראת אתה יהודה: ידך בעורף אויביך. אמר לו בני אתה הקשית ערפך שעה אחת וביישת עצמך במעשת תמר תזכה שתהרג את אויביך בדבר נוקשו על ערפו

ומניחו הולך והורג ואיזה זה הקשת: גור אריה יהודה. א"ר חמא בר חנינא זה מלכנו בן דוד שיצא מב' שבטים אביו מיהודה ואמו מדן ובשניהם כתיב אריות גור אריה יהודה דן גור אריה. אמר לו ליהודה בני מסולק אתה מאותו עון שאמרת טרף טרף יוסף: לא יסור שבט מיהודה. זה ראשי גליות שביהודה שבבבל שרודין את עם ישראל במקל. ומחוקק מבין רגליו אלו נשיאים של בית ר' שמלמדים תורה ברבים בא"י. ד"א לא יסור וגו'. זה בן דוד שעתיד לרדות את המלכו' במקל שנ' תרעם בשבט. ומחוקק מבין רגליו אלו יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים שמורים הלכות בא"י בסנהדרי גדולה שהיא יושבת בלשכ' הגזית בחלקו של יהודה:

זבולן לחוף ימים ישכן. בסחורתו. ויששכר בתורתו. זה עם זה שותפי' בעה"ז ובעה"ב: זבולן וגו' מה ראה יעקב שברך זבולן תחלה ואח"כ יששכר והלא יששכר גדול ממנו והוא היה ראוי ליברך תחלה. צפה וראה ב"ה שעתיד ליחרב ועתיד סנהדרין שתעקר משבטו של יהודה ולהקבע בשבטו של זבולן שבתחלה גלתה סנהדרין וישב' לה ביבנה ומיבנה לאושה ומאושה לשפרעם ומשם לבית שערי' ומשם לצפורי וצפורי היה בחלקו של זבולן ואח"כ גלתה לטבריה וכן ישעיה אמר לה ישפילנה עד ארץ. א"ר יוחנן טברי' היא משלמת למלכנו שנ' תרמסנה רגל רגלי עני. מה כתיב אחריו והוכן בחסד כסא. באותה שעה יפרע הקב"ה מא"ה פורענות גדולה שאין לה הפסק ואין לה קץ ומורידן לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות שנ' ויצאו וראו בפגרי האנשים. וכ"כ למה שנתן הקב"ה קץ ליסוריהן של צדיקים שמתייסרים בעה"ז. באותה שעה מגעת פורענות של רשעים שאין לה קץ לעולם. וקץ יסוריהן של צדיקים מעביר מן העולם. שנ' קץ שם לחשך ומהו קץ שם לחשך. אר"י אלו הצדיקי' שדומין בעה"ז כמי שהוא יושב בחשך ואפלה. באותה שעה משלם הקב"ה מתן שכרן של צדיקים שאין לה קץ ואין לה הפסק. אשריהן הצדיקים שהן מרבין את התור' ורודפין שלום לישראל שמשתלמין שכר פועל שאין לה קץ ואין לה הפסק לעולם ולעולמי עולמים שנא' למרבה המשרה ולשלום אין קץ: (עניין אחר) מפני מה ברך זבולן תחלה מפני שזבולן לחוף ימים ישכון וכל הסחור' למחוז באין כדכתיב והוא לחוף אניות. ויששכר מסתפח בסחרותיו שנ' יששכר חמור גרם שנוטל הסחורות מזבולן ומשתכר בהם. הוא שאמר מ"ר שמח זבולן בצאתך לפרש בים

ויששכר באהליך שמשתכר באהליו מסחור׳ של זבולן. (אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם):

יששכר חמור גרם. כשם שהחמור שובר את העצי׳ כך שבטו של יששכר. יודעי בינה לעתים לדעת שהיה שבטו מעמיד מאתים סנהדריות:

יהי דן נחש עלי דרך זה שמשון שצפה אותו יעקב והוא עומד בין שני עמודים והתפלל עליו שתנתן בו כח שנ׳ ה׳ אלהים זכרני נא וחזקני נא:

גד גדוד יגודנו. זה שבטו של גד שכשהיה א׳ מהם יוצא למלחמה היו נוצחין והיו הורגין מפרק הראש עם הזרוע:

מאשר שמנה לחמו שהיו מספיקין שמן המשחה:

נפתלי אילה שלוחה. מלמד שקפץ במצרים בחיל והביא שטר המערה לקבור את אביו עד שהוא הולך בא חושים בן דן והיה חרש וכשרא׳ עשו מונע מלקבור את אבינו יעקב דקרו בידו על צוארו והתיז את ראשו ונפלו שניהם על מטתו של יעקב אבינו. ופתח עיניו וראה נקמה ושמח שנ׳ ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע. ונתקיימה נבואת רבקה שאמרה למה אשכל גם שניכם יום אחד: הנותן אמרי שפר. שהי׳ לשונ׳ של שבט נפתלי בתורה מתוקים מדבש:

בן פורת יוסף מלמד שאין עין הרע שולט בהם: בנות צעדה עלי שור. שהיו המצריות בנות מלכים מבקשות לראות את פני יוסף ולא תלה עיניו בא׳ מהן וזכה לירש ב׳ עולמים שלא הרהר באחת מהן:

בנימין זאב יטרף. שבט גדול וחזק: (עניין אחר) בנימין זאב יטרף וגו׳. פירוש בנימין חלקו בין בני יהודה ובין בני יוסף. כשהולך לטרוף ועבר בארץ יהודה בבקר לא ישוב עד הערב וכשהולך בערב לא ישוב עד הבקר כדכתיב בבקר יאכל עד שטורף ולערב יחלק שלל ששולל. ומנימין שבנין בין אלו השבטים דכתי׳ ויעל גורל מטה בני בנימין וגו׳ ויצא גבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף: כתיב כי לא יעשה ה׳ אלהים דבר כי אם גלה סודו וגו׳. בראשונה היה הסוד ליראי ה׳ שנאמ׳ סוד ה׳ ליריאיו. חזר ונתן אותו לישרים שנ׳ כי לא יעשה ה׳ אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים. כל מה שהצדיקים עושים ברוח הקדש עושים. יעקב כשבירך שבט יהודה הוא מברכו באריה שנ׳ גור אריה יהודה

מטרף בני עלית כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו ומזווגו כנגד מלכות בבל ודניאל חנניה מישאל ועזריה מזדוגין לה. יוסף מזווגו כנגד המלכות ומסורת היא שאין עמלק נופל אלא ביד בני בניה של רחל. ומשה זיווג שבטו של לוי כנגד מלכות יון שבני חשמונאי היו משבטו של לוי. ומקי' לבנימן כנגד מלכות מדי שמרדכי פורע ממנו שהוא משבטו של בנימן וכתיב במלכות מדי וארו חיוה אחרי תניינה דמיה לדוב שהוקשה כנגד שבט בנימן שנמשל בזאב. זאב יטרף. מה הזאב הזה חוטף כך הי' שבטו של בנימן חוטף שנ' וראית' והיה אם יצאו בנות שילה. מלמד שהיו חוטפין נשים לבניהן משום שבועה שנשבעו ישראל עליהם שלא ישאו נשים: בבקר יאכל עד אלו הקרבנות שמקריבין בבה"מ. דכתיב את הכבש האחד תעשה בבקר.

ויכל יעקב לצות את בניו. מה ציוה לטעון את מטתו. א"ל אל יטעון מטתי א' מבני בניה' שיש להם מבנו' כנען וקבלו עליהם מצות אביהן וברכתו באהבה רבה וגמורה שנ' איש אשר כברכתו. וברכתו קיימת לעולם ולעולמי עולמים שנ' ברוכים אתם לה' עושה שמים וארץ: (סליק ברכת י"ב שבטים כל אחד ואחד בשמו):

כל אלה שבטי ישראל שנים עשר. לא פחות ולא יותר אף רבקה ראתה י"ב שבטים שנ' ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך ושני לאומים הרי ארבעה. ולאם מלא' יאמץ הרי ששה. ורב יעבד צעיר הרי ח'. וימלאו ימיה ללדת.והנה תומים בבטנה הרי עשרה. ויצא הראשון אדמוני. ואחרי כן יצא אחיו הרי י"ב. ויתרוצצו הבנים בקרבה. אמרה כך אני מצטער' בי"ב שאמר לי הקב"ה שהוא מעמיד ממני למה זה אנכי אין ז"ה אלא י"ב בני' שנים עשר שבטי ישראל:

וזאת אשר דבר להן אביהם ויברך אות' איש כברכתו ברך אות' אין כתיב כאן אלא ויברך אות' למה כן אלא בשביל שנתן ליהוד' גבורתו של ארי וליוסף גבורתו של שור ולנפתלי קלתו של איל ולדן נשיכתו של נחש תאמר שזה גדול מזה כללן באחרונ' איש אשר כברכתו ברך אותם. לפי שחלק להם את הארץ ונתן ליהוד' ארץ שהיא עושה שעורים. ולנפתלי ארץ שהיא עושה חטי' אע"פכ כללן באחרונ' שיהו אוכלין אלו משל אלו הוי וזאת אשר דיבר להם אביהם. זאת אשר דבר אין כתיב כאן אלא וזאת אשר ועוד עתיד אדם אחר כיוצא בי לברך אתכם ומהיכן שפסקתי הוא

מברך אתכ׳ כיון שעמד מרע״ה פתח להם וזאת הברכה מהיכן שפסק להן אביהן הוי וזאת אשר דבר להם אביהם. אמר להם אומר לכם הברכות הללו אימתי מגיעות אתכם בשעה שתקבלו את התורה שכתוב בה וזאת התורה הוי וזאת אשר דבר. ממה שחתם אביהם פתח להם משה: מזקנים אתבונן. יצחק כשבר׳ את יעקב אמר לו ואל שדי יברך אותך במה חתם בסוף ברכתו בקריאה. ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו. ואף יעקב ממה שפסק אביו התחיל שנ׳ ויקרא יעקב אל בניו. וחתם יעקב כשברכן בו זאת שנ׳ וזאת אשר דבר. ואף משה כשעמד לברך את השבטים ממקום שפסק יעקב משם התחיל שנ׳ וזאת הברכה אשר ברך משה. ובמה חתם משה באשריך ישראל. אף דוד כשבא לברך את ישראל ממקום שפסק משה פתח שנא׳ אשרי האיש. הוי מזקנים אתבונן:

ויצו אותם ויאמר אליהם. וכיון שנסתלק משם ויעשו בניו לו כן כאשר צום. מה עשו חנטו אותו והעלו אותו. כתי׳ ויבאו עד גורן האטד וכי יש גורן לאטד שהוא אומ׳ ויבאו עד גורן האטד אלא אלו כנעני׳ שנטלו את כתריהן והקיפו ארונו של יעקב כגורן זה שמקיפין אותו באטד. ר״א אומר כיון שראו ארונו של יעקב אבינו התירו אזורי מתניה׳ וחלקו כבוד לי״א. ר״ש בן נחמני אמר קשרי כתפותיהן התירו. ורבנן אמרו באצבע הראו את הארון: ויאמרו אבל כבד זה למצרים בשביל כן נתן להם הקב״ה גורן שנ׳ עד גורן האטד:

ויעש לאביו אבל שבעת ימים ומנין שהאבל שבעת ימים שהוא אומר ויעש לאביו אבל שבע׳ ימי׳. ארז״ל שבעת ימים מנין מדכתיב ומפתח אהל מועד לא תצאו ז׳ ימים לפיכך ויעש לאביו אבל שבעת ימים. ולמה עושין שבעת ימים כנגד ז׳ ימי המשתה. אמר להם הקב״ה בעה״ז נצטערתם עם הצדיק הזה ושמרתם לו אבל ז׳ ימים. ולע״הב אני מחזיר לכם אותו האבל לשמחה שנא׳ והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם. וכשם שאני מנחם אתכם כך אני מנחם לציון ולחרבותיה שנא׳ כי נחם ה׳ ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה׳ ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה:

תם מדרש ברכת יעקב אבינו ע״ה:

רמות כסא של שלמה המלך ע״ה:

רז״ל אמרו בשע׳ שהמלך אחשורוש ישב על כסא מלכותו בקש לישב על כסא שעשה שלמה ברוב חכמתו ובתבונתו של הקדוש ברוך הוא. אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם במקום שהיה יושב שלמה המלך ודן ישראל שנאמר וישב שלמה על כסא ה׳ למלך על ישראל איך ישב עליו אותו רשע עשה למען שמך ואל תנבל כסא כבודך. ואמרו ז״ל היאך נמצא כסא של זהב במדי. אמרו ז״ל לאחר מיתתו של שלמה עלה שישק מלך מצרים לארץ ישראל ונטל כסא שלמה בשביל כתובת בתו והוריד אותו למצרים ככתוב בשנה החמישית עלה שישק מלך מצרים על ירושלם ואחר כך עלה סנחריב ושבה את הכסא מארץ מצרים והביאו לארץ ישראל מפני שהיה מבקש להלחם עמם ובאותו הפרק נפל סנחריב ביד ישראל ובזזו את ממונו וחזר הכסא למקומו וישב עליו חזקיהו ונטל את הכבוד ותתנשא במלכותו והצליח כדכתיב ויצלח חזקיהו בכל מעשהו וראה חזקיהו שיש בכסא שש מעלו׳. ומה ראה שלמה לעשות הכסא בו׳ מעלות כנגד-ששה בני אדם שיצאו מדוד ואלו הן חזקיהו יאשיה דניאל וחבריו וברוח הקודש עשה אותו כסא כנגד ו׳ מלכי יהודה שעמדו עליו ואלו הן שלמה רחבעם חזקיה מנשה אמון ויאשיהו ובימי יאשיהו עלה פרעה מלך מצרים ונלחם ביאשיהו ונטל הכסא מירושלם והביאו למצרי׳ ובקש לישב עליו ולא ירע מנהגו של כסא ואיך יושבין עליו והכהו הארי׳ על ירכו והיה צולע ולפי׳ נקרא שמו פרע׳ נכה ומתרגמינן פרעה חגירא. וכשעלה נבוכדנצר למצרים מצא שם הכסא ונטלו והוליכו מבבל ובקש לעלו׳ בו ולישב ולדון את צדקיהו בבלה. אמרו ישראל לפני הקב״ה רבונו

של עולם נתקיי׳ בנו הכתו׳ ואויבינו פלילים. ונבוכדנצר לא היה יודע מנהגו של כסא עלה לישב בו והכה אותו הארי שעל השמאל ונפל ממנו והיה מצטער ממנו עד יום מותו ועליו אמר הכתוב איך נפלת משמים הילל בן שחר וכי לשמי׳ עלה אותו רשע בן רשע מורע נמרוד הרשע אלא כיון שרצה לישב על כסא שלמה שנתן לו מן השמים נפל מן הכסא לכך נאמר איך נפלת משמי׳ הילל בן שחר. וכשדריוש המדי מלך והחריב את בבל אף הוא נטל את הכסא והוליכו לעילם אשר במדי לקיים מה שנאמר ושמתי כסאי בעילם ואעפ״כ לא ישב אדם שם לעולם. וכשמלך אחשורוש שלח והביא לו חכמים לעשות כדמותו של כסא ולא יכלו אלא עשה לעצמו כסא אחר וישב עליו שנאמ׳ בימי׳ ההם כשבת המלך אחשורוש וגומר. כיצד עשה שלמה המלך הכסא בחכמתו שנתן לו הקדוש ברוך הוא והוא מכובש באבני׳ טובות ומרגליות שכמותו לא היה יכול לעשו׳ המלך שלמה ושליט. ו׳ מעלות היו לכסא ומאותן המעלות היה עולה לכסא ושנים עשר אריות יש בו על כל מעלה ומעלה יש בו שני אריות. כיצד. כיון שהמלך שלמה דורש לעלות במעלה ראשונה היו אריות שבו פורשות למעלה ידיהם וכתב מורשם בידיהם ולא היה עולה במעלה שניה עד שהיה קורא הכתובי׳ שהיו מורשמין. ומה היה בהן כשהמלך הופך פניו לצד ימינו היה רואה את הכתב שהיה ביד הארי של ימין ומה כתוב בו לא תכירו פנים במשפט. והופך פניו לצד שמאו והיה כתוב בו לא תקח שוחד. וכן בכל האריות היה כתוב בהן מענינים אלו של משפט כגון ודל לא תהדר בריבו וכיוצא בו. וכל מעלה ומעלה היתה מכובשת מאבנים טובות ומרגליו׳ ויש בהן אבנים יקרות לבנות מכורכמות ויש בהן זכוכית לבן וטובה ואילני תמרי׳ מיפות את הכסא ומרוקמי׳ בבגדי שש והיו טווסין של שן מכוונים כנגד כנפי נשרים. ושני עמודים של שש על ראשי האריות ושני אבנים של זהב היו על שני צידי הכסא והיו מלאים מכל מיני בשמים. ושתי קתדראות של זהב משני צדי הכסא אחת לגד הנביא ואחת לנתן הנביא. ושבעי׳ קתדראות של זהב לשבעים זקנים ויושבין בהן ועל כל קתדר׳ וקתדר׳ שני אריות ושני נשרים ומכונים אחד כנגד אחד ועומדין על רגליהן וכשהמלך עומד על הכסא נותן רגלו על מעלה ראשונ׳ והיה הגלגל חוזר והארי פושט ידו של ימין והנשר כנפו של שמאל והמלך נשען עליהן ועל מעלה שניה הגלגל חוזר והנשר פושט כנפו של ימין וארי פושט ידו של שמאל והמלך נשען

עליהן ועולה למעלה שלישי׳ וכן כלן. וכשעלה כל המעלו׳ תנין של כסף היה טוען גלגל של כסא וכופין למלך שלמה ומושיבין אותו על הכסא ומיד פושטין הנשרי׳ את כנפיהם ועולין בגלגל של כסא והיו מוסבין למעלה מראשו ויונה של זהב היתה עומדת בין העמודים ופותחת לו הארון ונוטלת ספר תורה ונותנה אותו על ברכיו לקיי׳ מה שנאמ׳ והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו. והארי של שמאל פושט ידו ונוטל העטרה וניתנה על ראש המלך. והעומדים אומרי׳ תקום מלכות בית דוד לעולם. ועל כל מעלה ומעלה היו החיו׳ טמאות עם הטהורו׳. במעלה הראשונה השור כנגד הארי. בשניה הזאב כנגד הטלה. בשלישית נמר כנגד גדי. ברביעי׳ דוב כנגד צבי. בחמישי׳ נשר כנגד צפור. והוא היה עולה ביניהם להודיע שהוא נותן שלום ביניה׳ מפני שהוא יושב בין אלו לאלו וכשהיה יושב על כל מעלה ומעלה קורא פסוק אחד. על מעלה ראשונה אומר תורת ה׳ תמימה. בשניה עדו׳ ה׳ נאמנה. בשלישית פקודי ה׳ ישרים. ברביעית מצות ה׳ ברה. בחמישית יראת ה׳ טהורה. בששי׳ משפטי ה׳ אמת. ואח״כ יושב המלך שלמה. וכשהיה הכהן גדול והזקני׳ באים אל המלך שלמה לשאול שום דבר מהמשפט שבין אדם לחברו יושבין מימין ומשמאלו ודן עמהם את הדין. וכשהם מביאין את העדים להעיד לפני המלך היו הגלגלים של כסא חוזרין ואריות נוהמין ונשרים פורחין וטווסין מצפצפין וכל כך למה כדי לחטוף את העדים בלבם כדי להעיד אמת ואף נבוכדנצר כשבקש לישב עליו נשבר כאשר כתבנו. ואחשורוש ראה אותו כסא ונתאוה לו לישב עליו יותר מנבוכדנצר ומדריוש ומפרע׳ ולא יכול לישב. והביא אומנין מצור ומאליכסנדריא לעשות אחד כדמותו ולא יכלו אלא עשו לו כסא אחר נאה וישב עליו בשנת שלש למלכו ושלש שנים עסקו בו לקיים מה שנאמר בימים ההם כשבת המלך אחשורוש על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה ובשנת שלש ישב על אותו כסא שעשו לו האומנין מצור ומלכסנדריא:

נשלם דמות הכסא:

מעשה בשלמה המלך ע׳ה:

מעשה בשלמה המלך ע"ה אשר היה שט בכל יום לרקיע לשמוע סודות מפי עזא ועזאל ולא היה לו פחד ואימה וכל צבא מעלה היו כורעים ומשתחוים לפני הקב"ה והיו משבחים אותו שהעמיד מלך כזה בישראל והיו ממלאים לו כל רצונו שנאמר וישב שלמה על כסא יי' למלך והיה מולך על העליונים והתחתונים גזר והביאו אבנים וצרכי בנין לבית המקדש וכשבקש השמיר היה מביא אשמדאי מלכא דשידי בשלשלאות של ברזל וטבעת שחקוק עליו שם המפור' והיה תפוס אצלו ימים רבים אפילו אחר בנין ב"ה וכשגרמה החטא בקש ממנו שיתיר אותו והוא יגלה לו סוד אחד שהוא ענין גדול ונורא מאוד והתירו ושאל ממנו שיתן לו טבעתו שהיה חקוק בו שם המפורש והוא האמינו כי היתה סבה מאת יי' לשלם לו כפעלו על שעבר שלשה לאוין שילך ג' שנים בגלות וכשלקח הטבעת השליכו לים ובא דג אחד ובלע אותו אז השליכו ארבע מאות פרסאות בארץ העמים וגרשו מעל מלכותו ואבד כל תפארתו כי השליכו למרחוק והיה שואל על הפתחים ואמר אני שלמה הייתי מלך בירושלים והיו משחקים מדבורו והיו אומרים מלך כזה ישאל על הפתחים ועמד בזה הצער ג' שנים על שעבר שלש' מצות התורה על לא ירבה לו נשים ולא ירבה לו סוסים וכסף וזהב לא ירבה לו מאוד ונכשל בכולם ובסוף הזמן הזה בסוף השלש שנים רצה הקב"ה לרחם עליו למען דוד עבדו ולמען הצדקת נעמה בת מלך עמון שיצא ממנו משיח בן דוד שיתחבר אליה ויביאנה עמו לארץ ישראל הביאו הקב"ה לארץ עמון ובא לעיר המלוכה שמה משכמם והיה עומד ברחוב העיר משכמם ומלצר המלך שר הטבחים שעושה ומבשל מאכל המלך בא לקחת מה שצריך לעשות למלאכתו ומצא שם את שלמה עומד שם ולקח אותו באנגריא שהוליך מה שלקח והוליכהו לבית התבשיל וראה מה שהוא עושה ואמר שלמה שיעמוד עמו וישרתהו ואינו רוצה אלא המאכל בלבד ונתרצה לו וישב עמו וישרתהו ויעזרהו אחר איזה ימים אמר לו

שיבשל למלך מאכלים כמנהגו כמו שהוא היה אומן גדול באלו המאכלים ונתרצה לו המלצר והוא עשה ובשל מעדני המלך וכשאכל המלך אותם המטעמים שהביאם המלצר וטעם אותם התבשילין שאל המלך למלצר מי בשל אלו המאכלים שעד עתה לא הבאת לי כהם וסיפר לו כל המאורע שאותו האדם בשלם וצוה לעבדיו שיקראו אותו ובא לפני המלך ואמר לו אם רוצה אתה להיות לי מלצר ואמר הן ושלח את המלצר מלפניו ושם אותו במקומו לבשל לו כל מאכליו ויהי אחר הדברים האלה ראתה אותו בת מלך עמון שמה נעמה ואמרה לאמה שרצונה לקחת את האיש הזה המלצר לבעל ואמה נערה בה ואמר לה יש במלכות אביך שרים רבים ונכבדים שתקח אחד מהם הטוב בעיניך ואמר אינני רוצה אלא זה המלצר והפצירה בה הרבה ולא הועיל שאמרה על כל פנים אין רצוני באיש אחר אלא בזה עד שהוכרחה אמה לגלות הענין לבעלה המלך שרצון בתו הוא ליקח את המלצר לאיש וכששמע זה הדבר חרה לו זה עד מאוד ורצה להרוג את שניהם אבל לא היה רצונו של הקב"ה ונעשה להם שנכמרו רחמי המלך עליהם ולא רצה לשפוך דם נקי וקרא לאחד מעבדיו וצוהו שיוליך אותם למדבר שמם ושם ימותו מאליהם והסרים עשה כאשר צוהו המלך והניחם במדבר והלך לדרכו אל המלך לשרתו כבראשונ' והם הלכו משם למצא אוכל להחיות את נפשם ובאו לעיר אחת שהיתה על שפת הים והוא הלך לבקש אוכל לנפשם ומצא דייגים מוכרים דגים וקנה אחד מהם והביא את הדג הזה לאשתו שתבשלה אותו וכשפתחה אותו הדג מצאה הטבעת בתוכו שחקוק עליו שם המפורש ונתנה את הטבעת הזה לבעלה ותכף הכיר את הטבעת הזה ושם אותו באצבעו ותכף שב רוחו אליו ודעתו נתישבה עליו ועלה לירושלים וגרש את אשמדאי וישב על כסא מלכותו ושם כתר מלכות בראשו ואחר כך שלח לקרוא לאביה שהוא מלך בני עמון ואמר לו למה הרגת שני נפשות בלי רשות ופחד ואמר ח"ו ולא הרגתים אלא גרשתי' למדבר שמם לא ידעתי מה נעשה בהם אמר שלמה המלך ע"ה לו ואם תראה אותם תוכל אתה להכיר אותם דע שאני המלצר ובתך אשתי ושלח לקראתה ובאה ונשקה ידיו והוא שמח שמחה גדולה והלך לו אל ארצו:

תם מעשה בשלמה המלך ע"ה:

מסכת כלים:

משנה א': אלו הן הכלים המוקדשים והגנווים כשחרב בית המקדש. המשכן והפרוכת מנורת הקודש וארון העדות ציץ הזהב ונזר הקדש לאהרן הכהן וחושן המשפט וחצוצרות כסף הכרובים ומזבח העולה והפרוכת לאוהל מועד המזלגות והקשות השלחן ומסך השער מזבח הנחושת והבגדים לאהרן הקדושים שהיה מלבש הכהן גדול ביום הכפורים פעמונים ורימונים שהיו על שולי המעיל וכלי קודש שעשה משה בהר סיני במצות הקודש המטה וצנצנת המן:

משנה ב': אלו כלי הקודש וכלי בית המקדש שהיו בירושלים ובכל מקום כתבום שימור הלוי וחביריו על לוח נחושת וכל כלי בית קודש הקדשים שעשה שלמה בן דוד ובמקום שימור היו עמו חזקיהו צדקיה חגי הנביא וזכריה בן ברכיה בן עדו הנביא:

משנה ג': אלו הכלים לקחה הארץ הב־יחים והיתדות הקרשים והטבעות ועמודי החצר. אלה הכלים מרקי כסף מאה ועשרים ריבוא מזרקי זהב טוב חמשת ריבוא של זהב טוב ששים ריבוא ושל כסף ק"ך ריבוא וחמשה אלו כתבו אלו דמשניות בבבל ושאר נביאים שהיו עמהם ועזרא הכהן הסופר:

משנה ד': מאה ושלשים מהלוים נהרגו ומאה נמלטו עם שימור הלוי וחביריו והם גנזו קערות של זהב טוב דמשים ריבוא ושל כסף מאה ועשרים ריבוא קשות של זהב טוב זמשים רבוא ושל כסף ק"ך רבוא ועל כל קשוה וקשוה מרגליות ה' אבנים טובות שוים ודמי כל א' ואחד של אבן טובה מאה ככרי זוב כל דמי המרגליות מאתים אלפים ככרי זהב חצוצרות של זהב ל"ו כל אלו החביאום וגנזום במגדל בארץ בכל בכרך ושמה בגדת. מנורת של

זהב טוב עשרה רבוא וז׳ נרות על כל אחד ואחד כ״ו אבנים טובות על כל מנורה ומנורה שמרגלית כל אחד מהם לא נודע דמיה ובין כל אבן ואבן מאתים אבנים גם כן לא נודע דמיהן:

משנה ה׳: שלחנות של זהב ע״ז וזהבם מקירות של גן עדן שנתגלה לשלמה ומזהירין כזהר חמה ולבנה שמזהירין ברום עולם וכל כסף וזהב שהיה בעולם בששת ימי בראשית עד יום שמלך צדקיה ולא היו שוים ערך הזהב שהיה מצופה על היכל הבית מבית ומבחוץ אין חקר ואין שיעור ואין קצבה ואין משקל לאותו הזהב שהיה מצופה על ההיכל ועל פני ההיכל ועוד ז׳ אלפים ככרי זהב כל אלו הביאום וגנזום בסגל הבר ואבנים טובות שהיה ההיכל בנוי בהם ונרבכין ג׳ של אבני יקר ונדבך אחד של עצי אלמוגים והנדבכין שלשה הם מאבנים טובות ואורך אבן טובה אחת של שבע באמה ורחבה ה׳ באמה שתקן דוד ואורך מרגלית אחת עשר באמה כל אלה הכין דוד לבית הגדול לשלמה בנו:

משנה ו׳: מנין של אבנים ל״ו אלף ומנין המרגלית כך. כל או היה ההיכל בנוי בהם ג׳ נדבכין ונדבך א׳ של עצי האלמוגים והיו מחופין זהב טוב ונתונים בבנין כל אלו החביאום הכשרים שבישרא׳ מפני נבוכדנצר והאלמוגים מזהירין כזוהר הרקיע:

משנה ז׳: אבנים טובות ומרגליות וכסף וזהב שהקדיש דוד המלך לבית הגדול אלף אלפי׳ ככרי כסף ומאת אלפים ככרי זהב ואילנות של זהב פרויים שהיו עושין פירות שש מאות וששים ושש רבוא ככרי זהב טוב שהיה מתחת עץ החיים בגן הקודש כל אלו נגלו לחלקיה הסופר ומסרם לשמשי״אל המלאך שישמרם עד שיקום המלך דוד וימסור בידו הכסף והזהב עם הזהב שהתנדב שלמה ועמהם ככרי זהב ואבנים טובות שאין להם דמים כל אלו גנוזים ונסתרים ושמורים מפני חיל כשדיים במקום הנקרא בורסיף:

משנה ח׳: פרוכת של זהב ז׳ שנכנס בהם י״ב אלפים ככרי זהב ולבושי הלוים ואבנטים שלהם י״ב אלף מלבושים ואפוד של כהן גדול שהיה משרת בהן ומעילו חוץ ממלבושי הכהנים ע׳ אלף ואבנטיהם ומצנפיהם ומכנסיהם כל אלו שעשה דוד להם לרצון על ישראל ולקחום הכשרים בסוד שנתגלה להם כל התשמיש הזה להיותם לעתיד לרצון על ישראל:

משנה ט׳: כנורות שעשה דוד אלף ונבלים ז׳ אלפים לרצון על ישראל צלצלים לשיר ולתושבחות להודות ולהלל לאלהי ישראל

שנתנו לו למשה מסיני וכתוב עליהן מתחת רגלי כסא הכבוד אבן ספיר דמות כסא והכנורות מעצי אלמוגים היו מצופים זהב טוב ואבנים ה׳ על כל כנור וכנור שהיו מביאין אותם הענגים והשעירים והרוחות שהיו משועבדי׳ לשלמה ועל כל כנור וכנור היה פעמון של נחושת קלל מלפני כסא הכבוד ואבן א׳ טובה יקרה ומעולה שחצב משה בהר סיני מתחת כסא הכבוד שעל אבן הספיר. הכל צפונים וגנוזים בעין צדקיה שהיו יודעים הכשרים בסוד שיפלו ח״ו ביד צר שהיה שונא לישרא׳ שכלים הללו אין משתמשין בהם אלא לרצון על ישראל והיו גונזים אותם ברוך וצדקיה שהכשדים לא ישתמשון בהם ח״ו והטמינום עד היום שישובו ישראל לקדמותן ויקחו כבוד ויקרת עולם כשימצא להם איש דוד בן דוד שמו ויתגלה לו הכסף והזהב כשיתקבצו כל ישראל ויעלו עלייה שלימה לירושלים אמן:

משנה י׳: ואלו הן משקלי הכסף הגנוזים בעין כחל על ידי ברוך וצדקיה ככרי כסף ק״ך רבוא. ושל כסף טוב ק״ס רבוא. כלים של נחושת סירים של נחושת טוב מאתים רבוא. ושל ברזל ק״י רבוא. ושפתים שאין להם מצוקים ומצוקים של נחושת סביבות שער הנחושת כרובים שאין להם משקל כיורים של נחושת שאין להם משקל מחבת של זהב טוב ג׳ אלפים ושלחנות של זהב טוב מתחת העץ החיים העומד בגן הקודש ע׳ שהיו עליהם לחם הפנים אין ערך לדמיהן שקמים של זהב שכל מיני מעדנים תלויים בהם והן של זהב מזוקק שוקק דוד מלך ישראל כל אלו גנזם צדקיה:

משנה י״א: ואוצרות של זהב וכסף מימי דוד ועד צדקיה ועד שגלו ישראל לבבל מגינים של זהב רבי רבבות ושל כסף לשאין להם מדה מרגליות ואבנים טובות אלף אלפים וש׳ אלפים ונ״ג אלף כל אלה צפונים וגנוזים בחומת בבל ובתל ברוק להחת הערבה הגדולה שבבבל שהיו תולים עליהם כנורותיהם ומבית יער הלבנון לקחו זהב מדת כורין אלף אלפים ותשע אלפים וכל הנביאים והחכמים והסופרים לא יוכלו לחשוב העושר והכבוד שהיה בירושלים:

משנה י״ב: ועוד י״ב אבנים טובות ביד חילק בן שימור הלוי נמסרו בידו להצניעם ולהחזירם לשבטים שהיו שמות השבטים חקוקים עליהם שהיו מאירות על ראשי השבטים מעולות ויקרים בדמיהן זו מזו ואלו מלך ונביא ואיש לא ידע באיזה מקום נגנזו אלא חילק בן שימור הלוי ושאר העושר והכבוד שהיה בירושלים

לקח אותו שמשי"אל המלאך וחזרו והראו אותו שימור וחילק וחביריהם הלוים למיכאל וגבריאל וכל ישראל החביאו הכלים עד שיקום מלך צדק לישראל ולא עוד אלא שנשבעו שבועה גדולה אלו ואלו שלא יגלו הכלים האלה עד שיקום דוד בן דוד וימסרו בידו כל כסף וזהב ומרגליות שהטמינו כשעה שיתקבצו גליותיהם של ישראל מד׳ רוחות העולם ויעלו בגדולה ומעלה גדולה על ארץ ישראל. ובעת ההיא יצא נהר גדול מבית קודש הקדשים ששמו גיחון וישטוף עד המדבר הגדול והנורא ויתערב בנהר פרת ומיד יעלו ויתגלו כל הכלים:

תמה מסכת כלים:

מדרש מעשה תורה:

שער שלשה שלשה פעמים בכל יום הכרוז יוצא ואומר נוח לאדם שלא נברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו: ג' דברים צריך אדם להתסכל בהם. כשיוצ' מבית הכסא אומר לעצמו ראה מה דרכך. וכשמקיז דם אומ' ראה שבשר ודם אתה. וכשרואה את המת ראה מה אחריתך: ג' הקב"ה אוהבן מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר ומי שמעביר על מדותיו: ג' הקב"ה כועס עליהם. על מי שנעור בלילה ואינו עוסק בתורה. ועל מי שעוסק בתורה ואינה מקיימה. ועל מי שעוסק בתורה שלא לשמה: ג' הקב"ה נותן להם חן. חן תורה על לומדיה. וחן אשה על בעלה. וחן מקח על מקחו. וי"א אף חן מקום על יושביו: ג' נוחלין העולם הזה והע"הב. הדר בארץ ישראל והמגדל בניו לתלמוד תורה והמבדיל על היין במוצאי שבת: ג' דברי' העוש' אותם יורש העולם הזה והע"הב. המפרנס עניים והעושה צדקה וגמילות חסדים: ג' דברים צריך אדם לבקש רחמים עליהם בכל שנה ושנה. על שנה טובה ועל מלך טוב ועל חלום טוב: ג' דברים עומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהם הזכרת השם בכל מקומות ובכל עת ונבלות הפה: ג' לא אמרו אמת ונאבדו מן העולם הזה ומן העולם הבא. מרגלים. ודואג. ובני המון הבארותי: ג' הקב"ה מכריז עליהם בעצמו על הרעב ועל השובע ועל הפרנסה: ג' דברים מביאין את האדם לידי עניות. המזלזל בנטילת ידים. ומי שאשתו מקללת בפניו ושותק. והמשתין מים בפני מטתו ערום: ג' מביאין לידי פודגרא מנעול דחוק ומטה קצרה ותשמיש ביותר: ג' דברים מביאין את האדם לידי דאגה. גדול שער. וגדול צפרנים. ובגדים פצועי': ג' אין חייהם חיים.

המצפה לשולחן חבירו. ומי שאשתו מושלת עליו. ומי שיסורין באין עליו. וי"א אף מי שאין לו אלא חלוק א': ג' אין רואין דין של גהינם. חולי מעים. ודקדוקי עניות. והרשות: רבי מאיר אומר אף מי שיש לו אשה רעה ואינו מגרשה שנאמר ומוצא אני מר ממות את האשה: שלשה כשהם נותנין נותנין בעין יפה וכשהם נוטלין נוטלין בשבח. הרשות ארץ וים: ג' דברים מעין העולם הבא. שינה. שמש. תשמיש: ג' דברי' אין נכנסין לגוף והגוף נהנה מהם סיכה ורחיצה ותשמיש: ג' דברים העושה אותן דמו בראשו וקרוב למית' יותר מן החיים. ישן ועומד. הקיז דם ועומד. משמש מטתו ועומד. וי"א אף השותה מים ועומד: ג' דברים אמרו רבותינו ז"ל אכל אדם כל מאכל ולא אכל מלח ושתה כל משקה ולא שתה מים אכילתו דם וזהו תחילת חולי מעים. שתה ואכל ולא הלך ד' אמות אכילתו מרקבת וזהו תחילת רוח רעה. אכל והוא נצרך לנקביו דומה לתנור שהוסק על גבי אפרו וזהו תחילת ריח הפה: ג' דברי' מרחיבין את הנפש. אשה נאה. ודירה נאה. וכלים נאים: ג' דברים ממעטין את הזבל וזוקפין את הקומ' ומאירין את העיני'. פת נקיה. ובשר שומן. ויין ישן: ג' דברי' מחזירין את הנפש. בשר. יין. מרחץ: ג' מאבדין את המזונות. קול. צעקה. סערה: ג' צועקין ואינן נענין. המלוה מעותיו בלא עדים. והמחלק נכנסיו לבניו בחייו. והקונה ארון לעצמו. וי"א אף מי שיש לו אשה רעה ואינו מגרש' ואף מי שיושב בעיר רעה ואינו יוצא ממנה: שלשה דברי' נאמרו בפוך מגדל שער בעפעפי' ומפסיק את הדמעה ומעביר את בת המלך: ג' דברים נאמרו בכותח. מטמטם את הלב. ומסמא את העיני'. ומכחיש את הגוף: שלשה דברים נאמרו בצפרנים. גונזן צדיק. שורפן חסיד. זורקן רשע: ג' תכיפות הן. תכף לסמיכה שחיטה. תכף לנטילת ידים ברכה. תכף לב"הם אכילה: שלשה דברים נאמרו בגרוגרות. ממעיט את הכשפי'. ומאיר את העיני'. ומרבה הזרע: שלש' דברי' נאמרו באשה. טפח באשה ערוה. שער באשה ערוה. קול באשה ערוה: ג' דברים אין אדם נצול מהן. עיון תפלה. ולשון הרע. והרהור: שלשה דברי' האומו' נאנחים עליה' בכל יום. על התור' ועל המילה ועל השברה שנתן לישראל: ג' אין להם מחילה. המתרעם על מדותיו. והמדבר אחד בפה ואחד בלב. והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחידי: ג' דברים אפילו עושין תשובה אין מוחלין להם. הבא על אשת איש והמכנה שם

רע לחבירו. והמתכבד בקלון חבירו. וי"א אף המלבין פני חברו ברבים ואפילו בדבר הלכה: ג' הקב"ה שונאן. האוחז אמתו בידו ומשתין. ומשמש מטתו ערום. והמדבר דברי' שבינו לבין אשתו בפרהסי': בג' דברים האדם ניכר. בכיסו בכוסו ובכעסו. וי"א אף בשחקו: שלשה דברים מזקינין את האדם. הדר בעליה. והמגדל תרנגולין בתוך ביתו. והמדבר ואינו נשמע: שלשה דברי' מעבירין את האדם על כבוד קונו ועל כבוד דעתו. מלכות. ויצר הרע. ורוח רעה: ג' דברים אמרו חכמים. יש נושא אשה לשם שמים. ולשם ממון. ולשם זנות. הנושא אשה לשם זנות עליו הכתוב אומר אכלו ולא ישבעו הזנו ולא יפרצו וסוף יוצא ממנה בן סורר ומורה. והנושאה לשם ממון עליו הכתוב אומר כי בנים זרים ילדו וגו' עתה יאכלם חדש את חלקיה' חדש נכנס וחדש יוצא והממון בורח ממנו ולבסוף יצטרך לבריות. והנושאה לשם שמים עליו הכתוב אומר ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך. ולבסוף יוצאין ממנו בנים שמושיעין את ישראל: ג' דברי' צריך אדם ללמוד. שחיטה. ומילה. וכתיבה: ג' דברים מכהות עיניו של אדם. המסתכל בקשת. וכידי כהנים בשעה שנושאין כפיהם. והמסתכל בפני המת. וי"א המסתכל בפני נשיא כשהוא דן: ג' דברים מקצרין ימיו של אדם. מי שנותנין לו ספר תורה לקרות ואינו קורא. וכוס של ברכה ואינו מברך. והנוהג גדולה לעצמו. וי"א אף מי שרואה ספר תורה ואינו עומד בפניו: ג' דברים מאריכין ימיו של אדם. המאריך על שולחנו המאריך בתפילתו והמאריך בבית הכסא: ג' עזים הם כלב בחיות תרנגול בעופות ישראל באומות. וי"א צלף באילנות. וי"א אף עז בבהמה דקה: שלשה נבראו בלא חטא. עמר' אבי משה וישי אבי דוד וכלאב בן דוד: שלשה אין להם מחילה הגר שחזר לקלקולו. והבועל אשה נדה. והמוכר תרומה לשם חולין: ג' אין להם קבורה הנהנ' מאידיהן של כותי'. והאוכל במקו' אחד ומברך במקו' אחר. והמכבד בקלון חבירו: ג' דברים שאל רבי יהושע בן לוי את מלאך המות. אמר לו וכשאתה נכנס לחולי כיצד אתה יושב אמר לו מראשותיו. ואל תשב בפניו מפני שאני יושב בפניו. וכשהדבר בעיר אל תלך באמצע הדרך. ג' טיפות אני מטיף מן החרב מאחת מת. ומאחת מסריח. ומאחת פניו מוריקות: ג' מפתחות לא נמסרו ביד שליח ואלו הן של חיה ושל גשמי' ושל תחיי' המתים. של חיה דכתיב וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה. ושל גשמים

דכתיב יפתח ה׳ לך אוצרו הטוב. של תחיית המתים דכתיב וידעת׳ כי אני ה׳ בפתחי את קברותיכ׳: שלשה דברי אמרו רז"ל. לעול׳ יאכל אדם וישת׳ פחות ממה שיש לו. וילבש ויתכסה במה שיש לו. ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו שהוא תלוי בקונו והן תלוין בו: שלשה ספרים הם. הרואה ספר ירמיהו בחלום ידאג מפני שהוא ספר פורענות. ספר מלכים יצפה לגדולה. ספר ישעיהו יצפה לנחמה: שלש׳ ספרי כתובי׳ הם. הרואה ספר איוב ידאג מן הפורענות. ספר משלי יצפה לחכמה. ספר תילים יצפה לחסידות:

שער ארבעה ארבעה דברים צוה ר׳ יהודה בן בתירא את תלמידיו הזהרו בכבוד חביריכם שהוא ככודכם והזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו שלוחות ושברי לוחות מונחות בארון. ומנעו את בניכם מן ההגיון והושיב׳ בין ברכי חכמים. וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם מתפללים. והזהרו בבני עניי׳ ובבני עם הארץ ללמדם תורה שמא מהם תצא תורה: ארבעה משלי׳ אמרו חכמי׳ זכרונם לברכה אם יכבס אדם שק ויתלבן כן תמצא דעת בכסילי׳. ואם יעלה חמור בסולם כן תמצא דעת בשוטי׳. ואם ידור גדי עם נמר כן תדור כלה עם חמותה. אם תראה עורב כלו לבן כן תמצא כשרה בנשי׳: ארבעה סימנין הן סימן לע"ז נגעים. סי׳ לנבלות הפה אסכרה. סימן לשנאת חנם ירקון. סימן לגסות הרוח עניות: ארבעה דברים רעי׳ לבני אדם. בטילת מלאכה. ושיחת ילדי׳. ועצת ילדים. ורוח גבוהה: ד׳ דברים יפים לבני אדם מלאכה ותורה ועצת זקנים ורוח נמוכה: ד׳ דברים קשים זה מזה מכת כלב קשה בגוף. חולי מעים קשה ממכת כלב. אשה רעה קשה משתיהן. חסרון כים קשה מכולם: ארבעה חשובין כמת עני ומצורע וסומא ומי שאין לו בנים. עני דכתיב כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשיך וכי מתים היו והלא דתן ואבירם חיו אלא שירדו מנחלתן. מצורע דכתיב אל נא תהי כמת. סומא דכתיב במחשכים הושיבני כמתי עולם. ומי שאין לו בנים דכתיב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי: ארבעה דברים נאמרו בנחש. הרואה נחש בחלום סימן יפה לו. הרגו אבדה פרנסתו. נשכו בן זכר עולה לו. ספר עמו דבריו נשמעי׳ לפני המלך: ד׳ תלמידים היו לו לאליהו ואלו הן מיכה. ויונה. ועובדיהו. ואלישע: ארבעה דברי׳ קשים לכשפים. המקנח בחרסי׳ והאוכל ירק מאגודה כשהי׳ קשורה והטובל בנהר או במרחץ ואינו שוטף ידיו ורגליו וההורג כנים על כרעי המטה:

ארבעה דברים צריך לו לאדם להחזיק בהם תורה ומצות ותפלה ודרך ארץ. תורה דכתיב חזקו ואמצו לבבכם. מצוה דכתיב קוה אל ה׳ חזק ואמץ לבך. תפלה דכתיב תפלה לעני כי יעטוף. דרך ארץ דכתיב חזק ונתחזק בעד עמנו: ד׳ דברים הקב״ה מעיד עליהם. על רווק הדר בכרך שלא טעם טעם חטא. ועל עני שמצא אבדה ומחזירה לבעל׳. והדן דין אמת לאמיתו. והבודל ממשפח׳ שקורא׳ עליה ערער: ד׳ צריכין להודות. יורדי הים. והולכי מדברות. ומי שחלה ונתרפא. ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא ובכלן כתיב יודו לה׳ חסדו: מפני ארבעה דברים ממונם של בעלי בתים נמסר למלכות. על מלוה ברבית. ועל מאחרי שטרות פרועות. ועל פוסק צדקה ברבים ואינו נותנה. ועל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה: מפני ארבעה דברים המאורות לוקין. על כותבי פלסתר. ועל מעידי עדות שקר. ועל מגדלי בהמה דקה. ועל קוצצי אילנות טובות: ד׳ כתות אינן מקבלות פני שכינה. כת לצים. כת חנפי׳. כת רמיה. כת שקרים. כת לצים דכתיב ובמושב לצים לא ישב. כת חנפים דכתיב כי לא לפניו חנף יבא. כת רמיה דכתיב לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה. כת שקרים דכתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני: ד׳ דברי׳ מבטלין רוע גזירה. צדקה צעקה שינוי השם שינוי מקום. צדקה דכתיב צדקה תציל ממות. צעקה דכתיב ויצעקו אל ה׳ בצר להם. שינוי השם דכתיב שרי אשתך והדר וברכתי אותה. שינוי מקום דכתיב ויאמר ה׳ אל אברם לך לך מארצך וממולדתך וכתיב ואעשך לגוי גדול: ארבעה דברי׳ העושה אות׳ דמו בראשו. היושב בצלו של מת. והעומד ערום לאור הנר. והמכבה את הנר בפיו הרי זה נכפה. והמשמש מיטתו לאור הנר יוצאי׳ ממנו בנים כעורי׳ ונכפים: ד׳ צריכין שימור בשעתן חולה. חיה. חתן. וכלה: ארבעה דברי׳ צריכין שימור לעולם. תינוק. ומלך. וכהן גדול. ותלמיד חכם:

שער חמשה חמשה דברים אין הדעת סובלתן. דל גאה. וזקן נואף. ועשיר גנב. ופרנס המתגא׳ על הציבור חנם. והמגרש את אשתו שנים או שלשה פעמי׳ ומחזירה: ה׳ דברי׳ אין אדם רשאי להתהלך בהם. שנאה עזות נקמה עלילה קנאה: ה׳ דברים האוכל אותם דמו בראשו. האוכל שום קלוף וביצה קלופה ובצל קלופה והשותה משקין מגולין ומשקין מזוגין שעבר עליהם הלילה: ה׳ דברים העושה אותם דמו בראשו. הלן בבית הקברות והיוצא

יחידי בלילה והנכנס פתאום לביתו או לבית אחר והמקיז דם ומשמש מטתו ושאינו מאפיל מטתו בשעת התשמיש: ה׳ דברי׳ אין אדם רשאי להלוך בהם. שנים שהולכים ודקל ביניהם. והישן בצל דקל יחידי. והנפנה בין דקל לכותל. והמוצא מים ברשות הרבים ועובר עליהם. והשותה מים מגולין: חמשה דברים נאמרו בשום. משחין. מצהיל פני׳. והורג שרצים שבבני מעים. ומרבה זרע. ומוציא תאוה. וי״א אף מכנים את האהבה: ה׳ דברים הם שיש בכל אחד א׳ מששים. דבש אחד מששים במן. אש אחד מששים בגיהנם. שבת אחר מששים מהעול׳ הבא. חלום אחד מששי׳ מנבואה. שינה אחד מששי׳ ממיתה: חמשה דברים נאמרו בשור בחלום. רוכב עליו ימות. האוכל מבשרו יעשיר. בעטו דרך רחוקה לפניו. נושכו יסורין באין עליו. נוגחו יהיו בניו מנגחין בהלכה: ה׳ דברים הקב״ה מתחרט עליה׳ שבראם. כשדי׳ וישמעאלי׳ יצר הרע וע״ז ועל ישראל שגלו: ה׳ דברים מעמידי׳ את החכמה. האוכל פת אפויה כל צרכה. וביצה מגולגלת בלי מלח. ושותה משיירי העסה. וטובל במלח ואוכל. והרגיל בשמן זית: ה׳ דברי׳ נדמו לאדם הראשון ולקו. שמשון בכחו. שאול בצוארו. אבשלום בשערו. אסא ברגליו. צדקיהו בעיניו. שמשון בכחו ולקה בכחו שנאמר ויט בכח. שאול בצוארו ולקה בצוארו שנאמר ויקח שאול את החרב. אבשלום בשערו ולקה בשערו שנאמר ויחזק ראשו באלה. אסא ברגליו ולקה ברגליו שנאמר לעת זקנתו חלה את רגליו. צדקיהו בעיניו ולקה בעיניו שנאמר ואת עיני צדקיהו עור:

שער ששה ששה דברים צוה רבינו הקדוש את בנו בשעת פטירתו. אמר לו אל תדור עם אדם רשע מפני שאומרים אוי לרשע ואוי לשכינו. ואל תישן על מטת ארמית משום מעשה שהיה. ואל תשב בעיר שראשה תלמיד חכם. ואל תעמוד בפני השור כשהוא עולה מן הנהר מפני שהשטן מרקד לו בין קרניו. ואל תברח מן המכס שמא אתה מפסיד הכל. ואל תצא בדרך בערבי שבתות ובערבי ימים טובים ובלילי רביעית ובמוצאי החג שאגרת בת מחלת יוצא׳ בי״ח רבבות של מלאכי חבלה ולא ידעינן באיזה שעה. ומשום רבי עקיבא אמרו שכל אחד ואחד יש לו רשות לחבל: ו׳ דברים צוה רבי עקיבא את רבי שמעון בן יוחאי כשהיה חבוש בבית האסורין. אמר לו למדני תורה אמר ליה איני מלמדך סוף אתה נמסר למלכות. אמר ליה כשם שהעגל רוצה לינק כך הפרה-

רוצה להניק. אמר לו ומי הוא בסכנה אמר ליה העגל הוא בסכנה. מיד פתח ואמר לו אם בקשת ליחנק התלה באילן גדול. ואם בקשת ללמוד בנך תורה למדהו בספר מוגה. ואל תבשל בקדירה שבשל בה חבירך. ואל תכנס לעיר או לביתך פתאום. בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה: ו׳ דברים צוה רבי עקיבא את ר״י. עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. ואל תשב בגבהה של עיר. ואל תגביה פתחך יותר מפתחי של חבירך. ואל תעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהציבור מתפללין. ואל תמנע מרגליך מנעלים קיץ והורף. והוי משכים ואוכל בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה: ששה דברים העושה אותן אוכל פירותיו בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא השכמת בית הכנסת ועיון תפלה ובקור חולים והכנסת אורחים והדן את חבירו לכף זכות שלא בפניו והמקדש על היין בערבי שבתות: ששה דברים העושה אותם דמו בראשו. לעולם יתרחק אדם מן הפורעניות ומן ספקות ומן הרומה לו ומן הרשות ומן הפקדון ששמו פקדון וסופו לריב וממלאכת הציבור ומנסות הרוח: ששת דברים יפים לחולה זיעה שינה עיטוש הילוך מעי׳ קרי חלום. זיעה דכתיב בזיעת אפך תאכל לחם. שינה דכתיב ישנתי או ינוח לי. עיטוש דכתיב עטישותיו תהל אור. קרי דכתיב יראה זרע יאריך ימים. הילוך מעי׳ דכתיב מהר צואה להפתח. חלום דכתיב ותחלימני ותחייני: ששה דברים נאמרו בבני אדם שלשה כמלאכי השרת ושלשה כבהמה. מהלכין בקומה זקופה. ומדברין בלשון הקודש. ויש בהם דעת ובינה כמלאכי השרת. ושלשה כבהמה אוכלין ושותין. ופרין ורבין. ומוציאין רעי ומתים כבהמה: ששה דברים נאמרו בשדים שלשה כבני אדם ושלשה כמלאכי השרת. רואין ואינן נראין ופורחין ואין בהם קנאה ושנאה כמלאכי השרת. ושלשה כבני אדם אוכלין ושותין ופרין ורבין ומתים: ששה הם מלאכי המות. גבריאל על המלכים. קפציאל על הבחורים. משביר על החיות. משחית על הקטנים. אף וחמה על הארם ועל הבהמה: לעולם יהא אדם יודע אצל מי יושב ואצל מי עומד ואצל מי מסב ואצל מי מסיח ואצל מי חותם את השטר ואצל מי קורא: ששה דברים נאמרו בעמי הארץ. אין מוסרין להם עדות. ואין מקבלין מהם עדות. ואין מתלוין עמהם בדרך. ואין מגלין להם סוד. ואין מכריזין על אבידתם. ואין עושין אותם אפוטרופסין על היתומים ולא על קופת של צדקה: ששה דברים צוה רבינו הקדוש את בנו שלשה מיראת שמים ושלשה

מדרך ארץ. אמר לו בני אל תאכל לחם בשבת עד שתגמור את הפרשה. ואל תישן על מטתך עד שתקרא קריאת שמע ותתפלל. ואל תכנס באחרונה לבית המדרש. ואפילו היה לך כמה עבדים וכמה שפחות אתה בעצמך הצע את מטתך. ואל תסיח אחרי הכותל מפני שאזנים לכותל:

שער שבעה שבעה דברים נאמרו בגסי הרוח. כל מי שיש בו גסות הרוח כאלו עובד ע"א. ותורתו משתכחת. ושכינה מסתלקת ממנו. ויסורין באין עליו. ותקלות באות על ידו. ונמסר לידי מתנות בשר ודם. וסופו נכשל באשת איש: ז' דברים נאמרו בענוה מי שיש לו ענוה זוכה לחיי העולם הבא ותורתו משתמרת ושכינה עמו וניצל מן הפורענות ולא תאונה לו רעה והכל מרחמין עליו וניצל מאשה רעה: שבעה מתעסקין בצרכי ציבור הפרנסים הדיינים החזנים השמשים הסופרים וגבאי צדקה ומלמדי תינוקות ועליהם נאמר והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע: שבעה יורדין לגיהנם המינים והמומרים והמוסרים והמתכבד בקלון של חבירו והמכנה שם רע לחבירו והמלבין פני חבירו ברבים והבא על אשת איש: ז' דברים נצטוו בני נח. על הדינין ועל ע"א ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים ועל קללת השם ועל הגזל ועל אבר מן החי: שבעה דברים נבראו קודם בריאות העולם. תורה וגן עדן וגיהנם ושמו של משיח וכסא הכבוד ובית המקדש ותשובה. תורה דכתיב ה' קנני ראשית דרכו. גן עדן דכתיב ויטע ה' גן בעדן מקדם. גיהנם דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה. שמו של משיח דכתיב לפני שמש ינון שמו. כסא כבוד דכתיב כסא כבוד מרום מראשון. בית המקדש דכתיב מקדש ה' כוננו ידיך. תשובה דכתיב בטרם תחיל ילדה ואומר תשוב אנוש עד דכא: שבעה שמות ליצר הרע. ערל טמא רע שונא אבן מכשול צפוני: שבעה אין להם חלק לעולם הבא. המזכיר את השם בכל עת ובכל מקום. והמקטיר לבונה לע"ז. והקורע בגדיו בחמתו. והלוחש על המכה ומזכיר עליה את השם. והמלוה כספו בריבית. והמשלח מדנים בין האחים: שבעה דברים. נוח לו לאדם שלא נברא משנברא. ימות ואל יראה אותם. ימות ואל ימותו בניו בחייו. ימות ואל יתענה. ימות ואל ימסר ביד בשר ודם. ימות ואל ילבין פני חברו ברבים. ימות ואל יבא על אשת איש: שבעה הם מנודין לשמים. מי שאין לו מזוזה בביתו. ומי שאין לו ציצית בבגדו. ומי שאין לו תפילין בראשו ובזרועו. ומי שאינו

מתעסק במצוה.: ומי שאין לו אשה. ומי שאין לו בנים. ומי שיש לו בנים ואינו מגדלן לתלמוד תורה: שבעה פתחים הם פטורים מן המזוזה. בית התבן. ובית העצים. ובית הכורסקי. ובית האוצרות. ובית המרחץ. ובית שאינו גבוה עשרה טפחים. ובית הכסא: שבעה אבות כרותי ברית. אברהם יצחק יעקב משה ואהרן ופנחס ודוד. אברהם דכתיב ביום כרת ה' את אברם ברית. יצחק דכתיב ואת בריתי אקים את יצחק. יעקב דכתיב וזכרתי את בריתי יעקב. משה דכתיב על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית. אהרן דכתיב ברית מלח עולם. פנחס דכתיב והיה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. דוד דכתיב כרתי ברית למשיחי נשבעתי לדוד עבדי: שבעה רועים הם ודוד באמצע. אדם שת מתושלח בימינו. יצחק ויעקב ומשה משמאלו. ואברהם לאן הלך אלא שהוא עומד על פתח גיהנם להציל את בניו מגיהנם:

שער שמונה שמונה נסיכי אדם הם. ישי שאול שמואל עמוס צפניה חזקיהו אליהו ומשיח: שמונה שמות למשיח. ינון צמח משיח פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום:

שער תשעה ט' נכנסו לגן עדן בחיים ולא טעמו טעם מיתה. בנימן בן יעקב. כלאב בן דוד. סרח בת אשר. בתיה בת פרעה. אליעזר עבד אברהם. ועבד מלך הכושי. ומשיח. ואליהו. ויעבץ בנו של רבי יהודה הנשיא. וי"א אף רבי יהושע בן לוי:

שער עשרה עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות. הקשת. והמן. והבאר. ועמוד הענן. ועמוד האש. והכתב. והמכתב. והלוחות. ומקלו של אהרן. והשמיר. וי"א אף המזיקין וקברו של משה רבינו עליו השלום ואילו של יצחק אבינו: עשרה קבי חכמה ירדה לעולם. תשעה נטלו ישראל ואחד כל העולם: עשרה קבי יופי ירדה לעולם. תשעה נטלו רומיים. ואחד כל העולם כלו: עשרה קבי כשפים ירדו לעולם. תשעה נטלו מצריים ואחד כל העולם: עשרה קבי זנות ירדו לעולם. תשעה נטלו ישמעאלי' ואחד כל העולם: עשרה דברים קשים זו מזו בעולם. הר קשה ברזל מחתכו. ברזל קשה אש מפעפעו. אש קשה מים מכבין אותו. מים קשים עבים סובלין אותם. עבים קשי' רוח מפזרתן. רוח קשה גוף סובלו. גוף קשה פחד שוברו. פחד קשה יין מפיגו. יין קשה שינ' משכחתו. שינה קשה מיתה קשה הימנה. וצדקה תציל ממיתה דכתיב צדק' תציל ממות. וי"א אף אשה רעה קש' מכולן שנא' ומוצא אני מר ממות

את האשה וגומר טוב לפני האלהים ימלט ממנה: עשרה דברים נאמרו בלב. הלב רואה. הלב שומע. הלב יודע. הלב מדבר. הלב הולך. הלב נופל. הלב צועק. הלב עומד. הלב שמח. הלב מתנחם. הלב רואה שנ׳ ולבי ראה הרבה. הלב שומע שנ׳ ונתת לעבדך לב שומע. הלב יודע שנ׳ לב יודע מרת נפשו. הלב מדבר שנ׳ ודברתי אני אל לבי. הלב מהלך שנ׳ לא לבי הלך. הלב נופל שנ׳ אל יפול לב אדם. הלב צועק שנ׳ צעק לבם אל ה׳. הלב עומד שנ׳ היעמוד לבך. הלב שמח שנ׳ שמח לבי. הלב מתנחם שנ׳ דברו על לב ירושלים וקראו אליה וגומר:

תם מדרש מעשה תורה:

ספר אלדד הדני:

בשמך עליון קוני. אשים כל בטחוני. ואשית כל רעיוני. אל אלדד הדני:

ישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שבחר בישרא' מכל האומו' ונתן להם תורה ומצות והבדילם משבעי' לשונות וצוה אותם לקיים שש מאות ושלש עשר' מצות לעשות ולקיים כל מצוה בזמנה ובזמן שהיו עושי' רצונו של מקום לא שלטה בהם אומה ולשון עד שעמד בהם ירבעם בן נבט ועשה שני עגלי' של זהב וחטא והחטיא את הרבי' ונחלקה מלכות ב"ד. מה עשה כנס את ישרא' ואמר להם קומו ונלחם עם רחבעם בן שלמה ואנשי ירושלים. אמרו לו למה אנו נלחמי' עם אחינו ועם בן אדונינו דוד. אמרו לו כל זקני ישראל אין לך בכל שבטי ישראל גבורי חיל ואנשי המלחמה יותר משבט דן. הלך ואמר להם קומו והלחמו עם בני יהודה. אמרו לו בחיי דן אבינו אין אנו עושין מלחמה עם אחינו ועם בן אדונינו ולא נשפוך דם ארצה. מיד נשקו בני דן החרבות והרמחים והקשתות ומסרו את עצמם להלחם עם ירבע' ראה הקב"ה כוונתם שהיתה לטובה והצילם משפיכות דמים. והיו מכריזין כל שבט דן ואומרים נוסו בני דן וצאו מארץ ישרא' ובאו ארץ מצרים. ויתיעצו כל נשיאיהם ויאמרו הלא כתיב בתורת משה לא תשובו בדרך הזה עוד. והיאך אנחנו יורדין למצרים. עוד היו נועצים אל ארץ אדום ועמון. וכשמצאו שהקב"ה מנע מלהוריש את גבולם ולהלחם עמם מנעו עצמם מללכת אל ארצם. והקב"ה נתן להם רוח טובה והיו עולין בני דן עד נחל קישון ונוסעים על הגמלים וחונים עד שהגיעו לארץ כוש ומצאו ארץ טובה ושמנה ארץ רחבת

ידים וארץ גנות ופרדסים ושדות וכרמים ולא הניחום בני כוש לשבת עמהם עד שכרתו ברית להם. כי פחדו מהם והיו בני כוש פורעין מס לבני דן. וישבו שני׳ רבות עד שפרו ורבו מאוד. ועוד נסעו שלשה שבטים מישראל נפתלי גד ואשר ויסעו גם הם מארץ ישראל והיו נוסעים וחוני׳ עד שבאו אל גבולם של שבט דן והרגו מבני כוש עד אין מספר ולקחו מהם ארצם מהלך מאתים יום על מאתים יום והיו עושין מלחמה עד היום הזה. והלכו ארבעה שבטים הנזכרים ובטחו בקונם. ועזרום השם במלחמותם. ופרו ורבו ממלכות עדינה והיתה ידם בעורף אויבי׳ ועוד עזרום ויקבצם עם אהלה ואהליבה אחיותיהם והם חוני׳ בחומה הנקרא דהב דכי והם נלחמים עם שבע מלכיות ושמם ארדא ותיסקט וסרמ׳ וקאקא והוהם ורומרום ולודים. והם מעבר לנהרי כוש לקיים נביאות נביא צפני׳ מעבר לנהרי כוש עתרי בת פוצי יבילון מנחתי:

ואלה השבטי׳ יש להם זהב לרוב וצאן ובקר וגמלים וסוסים וחמורים הרבה מאוד והם זורעי׳ וקוצרי׳ ויושבים באהלי׳ ונוסעים וחוני׳ מגבול לגבול מאתים יום על מאתים יום ובמקום שהם חוני׳ אין לך מקום שתכנס שם רגל בני אדם כי אם שדות וכרמים ופרדסים וגנות:

ושם המלך ביקר תפארת גדולה ומלכות עוזיאל בן מיכאל משבט אשר ודן בארבע מיתות ב״ד סקילה שריפה הרג וחנק. וכי יצעק הצועק בקול שופר יצא השר צבא. וכי ימעטו החיילות יהי׳ מאה ועשרים דגלים. וכל דגל אלף איש. וזה מקצת שבט אחד ויוצא ולחם מלחמתו ויחזור וכשיביא השלל מארץ כוש מחלקי׳ אותו ליוצאי הצבא. ארבעה שבטים אלו כל שבט ושבט יש לו מהלך שלשה חדשים ושלל כל שבט לשבטו בלבד. ובניהם כחול אשר על שפת הים והם גבורי חיל. ובעת שילחמו יאמרו לא טוב היום לנום ולא ינום ישראל ויחזק לבו בקונו ה׳ אל עליון קונה שמים וארץ גבור מלחמה וישפכו דמי אויב במלחמ׳ וכמה פעמי׳ עשו בני כוש בכי על נפשם ויקוננו. ובתולת ישראל תפרח ותשיש:

ועוד מבני משה רבינו ע״ה חוני׳ אצל הנחל ששמו שבטיון. ונקרא כן על שם שנכנסו מא״י והנחל יסוב אותם. והגוים קוראים לנחל ההוא סבטיון. והקף הנהר מהלך ג׳ חדשים מרובע. והם שוכני׳ בבתים וחצרים ובמגדלי׳ ואין עמם דבר טמא לא עוף טמא ולא חיה טמאה ולא כלבים וזאבים לא חיה רעה ולא זבוב ולא

פרעוש וכינים ולא עורבים ולא עקרבים ולא נחשים ולא שועלי׳ ולא אריות ולא נמרים. זולת צאן ובקר. וצאנם יולדות ב״פ בשנה. והם זורעים וקוצרים ועמהם כל מיני פירות שבעולם וכל מיני קטניות וקשואים ואבטיחים ובצלים ושומים והם בעלי אמונה ובעלי תורה ובעלי משנה ובעלי תלמוד. וכשהם שוני׳ אומרים אמר יהושע ב״נ מפי הגבורה. ואינם מזכירים שם חכם ולא יודעים אותם. ואינם יודעים לדבר כי אם בלה״ק: ויש להם הלכות יין נסך והלכות שחיטה והל׳ טריפות חמורים מדברי סופרים. שמשר״עה החמיר בהם יותר מד״ס והם טהורים וחסידים וצדיקי׳ ואינם נשבעין בשם. ואם ישמעו משום אדם שהוא נשבע בשם אומרים לו עני למה נשבעת בשם המפורש. ואיך תשא השם בפיך. וכי פת הוא שתאכלנו או מים שתשתה אותו. אין לך הנאה מהזכרת השם לבטלה. בוא וראה שבעון השבועה הבני׳ מתים כשהם קטנים. והם בעלי אמונה וחסידים ויחיו הרבה כמו מאה ועשרים שנה ולא ימות להם בן בחיי אביו. ויראו בנים וב״ב שלשה וארבעה דורות והם זורעי׳ וקוצרי׳ ונער קטן הולך עם מקניהם מהלך כמה ימים ואינם מתייראים משום דבר לא מחיה רעה ולא משדים. ולא מכל נזק שבעולם. מפני שהם קדושים וטהורים צדיקי׳ וחסידים. שעדיין הם מחזיקים בקדושתו של משר״עה לפיכך נתן להם הקב״ה כל הטובה הזאת. והם יושבי׳ לבדם ואינם רואים בני אדם ולא בני אדם רואים אותן. אלא הד׳ שבטים שיושבים לצדם והם מעבר לנהר כוש. ונהר שבטיון חולק ביניהם. והם שכתוב בהם לאמור לאסורים צאו ולאשר בחשך הגלו. ויש להם זהב הרבה עד מאוד והם זורעים פשתן ומגדלים תולעת שני. ועושים מהם בגדים נאים. והם רכים ביותר. יותר כפלים מיוצאי מצרים. ובארבעה שבטי׳ הללו אמר הוי ארץ צלצל כנפים אשר מעבר לנהר כוש. ורוחב נהר שבטיון מאתים ועשרים אמה כמטחוי קשת. והנהר מלא חול ואבנים וכולו הולך למרחוק וקול האבנים כרעש גדול וכגלי הים וכרוח סערה ובלילה נשמע קולו עד מהלך חצי יום. ויש להם מעיינות רבות ויקבצו המים ל׳ ברכה אחת. וישקו מהם את ארצם. ובאותה הברכה ישרצו כל מיני דגים וסביבותי׳ ישרצו כל מיני עוף הטהורים. והנהר והחול והאבנים הולכים כל ימי השבוע ובשבת ישבות. וינוח מע״ש עד מ״ש. ומעבר לנחל אש שלא יוכל שום אדם לגעת אל הנחל כמהלך מיל. והאש ילחך כל מה שסביבות הנהר שתוציאנו

הארץ. וארבעה שבטים הללו הולכים עם מקניהם אצל שפת הנהר לגזוז את צאנם. כי היא ארץ שטוחה ונקי׳. לא תשרש לא קוץ ולא דרדר ולא עשב ולא ירק. וכשיראו אותם בני משר״עה הם מתקבצים ועומדים על שפת הנהל. והם צועקים אליהם ואומרים חי היה חי היה הראונו בני דן הסוסים והגמלים והחמורים שלהם. ויאמרו כמה אורך זה וכמה אורך צווארו וכמה אזנו קטנה תראה כמה הוא מתוקן והם צדיקי׳ וחסידים ויושבים בטח שקט ושאנן:

והנה בא אצלי צדיק זה מן הארבעה שבטים הללו והוא משבט דן והקב״ה גלה אותו אל בניו המפוזרים בכל פיאות לבשר אותם בנחמות טובות וכך היתה יציאתו מעבר לנהר כוש נכנס בים הוא ואחד משבט אשר לסחור עם אנשי הספינה ולקנות מהם בגדים. והיה להם רוח סערה עד שקיעות החמה. והלכו כל הלילה ברוח סערה עד שנתייאשו מן החיים. וכאור הבוקר השליך אותם הרוח אל אומה אחת ושמה רומרום והם מבני כוש והם אוכלין בני אדם ומיד שראו אותם לקחום והי׳ אותו האשורי שמן ובריא מעונג ומפונק ומיד היו אוכלין אותו כשהוא חי והי׳ צועק ואומר אוי לי אמי כי ילדתני שהכושים אוכלין את בשרי ונטלו זה האחר ונתנו אותו בקולר עד שיהי׳ בריא ושמן והיו נותני׳ לו לאכול ולא הי׳ אוכל. והי׳ עמהם זמן רב עד שעשה הקב״ה עמו נס. ובאו עליהם חיילות גדולות והרגו אותם ושבו ובזזו אותם ובכלל השבי׳ נשבה שם גם הצדיק אלדד הדני:

ואותה האומה שנשבה ביניהם היתה עובדת את האש. ועבודתם היא קרובה לעבודת המולך. ופעם אחת בזמן מן הזמנים ביום מיוחד להם מתקבצים אל בקעה גדולה. ושם אילן גדול נטוע מימי קדם ועליו עולה בתולה יפה ערומה ומכה כף אל כף ובירכתים. לקולה ירגזו כלם ונופלים על פניהם ארצה. וקמים לאלתר ורצים ונכנסים לבמה גדולה אשר בבקעה ההיא. ויבאו האנשים על הנשים וסוגרים הדלתות ומכבים את הנרות וכל איש חוטף לו אשה אחת ולא יחושו אם יבא הבן על האם. או האח על אחות. או האב על הבת. והראשונה אשר תלד בשנה ההוא זכר או נקבה. שורפים את הנולד. ומאותו עפר מזים עליהם. ועושים מעשים אשר לא נעשו ולא שמעתי מעולם. והי׳ צדיק זה עמהם ד׳ ימים עד שהביאו אותו אל מדינת צין. וקנה אותו יהודי אחד בארבעה מאות זהובים. ושם אותו בים עד שיצא ליבשה:

ונפל לשבט יששכר שהם שוטטים בהרים על שפת הים והם בקצה ארץ פרס ומדי והם עוסקים בתורה יומם ולילה. ומקיימים והגית בו יומם ולילה. ואינם נלחמים עם שום אדם כ"א כל ימיהם במלחמתה של תורה. והם שרוים בהשקט ושאנן ושלוה ואין שטן ואין פגע רע ביניהם. והם חוני' בעשרה ימים מהלך על עשרה ימים ויש להם מקנה רב. ואין מי שיושיט ידו לעבור עבירה. ויש להם שכינים אומות עובדי האש. והאומות האלו ישאו לנשים אמותיהם ובנותיהם ואחיותיהם ואין להם עובדי אדמה. כי הכל יקנו בכסף. ויש להם לשבט יששכר שופט ונשיא ושמו נחשון ודנין ב"ר מב"ד. ומדברים בלה"ק ובלשון פרס ובלשון קדר:

ובני זבולן חוני' בהר פריאן. ושבט ראובן נגדם אצל הר פריאן ויש ביניהם שלום ואהבה ואחוה וריעות. ועושים מלחמות עם כל סביבותיהם וכל השלל שהם מביאין מחלקים אותו ביניהם ומדברים בלשון קדר. ויש להם מקרא ומשנה ותלמוד ואגדות. וכל שבת פותחין ואומרים דרשות בלה"ק:

ושבט אפרים וחצי שבט מנשה הם בהרים נגד מדינות נביא הישמעאלי שנקרא מיכ"ה. ובלשונם נקרא קיאבע. והם בעלי סוסים ויוצאים בדרכים לשלול שלל ולבוז בז. והם גבורי חיל ואנשי מלחמה אחד מהם ינצח אלף איש:

ושבט שמעון וחצי שבט מנשה בארץ הקדריים רחוק מירושלים ששה חדשים והם רבים עד אין מספר. והישמעאלים פורעים להם מס מכל צד מפני פחדם וגבורתם. וזה האיש המגיד את כל זה הוא משבט דן. ושמו אלדד הדני ויחוסו אלדד בן מחלי בן אתיאל בן יקותיאל. בן יאיר בן אלדד בן מחלי בן אבני בן שמעי'. בן אפרי בן חורי בן אלקנה. והמשפחה תקרא ע"ש הילל הזקן הילל בן אפרים בן טוביה בן אלום בן פדות בן נעמן בן נועם בן נעמי בן חופי בן גמליאל. בן שלו בן כלב בן עובדי' בן עמרם בן רודף. בן אברהם בן זכריהו בן יוסף בן משיח בן יעקב בן כפיר בן אביא. בן קשת בן איוב בן שלום בן אביהוא בן אהליאב בן אחיסמך בן חושם בן דן בן יעקב אבינו ע"ה:

שאלה זאת שאלו אנשי קירואן לרבינו צמח גאון יעקב על עסקי אלדד הדני שנפל ביניהם מן השבטים הגנוזים בחוילה הקדומה בארץ כוש:

לפני רכב ישראל ופרשיו עמוד הימיני פ"ה אביר הרועים. ראש הגבורים חמוש ושלוח כמלחמתה של תורה. אזור וחגור בכל כלי זיין להבין ולהתבונן בספר מלחמות ה' לפרש מסתוריה. לפענח רז תעלומיה לגלות ולפרסם עמקי תעלומי' וצפוני'. ולפרש סתרי ענייני'. ולידע טעמי' ולבחור פתרוני'. לפקוח עינים עורות מעורונותם. להציל סגורים ממסגרותיהם. לפתוח לבבות מאטומיהם. להעמיד דברי' על בורייהם. דבר דיבור על אופניו. והוא אדונינו הדר זיותו מאור עינינו רבינו והדרינו. כתר ישענו. עטרת תפארתינו. אלופינו ומאלפינו מר רב צמח גאון יעקב. י"ר מלפני ארון האדוני' שיוסיף על חיי אדונינו לרוממו ולברכו להטיב גזעו. ולהטיב צמחו. ולהטיב שרשו לפרוח פרחו להציץ ציצו. ולהניץ ניצו לייפות פניו להפריחו ולהמליכו ולהמתיקו ולהצליחו ולהצמיחו ולעשורת צמחים כצמחי רבבה בישראל. כי אדונינו הוא תפארת שבח ישראל זרוע נטוי' לעדת ישראל. מטה ישראל ועטרת תפארתם. ולא לנו המפוזרים בלבד אלא לשבטים אשר מעבר לנהרי כוש כי הם מלחם ארונינו אוכלי' ומימיו הם שותי'. נודיע לאדונינו שנתאר' בינינו אדם א' ושמו אלדד הדני משבט דן יספר לנו כי ארבעה שבטים הם במקום א' דן.ונפתלי גד ואשר שם המקו' החוילה הקרומ' אשר שם הזהב ויש להם שופט עבדין שמו ודנין בארבע מב"ד. ויושבים באוהלי' ונוסעי' ממקום למקום ונלחמים עם חמשת מלכי כוש ומהלך ארצם שבע' חדשים. אבל חמש' המלכי' סובבים אותם מאחוריהם ומשני צדדי' ונלחמי' עמהם בכל עת ומי שהוא רך לבב מהם נותני' אותו לנחלת ה'. יש להם המקרא כלו. ואין קורין המגילה ממעשה אסתר. כי לא היו באותו הנס. ולא מגילו' איכה כדי שלא לשבר לבם. ובכל תלמוד שלהם אין שם שום חכם. אלא אמר יהושע מפי משה מפי הגבורה. וכל איש זרו' נותנין אותו לחלק המלחמה. ואינם זזים ממלאכתן אלו לתורה ואלו למלחמה הם מן השבטי' ארבעתן. וכשיוצאין אין יוצאין מעורבבי'. גבורי דן להם שלש חדשים ידועים רודפין אחר מלחמתם על סוסיהם. ואין יורדים מעליה' כל השבוע. בע"ש יורדי' בכל מקו' שהם וסוסיהם עומדים בכלי זייניה'. ואם לא יבואו עליהם האויבי' שובתי' השבת כמשפט. ואם יבואו עליהם האויבי' יוצאין בכל כלי זייני' והורגין בהם רבים בגבורת השם עליהם. ויש שם מגבורי בני שמשון ובני דלילה והם רצים לקראתם למלחמה. והקטן שבהם ירדוף רבים מהם והרמת קול כ"א

מהם בקול ענות גבורה בקול אריה וקורי׳ בקול גדול לה׳ הישועה ועל עמך שבטי ישורון גבורותך סלה. ועומדי׳ במלחמ׳ עד תשלום שלש׳ חדשי׳. ובתשלום שלש׳ חדשין מביאין עמה׳ כל השלל למלך עוזיאל ומחלק הכל בשוה לכל ישראל. וכשהמלך מקבל חלקו נותן אותו לחכמי׳ לומדי תורה. ומי שהו׳ ראוי להלק נותני׳ לו חלק. ואח״כ לוקחים חלקם. וכן גד וכן אשר עד תשלום שנים עשר חודש וחוזרין. ואין להם לשון אחר כ״א לה״ק לבד. וזה אלדד הדני אפילו דיבור א׳ אינו מבין לא מלשון כוש ולא מלשון ישמעאל אלא לה״ק לבד ולה״ק שהוא מדבר יש בו דברי׳ שלא שמענו מעולם כמו ליונה קורא תינתר׳, ציפור קור׳ ריקות. פילפול דרמוש. כגון אלה כתבנו מפיו הרבה שהיינו מראי׳ לו הדבר ואמר לנו השם בלה״ק ואנו כותבין אותו. ואחר ימים חזרנו ושאלנוהו על כל דבר ומצאנוהו אותו כדבור הראשון. התלמוד שלהם בלה״ק מצוחצח ואינו מזכיר בו שום שם חכם לא מבעלי משנה ולא מבעלי תלמוד. אלא כך אומרים בכל הלכה כך למדנו מפי יהושע מפי משה מפי הגבורה. ובא לומר לנו אסור והיתר. וראינו שתורה אחת היא אלא במקצת מחליפין. והוצרכנו לפרש לפני מעלת אדונינו הלשון הזה מה שכתבנו ממקצת התלמוד שלהם. לפי שיש בו תמיהה גדולה וכפי שיעיין בו אדונינו. בהלכות שחיטה שלהם אומרים:

אמר רבינו יהושע מפי משה מפי הגבור׳ כל זובח זבח אשר משל ישראל שאינו יודע הלכות שחיטה אסור לאכול שחיטתו ואלו הן הלכות שחיטה:

שהיותי׳ דרסותי׳ חלדותי׳ הגרמותי׳ עקורי׳. והכי פתרונם. שהיותי׳ מהו כי יקח אדם הבהמה והאניסו אונס או נפל המאכלת מידו או נפל סודר על פניו ושהה כדי שחיטה אחרת פסולה. ואם המעיט כשירה:

דרסותי׳ מהו אם יהי׳ המאכלת חדה מאוד והכריתה אותה בפ״א. נפלה המאכלת על העצים תהלך ותביא תביא ותהלך זאת היא הדריסה דרוסתה מנבלתה היא הנבילה אשר לא תאכל:

חלדותי׳ מהו אם מהרה הבהמה והעלתה ראשה טרם תפול המאכלת עלי׳ ותבוא המאכלת מהרה בין הוושט ובין הגרגרת אם שחטה מלמעלה כשירה. ואם שחטה מתחת טריפה. אולם כמה הגון אם יקח המאכלת ממקומה ושוחט על אופן השחיטה ויכין מקום למאכלת. אם נקב הגרגרת שלו במקום שחיטה טריפה:

הגרמותי׳ מהו מטבעת הגדולה ולמעלה פסולה ולמטה כשירה אם דנשתייר מטבעת הגדולה מלא פתיל על פני׳ כשירה הגרמי׳ כולה: וכן שחיט׳ העשוי׳ בקולמס פסולה:

עקורי׳ מהו אם שחטה לבהמה אצל אבן או קיר או יתד והעקירה רגלי׳ לתוכם ולא הבין אלי׳ ומתה ורגלי׳ מעוקרת זאת היא הנבילה אשר לא תאכל. ואם הבין טרם יצא הדם כולה או טרם יצא הנשמה והמשיכה מזה המקום אל מקום אחר רחוק כשירה. ואם נעקרו הסימנים טריפה:

הלכות טריפות שלהם מתחיל בנקבי המוח של ראש שנשבר ולא נכנס הדם במוח ולא זז ממקומו כשר. אם שחין יצא בראש נגד המוח. והעצם עומד במקומו. וקרומו של מוח עומד במקומו כשר. ואם הדם נכנס במוח ממנו. או משחין שיצמח שם פסולה. נקבה המרה נקבו הדקים ניקב קרום הושט נקבה הגרגרת בין כנפי הריאה. ניקב הריאה פסולה היא ולא תאכל. ניקב הלב לבית חללו לא תאכל לכלב השליכון אותו או מכור לנכרי. וכן נקובת הושט. וכן אם יצא שחין בין גרגרת לושט אם נקב לגרגרת ולא לושט לושט ולא לגרגרת כשרה ואם שניהם פסולה. ואם עמד ביניהם ויצא ולא נקב לא בזו ולא בזו אם נשאר מעוטה כשירה. נשתברו ידי הבהמה או נחתכו לגמרי או שנעקרו מעיקרן. או שיש לה שלשה ידים כשירה. והעצם הנשבר אסור אם אין עור ובשר חופים את רוב. נחתכו רגלי׳ טריפה ולא בכל מקום אלא מקומות יש. ניטל קיבוץ הגידים או שנפסק טריפה. חמשה אונין לריאה שלשה מימינה ושני׳ משמאלה. ויש לה עור בצד הימין אחת קטנה. ואינה עומדת בסדר האונין. אלא מרוחקת מהם לצד פנים. ואם היו שני׳ בימין ושלשה בשמאל טריפה. ועוד אמר לנו אומרים אנחנו אמר רבינו יהושע למשה רבינו אם נמצאו שלשה בשמאל וארבע בימין. אמר לו משרע״ה יום א׳ הייתי במדרש אהל מועד ובחנתי ריאה אחת לראות ומצאתי רביעית דבוקה לקנה. עוד מצאתי לה שני כבדים אחד מעל הלב ואחד מתחתית הלב. ושניהם דבוקין בסופם. צוה להביא כלי מים חיים עד מאוד ונתן שני הכבדים בכלי הנחושת וישפוך עליהם מים חמין ואמר אם יעמוד האחד ויתפשר האחר כשירה. ואם שניהם יעמדו או שניהם יתפשרו פסולה. נדבקה אזן הריאה לצלעין יתן הטבח את ידו שמה. וישבר מן הצלע ויצא עם הריאה ביציאתה ויקח מאכלת ויסור הצלע מן הריאה. ויפח בריאה

אם יעמוד הרוח כשר׳ ואם יצא הרוח ממנה פסולה. הריאה יש לה ב׳ קרומים נקבו זה בלא זה כשרה. וכן אם נגלד הקרום העליון ואם עולה בנפיחה ויעמוד הרוח ואם לאו פסולה. ואם לא הבין מקום הצלע יתן מן הרוק שלו על אותו מקום אם יצא הרוח פסולה ואם לאו כשרה. טריפה מן הטחול מהו נבין אם יש בו בזיעה אחת ויצא ממנו רוטבו פסול ואם לאו כשרה. נרבק הטחול לצלעים אם בא להפריעהו ולא יתפרע עד שנשאר ממנו דבוקה לצלעי׳ פסול הוא ולא תאכל. נדבק הטחול לקרב ולא יתפרד תחוך אותו במאכלת. אם הקרב לקח מהטחול כשר ואם הטחול לקח מהקרב פסול. נקב בעביו טריפה ניטל הטחול כלו כשר. טריפה מן הכליות מהו לא נמצא כ״א כולי׳ אחת אם עגל בן בקר הוא תקח שתי כליות מעגל אחר ותתן אותו בכף מאזנים עם הכוליא אם תשקול כנגד שתי הכליות עגל לעגל גדי לגדי עתוד לעתוד כשר ואם לאו פסול. ואם הכליות מלאים מים עכורי׳ טריפה. לקתה באחת מהם שנתמסמס הבשר ונופל כשתאחז טריפה. וכן כוליא שהקטינ׳ עד כפול בדקה ועד כענב בגסה. ועוד אמר לנו לומדים אנחנו אמר רבינו יהושע מפי משה מפי הגבור׳ אם מצא׳ בהמה שנשתברו צלעותי׳ הגדולה ברובן טריפה. שבירות העצמות אשר בידים או לרגלים מהארכוב׳ ולמטה כשירה. ואפילו נשבר מארכוב׳ ולמעלה ושומן העצם עומד במקומו כשירה. נמצא שבור ואינו ידוע אם קודם שחיטה או לאחר שחיטה אם מקום המכה משחין מבואר הוא שקודם שחיטה היה וטריפה. ועוד אמר לנו בהמה שניטל קבוץ הגידין שלה והחך מיד הרגל למעלה מהם כשירה. ואם נפשטה הבהמה מחיים או שנפל עורה מפני חולי טריפה. אבל אם נשתייר כרצוע׳ רחבה ע״פ כל השדר׳ כשירה. בהמה שנפל׳ ממקום גבוהה יש לחוש שמא נתרסקו אברי׳. וכן עוף שנפל על דבר קשה צריך לבדוק מכל הטריפו׳ ואם היה כשירה ואם לאו טריפה. אחוזת הדם והמעושנ׳ והמצוננת כשירה. הנופלת מהו נפל זאב על שור וחתך מבשרו דבר מועט בשיניו או בצפרניו ועמד השור ונגחו או האניסהו ולא התיירא ממנו כשר לאוכלו בעת שתשחטהו. ואם יפול דוב או כפיר או פר על כבש או על עז ובאו הרועים ומלטוהו מידו אינו מותר עד שימלא לו שנה. ועוד אמר לנו לומדים אנחנו שבא איש מבני עמינו אל יהושע ואמר לו ארוני עז היתה לי ונפל עלי׳ חיה רעה ומלטוהו הרועים מידה. וילדה לי שני גדיי עזים. דבר לו הגדי מותר לאכלו. והאם אינה מותרת עד שתמל׳ לה שנה. הדריך אדם אל הבקר והיא

עוברה אי נתן את המאכלת עלי׳ ויצא העובר ונשאר חציו בפנים וחציו לחוץ תחתכהו ותשליכהו וחציו הנכנס שחיטות אמו מטהרתו. יצא ממנו עגל חי ועמד על ד׳ והוא חי תשחטהו ותאכלהו. ואם ימות בזאת הלילה שחיטת אמו מטהרתו וכשר לאכלו וכל שאסר לנו הקב״ה התיר לנו כמותו תחת הדם כבד תחת בשר בחלב כחל תחת בהמה שתמות ילד בכריסה:

ועוד שאלנו אותו על הפסוק ואמרנו לו ושפך את דמו וכסהו בעפר ואם המקום סלע צחיח ואין בו עפר. השיב ואמר לנו דבר זה הכין יהושע ב״נ ואמר יקח הפתיל אשר עליו או בגד וישחטהו בתוכו ויברך על שחיטת העוף ונוטל את הפתיל ומכסה בו את הדם ומברך על כיסוי הדם ומוליך את הדם אשר בפתיל אל העפר ומכסה בלא ברכה. וכשבירות העצם והגרמה ובכל הטריפו׳ כאשר הוא בבהמה כן הוא בחיה מלבד הניקור שאינה בחיה כ״א גיד הנשה לבדו וחלב חיה כשר הוא לאכלו. בהמה חיה ועוף שיש להם שני ראשי׳ איזה מהם תשחטו תחן הקדקד קדקד על קדקד הימין למעלה ושמאל למטה. אם תשההו או תדריסהו או תחלידהו או תגרימהו או תעקרהו כשר מלבד הימין אשר למעל׳ שאם תגרימהו או תמצא בו אחת מאלו פסול. ועוד אמר לנו אחד מבני עמינו בא אל יהושע ודבר לו אדוני איש צייד אני ואצוד חיות ועופו׳ בהרי׳ ואיני מכיר סימנין להבדיל בין טמא לטהור. ויגד לו יהושע רבינו. אינך מכיר מפרים פרס׳ ומעל׳ גרה. אמר לו הצייד מפרס פרסה הוא ואולם שאין מעל׳ גרה לפני כי אני תפסתי׳ פתאום. דבר לו רבינו יהושע סימן זה יבא בידך אם יש לה שיניים למעל׳ טמא. דבר לו הצייד אדוני זה בחיה בעופות מהו. דבר לו רבינו יהושע סימן זה יבוא בידך כשאת׳ שוחטו ואם שתי מוראתיו א׳ שופכת לאחת טהור. ואם אין לו אלא א׳ טמא: הרי מקצת דברים ששאלנוהו וכתבנו לפני אדונינו עטרת ראשינו להודיעו האמת. ועוד סיפר לנו כשחרב הבהמ״ק עלו ישראל לבבל. ועמדו הכשדים אמרו להם שירו לנו משיר ציון. עמדו בני משה וגעו בבכיה לפני הקב״ה וכיתתו אצבעותיהם בשיניהם לומר האצבעות שהיו מכין בהם בבהמ״ק האיך נכה בהם בארץ טמאה. ובא הענן ונשאום עם אהליה׳ וצאנם ובקרם והוליכם לחוילה והורידום שם בלילה:

ועוד אמר לנו ספרו לנו אבותינו ואבותינו מאבותינו ששמעו באותה הלילה רעש גדול. ובבוקר ראו חיל גדול וכבד. והפריש להם את הנהר שנולל אבנים וחול במקום שלא הי׳ שם נהר מעולם

והנהר ההוא גולל אבנים וחול בלי מים ברעש וקול גדול. שאלמלא הי׳ פוגע בהר של ברזל הי׳ נפצו. והנהר גולל כל ששת ימי השבוע אבנים וחול בלי שום טיפת מים. ובשבת נח. ובשעה שיעריב יום הששי בה״ש. תרד עליו ענן. ואין אדם יכול ליגש עליו עד מוצאי שבת. והוא ששמו שבטיון ואנו קוראין אותו סבטיון. ויש מקומות באותה הנהר שאין לה רוחב כששים אמה. והם עומדים בצד הנהר משם. ואנו מכאן ומספרים אלו עם אלו והם אסורין מפני שהנהר מקיף עליהם. ולא אנו יכולין ליכנוס אצלם ולא הם יכולין לצאת משם. ואין ביניהם חיה רעה ולא בהמה טמאה ולא שקצי׳ ורמשים אלא צאן ובקר. וחורשים וזורעי׳. ושואלין אלו את אלו וספרו להם בחרבן הבית ולא היו יודעים בני דן מאומה. אבל נפתלי גד ואשר לאחר חורבן בית שני באו לדן מפני שמתחילה היו יושבין עם יששכר בעריהם והיו מתקוטטי׳ עמהם שהיו אומרים להם אתם מבני השפחות. ונתייראו אלו שלא תפול מלחמה ביניהם ונסעו והלכו עד שהגיעו לדן ונעשו ד׳ שבטים במקום א׳:

והרי התשובה שהשיב מר צמח גאון יעקב לדברי אנשי אלקירואן אשר שאלו על עסקי אלדד הדני ומהו תלמודו. בעסק ר׳ אלדד הדני ששלחתם לפני ואשר ששמעתם ממנו ספרו לנו חכמים ששמעו מן רבנא יצחק בן מר ורבנא שמחה שראו ר׳ אלדד הדני זה והיו תמהים מדבריו שהי׳ במקצתן נראין כדברי חכמים שלנו ומקצתן היו מופלגין. בדברינו בדבר זה ראינו מקראות שיש בהם סיוע לחכמי׳ שלנו לפי כשעלה סנחריב והגלה שבט זבולן בשנת ה׳ לאחז המלך מן יסוד המקדש עד שמונה לאחז קרוב לרס״ד שנה. וכיון שראו בני דן שהיו גבורי חיל שהתחיל מלך אשור לשלוט בישראל יצאו מארץ ישראל לכוש ותנו שם להיו׳ שם ארץ גנות ופרדסים שדות כרמים ארץ רחבת ידים מלאה כל טוב ונתנו לכם לעבוד את ה׳ ביראה ולעשות כל מצותיו מאהבה והועיל להם כי נכתרו בשני כתרים כתר תורה ומלכות כאשר סיפ׳ ר׳ אלדד הדני זה. ושנו רבותינו עשר גליות גלו ישראל ד׳ ע״י סנחריב. וד׳ ע״י נבוכנצר. ואחת ע״י אספניוס. וא׳ ע״י אנדרנייוס ולא הוזכר שבט דן בכל הגליות. לפי שמעצמו יצא. והלך לכוש קודם החורבן קל״ה שנים. נראה לי שאין פגם בדבר זה שמא לא נסע דן עד גלות השלישית. ואומר ר׳ אלדד הדני שדנין בר׳ מכ״ד סקילה שריפה הרג וחנק. ואין בתורה מיתת חנק וחכמי׳ דרשוהו ואמרו כל מיתה

האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק. וכי בני משה אצלם ונהר סבטיון מקיף להם אמת אמר שכך אומרים רבותי׳ במדרש שהגלה נבוכדנצר לוים בני משה ששים רבוא. וכיון שהגיעו לנהרות בבל הם וכנוריהם אירע להם כמו שסיפר לכם ר׳ אלדד. וקודם ביאות אבותינו לארץ כנען הם נתעסקו במלחמות ושכחו המשנה שלקחו מפי משה ומפי יהושע ע״ה אמרו עליו שנולדו לו ספיקות אחר מיתת משה. ובכל השבטי׳ שהיו בכל הארץ שבטי יהודה ובנימין החזיקו בתורה על כלם. ואל תתמהו על השינוי ועל החילוף אשר שמעתם מפי ר׳ אלדד. שהרי חכמי בבל וחכמי א״י שוני׳ משנה אחת בתיקון רב. ואין פוחתין ואין מוסיפין. ולפעמי׳ תלמידים הללו אומרים טעם אחד. והללו אומרי׳ טעם אחר. כמו שני חכמים היושבי׳ להבין במקרא או במשנה זה נראה לו טעם אחד. וזה נראה לו טעם אחר. ואפילו במקראות שהם כתובים וקבועים יש שנוי בהם בין בבל לארץ ישראל בחסרות ויתרות ובפתוחות וסתומות ובפסקי הטעמים ובמסורות בחיתוך הפסוקין וכ״ש המשנה שהוא דבר סתום עמוק עמוק מי ימצאנו. ויש לומר שאינו כלל רחוק שאלדד זה שגג והחליף מרוב צרותיו שעברו עליו וטורח הדרך המענה גוף האדם. אבל המשנה תורה אחת היא עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע ואין אתה מוציא חילוף לא חילוף בדבר גדול ולא חילוף בדבר קטן אלא בתלמוד שאנשי בבל גורסין אותה בלשון ארמי׳ ובני ארץ ישרא׳ שוני׳ בלשון תרגום. ואף החכמים שגלו לכוש פתרו התלמוד בלה״ק שהם מכירי׳ אותו. וזה שאין בו שום חכם. לפי שכל משנה שהיו ישראל דורשים במקדש סתם הי׳. ולא הי׳ בו שום חכם לפרש והתורה אחת היא בין במשנה בין בתלמוד. וממעיין א׳ הכל שותין. ואין נכון לפרש כל דבר שנאמר כבוד אלקי׳ הסתר דבר. ושאומר אלדד שהם מתפללין על חכמי בבל בראשונה ואחר על כל הגלות יפה הם עושין מפני שעיקר החכמים והנביאים לבבל גלו. והם יסדו את התורה וקבעו ישיבה בנהר פרת מימי יהויכין מלך יהודה ועד היום הזה הם היו שלשלת החכמה והנבואה ומהם תורה לכל העם יוצא׳. וכבר הודענו לכם שמעיין א׳ הכל שותין והתחזקו במה שהחכמים דורשין לכם ובתלמוד שילמדו לכם ואל תטו ימין ושמאל מאחרי כל דבריהם שכן כתוב על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לכם תעשו:

תם ספר אלדד הדני:

ספר חנוך:

שבעים שמות יש לו להק"בה בפירוש ושאר שלא בפירוש אין להם חקר ואין להם מספר. ואלו הם ע' שמות של הקב"ה: (כאן היו כתובין כ"ב שמות ע"ד אלפא ביתא של אל בם. וכ"ב שמות ע"ד אלפא ביתא של את בש. וכ"ב שמות ע"ד תשרק.) אלו שמותיו של הקב"ה שהם יוצאים בכמה כתרים של אש בכמה כתרים של להבה בכמה כתרים של בזק בכמה כתרים של חשמל בכמה כתרים של ברק מלפני כסא הכבוד ועמהם אלף מחנות של שכינה וריבי רבבות צבאות גבורה נוהגי' אותם כמלך ברעד ברתת באימה וזיעה בהוד והדר ויראה בפחד בגודל וכבוד ביקר בחוסן בבינה ודיעה בעמוד אש ובעמוד להבה וברק ואורם כבריקי אור וכמראה חשמל נותנים להם כבוד ועוז וקוראים לפניהם ק' ק' ק' שנ' וקרא זה אל זה ואמר ק' ק' ק'. גוללים אותם בכל רקיע ורקיע שבמרום כבני מלכים אדירים ונכבדים וכשמחזירים אותם אל מקום כסא כבוד כל חיות שבמרכבה פותחים את פיהם בשבח כבוד שמו של הק"בה ואומרים בשכ"מלו:

אלף אמר הקב"ה א"יברתיו "לקחתיו פ"קדתיו למטטרון עבדי שהוא אחד אחד מכל בני מרומי' כלם. איברתיו בדורו של אדם הראשון וכיון שהסתכלתי בבני דור המבול שהם מקלקלים ובאים סילקתי שכינתי מביניהם ועליתי בקול שופר ובתרועה למרום שנא' עלה אלקים בתרועה יי' בקול שופר (תהילים מז) ולקחתיו לחנוך בן ירד מביניה' והעליתיו בקול שופר ובתרועה למרום להיות לי לעד עד ד' חיות שבמרכבה לעולם הבא. פקדתיו על כל גנזים ואוצרות שיש לי בכל רקיע ורקיע ומפתחי כל אחד ואחד מסרתי

בידו ושמתיו שר על השרים ועשיתיו משרת לכסא כבוד היכלי ערבות לפתוח לו דלתותיה' וכסא הכבוד לסלסל ולסדר חיות הקדש לקשור בראשם כתרים. ואופני הדר לכתור להם עוז וכבוד כרובי הוד להלבישם הדר. וזיקי זוהר להזכירם זיו זוהר. שרפי להבה להתעטפם גאוה. חשמלי אורה להתאזרם נהורא. בכל שחר ושחר להכין לי מושב בשבהי על כסאי בכבוד ויקר לראות כבודי במרום עוזי ברזי עליוני' וברזי תחתונים. רוממתי עליכם רום קומתו בתוך כל רמי הקומות שבעת אלפים פרסאות. גדלתי כסאו מהוד כסאי והרבתי כבודו מהוד כבודי. הפכתי בשרו ללפידי אש וכל עצמות גופו לגחלי אור. שמתי מראיו כמראה בזק. ואור עפעפיו באור לא נעדר. הבהקתי פניו באור זיו השמש. וזוהר עיניו כזיו כסא כבוד. שמתי לבושו כבוד הוד והדר. וכסות מעילו פאר וגאוה. ועוז כליל כתר מלכות של חמש מאות על חמש מאות פרסה. ונתתי עליו מהודי ומהדרי ומזיו כבודי שעל כסא הכבוד. קראתיו בשמי יד"וד הקטן שר הפנים ויודע רזים. וכל רז ורז גליתי לו באהב וכל סוד וסוד הודעתיו כאשר קבעתי כסאו בפתח היכלי מבחוץ לישב ולעשות דין וכל פמליא שלי שבמרום וכל שר ושר העמדתי לנגדו ליטול רשות לעשות לו רצונו. שבעים שמות נטלתי משמותי וקראתי בהם לרבות לו כבוד. שבעים שרים נתתי' בידו ליפקד להם בכל לשון פקודי דברי. להשפיל בדברי גאים עדי ארץ. ולהגביה בשיח שפתי שפלים עד למרום. להכות מלכי' באמרתי. להכניע רוזנים וזדים בדברותי. להסיר מלכים ממלכותם. להקים רוזני' על ממשלתם. שנ' והו' מהשנא עידניא וזמניא מהעדה מלכין ומהקם מלכין וגו'. ליתן חכמה לכל מלכי עולם ובינה ומדע למביני מדע שנא' יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה. לגלות להם רזי דברי ולהורות להם גזירת דין משפטי שנ' כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עש' את אשר חפצתי וגו'. כי אם אעשה לא נאמר אלא כי אם עשה מלמד שכל דבר ודבר וכל שיח ושיח שהוא יוצא מפי הקב"ה עומד מטטרון ועושהו מעצמו ומקיים גזירתו של הקב"ה. והצליח את אשר שלחתיו ומצליח לא נאמר לא והצליח מלמד שכל גזיר' וגזירה שיוצא מפי הקב"ה על אדם כיון שעשה תשובה אין משלחין אותו לפורענות אלא משלחין אותו לאדם אחר שנ' צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו. ולא עוד אלא שבכל יום ויום יושב מטטרון ג' שעות בשמי מרום וכונס כל אותן

8*

הנשמות של עוברין שמתו במעי אמן ושל יונקי שדים שמתו על
שדי אמן ושל תינוקות של בית רבן שמתו על חומשי תורה ומביא
אותם תחת כסא הכבוד ומושיבן כתות כתות חבורות חבורות ואגודות
אגודות סביבות פניו ומלמדן תורה וחכמה ואגדה ושמועה ומסיים
להם ספר תורה שנא׳ את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה
גמולי מחלב עתיקי משדים (ישעיה כח): צ״ב שמו׳ יש לו למטטרון
ואלו הם: (ולא רצינו להדפיסם) ושם האחרון שלו סגנזגאל. סגנזגאל
שר החכמה. ולמה נקרא שמו סגנזגאל מפני שכל גנזי החכמ׳ כולן
מסורין בידו וכולן נפתחו למשה מסיני עד שלמדו לו בארבעים
ימים כשהיה עומד בהר. התורה בשבעים פנים של שבעים לשון.
נביאים וכתובים הלכות ואגדות שמועות תוספות וכולם בשבעי׳ פנים
של שבעי׳ לשון. נביאים בע׳ פנים של ע׳ לשון. כתובים בע׳ פנים
של ע׳ לשון. הלכות בע׳ פנים של ע׳ לשון. שמועות ותוספות בע׳
לשון של ע׳ פנים. וכיון שעלו לו סוף מ׳ יום נשתכחו לו כולם
בשעה אחת עד שקרא לו הקב״ה ליפפיה שר של התורה ונתן לו
למשה במתנה שנ׳ ויתנם יי׳ אלי ואח״כ נתקיימ׳ בידו ומנין שנתקיימה
לו שנ׳ זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב אל כל
ישראל חקים ומשפטים. תורה אלו תורה נביאים וכתובים. חקים
אלו הלכות ושמועות. ומשפטים אלו אגדות ותוספות וכולם נאמרו
לו למשה בסיני: אלו תשעים ושתים שמות מעין שם המפורש
שבמרכבה שחקוקה על כסא הכבוד שנטל הקב״ה משמו המפורש
והניחם על שמו של מטטרון שמות שלו שקוראין בהם מלך מלכי
המלכי׳ הקב״ה ומלאכי השרת בשמי מרום. ועשרים ושתים חותמות
שטבע אצבעו שבו נחתמו כל סדרי רקיע ערבות ובו מהתחתמים
פתקי של שרי מלכיו׳ שבמרום במלכות ובממשלת ברבות ובגדולה
ובו מתחתמים פתקי של מלאך המות ופתקי של כל אומה ומלכות:
אמר מטטרון מלאך שר הפנים. מלאך שר התורה. מלאך שר
חכמה. מלאך שר התבונה מלאך שר הכבוד מלאך שר ההיכל
מלאך שר המלכים מלאך שר הרוזנים מלאך שר השרים רמים
וגבוהים רבים ונכבדים שבשמים ובארץ. יי׳ אלקי ישראל הוא עד
לי בדבר זה שכשגליתי רז זה למשה רעשו עלי כל חיילי מרום
שבכל רקיע ורקיע ואמרו לי מפני מה אתה מגלה רז זה לבני
אדם ילוד אשה בעלי מום בעלי טומאה בעלי דם בעלי זיבה בעלי
טיפות סרוחות. רז שנבראו בו שמים וארץ ים ויבשה הרים וגבעות

נהרות ומעיינות גיהנם אש וברד גן עדן ועץ החיים ונוצרו בו אדם ובהמה וחית השדה ועוף השמי׳ ודגי הים בהמות ולויתן שקצים ורמשים שרצי הים ורמשי מדברו׳ תורה וחכמה דעת ומחשבה בית עליוני׳ ויראת שמים מפני מה אתה מגלה לבשר ודם אמרתי להם מפני שנתן לי רשות הקב"ה. ועוד נטלתי רשות מכסא רם ונשא שכל שמות המפורשות יוצאות בברקי אש ובבזיקי זוהר ובחשמלי׳ להבה ולא נתקררה דעתן עד שנזפן הקב"ה והוציאם בנזיפה מלפניו ואמר להם אני רציתי ואני חשקתי ואני פקדתי ואני מסרתי למטטרון עבדי בלבד. שהוא אחד מכל בני מרום ומטטרון מן בית גנזים שלי ומסרו למשה ומשה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים לאנשי כנסת הגדולה ואנשי כנסת הגדולה לעזרא הסופר ועזרא הסופר להלל הזקן והלל הזקן לר׳ אבהו ורבי אבהו לר׳ זירא ורבי זירא לאנשי אמונה ואנשי אמונה לבעלי אמונות להזהר בו ולהתרפות בו כל החולאים המתרגשות לבא בעולם שנאמ׳ ויאמר אם שמוע תשמע בקול יי׳ אלקיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני יי׳ רופאך:

תם ספר חנוך:

מעשה אברהם:

בשעה שנולד אברהם אבינו ע"ה עמד כוכב אחד ממזרח ובלע ד' כוכבים לארבע רוחות השמים. אמרו חכמיו לנמרוד בן נולד לתרח בשעה זו שעתיד לצאת ממנו אומה שתירש העולם הזה והעולם הבא אם רצונך ינתן לאביו מלא ביתו כסף וזהב ונהרגהו. מיד שגר נמרוד אצל אביו אמר לו בן נולד לך אמש עכשיו תנהו לי ונהרגהו ואתן לך מלא ביתך כסף וזהב. אמר לו תרח אמשול לך משל למה הדבר דומה לסוס אחד שאמרו לו נחתוך את ראשך ונתן לך בית מלא שעורים. אמר הסוס להם שוטים אם תחתכו את ראשי מי יאכל השעורים. ואתם אם תהרגו את בני מי יירש הכסף והזהב. השיב לו המלך מדבריך אני מכיר שבן נולד לך. אמ' לו תרח בן נולד לי ומת אמר לו על חי אני אומר לך ולא על מת. מה עשה תרח החביא את בנו במערה שלש שנים. זמן לו הקב"ה שתי חלונות. מן האחד יוצא שמן ומן השני סלת. כשהיה בן שלש שנים יצא מן המערה הרהר בלבו מי ברא שמים וארץ ואותי. התפלל כל היום כולו לשמש ולערב שקע השמש במערב וזרחה הלבנה במזרח. כשראה הירח והכוכבים סביב הירח אמר זהו שברא השמים והארץ ואותי והכוכבים הללו שריו ועבדיו. עמד כל הלילה בתפלה לירח. לבקר שקע הירח במערב וזרח השמש במזרח אמ' אין ביד אלו כח. ארון יש עליהם אליו אתפלל ואליו אשתחוה. הלך אצל אביו אמר לו אבי מי ברא שמים וארץ ואותי. אמ' לו אביו אלהי ברא שמים וארץ וכל אלה. אמר לו אברהם הראני אלהיך שמא יש בהם כח לברא את כל אלה. מיד הביא ע"ז שלו והראהו אלהיו. חזר אברהם לאמו ואמר לה אמי עשי לי

תבשילין נאים וטובים ואביאם לאלהי אבי אולי יקבל ממני קרבני. מיד עשתה לו אמו תבשילין נאים וטובים והביאם לאלהי אביו ונתן לפני הגדול שבהם ואין קול ואין עונה. חזר לאמו אמ׳ לה עשי לי תבשילין נאים וטובים מן הראשונים עשתה לו והביאם לפני ע״ז של אביו אין קול ואין עונה. מיד שרתה עליו שכינה וקרא עליהם פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו מיד נטל אש ושרפם והוציא הגדול שבהם לחוץ ונתן האש בידו. כשבא אביו לביתו ומצא אלהיו שרופים אמר לאברהם בני למה שרפת את אלהי. אמר לא שרפתי. אלא הגדול שבהם קצף עליהם ושרפם. אמר לו בני שוטה וכי יש בהם כח או יש בהם רוח חיים שהם יכולין לעשות כל אלה והלא אני עשיתים מעץ. אמר לו ישמעו אזנך מה שפיך מדבר. ואם אין בהם כח למה אמרת לי אלהי ברא שמים וארץ. מה עשה תרח הלך אצל נמרוד ואמר לו בני שרף את אלהי ואלהיך באש. שלח נמרוד בשביל אברהם ואמר לו למה עשית כן. אמר לו אני לא עשיתי כן אלא הגדול. אמר לו נמרוד וכי יש בהם רוח חיים שיכולין לעשות כן אמר לו ישמעו אזניך מה שאתה מדבר בפיך ואם אין בהם כח למה תניחו למי שברא שמים וארץ והשתחוו לעץ. אמר לו אני בראתי שמים וארץ בכחי. אמר לו אברהם אתה יכול לבראות. כשיצאתי מן המערה ראיתי השמש יוצא במזרח ושוקע במערב עשה אתה שיצא במערב וישקע במזרח ואשתחוה לך ואם לאו מי שהגביר את ידי לשרוף את האלילים הוא יגבירני ואהרוג אותך. אמר נמרוד לחכמיו מה יהא דינו של זה אמרו לו זהו שאמרו עליו עתידה אומה לצאת ממנו שתירש העולם הזה והעולם הבא ועתה כמשפט הזה שעשה כן יעשה לו. מיד השליכוהו לתוך כבשן האש. באותה שעה נתמלא עליו הקדוש ברוך הוא רחמים והצילו שנאמר אני השם אשר הוצאתיך מאור כשדים:

תם מעשה אברהם:

מרגניתא דבי רב:

אמר רב אמר הב"ה לישראל לא יועילו בכם לא היסורין ולא התוכחו' ולא התראה ולא הבטחה ולא טלטול ולא אריכו' ימים ולא אריכו' רוח ולא שליח ולא צווי ולא קללות ולא חרמות ולא נחמות ולא בושה ולא פחד ולא אימת הע"הב ולא אימת חשבון ולא אימת דין גיהנם ולא שמי המתחלל בגוים על ידכם. ומי שיש בו כל המעשים האלו מאבד זכותו ומונע ממנו טובות הרבה ושנותיו מתקצרין וקונה שם רע ונזכרין לו מעשיו ועונותיו ועונות אבותיו ותפלתו נמאסת בע"הז ובע"הב וכל מעשיו מפורסמין ונותן עליהם דין וחשבון וכל שמחה ששמח ביצרו נעשית לו אבל והם נתבעין ממנו בדינים משונים ובושה מרובה ומלאכים אכזריים בעולם ארוך לכן הוא אומר ומה תעשו ליום פקודה וגו' ואנה תעזבו כבודכם. ועוד אדם חוטא בעיניו עיניו כהות. חוטא באזניו שומע חרפתו. חוטא בפיו אין דבריו נשמעים. חוטא בעצה פרנסתו מתמעטת. חוטא במחשבה זיו פניו משתנה. חוטא בלשונו ייסורין באין עליו. חוטא בידו יורד מכבודו. חוטא בלבו מת בדאגה. חוטא ברגליו שנותיו מתקצרים. חוטא ביצרו יצרו מקטרגו. חוטא ומחטיא קובר את אשתו ובניו ובני ביתו. חוטא בליצנות גזר דינו נחתם. וכי מה הנאה לאדם וסופו לפרוש מעולם לעולם מחיים למות. מאורה לחשכה. משינה מתוקה לשינה רחוק' ומרה. מאור מתוק לרמה ותולעה. ממטעמים מתוקים לטעם עפר. מחבוק נאה לחבוק עפר. כמה עשירי' יצאו מן העולם בפחי נפש. כמה חכמים היה חכמת' עליהם לתקלה. כמה גבורים היה גבורת' עליהם לתקלה. כמה מגדלי בנים לא שמחו בבניהם. כמה נאים היה נויים עליה' לתקלה.

כמה זקנים לא ראו כבוד. כמה בחורים נקצצו בחופתן. וכי מה הנאה לאכול ממאכל שהוא מביאו לדינים מרובים. משמחה שמביאה את האדם לדאגות הרבה. ממלבוש שהוא גורם לפגיעות מרובות. מהרהור שגורם למכאובי' מרובים. משינה מתוקה שגורמת למיתה משונה. מחטא שהוא מאבד זכיות הרבה. מתרעומת שמקפחת פרנסות הרבה. איזהו בן הע"הב המתרחק מן העבירות ומהרהור ומליצנו' ומלשון הרע ומהכיעור והדומה והמקיים המצוות ויש בידו מצוה על אמתתה ומתרחק מן החטא ומעיון תפלה ומתודה על עונותיו לפני הב"ה ועושה תשובה. והמתחבר לרשע טורד עצמו מן הע"הז ומן הע"הב. והמסביר פנים לרשע הרי זה ממרגיזי אל. והמרמה בדרכיו מתאבל בסופו. והמטה את חברו מדרך טובה לדרך רעה מת בחצי ימיו. והמלעיג על המצוות אין מרחמין עליו מן השמים. והמלעיג על עניותן של עניים סוף סוף הוא יגע ואחרי' אוכלים יגיעו. וכל המרגיל להאדים פני חברו פנקסו פתוחה בו ביום. ואין לך קשה אלא מי שעוסק בדברי הבאי. אוי למי שהעולם מטעה בו. אוי למי שהשעה משחקת לו. אוי למי שנעשה סניגורו קטיגורו. אוי למי שיצרו מנצחו. אוי למי שנהפך עליו הגלגל. אוי למי שמאבד את עמלו. יש פורענות מיד ויש פורענות לאחר זמן. ויש אחת אחר אחת ויש כלן כאחת. ויש מהן באות על האדם והוא ער ויש באות והוא ישן. ויש מהן כברות ויש מהן כמרוצות נפש. ויש בדעתו ויש שלא בדעתו. ויש בזקנותו ויש בנערותו. ויש בסתר ויש בגלוי. ויש בבית ויש באכסניא. כל צרה וצוקה וקנאה ופרצה ותקלה ממעטין את החטא. ויש שעובד את המקום מתוך יראה כדי שלא תתקפח פרנסתו. ויש מתוך אהבה. ויש מתוך בושה. ויש מתוך תמימות. ויש מתוך להראות. ויש בשמחה ששמח שיהיה המצוה על ידו. ויש מתוך היסורין שנא' בצר להם ישחרונני. וכל אחד ואחד לפי מעשיו. בשעה שנפטר האדם המלאך הממונ' על הדין עומד כנגדו ואומר לו אוי על זה הגוף שיצא מן העולם ריקם מזכיות ומלא עונות. מביט ברגליו ואומ' אוי להם לרגלים שלא הלכו ביושר. אוי לידים שנתעסקו בדברי שקר. אוי למעי' שנהנו מן הגזל. אוי לעיני' שלא הלכו באמונה. אוי לאזנים שלא קבלו תוכחת. אוי לפה שלא עסק בתורה. אוי לו לבשר שלא נתיגע ביראה. אוי לו ליצר שלא נכנע מפני בוראו. אוי לו ללב שלא עבד את בוראו. שעתיד לעמוד בנזיפה ואומר לו עמוד בדין והכר מעשיך

ודע מהיכן באת ולפני מי אתה עתיד ליתן את הדין. ואם אין אתה יכול להשיב מי יוכל להשיב. ומי יוכל לסבול עונותיו שהן כאש לבגד. וכחרב לצואר. וכחץ ללב. וככבלים לרגלים. כחשך לעינים. כמרה לפה. כשוחה לרגל. כחרישה לאזנים. כמכשלה לכח. כימים רעים לזקנה. כייסורין לגוף. כגדיעה לקרן. כמרה למיתה. כעבירה ליום הדין. יש שהוא מת בחצי ימיו. ויש מי שהוא יוצא מהעולם בתמימות. אשרי מי שיראתו על פניו. אשרי הנשמר מעוניו. אשרי מי שהוא עניו. אשרי המשכחים אותו המוניו. אשרי מי שהוא שפל בעיניו. אשרי מי שמטה אזניו לשמוע דברי תורה. אשרי השומע דברי תורה בכל יום. תורת ה׳ תמימה עומדת לפני האדם בשעה שהוא עוסק במשנתו ואומרת ה׳ עמך גבור החיל הנה באתי ללמדך על כן יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך. אשריך אם תזכרני. אשריך אם בלבך תצפנני. אשריך אם תקיימני. אשריך אם תשמיעני. ובכל יום בי יהיו זממיך. כי בי ירבו ימיך. התרחק מן העבירה והדבק בתורה וברח מן השררה ותהיה בחכמה תמיד וקרא אל אלהיך תמיד כי הוא ירגיעך וישביעך ויניח לך. תכור שאתה טפה סרוחה מזומן לעפר ושוחה. לכן התרחק מן המנוחה ועבוד אלהיך בשמחה ויהיה לך לחמל׳ כי הדרך שחוחה ויהיה לך למשאת וארוחה. אם את הדבר הזה תעשה לך יאיר כנוגהים וצוק אלהים כי אם תעבוד אלהיך באהבה והכה אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא:

תם מרגניתא דבי רב:

Druck von Friedrich Nies in Leipzig.

מפתח:

(Inhalts-Verzeichniss.)

